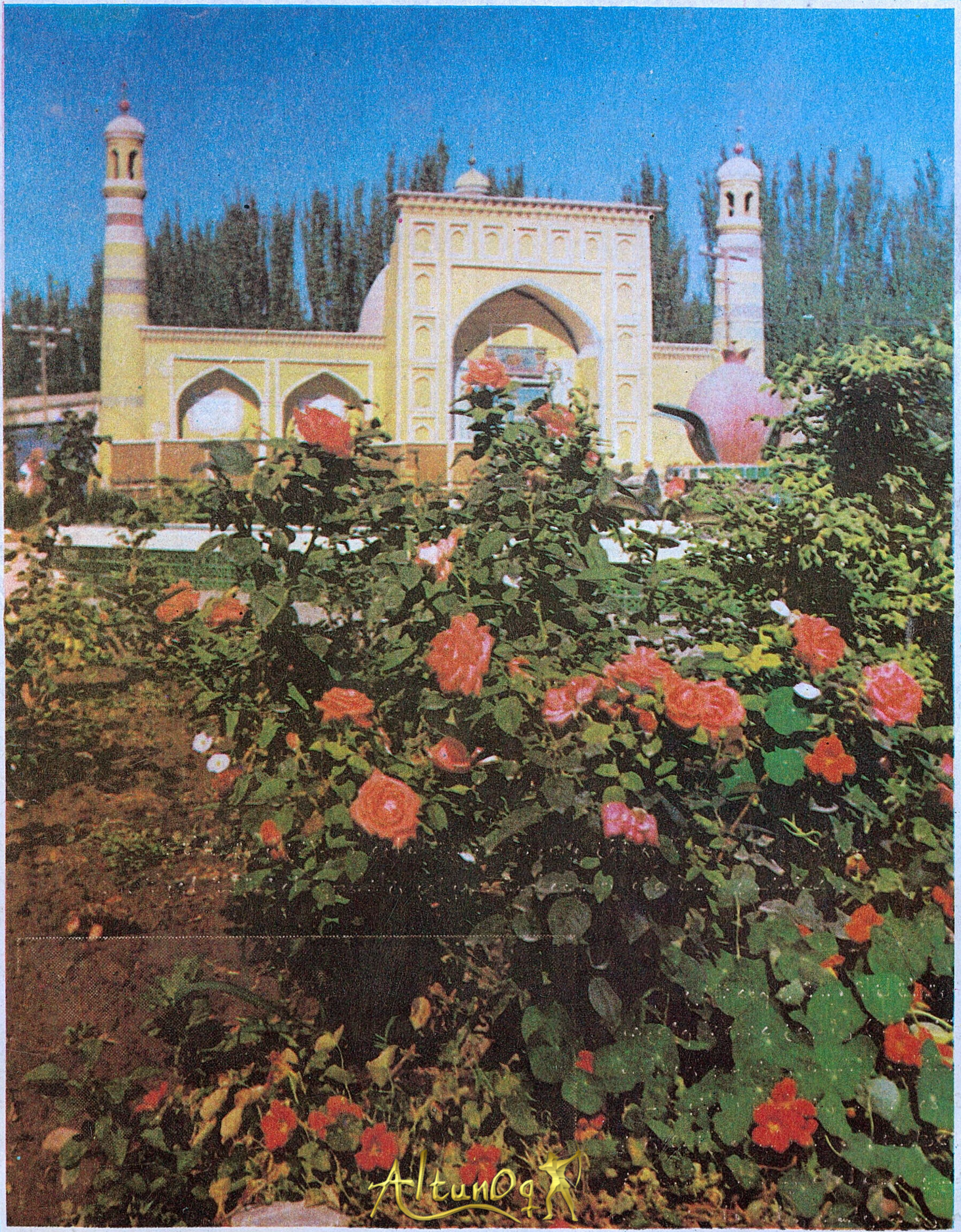

KASHGAR LITERATURE

قەشقەر ئەدەبىياتى

1

١٩٩٠

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئاتاقلىق يازغۇچى، دراماتۇرگ مەرھۇم زۇنۇن قادىرى 1986 - يىلى 2 - ئايدا ئاقسۇدا ئېچىلغان پوۋېست ئىجادىيەت مۇھاكىمە يىغىنىدا.

پېشقەدەم شائىر، ئاتاقلىق ئالىم، مەرھۇم ئەھمەد زىياائى (ئالدىنقى رەت سولدىن بىرىنچى كىشى) ئۆتكەن يىلى 10- ئاينىڭ 15-كۈنى قەشقەردە ئېچىلغان 2-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك «قۇتادغۇبىلىك» ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى جەريانىدا، ئالىم يۈسۈپ خاس ھاجىپ مازىرىنىڭ پۈتۈش مۇراسىمىغا قاتناشقانىدى.

(مۇھەممەترىشات ئېيسا فوتوسى)

قەشقەر ئەدەبىياتى

(قوش ئايلىق ژۇرنال)

1
1990

19 - يىل نەشرى

(ئومۇمىي 92 - سان)

«قەشقەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمى

AltunOq

بۇ ساندا

نەسرىي ئەسەرلەر

ياسىنجان سادىق ...... سۆگەل 1
جۇڭگۇاڭخۇا ...... سۆيۈملۈك كىشىلەر 8
نۇر روزى ...... دۆت 21
ئابلىمىت سابىر ...... ئائىلە كېلىشمىسى 24
سەلەي قاسىم ...... كەچۈر مېنى، ئايپاشا 29
ئابلىمىت باتۇر ...... دوستۇمنىڭ سۈرەتلىرى 35
مەھمۇد زەيىدى ...... «سۈزۈك بۇلاق» بويىدىكى ئۆيلەر 39
تىلىۋالدى ياقۇپ ...... مۇھەببەت توڭلاتقۇسى 84
ئېزىزجان توختىھاجى ...... دادام باشلىق بولغاندىن كېيىن 89
زۇلپىيە ...... تۇغماس 92
روشەنگۈل تۇرسۇن ...... نەسىرلەر 96
ئاتىكەم ئۆمەر ...... قۇياشقا سوزۇلغان يول 98

شېئىرىيەت گۈلزارى

ئەزىم ناسىر ...... تەخمىسلەر 46
مىرزاھىد كېرىمى ...... ئىككى شېئىر 54
ئابدۇرېھىم توختى ...... شېئىرلار 55
سۈزۈك ...... ئىككى شېئىر 58
ئۇچقۇنجان ئۆمەر ...... قەشقەر (داستان) 59
ئۆمەرجان ئوسمانى ...... ئالىم ئۆلمەس، ئەجرى كۆمۈلمەس 66
تۇرسۇنبەگ ئىبراھىم ...... شېئىرلار 68
ياسىن ئىسمائىل ...... ئاچچىق ھېسلار 69
ئەھمەتجان قادىر ...... ئەلۋىدا، ئەھمەد زىيائى 71
ئەسقەرجان ئوسمان ...... ئىككى شېئىر 72
تەلئەت ئاتاۋۇللا ...... شېئىرلار 72
ئۆمەرجان سىدىق ...... ئىككى شېئىر 73
پەرھات مۇھەممەت ...... ساقىدى كۆكتىن يەنە بىر يۇلتۇز 74

ئالىم ۋە ئەدىبلىرىمىز

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن ...... ئىزگۇ پەزىلەتنىڭ ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى ئىپتىخارى 42
ئابدۇرېھىم سابىت ...... قاراخانىيلار خانلىقى دەۋرىدىكى ئاتاقلىق
ئەللامە ھۈسەيىن فەيزۇللا كاشغەرى 75
غولام ئەبەيدۇللا ...... شائىر، تارىخچى مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ ئىجادى
ۋە ئىجتىمائىي پائالىيەتلىرى 111

ساتىرا ۋە يۇمۇرلار

ئابابەكرى ئەھمەت ...... ساتىرالار 99
تۇرسۇن ئابباس ...... ساتىرىك شېئىرلار 101
ئۆمەر ئىمىن ...... باشلىق بىلەن سۈرەتكە چۈشۈش (فېلىيەتون) 103

بالىلار ئەدەبىياتى

نىجات يۈسۈپ ...... «ئۆزەمنى باشقۇرالايمەن» (ھېكايە) 104

ئەدەبىي ئىجادىيەت كۇرسى

ئىجادىيەت كۇرسى ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئەسەر-
لىرىدىن 108

خەزىنە

يۈسۈپ ئۆمەر رەتلىگەن ...... ۋاپادارلار (چۆچەك) 118

ئەدەبىي ساۋات

كېرىمجان ئابدۇرېھىم ...... ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىدا كۆپ قوللىنىلى-
دىغان ئۇسۇللار 123

(بۇ ساندىكى قىستۇرما رەسىم ۋە ھۆسنخەتنى ئەبەيدۇللا مۇھەممەت ۋە جۇمە ئابدۇللالار ئىشلىگەن)

1- بەتتە: گۈلگە پۈركەنگەن ھېيتگاھ ...... (سۈرەتنى تۇرسۇن نىياز تارتقان)

4- بەتتە : تۇمەن گۈلى مەنزىرىسى ...... (سۈرەتنى ئادىلجان تارتقان)

ياسىنجان سادىق

سۆگەل

(ھېكايە)

سەمەت ئىنژېنېر بۈگۈنمۇ ئادىتى بويىچە دەل سائەت بەش يېرىمدە ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ۋىجىك گەۋدىسىنى يوتقاندىن يېرىم چىقىرىپ، ياستۇققا يۆلەندى-دە، تاماكا يۆگىگەچ خىيالغا كەتتى:

توۋا، ھېلىقى چۈشنى بۈگۈنمۇ يەنە كۆرۈپتىمەن. بۈگۈنكىسى بىلەن جەمئىي 199 قېتىم بوپتۇ، بۇ نېمە ئىشتۇ؟ بۇ خىل چۈشنى بىر ئادەم ئارقىمۇ-ئارقا 199 كۈندە 199 قېتىم كۆرسە — ھە! ئۇ، يۆگەپ بولغان تاماكىسىغا سەرەڭگە يېقىپ، ئاچچىق-ئاچچىق شورىغىنىچە خىيالىنى يەنە داۋاملاشتۇردى، — ئىدارىدىغۇ يېقىندىن بۇيان مىش-مىش گەپلەر تولا، كۆپ ساندىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئاغزىدا ئۆتكەندىكى سايلام كۈچكە ئىگە بولمىدىكەن، سەمەت ئىنژېنېرنىڭ سايلامدا ئېرىشكەن بېلەتتى ئېتىراپ قىلىنمىدىكەن... دېگەندەك ئوخشاش ئادەمنى ئۈمىدسىزلەندۈرىدىغان گەپلەر. دېمىسىمۇ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ماڭا دائىم قوپال مۇئامىلە قىلىپ كەلگەنلەرمۇ يېقىندىن بۇيان خېلى يۇمشاپ قالدى. تاقىر باش ئىشخانا چۈرىسى غالىپنىڭ تۈنۈگۈن ئاتايىن ئالدىمغا كېلىپ ئەھۋال سوراپ كېتىشىمۇ، يەنە مالىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى جاڭ «ئورا» نىڭ ئالاھىدە ھېجىيىپ، پاپىرۇس تۇتۇپ كېتىشلىرىدىمۇ چوقۇم بىر گەپ بار، — سەمەت ئىنژېنېر قويۇق كۆكۈش تاماكا ئىسىنى ئۆيىنىڭ تورۇسىغا پۈۋلىگەچ خىيالىنى داۋاملاشتۇردى، — شۇنداق قىلىپ، راستىنلا ئەمەلدار — ئىدارە باشلىقى بولۇپ قالارمەنمۇ؟ ئىدارىنىڭ ھازىرقى قالاق قىياپىتىنى ئۆزگەرتىپ، گادايلىقتىن، قەرزدارلىقتىن قۇتۇلدۇرالارمەنمۇ؟ قەرزى بىر مىليون يۈەندىن ئېشىپ كەتكەن بۇ ئىدارە تەۋەلىكىدىكى ئۈچ زاۋۇت — كارخانىنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىپ، يىلمۇ-يىل زىيان تارتىش ھالىتىنى پايدا ئېلىش، ئۆزىنى ئۆزى بېقىش ھالىتىگە كەلتۈرەلەرمەنمۇ؟... تەس... تەس... مەن يولۋاسقا مىنىپ قالمەنمۇ نېمە!؟ بولمىسا، ئۆزەمنىڭ بىر ئوبدان ئىنژېنېرلىقىمنى قىلىپ، يېزىۋاتقان كىتابىم بىلەن، ئىزدىنىپ ئىشلەۋاتقان تەتقىقاتىمنى تاماملىغىنىم تۈزۈككىمكىن. نېمە پايدىسى ئەمەلدار بولدۇم، دەپ ئوشۇقچە باش ئاغرىقى تېپىۋالغاننىڭ؟! بىراق، ئىدارىمىزنىڭ ئەھۋالى شۇ چۈۋالچاق پېتى كېتىۋەرسە، ئىدا-

رىمىز تەۋەلىكىدىكى بۇ زاۋۇت-كارخانىلار ئاز
كۈندە ۋەيران بولۇپ تاقىلىپ كەتمەمدۇ؟ ئۇ
چاغدا، يازغان كىتابلىرىمنىڭ، تېخنىكا ئۆز-
گەرتىش، يېڭىلاشقا ئائىت ئېلىپ بارغان ئىز-
دىنىش ۋە تەتقىقاتلىرىمنىڭ نېمە كېرىكى
بولىدۇ؟ دۆلەتكە بولغان شۇنچە كۆپ زىياننى
كىم تۆلەيدۇ؟ ئىشسىز قالغان شۇنچە كۆپ ئىش-
چىلارنىڭ تۇرمۇشى قانداق بولىدۇ؟ ئۇلارنىڭ
بالا - چاقىلىرىنى كىم باقىدۇ؟ ياق - ياق!
چوقۇم ئەمەلدارمۇ بولىمەن، ئىنژېنېرلىقنىمۇ
قىلىمەن. ئىدارىنىڭ ئىشلىرىنى تەرتىپكە
سالماي، تۈزىمەي بولمايدۇ. ئىتتىن قورق-
قان گاداي ئەمەس، دېگەن گەپ بار. قىيىن-
چىلىق، توسالغۇلاردىن قورققان ئادەم ھېچ
ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمايدۇ. كاللام كۈن-
دۈزى ئىدارىنىڭ ئىشلىرىنى يۈرۈشلەشتۈرۈش
ئۈچۈن، كېچىسى ئىنژېنېرلىق ئۈچۈن ئىشلىسە
بولمامدۇ؟ ھالقىلىق پەيتتە قوشقۇنغا ئول-
تۇرۇۋالساق بولمايدۇ سەمەت، ئۇيات! شۇنچە
ئادەمنىڭ ئالدىدا مەيدەڭگە مۇشتلاپ چىققان
ئىكەنسەن، ئەمدى ئىرادەڭدىن قايتما! ساڭا
خەق بىكارغا ئىشەنچ باغلىمىدى. ئۇلارنىڭ
كۆڭلىدىكىنى تېپىپ سۆزلىگەنلىكىڭ ئۈچۈنلا،
نامزاتتا يوق سايلانغۇچى بولۇپ، شۇنچە كۆپ
ئاۋازغا ئېرىشىپ، (ساندۇقتىن چىققان باش-
لىق) بولۇپ قالغانتىڭ. بۇلارنىڭ ھەممىسى
كەڭ ئاممىنىڭ ئىشەنچى ئەمەسمۇ؟!

ئۇ تاماكىسىنىڭ قالدۇقىنى ئاخىرقى قې-
تىم كۈچەپ شورىۋالدى - دە، كۈلدانغا تاش-
لىۋېتىپ، بۇنىڭدىن 199 كۈن ئىلگىرىكى ساي-
لام بولغان كۈننى ئېسىگە ئالدى...

شۇ كۈنى يىلمۇ - يىل زىيان تارتىپ كې-
لىۋاتقان بۇ ئىدارىدا، ئاممىنىڭ رايىنى
سىناش، پىكىر - تەلەپلىرىنى ئاڭلاش ۋە نەق
مەيدانىدا ھەل قىلىش، شۇنداقلا يەنە رەھ-
بەرلىك بەنزىسىنى تەگىشىش چوڭ يىغىنىشە-
ھەرلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىدىكى رەھ-
بەرلەرنىڭ قىزغىن قوللىشى ئارقىسىدا ئې-
چىلغانىدى. ئەنە شۇ يىغىندا سەمەت ئىنژې-
نېر ئەڭ ئاۋۋال ئۆزى تەلەپ قىلىپ سۆزگە
چىقىپ، دەستلەپ ئىدارە قارمىقىدىكى ئۈچ
زاۋۇت - كارخانىنىڭ نېمە ئۈچۈن يىلمۇ - يىل
زىيان تارتىپ كېلىۋاتقانلىقىنىڭ كونكرېت
سەۋەبلىرىنى، ئاندىن كېيىن ئىدارە رەھبەر-
لىك ئورگىنىدىكىلەرنىڭ ھەددىدىن زىيادە
ھەشەمەتچىلىك، مېھماندارچىلىق سەيلە-ساياھەت، ئېكسكۇرسىيە، مەجلىسۋازلىق، ئىللەت-
لىرىنى، مالىيە باشقۇرۇش جەھەتتىكى ئىنتىزامسىزلىق، پىلانسىزلىق، ئىسراپچىلىق
قىلمىشلىرىنى، شۇنداقلا ئىدارە رەھبەرلىرى-
نىڭ پارىخورلۇق، ئومۇمنىڭ مال - مۈلكىنى
ئىگىلىۋېلىشتەك ناتوغرا ئىستىللىرىنى ئە-
مەلىي مىسال، ئېنىق دەلىل - ئىسپاتلار ئار-
قىلىق ئېچىپ تاشلىدى. ئاخىرىدا ئىدارە
قارمىقىدىكى زاۋۇت - كارخانىلارنى ئومۇم-
يۈزلۈك تەرتىپكە سېلىش، ئۇنۇملۈك باشقۇ-
رۇش، ئۆزگەرتىش، تېخنىكا يېڭىلاش، مەھ-
سۇلاتلىرىنى بازار ئەھۋالىغا ۋە ئىستېمال-
چىلارنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن ئىشلەپچىقى-
رىش ھەم كۆپ خىللاشتۇرۇش، شۇ ئارقىلىق
بىر مىليون يۈەنلىك زىياننى بىر يىل ئى-
چىدە تۆلەپ بولغاندىن سىرت، پايدا ئې-
لىش ھەققىدىكى تەسەۋۋۇر، تەدبىرلەرنى دا-
دىللىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇنىڭ سۆزى
تۈگىشى بىلەن تەمتاسلىققا چۆمگەن زال ئى-
چىنى بىردىنلا ئۈزۈلۈنغا سوزۇلغان ئالقىش
سادالىرى قاپلىدى. يىغىن رىياسەتچىسى
قايتا - قايتا تۇۋلاپ يۈرۈپ ئاران
بېسىقتۇردى. شۇ قېتىمقى سايلامدا گەرچە سەمەت

ئىنژېنېرنىڭ ئىسمى نامزاتلار قاتارىدا بولمىسىمۇ، لېكىن ھەممە بىلەتكە ئۇنىڭ ئىسمى يېزىلغانىدى. لېكىن نېمە ئۈچۈندۇر يىغىن رەياسەتچىسى سايلام نەتىجىسىنى ئېلان قىلمىدى. ئەمما شۇ كۈندىن باشلاپ سەمەت ئىنژېنېر ھەر كۈنى كېچىسى ئۆزى ئىدارىغا بىرىنچى قول باشلىق بولۇپ چۈشەپ چىقتى. مانا بۈگۈنكىسى ئۇنىڭ 199-قېتىم كۆرگەن چۈشى ئىدى...

— ھوي ئادەم، نېمانچە بۇ تىنەك قېتىپ كەتلە؟

شېرىن خىياللار دېڭىزىدىن باش كۆتەرگەن سەمەت ئىنژېنېر، كېيىم - كېچەكلىرىنى كېيىۋاتقان ئايالىغا قاراپ يېقىملىق كۈلۈمسىرىدى:

— قاچان ئويغاندىڭ؟ قارا، مەن بۈگۈنمۇ ھېلىقى چۈشنى يەنە كۆرۈۋېتىمەن.

— يەنىلا شۇ يېرىم كېچىدىمۇ؟ سورىدى ئايال كۈندىكى ئادىتى بويىچە «چۈشلىرى يارىشا» دېگەن سۆزنى دېمەي، خوشياقمىغان ھالدا.

— ياق، بۈگۈن سەھەرگە يېقىنراق كۆرۈۋېتىمەن، كۆرۈپ بولۇپلا ئويغىنىپ كەتتىم.

— ئۇنداق بولسا، - دېدى ئايال بىر ئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، - باشلىق بولىدىغانلىرى راست ئوخشايدۇ.

بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ - ھەيران بولۇپ سورىدى سەمەت ئىنژېنېر.

— چۈنكى، - دېدى ئايال ئويچانلىق بىلەن، - سەھەر ۋاقتىدا كۆرگەن چۈشنىڭ كۆپىنچىسى راستقا ئايلىنارمىش ھەمدە ئۈچ كۈندە ئايان بولارمىش، كونىلارمۇ سەھەردە كۆرگەن چۈشنى خاسىيەتلىك چۈش، دەيدۇ ئەمەسمۇ!

— بۇۋىلەرگە ئوخشاش گەپ قىلمىغىنا، - دېدى سەمەت ئىنژېنېر قولىنى سىلكىپ، - چۈش دېگەن بەربىر چۈش. ئۇ، قانداقمۇ رېئاللىقتىن بىشارەت بېرەلىسۇن؟

ئايال ئېرى بىلەن ئوشۇقچە گەپ تالىشىپ يۈرۈشنى خالىمىدىمۇ قانداق، ئارتۇق گەپ قىلالمايلا ئىشكاپتىكى يۇيۇلۇپ دەزماللانغان كۆينەكتىن بىرنى ئېلىپ ئۇزاتتى!

— مەسىلە، كۆينەكلىرىنى ئالماشتۇرۇۋالسىلا، - ئايال ئېرىگە شۇنداق قاراپلا بىردىنلا چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى، - ۋاي ئانامەي، ئېڭەكلىرىدىكى نېمە ئۇ؟

— نېمىكەن؟ - دېدى سەمەت ئىنژېنېر پەرۋاسىزلىق بىلەن.

— مەسىلە، ئۆزلىرى قاراپ باقسىلا، - ئايال ئۇستەل ئۈستىدىكى ئەينەكنى ئېلىپ ئېرىگە ئۇزاتتى. ئۇنىڭ ئەينەك تۇتقان قوللىرى سېزىلەرلىك دەرىجىدە تىترەۋاتاتتى.

ئىنژېنېر ئەينەكتىن ئېڭىكىدىكى ئاق قونىقىنەك چوڭلۇقتىكى بىر تال سۆگەلنى كۆرۈپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى:

— سۆگەلكەنغۇ بۇ، مۇشۇنچىلىك ئىشقىمۇ شۇنچىۋالا ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن بارمۇ؟ مەن تېخى ئېڭىكىمدىكى ساقاللارنىڭ ھەممىسى قايتىدىن قارىداپ قالغانمىكىن دەپتىمەن.

— توۋا دېسىلە، قالايمىقان سۆزلىمىسىلە، - دېدى ئايال جىددىي يوسۇندا، - ئېڭەكلىرىدە بىر كېچىدىلا پەيدا بولۇپ قالغان بۇ سۆگەل ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى ئەمەس. مەن دېمىدىممۇ ئاشۇ ۋاقىتتا، سىڭگەن نانلىرىنى يەپ شۇك ئولتۇرسىلا، ئىدارىنىڭ ئىشىغا ئارىلاشمىسىلا، باشلىقلار بىلەن پۇت تېپىشمىسىلە، خەق ھۆكۈمەتنىڭ پۇلىنى خەجلەمدۇ، بۇزۇپ-چاچامدۇ ياكى باشقىلاردىن پارا ئېلىپ ئۆزىنى سەمرىتەمدۇ بۇنىڭ بىلەن كارىلىرى بولمىسۇن دېسەم، گېپىمگە قۇلاق سالمىلا. شۇنچە چوڭ يىغىندا قىزىققانلىق قىلىپ، باشقىلارنىڭ چىشىغا تېگىپ قويىلا، مەن ئۆز ۋاقتىدا سىلىنىڭ كۆرگەن ئاشۇ چۈشلىرىدى-

مۇ چوقۇم بىر گەپ بار، دەپ ئويلىغانىدىم. ھەي... سىلىنىڭ چۈشلىرى تەتۈرسىگە ماڭمىدىكەن ئەمەسمۇ؟ ئېگەكلىرىگە چىققان بۇ سۆگەل چوقۇم بىرەر بالا-قازانىڭ بىشارىتى، — ئايال ئۆزىنى يىغىدىن ئاران تۇتۇپ تۇراتتى، لەۋلىرى تىترەيتتى. مانا ئەمدى ئۇ، ئۆزىنى ئەيىبلەشكە باشلىدى، — ۋاي خۇدايىم، نېمىشقا بۇرۇنراق نەزىرە بېرىپ، خەتمە ئوقۇتۇۋەتمىگەندىمەن. ئەمدى قانداق قىلارمىز...

ئىنژېنېر ئايالىغا تەسەللى بېرىشنى خالىمىدىمۇ ياكى تەسەللى بەرگەنىنىڭ پايدىسى يوق، دەپ ئويلىدىمۇ قانداق، ئايالىنىڭ غەم-تەشۋىشى ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرغان چىرايىغا يوشۇرۇنچە قاراپ قويۇپ، ئىشىك تەرەپكە ماڭدى.

— ماڭا قارىسىلا، — دېدى ئايال ئېرىنى توختىتىپ، — ئىدارىلىرىغا بارغىچە 5-6 كوي پارچە پۇل چىقىرىپ ساھىللارغا سەدىقە بېرىۋەتسىلە، جۇما!

— نېمىشقا، — دېدى ئىنژېنېر ئايالىنىڭ سۆزىنى ياقتۇرمىغان قىياپەتتە.

— نېمىشقا-پېمىشقىلىرىنى قويسىلا، — دېدى ئايال رەنجىش تەلەپپۇزىدا، — بەش كوي پۇل دېگەن بېشىمىزدىن ئۆرۈلۈپ چىقمىغاندىكىن، ماقۇل دەپ سەدىقە قىلىۋەتسىلە، «تۆۋە گۇنانى يەر، سەدىقە بالانى» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟! كۆرۈنە-كۆرۈنمەس كەلگەن بالا-قازانىڭ، ياخشى-يامان كۆرگەن چۈشلىرىنىڭ سەدىقىسى بولۇپ قالسۇن، ماڭسىلا، ئىشلىرىغا بارسىلا، خۇدايىمغا ئامانەت! خۇدايىمغا تاپشۇردۇم.

ئۇ، ئايالىنىڭ كېيىنكى سۆزلىرىگە قۇلاق سالمايلا ئىشقا چىقىپ كەتتى...

× ×

سەمەت ئىنژېنېر خۇشال ھالدا كەچتە ئۆيگە كەلگەندە، ئايالى ئىشىك تۈۋىدە بېشىغا قازاندەك سەللە ئورىغان، قولتۇقىغا زەللە قىسقان موللا سۈپەت بىر كىشىنى ئۇزىتىپ قويۇۋاتاتتى.

— خەتمە ئوقۇتتۇم، — دېدى ئايال مەمنۇن بولغان ھالدا، ئېرى سورىمىسىمۇ ئۆزىچە ئېغىز ئېچىپ، — قانداق، سەدىقە بېرىۋەتتىلىمۇ؟

— ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ، — دېدى ئىنژېنېر پەرۋاسىز ھالدا.

— يا ئاللا، شۇنچىلىك ئىشقىمۇ كارغا كەلمەيلا — دە! — دېدى ئايال نارازى بولغان ھالدا غودۇراپ، — تۆت-بەش كوي پۇل باشلىرىدىن ئۆرۈلۈپ چىقماستى.

سەمەت ئىنژېنېر ئايالىنىڭ ئەيىبلەشلىرىگە پەرۋامۇ قىلماي، ئادىراسمان، ئارچا ياغىچى، قوي يېغىنىڭ ئارىلاشما پۇرىقى بىر ئالغان ئۆيگە كىردى ۋە دېرىزىنى ئېچىۋەتتى. ئۇ كارىۋات ئۈستىدىكى قاتلاقلىق تۇرغان گىلەمنى كۆرۈپ ھەيران قالدى.

— بۇ گىلەم...

— نېمىشقىمۇ پۇل بۇزۇپ، گىلەم ئېلىپ يۈرۈيدىغانلا؟! — سەمەت ئىنژېنېر ئەمدىلا ئېغىز ئېچىپ بولغىچە، ئايالى ئەيىبلەشكە باشلىدى، — ئۈرۈمچىدە ئوقۇۋاتقان ئاشۇ ئىككى بالىغا پۇل يېتىشتۈرەلمەيۋاتقاندا، بۇ نەرسىگە بەرگىلى نەدە پۇل؟ گىلەم ئالساقمۇ بالىلار ئوقۇشنى پۈتتۈرۈۋالغاندىن كېيىن ئالساقمۇ بولاتتىغۇ؟

سەمەت ئىنژېنېر بىرەر ئوقۇشماسلىقنىڭ بولغانلىقىنى سېزىپ سورىدى:

— بۇ گىلەمنى كىم ئەپكەلدى؟

— بۇرۇن بىر يەردە كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن، كوسا، سېمىز، دىقماقىنا كەلگەن، سىلىق قۇراملىق بىر كىشى «سەمەتكام ئۆتكەن ئايدا بۇيرۇتۇپ قويغانىدى، خوتەندىن ئالغاچ

كەلدىم» دەپ تاشلاپ قويۇپ كېتىپ قالدى.

— ئىسمىنى ئېيتىپ بەرمىدىمۇ؟

— ھە راست، تاس قاپتىمەن ئۇنتۇلۇپ قالغىلى، ئۇ ئادەم ئىسمىنى ماڭا خۇددى كىچىك بالىغا گەپ ئۆگەتكەندەك قايتا-قايتا ئېيتىپ بېرىپ كەتتى. ئىسمى نۇرھەسەنكەن.

— نۇر ھەسەن؟ — سەمەت ئىنژېنېر بۇ ئىسىمنى تولىمۇ سەسكەنگەن ھالدا تىلغا ئالدى. — چاققانلىقىنى كۆرۈڭ بۇ مەرەزنىڭ، بۈگۈن مېنىڭ ئىدارە باشلىقلىقىغا ئۆستۈرۈلگەنلىكىمنى ئاڭلاپلا، ئۇستىلىق بىلەن ماڭا ئالدىن يەمچۈك تاشلاپتۇ-دە!

— نېمە دېيە؟ راستىنلا ئىدارە باشلىقى بولدىڭما؟

— ھەئە، — دېدى سەمەت ئىنژېنېر قىسقىلا قىلىپ.

— ئۇ... ھە... خۇداغا شۈكرى، ئەمدى خاتىرجەم بولدۇم، — دېدى ئايال غەمكىن چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ، — قوللىرىڭغا ئەمەل كىرگەن بولسا، ئەمدى ھېچكىممۇ بىزگە چېقىلالمايدۇ.

— ئايال بىردەم ئويلىنىپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن چۈشەندۈرۈشكە ئۆتتى، — لېكىن ئۇيانىدىن ئەمەل تۇتۇپ، بۇيانىدىن ئۆي بىزدىگىلى تۇرساق ياخشى بولماس، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ گىلەمگە بەرگىلى ئوشۇق پۇلمۇ يوق، توغرا تاپسىلا، بۇ گىلەمنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرەيلى، ئوشۇقچە ھەشەمەتچىلىك قىلغاننىڭ نېمە پايدىسى؟ باشلىق بولغان ئادەمنىڭ ئۆيىدە گىلەم بولمىسا بولمامدىكەن — يە...؟

— گېپىمنى چۈشەن خوتۇن، — دېدى سەمەت ئىنژېنېر ھېچنىمىنى چۈشەنمەي، سادىدىلىق بىلەن قىزىپ سۆزلەۋاتقان ئايالىنى گەپتىن توختىتىپ، — مەن ئۇنىڭغا ھېچقانداق گىلەم كېرەكنى قىلغىنىم يوق. نۇر ھەسەن دېگەن بۇ ئادەم سابىق ئىدارە باشلىقىمىزنى مۇشۇنداق سوۋغا تەقدىم قىلىش، پار بېرىش... ئارقىلىق ئالقىنىغا ئېلىۋېلىپ، ئىدارىمىز قارمىقىدىكى زاۋۇت - كارخانىلار ئىشلەپچىقارغان بازىرى ئىتتىك مەھسۇلاتلارنى ئەرزان باھادا ئېسىگە ئېلىپ، باشقىلارغا ئىزىدا تۇرغۇزۇپ ھايىنىغا سېتىپ، ئۆزىنى سەمرىتىۋاتقان بىر تۇلۇم چاشقان. ئۇ، بۈگۈن مېنىڭ ئىدارە باشلىقى بولغانلىقىمنى ئاڭلاپلا، دەرھال بۇ گىلەم ئارقىلىق ئاغزىمنى ياغلىماقچى، مەندىن نەپ ئالماقچى بوپتۇ. ئەمدىغۇ چۈشەنگەنسەن؟

— ھە، مۇنداق دېسىلە، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇستاتىلىقىنى قاراڭ. ئۇنداق نېمىلەر ئادەمنى ئوردىغا ئىتتىرىشنى كۆزلەيدۇ. شۇڭا بۇ گىلەمنى قوبۇل قىلمايلى، بۇنداق ھارام نەرسىلەر بىلەن ئۆزىمىزنى بۇلغىمايلى، قانداق دېدىم، ھوي؟!

ئىنژېنېر ئايالىنىڭ تەشەببۇسىنى رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتىپ تەستىقلىدى.

— ھوي، ئېڭەكلىرىدىكى ھېلىقى سوۋگەل يوقمۇ؟ — سورىدى ئايال ئېرىنىڭ چىرايىغا ئىنچىكىلىك بىلەن سەپ سېلىپ.

— ھە، سوۋگەلنى دەمسەن؟ — دېدى ئىنژېنېر پاكىز قىردۇرۇلغان ئېڭىكىنى سىلاپ تۇرۇپ، — بايا ساتىراش ئۇستام ساقىلىم بىلەن قوشۇپ كېسىپ تاشلاپتۇ.

— ئەستەغپۇرۇللا! ساتىراش ئۇستامنىڭ بۇ قىلغىنى پەقەتلا بولماپتۇ، — دېدى ئايال خاپا بولۇپ، — بەلكىم ئۇ يارىشىدىغان سوۋگەل بولغىيدى.

سەمەت ئىنژېنېر ئايالىنىڭ بۇ گېپىدىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي، قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— مۇشۇ كەمدە نېمانداق نۇتۇقسىز يوق گەپلەرنى قىلىدىغانسەن، خوتۇن!؟ ئەتىگەن ياراشمايدىغان سۆكەل دەيسەن، مانا ئەمدى... ھەي، قۇرۇق خىيالغا ئاز بېرىلگىن، داخان، بۇۋىلەر بىلەن ئازراق ئارىلاشقىن — ھە!؟

ئۇلار شۇ تەرىقىدە خېلى ئۇزاق پاراڭ سېلىشتى.

تاماقنى يەپ بولۇپلا يېزىق ئۈستىلىنىڭ ئالدىغا كەلگەن سەمەت ئىنژېنېر، قانداقتۇ ئۆمۈچۈك تورىغا ئوخشاش ھەر خىل سىزىقلار بىلەن تولغان بىر قۇچاق ماتېرىياللارنى ئالدىغا يېيىۋېلىپ، يېزىش، سىزىش، ئۆلچەش، ھېسابلاش... ئىشلىرىغا كىرىشىپ كەتتى. ئۇ قايسى ۋاقىتتا يېزىق شىرەسىگە بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپ قالغانلىقىنى ئۆزىمۇ سەزمىدى.

... ھېلىقى گىلەم تويۇقسىز لەۋمۇلدەپ تۇرغان ئۇششاق قۇرۇتلارغا ئايلاندى. سەمەت ئىنژېنېر گىلەمدىن بۇ سېسىق قۇرۇتلارنى پاك-پاكىز سۈپۈرۈپ، تالاغا ئەپچىقىپ تۆكتى. لېكىن قۇرۇتلار ئۆيدە ئۈزلۈكسىز پەيدا بولۇپ تۇراتتى. يەنە تالاغا ئەپچىقىۋەتسە، يەنە پەيدا بولاتتى. ئاخىرى ئىنژېنېر بىلەن ئايىلى قۇرۇتلارنى توشۇپ بولالماي ھېرىپ كەتتى. بىر چاغدا تويۇقسىز ئىشىك ئېچىلىپ، ئۆيگە نۇرھەسەن قاتارلىق بىر توپ كىشىلەر قوللىرىدا ھەر خىل تەخسىلەرنى كۆتۈرۈشكىنىچە كىرىپ كەلدى. ئىنژېنېر ئۇلارنىڭ قولىدىكى تەخسىگە شۇنداق قاراپلا سەسكىنىپ كەتتى. چۈنكى، تەخسىلەردە ياپىقىغا ئوخشاش سېسىق گەندە قۇرۇتلىرى مىغىلداپ تۇراتتى. ئىنژېنېر ئۇلارنى چىرايلىق ھەم سەت گەپ قىلىپمۇ ئۆيدىن چىقىرالمىدى. ئۇلار بېزەڭلىك بىلەن قوللىرىدىكى تەخسىلەرنى ئۇنىڭغا تەڭلەپ ھىجىيىپ، خۇشامەت قىلىپ تۇرۇشاتتى. ئىنژېنېر ئاخىرى ئۇلاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن 4-قەۋەتتىكى ئۆيىنىڭ دېرىزىسىدىن پەسكە سەكرىدى-دە، بىنانىڭ تۈۋىدىكى بىر ئاق پىكاپنى ھەيدەپ قاچتى. لېكىن ئۇ، پىكاپنى شۇنچە يۇقىرى سۈرئەتتە ھەيدىسىمۇ، نۇرھەسەن قاتارلىق ھېلىقى تەخسە كۆتۈرۈۋالغان بىر توپ كىشىلەر ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ پىكاپقا يېتىشىۋالماقتا ئىدى، تويۇقسىز پىكاپنىڭ ئالدى ئەينىكىدە سابىق ئىدارە باشلىقىنىڭ سوغ تەلەتى كۆرۈندى. ئۇ مەسخىرىلىك ھىجايدى:

— قانداق، بىزنى پارىخور دەپ ئەيىپلىگەن نوچى! قېنى ئەمدى بۇلارغا نېمە دەيسەن؟ سەن ئۇلارنىڭ تەخسىلىرىدىكى نەرسىلەرنى ئالماي، قۇتۇلۇپ باققىنچۇ قېنى. ئالامسەن؟ ئېلىۋە! ساددىلىق قىلما، گېپىمنى ئاڭلا، بۇ زاماندا پارا ئالمايدىغان، سوۋغا قوبۇل قىلمايدىغان بىرمۇ ئەمەلدار يوق. قولۇڭدا ھوقۇق بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئۇلار ساڭا شۇنداق قىلىۋاتىدۇ. سەن ئۇلارنىڭ قولىدىكى نەرسىنى ئالماي ھەرگىز قۇتۇلالمايسەن. بۇمۇ سېنىڭ ئەمەل، مەرتىۋەڭنىڭ كۈچى، يارىشىغى، ھۆرمىتى، نېمە ھاڭۋېقىپ قاراپ تۇرىسەن؟ ئال ئەخمەق!... ھا...ھا...!

ئىنژېنېرنىڭ بېشى قايدى، بىر ئامال قىلىپ ماشىنىنى توختىتىۋالدى. ئۇ، رولغا

بېشىنى قويۇپ بىر دەم تۇرۇۋالدى ، قاندا قتۇر بىر تېۋىشنى سېزىپ كېيىنكە ئىچىگە قارىدى، بۇنىڭ ئىچىمۇ سان - ساناقسىز گەندە قۇرۇتلىرى بىلەن تولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. قورقۇنچ، ۋەھىمىدىن تېنى جۇغۇلداپ، نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالغان ئىنژېنېر غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى:

— ئوت قويۇۋېتىمەن بۇ نىجىس قۇرۇتلارغا! نەسلىدىن، يىلتىزىدىن كۆيدۈرۈپ تاشلايمەن!

— هوي ئادەم نېمە بوللا؟ كۆزلىرىنى ئاچسىلا!

چىلىق - چىلىق قارا تەرگە چۆمۈلگەن ئىنژېنېر، ئايىلىغا چۆچۈپ قارىدى. ئەتراپىغا ئالاقزادىلىك بىلەن نەزەر تاشلىدى. كۆزى كارىۋاتتىكى ھېلىقى گىلەمگە چۈشۈشى بىلەن ئىچ - ئىچىدىن سەسكەندى.

— بىر نېمە يازىمەن، دەپ جانلىرىنى قىيناپ بۇ يەردە ئۇخلىغىچە، يوتقانغا كىرىپ ئۇخلىسىلا بولمامدۇ؟ قاتتىق يەردە ئۇخلاپ قارا بېسىۋاتقان ئوخشايدۇ،- ئايال ئېرىگە كايىغاچ بېرىپ، چايداندىن پىيالىغا چاي قۇيۇپ، قوش قوللاپ ئۇزاتتى.

ئىنژېنېر ئۈن - تىنسىز چاينى ئىچتى-دە، بىر ئاز ئېسىگە كەلگەندىن كېيىن سائەتكە قارىدى. سائەت بەش يېرىم بولغان بولۇپ، ئۇيقۇ سۈزۈلۈشكە باشلىغانىدى. ئۇ، يېزىق شىرەسى ئۈستىدىكى كېچىدىن بېرى قايتا تەييارلىغان ماتېرىياللارنى ئايرىم - ئايرىم رەتلىدى، ئاندىن كارىۋات ئۈستىدىكى گىلەمنى خۇددى نىجاسەتنى تۇتقاندەك يىرگىنىپ قولىغا ئالدى.

— بۇنچە سەھەردە نەگە بارىلا؟

— ئىدارىغا،- دېدى ئىنژېنېر ماڭغاچ جاۋاب بېرىپ.

— گىلەمنىمۇ ئىدارىغا ئاپىرامىلا؟-ھەيران بولۇپ سورىدى ئايالى،- ئاخشام ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرەيلى دەۋاتاتتىلىغۇ؟

— بولدى قوي، نۇر ھەسەندەك ئادەملەرگە يۈز - خاتىرە قىلغانلىقنىڭ پايدىسى يوق، - ئايىلىغا بۇرۇلۇپ قول سىلكىدى ئىنژېنېر، - مەن بۇ گىلەمنى ئىدارىنىڭ ئىنتىزام تەكشۈرۈش ئىشخانىسىغا تاپشۇرۇپ بېرىمەن .

— ۋاي خۇدايىم، بۇ نېمە ئىش ئەمدى!؟ بىرنىڭ ئورنىغا ئونى ئۆسۈپ چىقىپتۇ ئەمەسمۇ؟!

غەزەپ بىلەن سۆزلەۋاتقان ئىنژېنېرنىڭ ئېڭىكىدىكى تۈنۈگۈن كېسىۋەتكەن سۆگەلنىڭ ئورنىغا چىققان نۇرغۇنلىغان ئۇششاق سۆگەللەرنى كۆرۈپ، ئايىلى قورقۇنچتىن ۋارقىرىۋەتتى.

— كېرەك يوق، خوتۇن،- دېدى ئىنژېنېر پۈتۈنلەي سۆگەل بېسىپ كەتكەن ئېڭىكىنى سىلاپ تۇرۇپ،- بۇ پەقەت كۆزگە چېلىققان سۆگەللەرنىلا كېسىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ كۆزگە كۆرۈنمەس يوشۇرۇن يىلتىزلىرى بىلەن كارىم بولمىغانلىقىمنىڭ كاساپىتى. بۇ بىر ساۋاق بولدى. مەن بۇ سۆگەللەرنى تۈپ يىلتىزىدىن كۆيدۈرۈپ تاشلايمەن.

قاتتىق ۋەھىمىدە بۈگۈنمۇ ئۆيدە يەنە بىر قېتىم خەتمە قۇرئان ئوقۇتۇشنى ئويلاۋاتقان ساددە ئايال، ئېرىنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەيلا باش لىڭشىتتى...

جۇڭگو ئاخۋا

سۆيۈملۈك كىشىلەر

(ئەدەبىي ئاخبارات)

سىز بەلكىم تېلېۋىزوردا مۇنداق بىر كۆرۈنۈشنى كۆرگەن بولۇشىڭىز مۇمكىن: ئۇيغۇر ۋە خەنزۇ ئىككى مىللەتتىن تەركىب تاپقان بىر ئائىلىلىك كىشى بېيجىڭگە بېرىپ پارتىيىنىڭ مەملىكەتلىك 12-قۇرۇلتىيىغا قاتناشماقچى بولغان بىر ئۇيغۇر كادىرنى، يەنى قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ئىلمىۋالدى توختىنى ئۇزاتماقتا. بۇ 1982 - يىل 8 - ئاينىڭ 30 كۈنى كەچتە مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىدىن بېرىلگەن خەۋەر ئىدى.

سىز يەنە 1980 - يىللىق «شىنجاڭ رەسىملىك ژۇرنىلى» نىڭ ئالتىنچى سانىدا «چېن جيەنخۇڭ بىلەن ئۇنىڭ ئۇيغۇر دادىسى» ماۋزۇلۇق ماقالىنى ئوقۇغان ۋە 11 پارچە رەسىمنى كۆرگەن بولۇشىڭىز مۇمكىن.

بۇ سۈرەت، ماقالىلەر ئوخشاش بولمىغان ئىككى مىللەتتىن تەركىب تاپقان بەختلىك بىر ئائىلىنىڭ تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرگەن.

بۇ يەردە، مەن ئۇلارنىڭ ئۆتمۈشى ۋە ھازىرقى ئەھۋالىنى سىلەرگە تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمەن.

سىنىپچىل مۇھەببەت

1961 - يىلى ئەتىياز. ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي چېگرا رايونىغا جايلاشقان يوپۇرغا ناھىيىسىدە ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلىرى جىددىي ئېلىپ بېرىلماقتا ئىدى. ئەينى ۋاقىتتىكى ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ئىلمىۋالدى توختى خىزمەت تەكشۈرۈش ئۈچۈن نامرات، چەت - ياقا يەكشەنبە بازار گۇڭشېسىنىڭ 5 - دادۈيىگە كەلدى.

ئۇ يەردە زەنجىرتاپان تراكتور بېسىپ ئايان شورتاڭ يەرلەرنى ھەيدىمەكتە، يەر يۈزىدىكى ئاپئاق شورلار يېڭى توپىنىڭ ئاستىغا دومىلاپ - دومىلاپ ئاغدۇرۇلماقتا، ئېتىزلاردا

بىر مۇنچە ئۇيغۇر دېھقانلىرى يەرلەرنى تۈزلەپ، قوناق تېرىشقا تەييارلىماقتا. تىلىۋالدى توختى كەتمىنىنى ئوينىتىپ ئەزالار بىلەن بىللە ئەمگەك قىلىۋاتاتتى. بۇ چاغدا ئوتتۇز ياش ئۆپچۆرىسىدىكى بىر ياش دېھقان كېلىپ:

— تىلىۋالدى شۇجى... — دەپلا قاتتىق بىئارام بولۇپ گېپىنى توختىتاتتى.

تىلىۋالدى شۇجى كەتمەن چېپىشنى توختىتىپ، قېشىغا كەلگەن ياش دېھقانغا سالدى ۋە ئۇنىڭ قوشۇمىسىنىڭ تۈرۈلگەنلىكىنى كۆرۈپ:

— نامەتجان، بۈگۈن ھاۋا شۇنچە ئوچۇق تۇرسا، چىرايىڭغا بۇلۇت ئولىشىۋېتىپتىغۇ؟ — دەپ سورىدى.

— راستىنى ئېيتسام، تىلىۋالدى شۇجى، بالام ئاغرىپ قالدى، — دەپ دۇدۇقلىدى ياش دېھقان.

— نېمە؟ بالاڭ ئاغرىپ قالدى؟ تېخى تويى قىلماي تۇرۇپ، نەدىمۇ بالاڭ بولسۇن؟

ئەزالار ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، تەرەپ - تەرەپتىن كېلىپ، ئۇ بىر نېمە دەپ، بۇ بىر نېمە دەپ، ئەتراپقا ئولاشتى.

— تىلىۋالدى شۇجى، نامەت بىر بالىنى تېپىۋالدى.

— تىلىۋالدى شۇجى، ئۇ ئون نەچچە ياشلىق ئوغۇل بالىكەن.

— ئۆزى كەلگەنمىش، بۇ يەرگە كېلىپلا ئاغرىپ قاپتۇ.

— خەنزۇ ئىكەن، يالغۇز...

— ئۆزى يالغۇز كەلگەن خەنزۇ بالا؟ — تىلىۋالدى شۇجى بىردىنلا دىققەت قىلىپ، كەتمىنىنى قويۇپ نامەتكە يېقىنلىشىپ — بۇ خەنزۇ بالا ھازىر نەدە؟ — دەپ سورىدى.

— مېنىڭ ئۆيۈمدە، بىر قانچە كۈن بولدى ئىچى سۈرۈپ ئورنىدىن تۇرالمايۋاتىدۇ، كېسەللىكى كۈندىن - كۈنگە ئېغىرلىشىۋاتىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى نامەت غەمكىن ھالدا.

— ماڭ! بېرىپ كۆرۈپ باقايلى، — دېدى تىلىۋالدى شۇجى، نامەتنىڭ گېپى تۈگىمەستىنلا ئالدىراپ ئۇنى مېڭىشقا دەۋەت قىلدى، ئۇ، ئۆزلۈكسىز يۈز بېرىپ كەلگەن تەبىئىي ئاپەت ۋە ھەر خىل سۇنئىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئىچكىرىدىكى نۇرغۇن خەنزۇ قېرىنداشلارنىڭ قانچىلىك جاپا چەككەنلىكىنى، نۇرغۇن دېھقانلار تۇرمۇش كەچۈرۈشكە پەقەت ئامالى بولماي، باشقا يۇرتلارغا بېرىشقا مەجبۇر بولغانلىقىنى بىلەتتى. بۇ ئون نەچچە ياشلىق خەنزۇ بالا يىراق چېگرا رايونغا يالغۇز كەپتۇ، يولدا قانچە ئازاب چەككەندۇ؟ ئۇ قانداق بولۇپ بۇ چەت - ياقا جايغا كەلگەندۇ؟ نېمە كېسەللىككە گىرىپتار بولغاندۇ؟ ئۇنىڭ ئۆيىدىكىلىرىنىڭ ئەھۋالى قانداقتۇ؟ بۇ ھەقتە تىلىۋالدى شۇجى نامەتتىن ئېنىق بىر نەرسە بىلەلمىگەچكە بولدى، نامەت بېشىنى چايقاپ:

— مەن خەنزۇچىنى بىلمەيمەن، ئۇمۇ ئۇيغۇرچىنى بىلمەيدىكەن.

— شۇنداق، شۇنداق — دېدى تىلىۋالدى شۇجى بېشىنى لىڭشىتىپ ۋە كۆڭلى تېخىمۇ غەش بولدى. بۇ خەنزۇ بالىنىڭ سەرگۈزەشتىسى ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ كىچىكلىكىدىكى يېتىم بالىلىق چاغلىرىنى ئېسىگە سالدى. كىچىك ۋاقتىدا، ئۇ بايلارغا يالانچى بولۇپ ئىشلەيتتى، بەزىدە تاياق يېيىشتىن، تىل ئىشىتىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، باشقا جايلارغا قېچىپ كېتەتتى. ئۇ بۇنداق ئېچىنىشلىق، سەرسانلىق تۇرمۇشتىن چوڭقۇر تەسىراتقا ئىگە ئىدى. بۇلارنى ئويلاپ، ئۇ، قەدىمىنى تېزلىتىپ، بىر دەمدە نامەتنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدى.

خەنزۇ بالا سۇپىدا تۈگۈلۈپ ياتاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر يىرتىق يوتقان يېپىپ قويۇلغان بولۇپ، بالىنىڭ تاتىرىپ كەتكەن ئورۇق مەڭزىدىكى ياش تېخى قۇرۇمىغان، پاخپىيىپ كەتكەن چېچىدا توپا ۋە چاۋا - چاتقالنىڭ ئۇۋاقلىرى تۇراتتى. تىلىۋالدى شوجى سۇپىغا ئولتۇرۇپ، ئوڭ قولى بىلەن بالىنىڭ بېشىنى سىلىدى.

— قىزىتمىسى ئۆرلەپ كېتىپتۇ. دوختۇرغا كۆرسىتىپ دورا يېگۈزمىدىڭمۇ؟ سورىدى تىلىۋالدى شوجى.

— بۇ يەردە دوختۇر يوق، - دەپ جاۋاب بەردى نامەت، گۇڭشېغا تېخى يىراق، ئۇنىڭغا ئۈسۈملۈك دورىلىرىدىن ئىچكۈزسەممۇ ئۇنۇم بەرمەيۋاتىدۇ.

تىلىۋالدى شوجى ئورنىدىن تۇرۇپ، نامەتنىڭ ئاددىي ئۆي-بىساتلىرى ۋەكونا ئۆيىگە نەزەر سالدى ھەمدە قازاننى ئېچىپ كۆردى. قازاندا ئېشىپ قالغان ئازراق ئوماچ تۇراتتى.

— تىلىۋالدى شوجى، بۇ بالىنىڭ تېنى بەك ئاجىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە كېسىلى بار، يەنە مۇساپىرچىلىقتا ئۆتۈشكە بولمايدۇ. گۇڭشېدىكىلەرگە دەپ باقسىلا، بالىنى نوپۇسقا ئالدۇرايلى. ئۇ ھازىر ئۆسۈش دەۋرىدە ئىكەن، چوڭ ئادەمنىڭ ئۆلچىمى بويىچە نورما ئاشلىق بىلەن تەمىنلىسە.

تىلىۋالدى شوجى بالىنىڭ يېنىغا كېلىپ بېشىنى سىلاپ، كىچىك قولىنى تۇتۇپ، ئاستا - ئاستا ئورنىدىن تۇردى ۋە نامەتكە قاراپ:

— بالىنىڭ كېسىلى ئېغىركەن، قانداق قىلىسەن؟ - سورىدى ئۇ كۆزىگە ياش ئېلىپ.

— خۇدايىم ئۇنى ساقلىغاي ... - دېدى نامەت زورمۇ زور كۈلۈپ، بېشىنى چايقاپ. پىر - بىرىڭلارنىڭ گېپىنى ئۇقۇشماي دىكەنسىلەر، كېيىنچە قانداق قىلىسىلەر؟ - يەنە سورىدى تىلىۋالدى شوجى.

نامەت قولىنى گىرەلەشتۈرۈپ يەرگە قارىدى.

— بۇ بالا چەت - ياقا، قاقاسلىق، سۈيى ئاچچىق بۇ يەرگە كۆنۈپ كېتەلەرمۇ؟

ئۆي ئىچى جىمجىتلىققا چۆمدى.

— سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزمۇ تازا ياخشى ئەمەس، ئۇ بۇ يەردە تۇرسا قىيىنىلىپ قالامدىكىن؟

بالىنىڭ يۆتەل ئاۋازى ئۆي ئىچىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزدى. بالا ئويغىنىپ ئىككى قولىغا تايىنىپ ئولتۇردى، قورۇنغان ھالدا ئۆيدىكى يات ئادەملەرگە قارىدى.

— بالام نېرىڭىز ئاغرىۋاتىدۇ؟ - دەپ سورىدى تىلىۋالدى شوجى. ئۇ خەنزۇ كادىرلار بىلەن ئۇزاق مۇددەت بىللە ئىشلەپ كەلگەنلىكىدىن، خەنزۇچىنى ئاز - تولا بىلەتتى، مەقسىتىنى ئۇقتۇرالايتتى. بالا ئۇنىڭ مېھرىبان چىرايىنى كۆرۈپ، قورقۇنچلۇق كەيپىياتىنى بارا - بارا تۈگەتتى.

تىلىۋالدى شوجى بالىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ سوئال سوراشقا باشلىدى:

— نەچچە ياشقا كىردىڭ؟

— ئون ئىككى ياشقا.

— ئىسمىڭ نېمە؟

— چېن جيەنخۇڭ.

— يۇرتۇڭ نەدە؟

— يۇرتۇم سىچۇەن ئۆلكە جياڭبېي ناھىيىسىدە، يىېزىدا ...

— تەركىبىڭ نېمە؟

— كەمبەغەل دېھقان.

— داداڭ بارمۇ؟

— ئىككى يېشىمدىلا ئۆلۈپ كەتكەن.

— ئاناڭچۇ ؟

— ئانام ، ئانام ئۆتكەن يىل ئۆلۈپ كەتكەن...—جاۋاب بەردى چېن جيە نخۇڭ، كۆڭلى بۇزۇلغان هالدا ئۆكسۈپ يىغلاپ .

تىلىۋالدى شۇجى بالىغا ئىچى ئاغرىپ ، كۆزدىكە لىق ياش ئالدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇيان - بۇيان مېڭىشقا باشلىدى: «هەي! كەمبەغەل، يېتىم ، سەرگەردان! بۇ مېنىڭ بالىلىق دەۋرىمدىكى تۇرمۇش بىلەن بەكمۇ ئوخشايدىغۇ!» بۇنى ئويلاپ ئۇنىڭ چېن جيە نخۇڭغا بولغان هېسداشلىقى بىردىنلا قوزغالدى .

— تىلىۋالدى شۇجى ، ئازراق گۈرۈچ تەستىقلاپ بەرسىلە ، بالىغا تاماق ئېتىپ بەرسەم ،— دېدى نامەت .

—تىلىۋالدى شۇجى بىر تەرەپتىن مېڭىپ، بىر تەرەپتىن يېشىنى سۈرتۈپ، ئۇنىڭ گېپىگە جاۋاب بەرمىدى .

— تىلىۋالدى شۇجى ، گۆشنى دوختۇرخانىدىكىلەرگە بىر دېسىلە ، بىر دوختۇر ئەۋەتسۇن ...— دېدى نامەت تەقەززا بولۇپ،— قۇتقۇزۇش رەختىدىن يەنە بىر نەچچە مېتىر تەستىقلاپ بەرسىلە، بالىغا يېڭى كىيىم ئېتىپ بەرسەك .

— بولدى ، هاجەتسىز— دېدى تىلىۋالدى شۇجى نامەتنىڭ ئۆز يېنىغا تارتىپ بوش ئاۋاز بىلەن ، — گۈرۈچ ئۆيۈمدە بار ؛ كىيىدىغان كىيىممۇ ئۆيۈمدە بار؛ كېسەلنى داۋالىتىشقىمۇ قولايلىق . ئۆيۈمنىڭ شارائىتى سېنىڭكىدىن خېلىلا ياخشى، بۇ باش پاناهسىز يېتىم بالىنى بېقىشتا قىيىنچىلىقىم يوق، ئۇنى مەن ئۆيۈمگە ئېلىپ كېتەي !

تىلىۋالدى شۇجى چېن جيە نخۇڭنى يېكا پقا چىقارغاندىن كېيىن ، شوپۇرغا :

— ئايالىم ئايشەم بۇ بالىغا ئۆز بالىمىز قاتارىدا مۇئامىلە قىلسۇن ، مېنىڭ دېگىنىم بويىچە ئورۇنلاشتۇرسۇن ، سەن ماڭغاچ تۇر ، خىزمىتىم تۈگىسىلا قايتىپ بارىمەن، — دەپ قايتا - قايتا تاپىلىدى .

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ نۇرغۇن ئازاب-ئوقۇبەت تارتقان يېتىم بالا ، بەختلىك تۇرمۇشقا ئېرىشتى. ئەلۋەتتە تۇرمۇشنىڭ يولى تۈپ - تۈز بولمايدۇ - دە .

مېھرىبان دادىنىڭ شەپقىتى

چېن جيە نخۇڭ تىلىۋالدى شۇجىنىڭ ئۆيىگە كىردى. پۈتۈن ئائىلىدىكىلەر ئۇنى يىراقتىن كەلگەن تۇغقىنىنى قارشى ئالغاندەك قىزغىن قارشى ئالدى. تىلىۋالدى شۇجى ئۇنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ كېسىلىنى داۋالاتتى ، ساتىراشخانىغا ئاپىرىپ چېچىنى ئالدۇردى ، پاك - پاكىز يۇيۇندۇردى ، ئۇستىگە يېپ - يېڭى كۆك رەڭلىك ئوقۇغۇچى كىيىمى كىيگۈزدى . روشەنكى، ئۇ بۇرۇنقىدىن خېلىلا چىرايلىق بولدى.

كەچلىك تاماقتىن كېيىن ، تىلىۋالدى شۇجى ئايالى ئايشەمخان بىلەن هويلىدىكى بېدىش ئاستىدىكى سۇپىدا ئولتۇرۇپ ، چېن جيە نخۇڭ بىلەن سەمىمىي موڭداشتى . چوڭ ئادەمنىڭ يېقىملىق تەبەسسۇمى ۋە ئۇلارنىڭ قىزغىن سۆزلىرى بۇ خەنزۇ بالىنىڭ هېتىرقايدىغان تۇيغۇسىنى تېزدىن تۈگەتتى. تىلىۋالدى شۇجى يەتتە ياشلىق چوڭ قىزى گۈلباهار ، ئۈچ ياشلىق كەنجى قىزى چىمەنگۈلنى ئۆز يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ، چېن جيە نخۇڭنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ :

— قىزلىرىم، بۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ سىلەرنىڭ ئاكاڭلار بولىدۇ، - دېدى.

— ئاكا!- دەپ توۋلىدى ، ئىككى قىز يېقىملىق هالدا . ئۆزلىرىنى دادىسىنىڭ قويىنىغا ئېتىپ .

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

تىلمۇۋالدى شۇجى قىزلىرى ۋە خەنزۇ ئوغلىنى باغرىغا باستى ، يۈزىنى ئۇلارغا يېقىپ سۆيدى .

چېن جيە نخۇئمۇ ئىككىسىنىڭ ئىسمىنى دوراپ، ئۇنىلۈك ھالدا « دادا»، « ئانا » دېيىشنى ئۆگىنىۋالدى .

بىر كۈنى ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن ، تىلمۇۋالدى شۇجى بىر پارچە سېمىز قوي گۆشىنى ئېلىپ كىرىپ ، ئايالىغا چېن جيە نخۇئغا پولۇ ئېتىپ بېرىشنى ئورۇنلاشتۇردى. تىلمۇۋالدى شۇجى كۆڭلىدە: بۇ بالا ئۇزۇندىن بېرى سەرگەردان بولۇپ يۈردى، ئوزۇقلىنىشى ياخشى ئەمەس ، ھازىر تامىقىنى ياخشىلاش كېرەك ، دېگەننى ئويلايتتى.

ئايشەمخان قازاننىڭ تۈۋىقىنى ئاچتى ، پولۇنىڭ ئۆزگىچە خاس مېزىلىك پۇرىقى كۆتۈرۈلۈپ چىقتى . ئىككى قىزى خوشلۇقىدىن كىچىك قولى بىلەن چاۋاك چالدى .

« ئانا » بىر نەچچە پارچە ئوبدان گۆشنى پولۇغا بېسىپ چېن جيە نخۇئغا تۇتقۇزدى . تىلمۇۋالدى شۇجىمۇ چوڭ بىر پارچە سېمىز گۆشنى ئۇنىڭغا تەڭلەپ :

— بالام ، بىز ئويغۇرلارنىڭ ياخشى تامىقى ، كۆپرەك يېگىن!

چېن جيە نخۇئ گۆشنى ئازراق يەپ، پولۇغىمۇ كۆپ ئېغىز تەگكۈزمەي تۇرۇپلا:

— ئوبدان يېدىم، — دېدى ، — دە، كۈلۈپ تۇرۇپ چىنىنى پەم بىلەن قويۇپ قويدى.

ئەر - خوتۇن بىر - بىرىگە قارىشىپ، ئۇنىڭ نېمە بولغانلىقىنى چۈشىنەلمەي بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئويلىدى: بۇ بالا نېمە ئۈچۈن گۆش يېمەيدىغاندۇ؟

— ھە! ئەسلى بۇنداقكەن — دە .... — دېدى تىلمۇۋالدى شۇجى ئۇزۇن ئويلىنىپ، — بالا سى-چۈەنلىك، قوي گۆشى يېيىشكە ئادەتلەنمىگەن.

ئۇ چوقۇم گاكېپەن يېيىشكە ئامراق. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇلار چېن جيە نخۇئغا مەخسۇس گاكېپەن ئېتىپ، توخۇم بىلەن سەي قورۇپ بېرىدىغان ۋە توخۇم سېلىنغان شورپا قىلىپ بېرىدىغان بولدى. بەزىدە ئۇنىڭغا سۈت ئېلىپ بەردى، توخۇ پىشۇرۇپ بەردى. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەيلا چېن جيە نخۇئنىڭ سالامەتلىكى ئەسلىگە كېلىپ، ھەم سېمىز، ھەم چىرايلىق بىر يىگىتكە ئايلاندى.

بۇ خەۋەر ناھايىتى تېزلا پۈتۈن ناھىيە بازىرىغا تاراپ، ئوخشاش بولمىغان ھەر خىل ئىنكاسلارنى پەيدا قىلدى.

— تىلمۇۋالدى شۇجى، بارىكاللا! ئوغۇللىرى خۇددى يۇد دېگەندەك سەمرىپ كېتىپتۇ...

— تىلمۇۋالدى شۇجى، چېن جيە نخۇئغا قانداق ياخشى دورا بەردىلە، ھازىر ھەم قاۋۇل ھەم چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇ!

تىلمۇۋالدى شۇجى كوچىدا كېتىۋېتىپ كىشىلەرنىڭ سوئاللىرىغا كۈلۈمسىرەپ جاۋاب بېرەتتى. لېكىن، ئۇ ئۆيىگە كىرىش بىلەنلا ئايالىنىڭ خاپا بولغان ھالدا سۇپىدا تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. ئايالى پاختا تايلاش زاۋۇتىدا ئىشلەيتتى. بۈگۈن ئۇ ئۆيىگە قايتىپ، چاپىنىغا يۇقتۇرۇۋالغان پاختىنى ئېلىۋەتمەيلا ئاچچىقىدا يېتىۋالدى. ئايالىنىڭ بۇ خىل نورمالسىز كەيپىياتى تىلمۇۋالدى شۇجىنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى:

— نېمە بولدۇڭ، مىجەزىڭ يوقمۇ؟

— كوچىلاردىكى گەپ - سۆزلەرنى ئاڭلىمىدىڭىزمۇ؟ — ئايالى يۈگۈرۈپ قوپۇپ، خاپىچىلىقتا سورىدى.

— خوتۇن ئاڭلىدىم، — دېدى تىلمۇۋالدى شۇجى، ھېچقانداق ئىش بولمىغاندەك كۈلۈپ تۇرۇپ، — كىشىلەر بىزنىڭ ئوغۇلنى ئوبدان باققانلىقىمىزنى ماختاۋاتىدۇ.

— مېنىڭ دەۋاتقىنىم بۇ ئەمەس، سىز ئەمەلدار بولغانلىقتىن ئاڭلىمىغان بولۇشىڭىز مۇمكىن، — ئايالى ئۇنىڭ ھېچنېمىنى ئاڭلىمىغانلىقىنى بىلىپ، ئۆزى ئاڭلىغان ھەممە پىتنە-ئىغۋالارنى ئەينەن دەپ بېرىشكە باشلىدى:

— بەزىلەر تىلىۋالدى توختىي بىر خەنزۇ ئوغۇل بېقىۋالدى، بۇ ئۆزىنىڭ خەنزۇلار بىلەن يېقىن ئۆتىۋاتقانلىقىنى خەققە كۆرسىتىش ئۈچۈنغۇ، دېيىشىپتۇ. يەنە بەزىلەر ئۆيدە باققان كەپتەرمۇ ئۇچۇپ كېتىدۇ، يات مىللەتنىڭ بالىسىنى بېقىۋالسا تۇرامدۇ؟ بۇنداق ئاۋارە بولۇشنىڭ نېمە پايدىسى دېسە، يەنە بەزىلەر ياغ سۇغا يۇقمايدۇ، مۇسۇلمان كاپىر بىلەن بىرگە ياشاشقا بولمايدۇ، دەپتىمىش.

تىلىۋالدى شۇجى ئۇيان-بۇيان بىر قانچە قەدەم مېڭىپ، ئايالىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— دۇنيادا ھاشاراتسىز زىرائەت يوق، كىچىك چۈمۈلىدىن نېمە قورقۇش، — دېدى جىددىي ھالدا، — بىز ئىلگىرى قانداق ئويلىغان بولساق، بۇنىڭدىن كېيىن شۇنداق قىلىۋېرىمىز. ئەتە بالىغا دەپتەر-قەلەم ئېلىپ بېرىڭ!

ئاتا-بالا ئىككەيلەن ئەمدى قارا چىراغ تۈۋىدە ئۇزاق ئولتۇرىدىغان بولدى. چېنجيەنخۇڭ يېڭىدىن ئېلىپ بەرگەن قەلەم، دەرسلىك ۋە دەپتەرلىرىنى تۇتۇپ ئەستايىدىل ئۆگەنەتتى. ئۇ ئەسلى ئىچكىرىدىكى ۋاقتىدا تۆتىنچى سىنىپتا ئوقۇيتتى. لېكىن، بۇ ناھىيىدىكى خەنزۇ مەكتەپتە بىرىنچى سىنىپلا بار ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەكتەپمۇ ئەمدىلا قۇرۇلغانىدى. ئوقۇشنى تاشلاپ قويماسلىق ئۈچۈن ئۇ، تىلىۋالدى شۇجىنىڭ ھەيدەكچىلىكىدە ئۈزلۈكسىز تىرىشىپ ئۆگىنىشكە باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تىلىۋالدى شۇجىمۇ ئۇنىڭغا ھەر كۈنى بىر نەچچە ئېغىزدىن ئۇيغۇرچە سۆز ئۆگەتتى.

تىلىۋالدى شۇجىنىڭ يىراق يېزىدا تۇرۇشلۇق ئانىسى ئوغلىنىڭ بىر خەنزۇ بالىنى بېقىۋالغانلىقىنى ئاڭلاپ، نەۋرىسىنى كۆرۈش ئۈچۈن يېزىدىن ئۈزۈم، شاپتۇل ئېلىپ ناھىيىگە كەلدى. موماي نەۋرىسى بىلەن قول تۇتۇشۇپ ئولتۇردى. ئۇلار گەرچە بىر-بىرىنىڭ تىلىنى بىلمىسىمۇ، بىر-بىرىنىڭ قەلبىنى چۈشىنەتتى. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن موماي نەۋرىسىنى يېزىغا ئېلىپ باردى. يېزىدا ئۇنىڭ يېيىشىگە ئۈجمە، ئۆرۈك، شاپتۇل بار، ئوينىشىغا باغ، ئورمان ۋە يايلاق بار ئىدى.

چېنجيەنخۇڭ كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن چوڭ بولدى، تىلىۋالدى شۇجى ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن بولغان مۇھەببىتىمۇ بارغانسېرى چوڭقۇرلاشتى. شۇجى يېزىغا بارسىلا ئۇنىڭغا مېۋە-چېۋە ۋە گۆلە-قاق ئېلىپ كېلەتتى؛ يېزىدىن ئۆيىگە كىرىشى بىلەن ئوغلىنىڭ قانداق ئۆسۈپ يېتىلىۋاتقانلىقىنى، كۈنىنىڭ قانداق ئۆتىۋاتقانلىقىنى سورايتتى. ئىككى مىللەتتىن تەركىب تاپقان بىر ئائىلىدىكىلەر ئەنە شۇنداق ئىناق ياشاپ كەلدى. لېكىن كۈتۈلمىگەن يەردىن بىر ئىش پەيدا بولدى.

بىر كۈنى ناھىيىلىك پارتكوم ھويلىسىدا، تىلىۋالدى شۇجى ئەمدىلا پىكاپتىن چۈشۈشى بىلەن ئۇنىڭ قوشنىسى:

— ۋاي، تىلىۋالدى شۇجى، ئوغۇللىرىڭىزنىڭ خەققە بىلىندۈرمەي توپان ئارىلاشتۇرۇلغان سەي شوپۇكىنى يەۋاتقانلىقىنى كۆردۈم، — دەپ غەيۋەت قىلدى.

— راستمۇ؟ — سورىدى تىلىۋالدى شۇجى ھەيران بولۇپ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

— ۋاي راست! مەن بىر قانچە قېتىم ئۆز
كۆزۈم بىلەن كۆردۈم، — دېدى قوشنىسى.
تىلىۋالدى شۈجى ئۆيگە كىرىپلا ئايىلىنى
ئىچكىرىكى ئۆيگە چاقىرىپ سورىدى:

— ئاڭلىسام ئوغلىمىز يوشۇرۇنچە توپان
ئارىلاشتۇرۇلغان سەي شوپۇكى يېگە نىمىش،
بۇ زادى قانداق ئىش؟

— قانداقمۇ ئۇنداق ئىش بولسۇن؟ سۈ-
يۇقئاش ئەتسەم، ئۇنىڭغا قويۇقىنى بېرىۋا-
تىمەن، بۇغداي نېنى تاشقىرىدىكى ئۆيدە تە-
يىارلىق، قانداق ۋاقىتتا بولسا ئېلىپ يەلەي-
دۇ. ئۆيدە قوغۇن - تاۋۇزمۇ ئۈزۈلمەي ۋات-
سا... — دېدى، ئايىلىمۇ ھاڭ - تاڭ بولۇپ.

— ئايشەمخان، چېن جيەنخۇڭ بىز بىلەن
بىر مىللەت بولمىسىمۇ، ئوخشاشلا جۇڭخۇا
مىللىتىنىڭ ئەۋلادى، ھەممىسى پارتىيە رەھ-
بەرلىكىدىكى خەلق؛ خەنزۇ قېرىنداشلارنىڭ
قىيىنچىلىقى — بىزنىڭ قىيىنچىلىقىمىز، قىز
بولامدۇ، ئوغۇل بولامدۇ، ھەممىسى ئاتا -ئا-
نىنىڭ جىگىرى، بىز ھەرگىزمۇ چېن جيەن-
خۇڭغا سوغۇق مۇئامىلە قىلساق بولمايدۇ، —
دېدى. تىلىۋالدى شۈجى سۆزلىگەنسېرى ھا-
ياجانلىنىپ، — مەن دائىم سىزگە شۇنى دەپ
كەلدىم، مېنىڭ كېلىپ چىقىشىم يىللىقچى،
كومپارتىيە مېنى قۇتقازغان، كومپارتىيە ۋە
خەنزۇ يولداشلارنىڭ ياردىمى بىلەنلا بۈگۈن-
كى كۈنگە ئېرىشتىم. مەن كومپارتىيە ئەزا-
سى، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۈجى-
سى، ھازىر بۇ بالىنى ئۆيىمىزدە باققاندا
مۇنداق ئىش يۈز بەرسە، قايسى يۈزۈم بىلەن...

— مەنمۇ دېھقاننىڭ قىزى، بىز شۇنچە
يىللار بىللە ئۆي - ئوچاقلىق بولدۇق. مەن
شۇنداق ئەسكىلىك قىلىدىغان ئادەممۇ؟ —
دېدى ئايىلى كۆزىگە ياش ئېلىپ.

تىلىۋالدى شۈجى ئايىلىنىڭ كېيىنكە
ئىشەندى - يۇ، قوشنىسىنىڭ گېپىنى كۆڭلى-
دىن چىقىرىپ تاشلىيالمىدى. ئاخىرىدا چېن
جيەنخۇڭ بار ئۆيگە كىرىپ، ئۆزىدىن سوراش-
قا مەجبۇر بولدى:

— بالام، سەندىن سورايدىغان بىر ئىش
بار، ماڭا راست گەپ قىلغىن...

— دادا، نېمە ئىش؟ دېسىلە! — دېدى
چېن جيەنخۇڭ دادىسىنىڭ چىرايىغا قاراپ
تەئەججۇپلىنىپ.

— يېزىدا كەتكەن چېغىمدا، ھەر كۈنى
ئۈچ ۋاخ تاماقنى تويغىدەك يېدىڭمۇ؟

— نېمە دەپ بۇنى سوراپ قاللا؟ مەن ھەر
ۋاخ تاماقنى تويغىچە يەۋاتىمەن.

سەن توپان ئارىلاشتۇرۇلغان سەي شوپۇكى-
نى يېدىڭمۇ؟

— ياق، ياق!

تىلىۋالدى شۈجى يەنە خاتىرجەم بولال-
ماي قوشنىسىنى چاقىرىپ كېلىپ، يۈزتۇرانە
دۈيلەشتۈردى. چېن جيەنخۇڭ تەپسىلىي ئەھ-
ۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— ھە، مېنىڭ يەۋاتقىنىم توپان ئار-
لاشتۇرۇلغان سەي شوپۇكى ئەمەس، بەلكى
ياخشى سەي. سىلەرنىڭ سۈڭزا يېگەندە سۈڭ-
زىنىڭ غولىنى يەپ، يوپۇرماقلىرىنى يېمەي-
دىغانلىقىڭلارنى كۆرۈپ، يوپۇرمىقىنىڭ ياخ-
شىلىرىدىن تاللاپ، ئۇششاق توغراپ بولغان-
دىن كېيىن، ئازراق تۇز سېلىپ، ئۇنىڭغا
قوناق ئۇنى ئارىلاشتۇرۇپ، قاسقاندا پۇشۇرۇپ
يېدىم. بۇنىڭ تەمى ناھايىتى ياخشى، مەن
بۇنى يېيىشكە بەكمۇ ئامراق، — دېدى كۈ-
لۈپ تۇرۇپ.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، تىلىۋالدى شۈجى
ھەر قېتىم يېزىغا بېرىشتىن ئىلگىرى ئايە-
لىگە: ئوغلىمىز ئاچ قالمىسۇن، توڭلۇپ قال-
مىسۇن؛ قىزلىرىمىزغا كېيىم ئالغاندا ئوغلى-

مىزغىمۇ قوشۇپ ئېلىك، قىزلىرىمىز نېمە دې-
سە، ئوغلىمىزغىمۇ شۇنى بېرىلك، دەپ قايتا -
قايتا تاپىلىدى.

1963 - يىل ئەتىياز تىلىۋالدى شۇجى
مەركىزىي ئالىي پارتىيە مەكتىپىگە بېرىپ
ئوقۇپ كېلىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنى
تاپشۇرۇپ ئالدى. ئۇ: مەكتەپكە بارسام ئىككى
يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت كېتىدۇ، ئوغلۇمنى قانـ
داق ئورۇنلاشتۇرۇشۇم كېرەك؟ دەپ ئويلاپ
چېن جيەنخۇڭدىن مەسلىھەت ئالدى.

— دادا ئۆگىنىش ئاساسىم ئاجىز، ئۇـ
نىڭ ئۈستىگە بۇ يەردە مەن ئوقۇيدىغان مەكـ
تەپمۇ يوق ئىكەن، ئىشچى بولايمىكىن - دەپ
تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى چېن جيەنخۇڭ.

— قانداق ئىشچى بولماقچى؟

— يۇقىرى تېخنىكىلىق ئىشلارنى قىلالـ
مايمەن، ۋېلىسىپىت رېمونتچىلىقىنى ئۆگىـ
نەيمىكىن دەيمەن، كەلگۈسىدىمۇ ئەسقاتىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن تىلىۋالدى شۇجى مۇناسىـ
ۋەتلىك تارماقلار بىلەن ئالاقىلىشىپ، چېن
جيەنخۇڭنى قول-سانائەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ
رېمونتچىلىق گۇرۇپپىسىغا ئىشچىلىققا ئورۇنـ
لاشتۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ، خىزمەت ئورـ
نىغا قەدەم بېسىپ، يارامىلىق خادىم بولۇپ
چىقىشقا بەل باغلىدى.

ھەش-پەش دېگىچە ئون يىل ئۆتۈپ كەتـ
تى. چېن جيەنخۇڭمۇ يىگىرمە ياشقا كىردى،
ئۆيلىنىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى. ئۇنى
بېقىپ چوڭ قىلغان تىلىۋالدى شۇجى ئۇنىڭـ
دىنمۇ بەكرەك ئالدىراشقا باشلىدى، تەرەپـ
تەرەپكە ئەلچىلەر ئەۋەتتى. كەينى - كەيـ
نىدىن بىر قانچە قىز تونۇشتۇرۇلدى. تىلىـ
ۋالدى شۇجى ئۇلارنى بىر - بىرلەپ تەكشۈرۈپ
كۆرۈپ، ئاخىرىدا بۇ خاھىشىگە تۇغقان يوقلاش
ئۈچۈن كەلگەن شەندۇڭلۇق قىز جۇچۇڭخۇانى تالـ
لىدى. كېيىن ئۇيغۇرلارنىڭ ئادىتى بويىچە
توينى خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزۈپ بەردى.

يىگىرمە تۆت يىلدىن بۇيان، تىلىۋالدى
توختى چېن جيەنخۇڭغا مېھرىبان دادىلىق
شەپقىتى بىلەن مۇئامىلە قىلىپ، بۇ خەنزۇ
يېتىم بالىنىڭ ھاياتى، ئۆگىنىش، ئىستىقباـ
لى ۋە تۇرمۇش ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈپ كەلدى.
ئۇ بىر دادىنىڭ ئۆز ئوغلى ئۈچۈن قىلىدىغان
ھەممە ئىشلىرىنى قىلدى، بۇ نېمە دېگەن مېھـ
رىبان دادا - ھە!

ئوغۇلنىڭ ساداقىتى

چېن جيەنخۇڭ قول-سانائەتچىلەر بىرـ
لەشمىسىنىڭ رېمونتچىلىق گۇرۇپپىسىدا
ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىشنى ئۆگەنگەندە، ھەر
ئايدا ئون بەش يۈەن تۇرمۇش خىراجەت پۇـ
لى ئالاتتى. ئۇ تۇنجى قېتىم ئىش ھەققىنى ئالـ
غاندىن كېيىن، يۈگۈرۈپ ئۆيگە بېرىپ، ئون بەش
يۈەن پۇلنى ئىككى قوللاپ ئايشەمخانغا سۇندى:

— ئانا، ماۋۇ پۇل مېنىڭ ئىش ھەققىم!

ئايشەمخان پۇلنى ئېلىپ ساناپ بېقىۋىدى،
توپتوغرا ئون بەش يۈەن چىقتى، بىر پۇڭمۇ
كەم ئەمەس ئىدى. ئۇ ئوغلىغا قاراپ كۈلۈپ
قويدى ۋە ئون بەش يۈەننى يەنە ئوغلىنىڭ
يانچۇقىغا سېلىپ تۇرۇپ:

— بالام، سېنىڭ بۇ پۇلنى تاپىمىقىڭ
ئاسانغا چۈشمەيدۇ. ئۆزۈڭنىڭ پۇلى يېتىشمىدۇ،
بۇنى ئۆزەڭ خەجلىگىن، - دېدى.

— ئانا، بىر سىڭلىمىز يېڭىدىن قوشۇلدى،
ئۆيگە پۇل كۆپ كېتىدۇ، پۇلنى يانلىرىغا
سېلىپ قويسىلا! - چېن جيەنخۇڭ پۇلنى ئۇنىمىـ
غىنىغا قارىماي ئانىسىنىڭ قولىغا تۇتقۇـ
زۇپ قويدى.

— ئۇنداق بولسا، ئون كويىنى ئۆزەڭ ئېـ
لىپ قال.

www.uyghurkitap.com

— ياق، مەن پۇل خەجلىمەيمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ كىيىم-كېچەك يېمەك-ئىچمەكلىرىمدىن خەۋەر ئېلىۋاتىسىلەر، مەن پۇل خەجلىمىسەممۇ بولىدۇ.

ئوغلىنىڭ ساداقەتمەنلىكىدىن تەسىرلەنگەن ئانا پۇلنى قوبۇل قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

ئىككى يىلدىن كېيىن، چىنجىيەنخۇڭ يەنە تۆنىكىسازلىقنىمۇ ئۆگىنىۋالدى، ئىش ھەققى يىگىرمە يۈەن، ئوتتۇز يۈەنگىمۇ يەتتى، لېكىن ئۇ يەنىلا پۇلنىڭ ھەممىسىنى ئۆيىگە تاپشۇراتتى. 1964 - يىلى ئۇ يەنە تۆمۈرچىلىكنى، يېزا ئىگىلىك ماشىنا - سايمانلىرىنى رېمونت قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىپ، ئايلىق ئىش ھەققىنى ئوتتۇز يۈەندىن قىرىق يۈەنگە يەتكۈزدى، بەزىدە يېزىغا بېرىپ يېزا ئىگىلىك ماشىنا-سايمانلىرىنى رېمونت قىلسا، بىر ئايدىلا يۈز نەچچە يۈەن كىرىم قىلالايتتى، شۇنداق بولسىمۇ، كۆپ قىسمىنى ئۆيىگە تاپشۇراتتى. ئۇ ئۆز كۆڭلىدە: «بۇ مېنىڭ ئۆيۈم، ئۆيدىكىلەر بولسا، مېنىڭ يېقىن تۇغقانلىرىم» دەپ ئويلايتتى.

1964 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا، تىلىۋالدى شۇجى ئوقۇشنى تۈگىتىپ، بېيجىڭدىن قايتىپ كەلدى. بۇ، ناھىيىدە «تۆتنى ئېنىقلاش» باشلانغان چاغلار ئىدى. ئۇ قايتىپ كېلىپلا باشقا رەھبەرلەرگە ئوخشاش تەكشۈرۈشنى قوبۇل قىلىشقا توغرا كەلدى. بۇ، خىزمەتنى توختىتىپ خاتالىقىنى ئەسلەش دېگەنلىك ئىدى. تىلىۋالدى شۇجى ناھىيىدىن ئەللىك نەچچە كىلو مېتىر يىراقلىقتىكى ئاخۇنلۇق كۆكشىيىدا «ئىنقىلابنى تۇتۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش» كە چۈشۈرۈۋېتىلدى. ئۇ بىر چەتكە قايرىپ قويۇلدى. ئۇنىڭ ئېتى ۋە كىچىك ئاپتوموبىلىمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە «بىر چەتكە قايرىپ قويۇلدى»، شۇڭا بەزىدە ئۆيگە قايتىشتا پىيادە قايتىدىغان بولدى.

بۇنى كۆرگەن چىنجىيەنخۇڭ، ئىچىدە تىت-تىت بولاتتى. ئۇ بەلگىلەنگەن ۋاقىتنىڭ سىرتىدا تېخىمۇ ئارتۇق ئىشلەيدىغان بولۇپ كەتتى. بۇنداقتا پۇلنى كۆپرەك تاپالايتتى. تاپقان پۇلدىن ھەر ئايدا ئۆيگە بېرىدىغاننى ئىلگىرىكىگە ئوخشاشلا بېرىپ، قالغانلىرىنى يىغىپ ساقلاپ قويدى. بىر كۈنى ئۇ تۈرلۈك ماللار شىركىتىگە ۋېلىسىپىت قوراشتۇرۇپ بەردى ۋە مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن بىر يۈز سەكسەن نەچچە يۈەنگە «بەيشەن» ماركىلىق ۋېلىسىپىتتىن بىرنى سېتىۋېلىپ، كۆڭۈل قويۇپ قوراشتۇرۇپ، پاكىز سۈرتۈپ، تىلىۋالدى شۇجىغا ئاپىرىپ بەردى.

— ھە، ۋېلىسىپىت!؟ - دېدى تىلىۋالدى شۇجى ۋېلىسىپىتنى كۆرۈپ. ئۇ چاغلاردا بىرەر يېڭى ۋېلىسىپىت سېتىۋېلىشمۇ ناھايىتى تەس ئىدى. ۋېلىسىپىت سېتىۋالالايدىغانلارمۇ ناھايىتى ئاز ئىدى. تىلىۋالدى شۇجى ۋېلىسىپىتنىڭ ئۇ يەر، بۇ يەرلىرىنى تۇتۇپ، قايتا - قايتا كۆردى.

— دادا، بۇ ۋېلىسىپىت ياخشىمىكەن؟ - دەپ سورىدى چىنجىيەنخۇڭ.

— ياخشىكەن، ياخشىكەن!

— دادا، مىنىپ باقسىلا قېنى.

تىلىۋالدى شۇجى يېڭى ۋېلىسىپىتكە مىنىپ مەيداننى بىر ئايلاندى.

— دادا، ئىگەرنىڭ ئېگىز - پەسلىكى مۇۋاپىقمىكەن؟

— مۇۋاپىقكەن، بەكمۇ مۇۋاپىقكەن!

— دادا، تورمۇزى چىڭراقمىكەن - نېمە؟

— ياق. دەل جايىدىكەن. - تىلىۋالدى شۇجى ۋېلىسىپىتنى توختىتىپ، - بىراق، بۇ ۋېلىسىپىتنى كىمدىن ئالغانىدىڭ؟ تېزرەك

ئېگىسىگە ئاپىرىپ بەر، بۇ يەردە تۇرۇپ بۇزۇلۇپ كەتمىسۇن، — دېدى.

— دادا، بۇ ۋېلىسىپىتنى ئاتايىن سىلىگە ئالدىم. ئۇنىڭغا مىنىپ ناھىيىگە قايتىش، دادۈيلەرگە بېرىش ناھايىتى ئاسان بولىدۇ، — دېدى چېن جيەنخۇي.

— ئوبدان بالام! — تىلىۋالدى شۇجىنىڭ كۆزىدە ياش ئەگىدى. ئۇ، ئوغلىنىڭ ئېكەكتەك يىرىكلىشىپ كەتكەن قوللىرىنى قايتا — قايتا سىلاپ، بۇ ۋېلىسىپىتنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ قانچىلىك ئەجىر سىڭدۈرگەنلىكىنى چۈشەندى.

«تۆتنى ئېنىقلاش» ھەرىكىتىنىڭ ئاخىرىدا، خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر ئۇنداق ھېسابلاپ، بۇنداق ھېسابلاپ ئاخىرىدا تىلىۋالدى شۇجىغا: «كۆپ يەپ، كۆپ ئىگىلىگەن 800 يۈەنگە يېقىن پۇلنى قايتۇرسۇن» دەپ بۇيرۇق قىلدى. بىر كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن، ئاتا — بالا ئىككەيلەن سۇپىدا ئولتۇرغاندا، چېن جيەنخۇي زەردىسى قايناپ ھالدا:

— كاللامدىن پەقەت ئۆتمەيۋاتىدۇ، ھەر قېتىم نەرسە ئالغاندا پۇلنى تاپشۇرۇپ كېلىۋاتقان تۇرساق، بۇنچىۋالا «كۆپ يەپ، كۆپ ئىگىلىگەن» مەسىلە نەدىن چىقىۋاتىدۇ — دېدى.

— شۇنى دېمەمسەن، مەنمۇ ئۇقالمايۋاتىمەن، — دېدى تىلىۋالدى شۇجى بىر نەچچە پارچە ئۈيغۇرچە تالون ۋە قەغەزگە كۆز سېلىپ، — لېكىن، بۇ يەردە ئەزالار ۋە ئاساس قاتلام كادىرلىرىنىڭ پاش قىلىش ماتېرىياللىرى ۋە تالونلاردا «تىلىۋالدى» دېگەن ئىسىم ناھايىتى ئېنىق يېزىلغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە كونكرېت ۋاقتى، نەرسىنىڭ ئىسمىلىكى، باھاسىمۇ بار.

ئاتا بالا ئىككەيلەن بىر — بىرسىگە قاراپ زۇۋان سۈرمىدى، ئۇلار ئويلاندى، ئەسلىدى.

— بالام بولدى، بۇنى ئويلىمايلى، ئويلاپ يەتكەن بىلەنمۇ بىكار، — دېدى تىلىۋالدى شۇجى ئوغلىنىڭ دولىسىنى قېقىپ — خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەر چەكلىك ۋاقىت ئىچىدە تولۇسۇن دەيدۇ، ئۆي مۈلۈكىمىزنى سېتىشقا توغرا كېلىدۇ…

ئاتا — بالا ئىككەيلەن غەم — ئەندىشىلىك كۆزلىرى بىلەن بىر — بىرىگە قارىشىۋالغاندىن كېيىن، ئۆز ئۆيلىرىگە كىرىپ ياتتى. تاڭ ئاتماستىنلا چېن جيەنخۇي رېمونتچىلىق گۇرۇپپىسىغا بېرىپ، ئۆز ئىشىغا چۈشۈپ كەتتى.

بىر نەچچە كۈندىن، كېيىن چېن جيەنخۇي ئۆيگە بىر يۈز ئەللىك يۈەن پۇل كۆتۈرۈپ كېلىپ:

— دادا بۇ مېنىڭ تاپقان پۇلۇم، باشقا پۇلغا قېتىپ خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەرگە تاپشۇرۇپ بەرسىلە، — دەپ، پۇلنى تىلىۋالدى شۇجىغا سۇندى.

دادا ئوغلىغا بىر ھازا سىنچىلاپ قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، بېشىنى لىڭشىتىپ مېيىقىدا كۈلدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئىللىق بىر ھېسسىيات مەۋج ئۇراتتى.

بۇ چاغدا پۈتۈن ئائىلىدىكىلەر «تۆلەم» نى قايتۇرۇش ئۈچۈن غورىگىل تۇرمۇش كەچۈرۈشكە مەجبۇر بولدى، گۆش يېمىگىنىگە خېلى كۈنلەر بولغان بولۇپ، ھەر كۈنى ئوماچ ئىچەتتى، زاغرا نان يەيتتى. چېن جيەنخۇينىڭ ئەمگەك سىجىللىقى بۇرۇنقىدىن ئېشىپ، دائىم بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن ئاشۇرۇپ ئىشلەپ، كېچىگىچە ئىشلەيتتى. ئاتا — ئانا ئوغلىنىڭ كۈندىن - كۈنگە ياداپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بەزىدە ئۇنىڭغا ئاتايىن تۇخۇم پىشۇرۇپ بەرسىمۇ، ئۇ، تۇخۇمنى سىڭىللىرىغا ئېلىپ قويۇپ، پۈتۈن ئائىلىدىكىلەر بىلەن تەڭ يەپ يۈرۈۋەردى.

www.uyghurkitap.com

« زاڭ پۇللار » ئاخىرى تۆلىنىپ بولدى. پۈتۈن ئائىلىدىكىلەر بىر «ئۇھ» دېدى. ئەمما بىر كۈنى چېن جيەنخۇڭنىڭ جۇدۇنى ئۇشتۇمتۇت ئۆرلەپ كەتتى. ئۇ ئۆيىگە كىرىشى بىلەن:

— دادا، بىزگە ئۇۋال بوپتۇ، خەق بىزگە دۆڭگەپ قويۇپتۇ، — دېدى.

— بولدى بالام، ھاجەتسىز. باشقىلارنىڭ ئۆيىدىمۇ نۇرغۇن قىيىنچىلىق بار، ئىشقىلىپ بىزدىن ئالىدىغىنىنى ئېلىپ بولدى، ھېساباتىمىز تۈگىدى. بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارنى يېڭىباشتىن باشلايلى.

لېكىن، بۇنىڭدىن كېيىنكى كۈنلەرنىڭ تېخىمۇ قىيىن بولىدىغانلىقى ھېچكىمنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمىگەنىدى. ئۇزاق ئۆتمەيلا «مىسلى كۆرۈلمىگەن » ھەرىكەت باشلاندى. تىلىۋالدى شۇجى باشقا « ھوقۇقدارلار »غا ئوخشاش تارتىپ چىقىرىلدى، ۋە چوڭلۇكنىڭ ياقىسىدىكى بىر چەت گۇڭشېغا ئەمگەك بىلەن چېنىقىشقا ئەۋەتىلدى.

شەھەر ئىچىدە تۇرۇۋاتقان چېن جيەنخۇڭمۇ تەبىئىي ھالدا چېتىلىپ، باشقىلار تەرىپىدىن « ئىت كۈچىكى »، « كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان كىچىك ھوقۇقدار »دەپ ئاتىلىدىغان بولدى، شۇنداقلا ئۇنىڭ ياتىقى ۋە دۇكىنىدا ھەر خىل ئادەملەر پەيدا بولۇشقا باشلىدى. بەزىلەر:

— ئوكام، كۆچۈپ چىق، ئۇ ئۆز دادىڭ بولمىغاندىكىن، ئۇنىڭ كاشىلىسىغا چېتىلىپ ئىستىقبالىڭغا تەسىر يەتكۈزۈپ نېمە قىلىسەن؟— دەپ نەسىھەت قىلدى. بەزىلەر:

— بىر ئۇۋىدىكى قۇش بالىسىمۇ چوڭ بولغاندا ئۆز ئالدىغا ئۇچىدۇ، سەن نېمە ئۈچۈن ياھىللىق قىلىپ « جىن - شەيتانلار » بىلەن بىللە تۇرۇۋېرىسەن؟ — دەپ تەنبىھ بەردى. بەزىلەر:

— ئاڭلاپ تۇر چېن جيەنخۇڭ، « كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان » ئۇيغۇر دادىڭ بىلەن چەك - چېگرىڭنى ئېنىق ئايرىمايدىغان بولساڭ، ساڭا ياخشى ئاقىۋەت يوق! — دەپ قورقۇتتى.

ھەر تەرەپتىن كېلىۋاتقان بېسىم قانچىلىك قاتتىق بولۇشتىن قەتئىينەزەر، چېن جيەنخۇڭ قەتئىي ھالدا:

— ئۇ ئىلگىرى مېنىڭ دادام ئىدى، ھازىرمۇ مېنىڭ دادام، كەلگۈسىدىمۇ مەڭگۈ مېنىڭ دادام بولىدۇ! — دېدى.

دەل مۇشۇ ۋاقىتتا، چېن جيەنخۇڭ يەنە يۈز نەچچە يۈەن پۇل جۇغلاپ، ئۈچ دولقۇنلۇق « قىزىل بايراق » ماركىلىق رادىئودىن بىرنى سېتىۋېلىپ، يېزىدا ئەمگەك قىلىۋاتقان تىلىۋالدى شۇجىغا بېرىپ:

— دادا، بۇيەر بەك چەت ئىكەن، دائىم گېزىت كۆرۈپ تۇرغىلى بولمايدىكەن، مەركەزنىڭ ئاۋازىنىمۇ ئاڭلىغىلى بولمايدىكەن، سىلىنىمۇ دائىم يوقلاپ تۇرالمايدىكەنمەن، بۇ رادىئو سىلىگە ھەمراھ بولسۇن، — دېدى.

مۇشۇ قىيىن كۈنلەردە، چېن جيەنخۇڭ پۈتۈن ئائىلىنىڭ تۇرمۇشىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. مومىسى ئاغرىپ قالغاندا ۋېلىسىپىت بىلەن دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ داۋالاتتى؛ ئانىسىنىڭ مىجەزى بولمىسا، كۆڭۈل قويۇپ خەۋەر ئالدى؛ ئۈچ سىڭلىسىنىڭ ئۆگىنىشىگە دائىم ھەيدەكچىلىك قىلىپ، تەكشۈرۈپ تۇردى. ئۆيدە ئۆپكە - زاسۇ قويسا، يىراق دېمەي، يول مېڭىپ دادىسىغا ئاپىرىپ بەردى…

جاپالىق كۈنلەر ئاخىر ئۆتۈپ كەتتى. پۈتۈن ئائىلىدىكىلەر خۇشال - خۇراملىققا چۆمدى. چېن جيەنخۇڭنىڭ مومىسى ئۇنى«ياخشى نەۋرەم » دەپ ماختىدى، سىڭىللىرى ئۇنى « ياخشى ئاكام » دېيىشتى، دادىسى بىلەن ئانىسى چېن جيەنخۇڭ بىزگە ئۆز ئوغلىمىزدەك كۆيۈندى، دەپ ماختاشتى.

ئاكا - سىڭىللىق مۇھەببەت

چىن جيەنخۇڭ تىلىۋالدى شۈجىننىڭ ئۆيىگە كەلگەن چاغدا، تىلىۋالدى شۈجىننىڭ چوڭ قىزى ئالتە ياش، ئوتتۇرانچى قىزى ئۈچ ياش، كەنجى قىزى ئاران ئۈچ - تۆت ئايلىق بولغانىدى. هازىر تىلىۋالدى شۈجىننىڭ ئالتە قىزى بار، كىشىلەر ئۇلارنى ئالتە تال «گۈل» دەپ ئاتايدۇ. چىن جيەنخۇڭ سىڭىللىرىدىن بىرلەپ چوڭ بولۇپ قاتارغا قوشۇلغىچە خەۋەر ئالدى. بۇ جەرياندا ئاكا-سىڭىل ئوتتۇرىسىدا ناهايىتى چوڭقۇر مۇھەببەت بارلىققا كەلدى، ئەلۋەتتە.

ئوخشاش بولمىغان ئىككى مىللەتتىكى ئاكا - سىڭىل بىر ئائىلىدە ياشىغاندا تەبىئىي هالدا بەزى قىزىقارلىق ئىشلار يۈز بېرىدۇ، نۇرغۇن تەسىرلىك ھېكايىلارمۇ مەيدانغا كېلىدۇ.

چىن جيەنخۇڭ كەلگەن دەسلەپكى چاغلاردا ئۇيغۇرچىنى بىلمەيتتى، سىڭىللىرى موخەنزۇچىنى ئۇقمايتتى، ئۇلار قول ئىشارىتى بىلەن قەلبىنى چۈشەندۈرۈشەتتى. لېكىن كېيىنكى كۈنلەردە ئۇلار بىر - بىرسىنىڭ تىلىنى ئۆگىنىپ، بىر-بىرسىنىڭ كۆڭلىنى تەدرىجى چۈشىنىدىغان بولدى، بۇنىڭ بىلەن ئوخشاش بولمىغان ئىككى مىللەتتىن تەركىب تاپقان ئاكا - سىڭىل ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەت تېخىمۇ كۈچەيدى. ئىككىنچى سىڭلىسى كىچىكىدىن باشلاپ خەنزۇچە مەكتەپتە ئوقۇدى، لېكىن ئوبىيېكتىپ سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن باشقا خەنزۇ ساۋاقداشلارغا يېتىشەلمەيتتى. بۇنىڭ بىلەن چىن جيەنخۇڭ ھەر كۈنى كەچتە سىڭلىسىنىڭ تىل - ئەدەبىيات ۋە ھېساب ئۆگىنىشىگە ياردەم بەردى، نەتىجىدە سىڭلىسىنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسى كۈندىن - كۈنگە يۇقىرى ئۆرلىدى. كېيىن ئۇ ئىمتىھانغا قاتنىشىپ، شاڭخەي چەت ئەل تىلى شۆبىۋەنگە قوبۇل قىلىندى. ئۇ ئاكىسىغا يازغان خېتىدە: «ئاكا، ئەگەر سىز ئۆگىنىشىمگە سەۋرچانلىق بىلەن ياردەم بەرمىگەن بولسىڭىز، ئەدىمۇ مېنىڭ بۈگۈنكى كۈنۈم بولامتتى...؟» - دەپ يازدى.

چىن جيەنخۇڭ توي قىلغان چاغدا، ئۇنىڭ سىڭىللىرى بەكمۇ خۇش بولۇپ، ئاكىسىنىڭ توي مۇراسىمىنى قىزدۇرۇش ئۈچۈن قىزغىنلىق بىلەن بەس - بەستە ياردەم قىلدى. ئۇيغۇرچە پوسۇندا ئىشلەپ بەرگەن رەشلىيە، ئۆي جاھازلىرى ھېلىغىچە ئۇنىڭ ئۆيىدە ساقلاغلىق.

چىن جيەنخۇڭنىڭ سىڭىللىرى چوڭ بولغاندىن كېيىنمۇ، ئوخشاشلا توي مەسىلىسىگە دۇچ كەلدى. بۇ ھەقتە كىشىنى خۇشاللاندۇرىدىغان، ھەم ئەندىشىگە سالىدىغان، ھەم ئېچىندۇرىدىغان، ھەم شېرىن تۇيغۇغا سالىدىغان ئىشلارمۇ ئاز ئەمەس.

چوڭ سىڭلىسى گۈلباھارنىڭ توي ۋاقتى دەل 1972 - يىلىغا توغرا كەلدى. بۇ يىللاردا بازاردىكى نەرسىلەر بەكمۇ كەمچىل ئىدى. شۇ چاغدىكى ئادەت بويىچە، توي قىلغاندا گىر دېيىشىن، سوكنو بولمىسا بولمايتتى. ۋىلايەتلىك تۈرلۈك ماللار شىركىتىدە ئاپتوموبىل ھەيدەشنى ئۆگىنىۋاتقان چىن جيەنخۇڭ بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ، ئىچى تىت - تىت بولدى. ئۇ ھەر خىل يوللارنى ئىزدەپ، ئاخىرى سىڭلىسىنىڭ تويلۇقىغا كېرەكلىك قىس ماللارنى تېپىپ بەردى. سىڭلىسى خۇشال - خۇرام ھالدا توينى قىلىۋالدى. كېيىن سىڭلىسىنىڭ ئۆيىدە ئوتۇن - كۆمۈر تۈگەپ قالغاندا، چىن جيەنخۇڭ ياردەملەشتى.

ئىككىنچى سىڭلىسى چىمەنگۈلنىڭ توي ئىشى بىر مەزگىللىك «رومانتىك» تارىخقا ئىگە. ئۇ شاڭخەي چەت ئەل تىلى شۆبىۋەنىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئاپتونوم رايونلۇق تاشقى ئىشلار باشقارمىسىغا تەقسىم قىلىندى. ئۇنىڭ سۆيگىنى شوپۇر بولۇپ، دادىسى قەشقەر شەھىرىدىكى داڭلىق ئىش كۆتۈرە ئالغۇچى ئىدى. چىمەنگۈلنىڭ ئانىسى ئايشەم

بۇنى بىلگەندىن كېيىن، قىزىنىڭ بۇ تويى ئىشىغا دەرھال قوشۇلۇپ كېتەلمىدى، ئەبۇسكى، بۇ بىر جۈپ ياشنىڭ مۇھەببىتى ناھايىتى چوڭقۇر بولۇپ، ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىشتا كەسكىن زىددىيەت پەيدا بولدى. 1979 - يىل 10 - ئايدا، ئىككىنچى سىڭلىسى ئۈرۈمچىدىن قەشقەرگە قايتىپ كېلىپ توي قىلماقچى بولدى، ئۇ ئانىسىنىڭ قوشۇلمايدىغانلىقىنى بىلىپ، چېن جيەنخۇڭنى ئىزدىدى. چېن جيەنخۇڭ ئانىسىنى ئالايىتەن ئۆزىنىڭ ئۆيىگە چاقىرىپ، قايتا - قايتا خىزمەت ئىشلىدى. ئايشەمخان ئۆز قارىشىدىن سەل بوشاشقاندەك قىلسىمۇ، يەنىلا :

— ئۆزىنىڭ پۇلى بولسا توي قىلسۇن، ئىش قىلىپ ئۆيدىن پۇل بەرمەيمىز - دەپ تۇرۇۋالدى.

سىڭلىسى بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قوشۇمىسىنى يەنە تۈردى. پۇل بولمىسا توينى قانداق قىلغىلى بولسۇن؟ شۇنىڭ بىلەن چېن جيەنخۇڭ تەرەپ - تەرەپكە چېپىپ يۈرۈپ، سىڭلىسىنىڭ تويىغا كېتەرلىك پۇلنى ھەل قىلدى.

ئاكا سىڭىللىرىغا كۆيۈنىدى، سىڭىللار ئاكىسىنى ھۆرمەتلەپ كەلدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، چېن جيەنخۇڭ جىگەر كېسىلى بىلەن بالنىستتا ياتتى. مۇشۇ مەزگىلدە، ئۈرۈمچىدىكى ئىككىنچى سىڭلىسى كېلەلمىگەندىن باشقا، بەش سىڭلىسىنىڭ ھەممىسى ئۇنى يوقلاپ تۇردى. بىرسى تاماق ئېتىپ كەلسە، بىرسى يەل - يېمىشلەرنى ئېلىپ كەلدى. بىر ياتاقتىكى كېسەللەر بۇنى كۆرۈپ: قېرىنداش مىللەت سىڭىللار بىر تۇغقان سىڭىللىرىدىنمۇ يېقىملىق ئىكەن، دېيىشتى.

بەختلىك ئائىلە

ئىلىۋالدى شۇجىنىڭ ئائىلىسى — دوستلۇق ئائىلىسى، بەختلىك ئائىلە. پۈتۈن ئائىلىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى تىرىشىپ خىزمەت قىلىدۇ ۋە تىرىشىپ ئۆگىنىدۇ. ئايالى، ئوغلى، كېلىنى، ئۈچ قىزى ۋە ئۈچ كۈيئوغلى خىزمەتتە؛ تۆتىنچى، بەشىنچى قىزى ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومدا، توققۇز ياشلىق ئالتىنچى قىزى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدۇ.

1980 - يىل 6 - ئايدا، ئىلىۋالدى شۇجى بىلەن چېن جيەنخۇڭ بىرلا ۋاقىتتا خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىكىگە سايلىنىپ، قەشقەر شەھىرىنىڭ خەلق قۇرۇلتىيىغا قاتناشتى. ئىلىۋالدى شۇجى پارتىيە 12 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىنىڭ كاندىدات ۋەكىلى، چېن جيەنخۇڭ بولسا كۆپ قېتىم ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچى بولۇپ سايلاندى. ئاتا - بالا ئىككىيلەن ھەم خىزمەت، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ نەمۇنىچىسى ھەم مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ ئۈلگىسى.

ھازىر چېن جيەنخۇڭنىڭ بىر ئوغۇل، بىر قىزى بار. توققۇز ياشلىق قىزىنىڭ ئىسمى لىلى، چوڭ دادىسى ئۇنىڭغا «مۇنەۋۋەر» دەپ ئۇيغۇرچە ئىسىم قويۇپ بەردى، يەتتە ياشلىق ئوغلىنىڭ ئىسمى ۋېۋېي، ئىلىۋالدى شۇجى ئۇنىڭغىمۇ خەنزۇچە ئاھاڭغا ئاساسەن ۋېلجان دەپ ئۇيغۇرچە ئىسىم قويۇپ بەردى.

ھېيت - بايرام بولسىلا بۇ چوڭ ئائىلىدىكى يىگىرمە نەچچە كىشى خۇشال - خۇرام بىر يەرگە جەم بولىدۇ. ئۇلار ئۈزۈم بارىڭى ئاستىدىكى سۇپىغا سېلىنغان شىرداق ئۈستىدە ئولتۇرۇشۇپ، ئۆزلىرىنىڭ مېزىلىك تاماقلىرىنى يەۋاتقاندا، تاماقتىن كېيىن ھويلىدا ئولتۇرۇپ خۇشال - خۇرام ھالدا ناخشا ئۇسسۇلغا چۈشكەندە، ھەر قانداق ئادەم ئۇلارنىڭ ئىككى مىللەتتىن تەركىب تاپقان ئائىلە ئىكەنلىكىنى تۇيمايلا قالىدۇ.

بۇ ئائىلە — ۋەتەندىن ئىبارەت چوڭ ئائىلە ئىچىدىكى بىر كىچىك ئائىلە. ئەگەر ھەممە ئائىلە مۇشۇ ئائىلىدەك بولسا ئۇ ھالدا، بۇ چوڭ ئائىلە مۇقەررەر ئىتتىپاق ئائىلىسى، بەختلىك ئائىلە، گۈللەنگەن ئائىلە، قۇدرەت تاپقان ئائىلە بولىدۇ، خالاس.

(شىن جيەنخۇا تەرجىمىسى)

نۇر روزى

دۆت

(ھېكايە)

— كەلسىلە - كەلسىلە، مۇشۇ سايىغا،
قېنى مەرھەمەت. چايغا باقسىلا، ۋاي - ۋۇي،
يوللىرىغا قارىغىلى نىزامان. ھەر نېمە بول-
سا كەلدىلە، لەۋزىمىزنى يەردە قويمىدىلا.
بىز سىلىنىڭ ھەممە ئىشلىرىدىن خەۋەردار.

ئۇرۇشتا خىزمەت كۆرسەتكەن ئىكەنلا، كې-
يىن نەچچە كارخانىغا جان كىرگۈزۈپلا. باش-
قارما باشلىقى بولۇشقا ئۇنىماپلا، يەنە كار-
خانىدا ئىشلەشنى تەلەپ قىلىپلا، سىلىدەك
كارخانىچىنى ئىزدەپ - سوراپ ئاران تاپ-
تۇق. ئەمدى بىزنىڭ بۇ ئۆلەمچان كارخانى-
مىزغىمۇ جان كىرگۈزۈۋېتىدىغان بولدىلا. يۈ-
رەكلىك، خاتىرجەم ئىشلىسىلە. ھازىر ئىسلاھات
دەۋرى، مەنمۇ ئىسلاھاتنى قوللاپ - قۇۋۋەت-
لەيدىغىنى، لېكىن... ئاغىنە. ھەر قان-
داق ئىشتا ئېھتىياتچانلىق بەك مۇھىم. ئېھ-
تىيات قىلايلى، بېشىمىزغا سېكە قويۇۋالماي-
لى، ھەرگىز دۆتلۈك قىلمايلى، ئىس-
لاھات ئېلىپ بارىمىز، دەپ كارخانى-
مىزغا بىر نەچچە باشلىق ئالماشتۇردۇق. ئۆ-
زىمىزدە بولمىسا سىرتتىن يۆتكەپ كەلدۇق.
لېكىن ئۇلار كارغا كەلمىدى، دېيىشىمىزغىمۇ
ياقمىدى. قىچىشمىغان يەرنى قاشلاپ دۆتلۈك
قىلدى. ئالدى ئۈچ ئاي، كېيىنى بىر ھەپتىدىلا
ئۇسەيگە چىقتى. ئاپلا، ماۋۇ تېلېفوننى! تولا
جىرىڭلاپ گەپنىڭ بېلىگە تەپتىغۇ! ۋەي -
ۋەي! ھە - ھە، شۇنداق. مەن شۇ، ۋۇي -
ۋۇي، تىنچلىق تۇردىلا؟ باللار ئوبدان تۇر-
غاندۇ؟ ئەجەپمۇ سېغىنىپ كەتتىم سىلىنى،
بەك كۆرگۈم كېلىپ زادى. قاچان قايتىپ كەل-
دىلە؟ ھە؟ نېمە - نېمە؟ ھېچبىرگە بارمى-
دىم؟ دوختۇرخانىدا؟ ساقسىز بولۇپ قالدىلا؟
ئاپلا بۇ دۆتلۈكنى، ئۇقماي قاپتۇق ئەمەسمۇ؟
ۋۇي، مېنى تونىدىڭىزمۇ دېدىلىمۇ؟ تونۇمام-
دىغان ئۆزلىرىنى. «سىز» دېگەنلىرىگە قا-
راپ ئاتىڭجاڭ ئىكەنلىكلىرىنى بىلدىم. ۋۇي
تىڭجاڭ، ياخشى تۇردىلىمۇ؟ ھاھا - ھاھ ۋۇي-
ۋۇي، نېمە - نېمە؟ مەن تىڭجاڭ ئەمەس دەملا!
ياق - ياق. ھە، ھە، بىلدىم- بىلدىم، ۋالىي،

Altunoq
ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ۋۇي ۋالىي…ھە؟ نېمە-نېمە؟ ۋالىي ئەمەس؟ دوخ-
تۇرخانىدا بىللە ياتقان تۇرسۇن؟ ۋۇي قانداق
دۆت نېمىسەن؟! ئۇقۇپ قوي! مەن سېنىڭ «سىز
دەيدىغان ئادىمىڭ ئەمەس. ئۆز خىلىڭنى تې-
پىپ سىزلە! قانداق ئەدەبسىز نېمە بۇ؟!

ھىم! «سىز» لەپ سۆزلىسە، مەن تېخى نا-
زىر ياكى ۋالىيمىكىن دەپتىمەن. تېلېفوننىڭ
غاژ-غۇژىدا ئاۋازىدىن تونۇيالماپتىمەن.
مېنى پەقەت نازىر بىلەن ۋالىيلا «سىز» لەي-
تتى. ئاندىن باشقىلىرى ۋاي «سىلە»، «ئۆز-
لىرى» دەپ ھۆرمەت بىلەن ئاتايتتى. نەدى-
كى بىر قوڭالتاق شوپۇر تېخى مېنى سىز-
لەۋاتىدۇ. ھىم! دوختۇرخانىدا
بىللە يېتىپ تونۇشۇپ قالغان. كېسىلىڭىز يە-
نە خاپا سالدىمۇ؟ ئەنسىرەپ قالدىم دەيدۇ.
ئۆز ھالىغا باقماي تېخى، مېنى سىزلەپكەتـ-
كەنلىكىنى! ۋۇي دۆت! ئادەمنىڭ ئىززەت-
ئابرويىنى قىلىشنى بىلمەيدىغان دۆت! ئاچ-
چىقىمدا تېلېفوننى قاتتىقراق قويۇپ سال-
دىم، كېرەك يوق. بۇزۇلسا، يېڭىسىغا ئال-
ماشتۇرۇۋالىمىز. ھە بولدى-بولدى، ئۆزگې-
پىمىزگە كېلەيلى. شۇنداق قىلىپ، ھېلىقى
زاۋۇت باشلىقىنىڭ بىرسى كېلىپلا بىزگە دې-
مەي ئۆز ئالدىغا «ئەمگەك كۈچلىرىنى تەڭ-
شەيمەن» دەپ ئۇ سېختىن بۇ سېخقا ئادەملەر-
نى يۆتكەپ ئىشنى قالايمىقانلاشتۇردى. بۇن-
داق دۆتلۈككە يول قويغىلى بولامتى؟ ئەل-
ۋەتتە بولمايدۇ-دە، «ئەمگەك كۈچلىرىنى
تەڭشەش ئىدارىنىڭ ئىشى» دەپ تور-
مۇزلاپ قويدۇق. يەنە بىرسى كەلدى. ئۇنىڭ
ئەخمالىقىنى دېمەمدىغان! بىزگە تەستىقلات-
مايلا ئۇن نەچچە سۇپۇرگە ئاپتۇ. بۇنىمۇ «مال-
بىمگە ئىدارە ئىگە» دەپ تىزگىنىنى تارتىپ
قويۇۋىدۇق، تېرىكتى. «مانا ئەمىسە» دەپ ئۇ-
نىڭ ئورنىغا يەنە بىرنى دەسسەتتۇق. ئۇمۇ

تازا بىر سارالڭ نېمىكەن، تۇلۇمدىن توقماق
چىققاندەكلا تەربىيىلەيمەن، دەپ بىرسىنى بىر
يەرگە، يەنە بىرسىنى يەنە بىر يەرگە ئو-
قۇشقا ئەۋەتكىلى تۇردى. يەنە تېخى قاملاش-
مىغان ئىشنى قىلىپ، تەخىيى ئانىسىنىڭ ئال-
دىغا ئۆتۈۋالغاندەك بىزنىڭ خەۋىرىمىز يوق
ئالىي مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەنلەرنى قوبۇل
قىلىمەن، دەپ چېپىپ يۈرۈپتۇ. يۈك بو-
لۇپ قالدۇ، دېسەك ئۇنىمىدى. يەنە تېخى
سەپرايىمنى ئۆرلىتىپ مۇكاپات-جازانى ئې-
نىق قىلىمەن، دەپ ئالاھىدە ئىگىسى بار، ئى-
شانلىق تەربىيىلىنىۋاتقانلارنى بىكارلاپ قو-
يۇپتۇ. بۇنداق ئۆز بېشىمچىلىق قىلىشقا سۈ-
كۈت قىلىپ تۇرغىلى بولامدۇ؟ تازا كېلىش-
تۈرۈپ ئەدىپىنى بەرگەنتۇق، ئۇمۇ غىپپىدە
كەشىنى توغرىلىدى. مانا-مانا، ماۋۇ قام-
لاشمىغان ئىشنى قارىمامسىز. ئىككىمىز ئو-
چۇق-ئاشكارا سۆزلىشىپ ئولتۇرساق، ئا-
دەمنىڭ كۆڭلىنى مالال قىلىپ، خۇدۇكسىراپ
ئىشىك چەككىنىنى! بىز ياكى مەخپىي ئىش
قىلمىساق. تووۋا-تووۋا! مونىكى بارنىڭ خۇ-
دىكى بار دېگەن شۇدە، بۇ دۆتلۈكنى! ھە
كىر ئىلك! ۋۇي، كىرسىلە-كىرسىلە، ئىككىلىرى
تونۇشۇپ قېلىشسىلا. بۇياق مەن سىلىگە دې-
گەن كىشى شۇ بولىدۇ. بۇ زاۋۇتقا باشلىق
بولۇپ كەلدى. ھە بۇياق بولسا، مالىيە بۆ-
لۈم باشلىقى، سەل تەخىر قىلسىلا. ھۆججەت-
لەرنى ماۋۇ كېپىمىز تۈگىگەندە تەستىقلاپ
بېرەي. خوش ھېلى نېمە دېيىشىۋاتاتتۇق؟ توغ-
را، كارخانىنى باشقۇرۇشتا، ئىلگىرى كۆرۈل-
گەن تەجرىبە-ساۋاقلار توغرىلىق كۆڭۈللى-
رىدە سان پەيدا بولدى. كۆڭلىمىزدە سان بول-
مىسا دۆتلۈك قىلغان بولىمىز. ئۇتتۇرۇپ قو-
يىمىز. خوش ئەمدىكى گەپ، ئىشلەپچىقىرىش-
نى يىلمۇ-يىل قانداق ئۆستۈرۈش مەسىلىسى،

كارخانىنى باشقۇرغۇچى ئىشلەپچىقىرىشنى 10، 50، 60 پىرسەنتلەپ، يەرنى پەللەمپەي شەكلىدە — بالداقمۇ بالداق ئۆستۈرۈشنى بەلگىلەش كېرەك. ھە، مىسالەن ئالايلى، كارخانىنىڭ بۇ يىلقى ساپ پايدىسى يۈز كويچەن بولدى دېسەك، كېلەر يىلى كەم دېگەندىمۇ 10% ئۆسكەن بولۇشى شەرت. ھە، بۇ دېگىنىمىز؟... خوش، يۈزنىڭ ئون پىرسەنتى...ھە... ئونبىر ئۆپچۈرىسىدە بولىدىغۇ، دەيمەن؟ شۇنداقمۇ مالىيە بۆلۈم باشلىقى؟ بەللى-بەللى، «خوش-خوش» دېگىنىڭىزگە قارىغاندا، توغرا دەپتىمەن. شۇنداق، يۈزنىڭ ئون پىرسەنتى ئونبىر ئەتراپىدا بولىدۇ. مۇشۇنداق پىرسەنت بەلگىلەپ ئىشلىسەك ئوبدان بولىدۇ. نىشانلىق ئىشلىگەن بولىمىز. نىشانسىز بولمىسا توغرا بولمايدۇ، دۆتلۈك بولىدۇ.

خوش، يەنە بىر گەپ، بۇنىڭغا سىز بەك دىققەت قىلىڭ. سىز دېگەن كارخانىدا بىرىنچى قول. بىرىنچى قول دېگەن، بىرىنچى قولدەك بولۇشى كېرەك. بىرىنچى قول دېگەن باش بارماق. مۇئاۋىنلىرىڭىزچىمچىلاق، باش بارماق بىلەن چىمچىلاقنى قانداقمۇ تەڭلەشتۈرگىلى بولسۇن؟ دوكلاتلارغا مۇئاۋىنلىرىم تولۇق قوشۇلغىنى بىلەنمۇ مېنىڭ كارىم يوق، توغرىلىقىنى بىلىپ تۇرساممۇ يېرىمىنى قىرقىۋېتىمەن. بولمىسا، مەن قانداقمۇ بىرىنچى قول بولغان بولىمەن؟! دېمەكچى بولغىنىم، ئۆزىمىزنىڭ بىرىنچى قول باشلىق ئىكەنلىكىمىزنى باشقىلارغا قەتئىي تونۇتۇپ قويۇشنى، قىلچە يول قويماسلىقنى بىلىش كېرەك، دېمەكچىمەن. شۇنداق، ئورنىڭىزنى قەتئىي قوغداڭ. مەندىن ئۆگىنىڭ، سىز تېخى كۆرمىدىڭىز، ئىلگىرى بىزنىڭ بىر باشلىقىمىز بار ئىدى. ئۇ پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن، مەن بىرىنچى قول باشلىق بولدۇم. ئىككىمىز ناھايىتى ئەپ. لېكىن ئىككىمىز بىر يەرگە بىللە بېرىشقا توغرا كەلسە، قېرىپ قالدى، كېسەلمەن، سىز دېگەن بىلەن زادىلا كارىم يوق. شۇ پۇرىنىڭ يېنىدىكى ئورۇن بىرىنچى قولنىڭ ئورنى بولغانلىقىدىن ئۆزەملا ئولتۇرىمەن. ئۇنىڭ چاقىلىشى بىلەن، سىلكىنىشى بىلەن، سىقىلىشى بىلەن چاتىقىم نېمە؟ ئۇ نېمە بولسا بولسۇن ھەرگىز بەرمەيمەن. مەن بىرىنچى قول بولغانىكەنمەن، ئۇ ئورۇن ئەلۋەتتە ماڭىلا مەنسۇپ دېگەن سۆز. ئورنىمىزنى مانا مۇشۇنداق قوغدىمىساق بولمايدۇ. بولمىسا، چوڭ دۆتلۈك بولىدۇ. ۋۇي، نېمە بولدى؟ كېپىمىز تۆكمەستىنلا ئورنىڭىزدىن تۇرۇۋالدىڭىزغۇ! نېمىگە شۇنچە ھەيران قالدىڭىز؟ ئاغزىڭىز كالادەك ئېچىلىپلا قالدىغۇ؟ مۇشۇنداق مۇھىم ئورۇنغا سىزدەك دۆتلەرنى بىرىنچى قول قىلىپ قويغانلىقىغا ھەيران قېلىۋاتىمەن، دېدىڭىزمۇ؟! ئاغزىڭىزنى چايقىۋېتىپ گەپ قىلىڭ! كىمنى دۆت دەۋاتىسىز؟! ھاي- ھاي! توختاڭ! چىقىپ كەتمەڭ! كېپىمىز تېخى تۈگىمىدى. ئۇنداق دۆتلۈك قىلماڭ! نەگە بارىسىز؟! دۆتلەردىن يىراق يەرگە دەمسىز؟! كۆزۈمدىن يوقال! جاھاندىن يوقال!! ۋۇي يارىماس دۆت!!!

www.uyghurkitap.com

ئابلىمىت سابىر

ئائىلە كېلىشىمى

(ھېكايە)

ئايشەم بىلەن قەييۇم كۆزلىرى تاللاپ، كۆزلىرى سۆيۈشكەن ئاشىق- مەشۇقلاردىن ئىدى. ئۇلار دەل باھار كۈنلىرىنىڭ بىرىدە توي قىلغان، پۈتۈن دوستلىرى نەغمە - ناۋا ياڭرىتىپ، پەتە قىلىپ، ئۇلارنىڭ بەختلىكلەردىن بولۇشىنى تىلىگەنىدى. بىراق توي ئاخشىمى ئوتلۇق ھارارەت ئىچىدە باشلانغان بەختلىك تۇرمۇش ئۇزاققا بارمايلا سوغۇق تەگكەن گۈلدەك بىردىن بۇزۇلۇشقا باشلىدى. بۇنىڭغا ئاساسەن قەييۇمنىڭ تەرسالىقى سەۋەب بولدى.

ئايشەمنىڭ ئائىلىسى يېزىدا بولۇپ، تۇل ئانىسى ۋە مەكتەپتە ئوقۇيدىغان يالغۇز ئىنىسى بار ئىدى. شۇڭا ئېيىغا مۇئاشىدىن ئوتتۇز سوم ئاجرىتىپ ئەۋەتىشكە توغرا كېلەتتى. بۇ ئىش ئاشقا چىۋىن چۈشكەندەك قەييۇمنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلدى. ئۇ دەسلەپ پوشۇلداپ تىنىپ، دومسۇيۇپ يۈردى. كېيىن قولىدىن كەتكەن زىياننىڭ بەدىلىگە ئۆينىڭ خىراجىتىنى ئازايتىپ سەي بىلەن گۆشنى نورمىغا چۈشۈردى. تۇۋا، تۇۋا... ئىش بۇيەرگە كەلگەندە ئايشەمنىڭمۇ تاقىتى تۈگىدى- دە، تومۇرلىرى پىچاق بىسىدەك چىقتى. دەلمۇ دەل تۇرۇپ ھوقۇقىنى قايتۇرۇۋېلىش يولىنى تۇتتى. ئىككى كىشىلىك ئاشخانا ئۈچۈن ئېيىغا قىرىق يۈەن سەرمايە سېلىشتىن باشقا، ئاشقان مۇئاشىنىڭ ھەممىسىنى چۆنتىكىدە ساقلايدىغان بولدى. ئۇلار نەچچەرەت تەنپەن شىرەسىگە ئولتۇرۇپمۇ بۇ مەسىلىنى ھەل قىلالمىدى. مانا، ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتتى، ئۇلار مېھمانخانىمۇ ئايرىم ھېساب ئېچىپ ئۆز ئالدىغا چاقىرىشاتتى. كېيىم- كېچەك سېتىۋېلىشتىمۇ مەسلىھەتلىشىپ ئولتۇرمايتتى. ئۇلار ھەقىقەتەن بىر تېسكىگە باش قويۇپ، ئىككى ئىشىكتىن چىقىدىغان ئاير- رىم- ئايرىم ئىككى ئادەم ئىدى.

مانا، بۈگۈن مۇقەددەس ئون ئىككىنچى چىسلا- مۇئاش ئالغان كۈن. ئۇلار يەنە تەنپەن شىرەسىگە ئولتۇرۇشتى.

— مەھەللىدىكىلەر يېقىندىن بۇيان تېلېۋىزورلىشىپ بوپتۇ. ئۈنئالغۇنىمۇ بىر قېتىمدىن يېڭىلاپ بولۇشۇپتۇ، - دېدى قەييۇم پوشۇلداپ تىنىپ.

— نېمە دەۋاتىسىز؟ - دېدى ئايشەممۇ ئالدىغا سەكرەپ چۈشۈپ، - سافا، ساجى، يېڭى نۇسخىدىكى ئەينەكلىك يېڭى ئىشكاپنى ئاللىقاچان تەييارلاپ بولۇشتى. پولغا سالىدىغان گىلەممۇ سېتىۋېلىپ بولۇشتى.

— شۇنداق، - قەييۇم ئايالىغا تەن بەرگەندەك بېشىنى سالدى، - ئىككىمىز باشقىلارنىڭ ئۇخلىغىنىنى كۆرۈپ ئەسنەپ ئولتۇرغاندەك ئىش قىلىۋاتىمىز. بىرلەشسەك بولامدىكىن.

— توغرا، زادى بىرلەشمىسەك بولمايدۇ.

ئىشتىن بۇرۇن ئۇچۇپ يۈرگەن كەپتەرنى ھەركىم ئۆز قەپىزىگە قوندۇرۇۋېلىش ئۈچۈن مۇنداق چىرايلىق گەپلەرنى قىلىش ناھايىتى ئاسان. مۇھىمى تالاش - تارتىش بولۇۋاتقان مەنئىي رايونغا مەردانىلىق بىلەن بۆسۈپ كىرەلىسە ھېساب.

— ئۇنداقتا، قانداق بىر لىشىمىز؟ — سو-
رىدى قەييۇم.
— شەرتىم بار. ئالدى بىلەن ئائىلەمگە
ئەۋەتىدىغان پۇلغا دەخلى قىلماڭ.
— نېمە؟ تېخىچە شۇ گەپمۇ؟
شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ كونا كېسەللى
قوزغىلىپ كەتتى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ كې-
تىشتى. قەييۇم بوينىنى سوزۇپ ئالدىغا مېڭى-
ۋىدى، ئايشەمۇ كۆزىنى چەكچەيتىپ كاپكىر-
نىسى قولىغا ئالدى. ئۇلار گويا ئىككى باي-
راق ئاستىدا زېمىن تالىشىشى قىلىۋاتقان
ئىككى دۆلەت ئادىمىگە ئوخشايتتى.
— بىلىپ قوي! — دېدى قەييۇم ئاخىرى
ئايالىغا گەپ يېگۈزەلمىگەندىن كېيىن، — ئىش
مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، ئىدارىنىڭ ئاشخانىسى-
دىن تاماق يەيمەن، ئۆينىڭ توك، سۇ ھەققى-
نىمۇ تۆلىمەيمەن.
ئايشەمۇ بوش كەلمىدى:
— سەنمۇ بىلىپ قوي، مەنمۇ ئىدارىدىن
يالغۇز كىشىلىك ياتاق ھەل قىلىپ قويدۇم.
تەنپەن ئەنە شۇنداق سوغۇق ئۇرۇش ھا-
لىتىدە ئاياغلاشتى. باشتا بۆكنى ئېلىۋېتىپ
ياخشى ئويلانماي توي قىلىۋەتكەنلىك كاسا-
پىتى، شۇ چاغدىلا موماينى ئالدىغا ئولتۇر-
غۇزۇپ ياخشى توختام قىلىش كېرەك ئىدى.
قاتىلما نان بىلەن كۆكسامسىنى توشۇپ ئا-
دىراپ كەتكەن ئاقباش ئەۋلىيا ئوغۇلنى قو-
غا كىرگۈزگەندىن كېيىنلا يەلكىسىنى بېسىپ
ئېغىر يۈك بولماقتا. قەييۇم بۇ ئارزۇلۇق
ئانىسىنىڭ ئالۋىڭىدىن قاچان قۇتۇلا؟!
قەييۇم ئۆيدىن چىقتى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى
ئىگىلىۋالغان غەزەب ۋە ھەسرەت ئوتلاۋىتى-
دەك بارغانسېرى كۈچەيمەكتە ئىدى. ئۇ يول-
نى كېسىپ ئۆتۈپ كىچىككىنە قاۋاقخانىغا كىر-
دى - دە، پۈكەيئالدىدا تۇرۇۋېلىپ يەنە-كەينى-
دىن كۆتۈرۈشكە باشلىدى. بوخسۇپ تۇرغان
ئاچچىق ھاراق كانىيىدىن ئۆتۈپ، توكدول-
قۇنىدەك تومۇرلىرىغا ئېقىپ پۈتۈن بەدىنى-
نى لەرزىگە سالدى.
ئۇ ئۆيگە كەلگەندە، تۈن جىمجىتلىقى باش-
لانغان بولۇپ، ئايشەم يېتىپ تۇرغان چىراغقا
تىكىلگىنىچە جىمجىت ئولتۇراتتى. قەييۇم
ئايشەمگە تاشلاندى - دە، بويىنىنى قايرىپ
چوكۇلدىتىپ سۆيۈشكە باشلىدى. ئۇ كىرپە
تېرىسىدەك يىرىك ساقىلىنى ئايشەمنىڭ
يۈزى، ئاغزى ۋە پېشانىسىگە تەشنالىق بىلەن
سۈركەيتتى، ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە سۆيۈۋىرەت-
تى، گويا ئايرىلىپ كەتكىنىگە ئۇزۇن يىل
بولغان ئادەم ئايالى بىلەن قايتا ئۇچراش-
قاندەك زادىلا قانمايتتى.
— سۆيمەڭ، — دېدى ئايشەم ئەلەم بىلەن ئۆزىنى-
نى تارتىپ، — ئەزەلدىن ئالا كۆڭۈل ئىكەنلىكى-
ڭىزنى بىلىمەن. نەزەرىڭىزدە مەن ئويۇنچۇقمۇ،
تاشلىۋەتسىمۇ بولىدىغان ئويۇنچۇق. خورلىماڭ!
— كەچۈرگىن جېنىم، — دېدى قەييۇم قۇ-
رۇتتەك تولغىنىپ ئايىلىغا يېپىشىپ، — باچ-
كىدەك چېغىمدا ئاق سۈت بېرىپ چوڭ قىلغان،
تىل ۋە نۇر بەرگەن مېھرىبان كىشىنى تاشلى-
ۋېتىشكە بولامدىكەن، بۇ ئۇچىغا چىققان نۇ-
مۇسسىزلىق! ئايشەم، ھەقىقەتەن تاش يۈرەكلىك
قىپتىمەن، پۇل ئەۋەتكىن، كۆپرەك ئەۋەتكىن.
— ئىشەنمەيمەن، — دېدى ئايشەم يىغىدا
ئۆرۈلۈپ، — ئەتە ھەممىنى ئۇنتۇپ كېتىسىز، خۇد-
دى قىش كۈنىنىڭ ئاپتىپىدەك يەنە قېيىنداش،
دەشكۈشلىشكىز باشلىنىدۇ.
— مېنى مەس كۆرۈۋاتامسەن؟ مانا قارا،
ھازىر سائەت دەل ئونبىردىن ئوتتۇز مىنۇت
ئۆتتى. بىلەمسەن، مەن بالدۇرراق قايتىش
ئۈچۈن قۇرۇلۇش مەيدانىنىڭ سىمتوساقلىرى
ئارىسىدىن ئۆتۈپ ئۇدۇللا كەلدىم. ئەنە ئار-

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

زۇلۇق ئەترە گۈلۈم يېڭىدىن ئىككى غۇنچە
باغلاپتۇ. قانداق ساقىمىكە نىمەن؟

ئۇ مەردانىلىق بىلەن يانچۇقىغا قولىنى
سېلىپ ، بىر بولاق پۇلنى ئالدى-دە ، سۇپىدىكى
گىلەم ئۈستىگە تاشلىدى. بۇ ئۇنىڭ يېڭى ئالغان
مائاشى بولۇپ، تېخى ئۈچ سوملاخەجلىگە نىدى.

— ئال جېنىم، كېلەر ئايدىن باشلاپ
مائاشىمنى لىتاب بىلەنلا تاپشۇرىمەن، سەن
مېنىڭ سۆيۈملۈك ئايال خوجايىنىم.

ئايال ئېرىنىڭ تەلمۈرۈپ تۇرغان قوڭۇر
كۆزلىرىگە قارىدى، شۇئاندا قەييۇم مەيدى-
سىنى يېشىۋەتكەن، هارارەت تەپتىدىن
قىزىپ كەتكەن چىرايى غۇبارسىز سەمىمىيەتكە
تولغانىدى.

— قەييۇم راستلا بۇ پۇلنى مېنىڭ ئىش-
لىتىشىمگە بېرىۋەتتىڭىزمۇ؟

— هازىر بېشىغا ئاق كىرگەن ئاياللارمۇ
ئېگىز پاشنىلىق ئاياغ بىلەن مودا كىيىملەر-
نى كىيىدىغان بولۇۋالدى. سېنىڭ پەقەت ئۈچ
يۇرۇشلا كىيىمىڭ بار. بۇ پۇلغا قىممەت باها
رەختىن يازلىق كىيىم تىكتۈرگىن، كېلەر
ئايدا ئۆز قولۇم بىلەن بىر بويۇنلۇق مەرۋا-
يىت ئېلىپ بېرەي. كەل جېنىم، يېقىنراق ياتقىن.

ئايشەم كۆز يېشىنى سۈرتۈپ كۈلۈمسىر-
دى، قەييۇمدىكى بۇ يېڭى باشلىنىش ئايشەم-
نىڭ شادلىقىنى قوزغاپ، ئۇمىد چىراغلىرىنى
يالتىراتقان، ئۇ بويۇن تومۇرلىرى بۆرتۈپ
چىققانسا قاللىق ئېرىگەچوڭقۇر مۇھەببەت پەيدا
بولغانىدى. شۇڭا پۇلنى قولىغا ئېلىپ، گىلەم
تېگىگە تىقىپ قويدى.

— كەچلىك تاماق يېمىدىڭىز؟ چاي دەم-
لەپ بېرەيمۇ؟

— ياق جېنىم، قولۇمنى تۇتۇپ قوي.

ئۇلار يېتىشتى، ئاسماندا يۇلتۇزلارنىڭ
چىمىرلىشى دېرىزىدىن ئېنىق كۆرۈنەتتى.
ئۇلار يانمۇ - يان يېتىشقانىدي.

— هەي قەييۇم،- دېدى ئايشەم ئېرىنىڭ
بېقىنىغا بوشقىنا نوقۇپ،- بىزنىڭ مۇھەببەت
باغلاپ تۇنجى ئۇچراشقان كۈنىمىز ئېسىڭىزدىمۇ؟

— ئېسىمدە، ئۇ چاغدا ئىككىمىز يېرىم
كۈن باغ سەيلىسى قىلىپ قورسىقىمىزنىڭ ئې-
چىپ كەتكىنىنىمۇ بىلمىگەن ئىكەنمىز. سەن
ماڭا بىر دانە يېپەك ياغلىق تۇتقان ئىدىڭ.

— سەنمۇ ماڭا بىر شىشە ئالى سورتلۇق
ئەترە سوۋغا قىلغان.

—هېلىقى يامغۇرلۇق ئاخشامدا ئۆيۈڭگە بار-
غىنىمىز ئېسىڭىزدىمۇ، هاۋا گۈلدۈرلەپ چاقماق
چېقىپ تۇراتتى. يامغۇردا كىيىملىرىمىز ئۆس-
تىمىزگە چاپلىشىپلا قالغانىدى.

— قېلىن،- دېدى ئايشەم ئېرىنىڭ كې-
پىنى بۆلۈپ،- سەن مېنى يۆلەپ ماڭىمەن
دەپ...

— هەي، ئۇ چاغدا تارتىنچاقلىق قىلغان
ئىكەنمەن، قېنىپ - قېنىپ سۆيۈۋالمىغىنىمغا
بىر ئاي پۇشايمان قىلغانىدىم...

ئۇ ئەتىسى ئىدارىغا بارغاندا، گۈللۈك
ئارىسىدىكى چوڭ مەيدان قىزغىن سودا بازى-
رىغا ئايلىنىپ كەتكەنىدى. چۈنكى، سودا ئى-
دارىسىنىڭ سىمىز پىركازچىكى هارۋا سۆرەپ
ئەرەنچە خروم ئاياغ سېتىش ئۈچۈن كەلگەنى-
دى. ئاياغ ئىلاندا ئېيتىلغاندەك رەڭگى پار-
قىراق، تىكىلىشى چىرايلىق، باهاسىمۇ مۇ-
ۋاپىق ئىدى.

قەييۇم ئۆزۈنىدىن بۇيان مۇشۇ نۇسخىدى-
كى ئاياغدىن بىرنى سېتىۋېلىپ، قۇربان هېيت
كۈنى كۈلرەڭ شىم - كاستۇيۇمىغا ماس قىلىپ
كىيىۋېلىشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرەتتى. لېكىن
هېچيەردىن تاپالمىغان. ئۇچۇر يەتكۈزۈپ
دوستلىرىغا ئېيتىپمۇ ئالدۇرالمىغانىدى. شۇ-
ڭا ئۇ هېچنىمىگە قارىماي توپنى يېرىپ قىس-
تىلىپ ئالدىغا ئۆتتى. بىر جۈپ ئاياغنى

تا ئىلىۋېلىپ، پۇل تۆلەش ئۈچۈن ئىچ يانچۇقىغا قول سالدى ـ دە، چۆچۈپ تۇرۇپ قالدى. يانچۇق قۇپ ـ قۇرۇق ئىدى.

— يولداش چاققانراق بولسىڭىز، ئارقىڭىزدا كۈتۈپ تۇرغان ئادەم بار.

ئۇ دەسلەپ ئاخشام قاۋاقخانا خوجايىنى ئوغرىلىقچە قول سېلىپ بىلدۈرمەي پۇلنىڭ ھەممىسىنى ئېلىۋاپتۇ، دەپ ئويلىدى. كېيىن ئايشەمگە بىر دېۋەتكىنى ۋە دېگەن سۆزلىرى چۈشىدەك غۇۋا ئېسىگە كەلدى.

— كەچۈرۈڭ پۇل ئۆيدە قاپتۇ، ھازىرلا ئېلىپ كېلەي.

ئۇ ئارقىسىغا يېنىپ توپتىن چىقىپ، ئىشىك دەرۋازا تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

— يولداش قەييۇم، تېزدىن ئىشخانىغا چىقىڭ، ـ دېدى ياش ئايال دېرىزىدىن ۋارقىراپ، ـ تارقىتىدىغان جىددىي ئالاقە بار. تامغىنى بېسىۋېتىڭ.

— جىددىي ئىش، كەچۈرۈڭ، ھازىرلا قايتىپ كېلىمەن.

— بولمىغاندا ئىشخانىڭىزنىڭ ئاچقۇچىنى قويۇپ كېتىڭ.

— ھازىر، مانا ھازىر.

ئۇ دەرۋازىدىن چىقىپلا ئۆيىگە قاراپ ئۇچقاندەك مېڭىپ كەتتى. ئانىسىغا كۆپرەك ئەۋەتىش ئۈچۈن پۇلنىڭ ھەممىسىنى بېرىدەمەنمۇ؟ بۇنداق ياۋاش ئادەم يوق.

ئون سوملۇقتىن ئون ئىككى، بەش سوملۇقتىن ئون، ئىككى سوملۇقتىن بىر، بىر سوملۇقتىن بىر، بىر مولۇقتىن يەتتە، جەمئىي بىر يۈز يەتمىش ئۈچ سوم يەتمىش تىيىن، بىرسى كەم بولسۇنچۇ. كېچىكىردىكىنى بوغۇزۇپ بۆرىدىن قانا ئالىمەن. ئۆچىمىمۇ قىلالايتتى؟

ئۇ ھارۋىلار ئارىسىدىن ئۆتۈپ، ئادەم توپلىرىغا ئۇرۇلۇپ ناھايىتى ئىلدام باراتتى. گويا يەر ئېگىز، بىنالار كەينىگە سىلجىپ قەدىمى ئاستىلاپ كېتىۋاتقاندەك بىلىنەتتى.

— يولداش، قارىغۇمۇ ياكى گاسمۇسىز، ئالدىڭىزدا ماشىنا بار. ئاۋايلاپ مېڭىڭ.

ئۇ ئۇدۇلىدا ئۈزۈلمەي سىگنال بېرىپ ئۇچقاندەك كېلىۋاتقان ماشىنىنى كۆردى ـ دە، چۆچۈپ ئۆزىنى چەتكە ئالدى ۋە ئۆيىگە تېزراق يېتىپ بېرىش ئۈچۈن خىلۋەت تار كوچا بىلەن سەي بازىرىغا قاراپ ماڭدى.

ئۇ ئۆيىگە كەلگەندە، ئايالى يوق ئىدى. ئايشەم بۈگۈن ئۆينى پاكىز تازىلاپ پەردىلەرنى تارتقان، توي قىلىشتىن بۇرۇن چۈشكەن رامكىلىق رەسىمنى قايتىدىن ئېسىپ ئۆي ئىچىنى توي كۈنىدىكىدەك ياساۋەتكەنىدى. لېكىن بۇ ئىشلار قەييۇم بىلەن قېرىشقاندەك بىلىنەتتى. ئۇ پۇلنى تېزرەك قولىغا ئېلىش ئۈچۈن ئىشكاپ، چامادانلارنى ئاقتۇردى. تەكچىدىكى تەخسە ۋە قەدانلارنى پەسكە ئالدى. ئايالىنىڭ گىردىم بۇيۇملىرىنى سالىدىغان قول سومكىسىنىمۇ ئاختۇرۇپ كۆردى. كېيىن سائەت شىرەسىنىڭ ئىچ تارتمىسىنى ئاچتىدە، بىر بولاق پۇلنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئايشەم ئېرىنىڭ سوۋغىسىغا ئۆز مائاشىنى قوشۇپ شۇ يەرگە سېلىپ قويغانىدى. قەييۇم بۇ رەڭلىك قەغەزلەرنى شىرە ئۈستىگە يېيىپ بىر ـ بىرلەپ ساناپ چىقتى ـ دە، ئۆز مائاشىنىڭ ساق ئىكەنلىكىنى، ئايشەمنىڭمۇ ئاپىسىغا ئەۋەتىدىغان پۇلنى ئايرىپ ئالمىغانلىقىنى بىلدى.

ئۇ دەسلەپ سودىدىن يېنىۋالغان ئادەمدەك ئۆز پۇلىنى ئايرىپ ئالدى، بىراق ئىشىك تەرەپكە ماڭغاندا تاپىنىدىن مىخ قاققاندەك قىمىر قىلالماي تۇرۇپ قالدى. ئايشەم نېمە ئۈچۈن ئىككى كىشىنىڭ مائاشىنى بىر جايدا

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

قويۇپ قويدۇ؟ نېمە ئۈچۈن ھېلىقى ئوتتۇز سومنى ئايرىپ ئالمىدى؟ بۇنىڭدا قەييۇم بىلمەي قالغان قانداقتۇ پەشتاقتىن چۈشۈش ئالامىتى بولمىسۇن يەنە؟ ئەمدى ئۇنىڭ قاتمال ۋۇجۇدىدىكى غەزەپ ۋە ئۆچمەنلىك ئورنىنى ئىككىلىنىش، ئەنسىزلىك ئىگىلىۋالدى. قۇشقاچنى تۇتىمەن دەپ، كەپتەرنى ھۈركۈتۈپ قويماسلىق ئۈچۈن ئارقىسىغا ياندى. ئاياغقا كېتەرلىك پۇلنى ئايرىپ ئالغاندىن كېيىن، قالغىنىنى ئاۋايلاپ ئۆز جايىغا قويۇپ قويدى.

ئۇ ئەمدىلا ئىشىكتىن چىقىپ كوچا دوقمۇشىغا كەلگەنىدى، يىراقتىن ئايالىنىڭ قارىسى كۆرۈندى. بۈگۈن ئۇنىڭ دەم ئېلىش كۈنى بولغاچقا، چىرايلىق ئەتلەس كۆينىكىنى كىيىۋالغان بولۇپ، قولىدا بىر جۈپ يېڭى ئاياغ تۇراتتى.

— قەييۇم، سىزگە يېڭى ئاياغ سېتىۋالدىم،— دېدى ئۇ ئېرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ،— قاراڭ ناھايىتى سۈپەتلىك، قانداق يارامدۇ؟

بۇ قەييۇم سېتىۋالماقچى بولغان ئاياغنىڭ دەل ئۆزى ئىدى. ئىشىنىڭ بۇ دەرىجىگە يېتىپ قالغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەن قەييۇم ئاياغنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپلا قالدى. ئەنسىز يۈزلىرىگە قىزىللىق تاراپ، ئېگىز قاڭشىرىدا تەر تامچىسى پەيدا بولدى.

— يارايدىكەن،— دېدى ئۇ ئاياغنى كۆرگەن بولۇپ،— مەنمۇ شۇنداق ئاياغدىن بىرنى سېتىۋالماقچى ئىدىم.

— يەنە سىزگە پايپاقمۇ سېتىۋالدىم.

ئايشەم ناھايىتى سۆيۈملۈك ئىدى. ساددە كۆزلىرىنىڭ تېگىدىن ئېرىگە بولغان كۆيۈنۈش بۇلاق كۆزىدەك ئېتىلىپ تۇراتتى. ئۇ قولسومكىسىنىڭ سىرتمىسىنى شارتتىدە ئېچىپ، بىرەلىك يىپەك پايپاقنى چىقاردى.

— بۇ ئايىغىڭىزغا تازا باب كېلىدۇ جۈرۈك، كىيىپ بېقىڭ.

ئۇلار ئۆيگە كىرىشتى، ئايشەم ئېرى يېشىنىپ يېڭى ئايىغىنى كەيگىچە قاراپ تۇردى.

— ياراشتى، سودىمىز دەل جايىدا بوپتۇ،— دېدى ئۇ خۇشاللىنىپ ۋە سافاغا ئۆزىنى تاشلىدى — دە، سۆزىنى داۋام قىلدى،— قەييۇم، مەن سىزگە ئېيتسام، ئېنىم ئوقۇش تۈگىتىپ تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپتۇ، ئاپامنىڭ پۇل ئەۋەتمەسلىك ھەققىدە خەت يازغىنى نەۋاخ، بىراق مەن سىزگە ئىشەنچ قىلالمىغانلىقىم ئۈچۈن ئىمكانىيەت قالدۇرۇپ ئەتەي يالغان سۆزلەپ قويغانىدىم. مەن ئەمدى سىزگە ئىشەنچ باغلىدىم. ئاخشامقى سۆزلىرىڭىز مېنى ھەقىقەتەن قايىل قىلدى، يۈرىكىمنى چىرماپ تۇرغان قايغۇلارمۇ كۆتۈرۈلۈپ كەتتى، قارالىشىم — كاستىيۇمىڭىز كونىراپ قاپتۇ، بۇ ئايدا ئىككىمىزنىڭ مائاشىنى قوشۇپ سىزگە يېڭى كىيىم سېتىۋالايلى.

قەييۇم قىزىرىپ كەتتى، ۋۇجۇدىنى پۇشايمان تۇيغۇلىرى چىرمىۋالدى. ئۇ كۆز ئالدىدا غىل - پال پەيدا بولۇپ تۇرغان ئاخشامقى مەنزىرىدىن ئەر - ئايال ئىككى دوستىنىڭ باشلىغان ئۇزۇن سەپىرى ئوتتەك قىزغىن مۇھەببەت، پىداكارانە كۆيۈنۈش روھىغا بەكمۇ مۇھتاج ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭدىن ئايرىلسا بۇ ئۇزۇن سەپەرنى يىراققا داۋاملاشتۇرغىلى بولمايدىغانلىقىنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلماقتا ئىدى.

شۇڭا ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئايالىغا بىلىندۈرمەي ئايرىپ ئالغان پۇلنى ئۆز جايىغا قويۇپ قويدى — دە، ئىدارىسىغا قاراپ ماڭدى.

ئۇ ئىدارىغا كەلگەندە، پىركازچىك تېخى قايتىپ كەتمىگەن. قەييۇمنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ يول تەرەپكە قاراپ تۇرغانىدى.

— يولداش كەچۈرۈڭ، — دېدى ئۇ خىجىل بولغانىدەك قىلىپ — ... ئەمدى سىلەرنىڭ ئايىغىڭلارنى سېتىۋالمايدىغان بولدۇم. چۈنكى ئايالىم قوشۇلمىدى.

سەلەي قاسىم

كەچۈرمىنى، ئايپاشا

(ھېكايە)

— ۋاي خېنىم بالام!... جېنىم بالام ئايپاشا...

ئارا تام قوشنىمىز ھەمراخان ئاچامنىڭ ئەنسىز نالە - پەريادىنى ئاڭلاپ، ئىچىۋاتقان چېيىمنى قويۇپ چىقتىم، ئايپاشا سۇپىدا دالىيىپ ياتىدۇ، قولىدا مىجىقلانغان خەت.

— ھاشىمجان بالام، قارىسىلا، بىر چىرايلىق چۈشلۈك قىلىپ كەلگەن ئايپاشا ئەشۇ خەتنى ئوقۇۋېتىپ داراڭگىدا كەينىگە ئۈچۈپ كەتتى. ئوقۇپ باقسىلا بالام، يىلان - چايانىڭ زەھىرىمىدۇ؟ بۆرە - قاۋاننىڭ قەھرىمىدۇ؟ ۋاي ئىسىت بالام!...

چۆچۈپ كەتتىم، ئايپاشا بىرلا تولغىنىۋىدى، ئىككى چاۋغىيىدىن سىرغىپ قان ئېقىشقا باشلىدى. ھەمراخان ئاچامنىڭ ئاۋازى ئۆينى كۆتۈرۈۋەتتى. خولۇم - قوشنىلار گۇررىدە كىرىشتى، بولمىدى. يۈگرەپ چوڭ يولغا چىقىپ، بىر سايىۋەنلىك ھارۋىنى توختاتتىم. ئايپاشانى قول - قول كۆتۈرۈپ ھارۋىغا ئېلىپ چىقتۇق. ھارۋىغا سېلىنغان قېلىن كۆرپىگە ئاۋايلاپ ئولتۇرغۇزۇپ، قوش ياستۇقنى سەل ئالدىغا سۈرۈپ يېرىم ئۆرە ياتقۇزدۇق. ھەمراخان ئاچام تەتىللا يوتقاننى تۈجۈپىلەپ يېپىپ، ھارۋىغا چىقتى. ئايپاشاغا يانمۇ - يان ئولتۇرۇپ ئۆكۈلۈپ تۇرۇپ يىغلاپ. ئامراق قىزىنىڭ ئىككى چېكىسىنى ئۇۋۇلىدى. ھارۋا مېڭىشىغا:

— ھاشىمجان بالام، - دېدى ھەمراخان ئاچام ماڭا يېلىنىپ قاراپ، - سىلىمۇ چىقسىلا. دوختۇرخانىدا ئۇ ئىشىكتىن بۇ ئىشىككە بارىدىغان گەپ... خېنىم بالام، جېنىم بالام!... كۆزى يامانىنىڭ كۆزى تەگدىمۇ، سۆزى يامانىنىڭ سۆزى تەگدىمۇ؟...

ۋېلىسىپىتنى مىنىدىم - دە، ھارۋىنىڭ كەينىدىن چاپتىم. ئايپاشانىڭ دادىسى مىنىڭ ئاتا - ئانام ھايات ۋاقتىدىن تارتىپ بۇ ئىككى ئائىلىنىڭ قوشنىدارچىلىقى مانا مۇشۇنداق يېقىن، ئۇ ئۆيدە ھېيت بولسا، بۇ ئۆيدىمۇ... ئۇ ئۆيدە مۇسىبەت بولسا بۇ ئۆيدە ھازا...

تەلىيىمىزگە، دوختۇرخانىغا كىرىشىمىزگە بىر تونۇش دوختۇر ئۇچرىدى. ئەھۋالنى دېدىم. ئايپاشانى كۆتە - كۆتە قىلىپ ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا ئېلىپ كىردۇق. ئېگىزرەك، تار، بىر بېشى پەس، بىر بېشى ئۇزۇن كارىۋاتقا ياتقۇزۇپ ئۇزۇن تەكشۈردى.

— ھېچقىسى يوق، - دېدى دوختۇر قەددىنى رۇسلاپ، - تولىمۇ جىددىيلىشىپ، ھاردۇق يەتكەن چېغى... بىر نەرسىگە ئىچى ئېچىشىپ كالپۇكىنىڭ ئىچىنى چىشلىۋاپتۇ. ئەنسىرىمەڭلار... ھېلىلا ياخشى بولۇپ كېتىدۇ...

سېستىرالار ئايپاشانى كېسەللەر كارىۋىتىغا ئېلىپ چىقتى. دوختۇرلۇق ئىلمىنىڭ كۈچ - قۇدرىتىگە، دوختۇرلارنىڭ كەسپىي ئەخلاق پە-

زىلىتىگە ھەشقا للا... ئاۋۋال جىسمانىي كېسەلىنى ئەمەس، ئۇ كېسەلنىڭ يېپىنىدىكى روھىي كېسەللەرنىڭ كۆڭلىنى تىنجىتىپ، يۈرىكىنى جايىغا چۈشۈرۈپ ئۈمىد، ئىشەنچ، شېرىن تىلەككە ئېرىشتۈرىدىكەن، بولمىسا ...

دوختۇر رېتسىپ يېزىپ بىر سېستىراغا بەردى، بىرلا ئوكۇل بىلەن ئاپپاشا كۆزىنى ئاچتى، ئۆرە بولدى. ئۆي ئىچىگە، بىزگە ئالاق - جالاق قارىدى. «بالام!» دەپ ئانىسى باغرىنى ئاچتى. ئىككىسى بىر جان بىر تەن بولۇپ كەتتى. « يىغا كۆڭۈلنىڭ كىرىنى ئالىدۇ. قېنىشىۋالسۇن، دەيدىغىنىنى دېيىشىۋالسۇن» دەپ ئويلاپ سىرتقا چىقتىم. زېھنىم ئېچىلدى، پىكىر سېچىپچىلدى، خىيالىم يىراق - يىراقلارغا ئۇچۇپ كەتتى.

ئاپپاشا بىلەن باشلانغۇچ مەكتەپكە بىللە بېرىپ بىللە كېلىپ، ئوتتۇرا مەكتەپتە بىر پارتىدا ئولتۇرۇپ ئوقۇپ، ئۈرۈمچىگە بىر مەكتەپكە بىللە ئوقۇشقا باردۇق. ئاپپاشانىڭ دادىسى كادىر بولغاچ، ئۇ، شوخ زېرەك، سۆزمەن، ئەركىن - ئازادە، ئوچۇق-يورۇق ئىدى. ھېچكىمدىن ئەيمەنمەيتتى، تارتىنىش دېگەننى بىلمەيتتى. مېنىڭ دادام باققال بولغاچ مەن كەمسۆز، ئۆزەمنىڭ ئىشىغا پىششىق ئىدىم.

مۇھەببەت پىنھان بولغىنى بىلەن ھەممە كۆڭۈلدە مېھمان بولىدۇ، دېگەندەك، مېنىڭمۇ بىچارە كۆڭلۈمگە مۇھەببەتنىڭ ئۇرۇقى چېچىلغىنىنى ئىكەم ئىدى. ئاپپاشانىڭ چىرايلىق ھۆسنى-جامالى،ماڭسام - تۇرسام كۆز ئالدىمدىن نېرى كەتمەيتتى. ئاپپاشا مەندىن بۇرۇن دانىسا ئۈگەندى بولالمىدىم. خەت يازدىم. خېتىمنىڭ ئاخىرىغا مۇنداق بېيىت يازدىم:

«مەن قارىسام كۈلىسەن،
شېرىن خىيال سۈرىسەن.
مەن ئىشقىڭدا پەرۋانە،
سەن كىم بىلەن يۈرىسەن؟

ۋە بەزىبىر گەپ كەلدى،
ماڭا ئېغىر دەرد كەلدى.
ئىچ- ئىچىمگە ئوت كەتتى،
ھېسابى يوق خەپ كەلدى.

ئارقاڭدىن قاراپ قالدىم،
تۇيدۇرماي ماراپ ماڭدىم.
ئۆزەممۇ ھېچ بىلمەيمەن
مەن قانداق چىداپ قالدىم؟

بىرسىنى دەپ، سېنى دەپ،
ئويلاپ چەك تىنالمايمەن.
راست گېپىڭنى بەر ئەمدى،
مەن ئارتۇق چىدالمايمەن. »

شۇ كۈنلا ئاپپاشا قولۇمغا كىچىككىنە بىر باغاقچىنى تۇتقازدى: «مەن ئۈرۈمچىگە ئەر تاللىغىلى ئەمەس، ئوقۇشقا كەلگەن، سىزچۇ؟...»

يۈرىكىمگە يوغان بىر پارچە مۇز جاققىدا تەگدى، كۆڭلۈم لەككىدە بولدى، ۋۇجۇدۇم يىگانە ياپراقتەك تىترىدى، ئىچىمگە تېنىپ قالدىم. ئېگىز تاغدىن غۇلاپ چۈشتۈم، تەختى ئەسراغا كىرىپ كەتتىم، ئاسمان يەر، ئاسمان بولدى. ئالەم گورۇستان، لېۋىمنى قاتتىق چىشلىدىم، مۇشتۇمۇمنى چىڭ تۈگدۈم. تامغا بىر مۇشتلىدۇم، ئاپپاشا كەتتى، كەتتى... كەتتى...

بالىلار قولۇمدىكى قاننى كۆرۈپ چۇ-چۇپ كېتىشتى، دوختۇرخانىغا ئېلىپ بېرىپ تاڭدۇرۇشتى.

« ... سىزچۇ؟ » ... «... مەنچۇ!؟...» بۇ ئىككى سوئال مېنى قىيندى. كېسەل قىلدى، ئارام بەرمىدى. ئويلا - ئويلا خېلى كۈنلەردىن كېيىن ھۇشۇمغا كەلدىم.

ئوقۇشمۇ پۈتتى، قايتىپمۇ كەلدۇق، ئايپاشاغا گەپ قىلىشقا پېتىنالمىدىم. «سىزچۇ؟» «مەنچۇ؟» كېيىنچە ئايپاشا ئېرىگەندەكمۇ بولدى. مەنچۇ؟... جۈرئەت قىلالمىدىم. ئەسلىدە ئىككىمىزنىڭ ھەق - نېسىۋىسى بىر ئەمەس ئىكەن، ئايپاشا سودا ئىدارىسىدا ئىشلەيدىغان بىرسى بىلەن توي قىلدى. مەن ھازىرقى ئايالىم گۈل جەننەت بىلەن ...

بىراق... بىلمىدىم... تۈنجى مۇھەببەت باشقىچە بولىدىكەن... يىللار ئۆتۈپ ئادەم قېرىسىمۇ ئۆچمەيدىكەن، يا باشقىغا كۆچمەيدىكەن، قۇياش پېتىپ كۈن چىقسا تال چىۋىقتەك كۆكلەيدىكەن، ساۋاقداشلىق، قوشنىدارچىلىق، دوستلۇق، ئۆزئارا ھۆرمەت، ئىشەنچ، مېھرىبانلىق ھاياتنىڭ لەززىتى ئەمەسمۇ؟...

ئايپاشانىڭ يولدىشى ئابدۇللا خېلى جىنى تۈزۈك بىر نېمە بولىدىغان، يېقىندىلا قولغا ئېلىنغان، ئايپاشاغا يازغان خېتىدە نېمە دېگەن بولغىيدى؟...

ئايپاشانىڭ يېنىغا كىردىم. ئىككى مەڭزى قىزىرىپ، تال- تال تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان كىرپىكلىرى زەڭگەر كۆزىگە سايە تاشلاپ، چىرايى گۈلدەك ئېچىلىپ كېتىپتۇ.

ئايپاشا ئاپئاق، ئوماق، چىرايلىق قولى بىلەن چېكە چاچلىرىنى كەينىگە قىلىپ ۋىللىدە قىزاردى، دېدى:

— مەڭ! سىزمۇ ئوقۇپ چىقىڭ، كىچىككىنە سەۋرى خاتالىق، ئادەمگە قانچىلىك يامان ئاقىۋەت كەلتۈرىدىغانلىقىنى سىزمۇ بىلىپ قېلىڭ!

ئىككىلەندىم، تىنەپ تېتىرەپ تۇرۇپ قالدىم، نېمە دېيىشىمنى، نېمە قىلىشىمنى بىلەلمىدىم.

ئايپاشا يىغلىدى:

— مېنىڭ بۇ خەتنى قايتا كۆرەرگە كۆزۈم يوق، ئۆتۈنۈپ قالاي، بىر قېتىم ئوقۇپ چىقىڭ، بۇ يەردە ئەمەس، خالى يەردە... ئۆزىڭىز تەنها ... ئۇھ! ...

خوشلاشتىم، يول بويى نەچچە قېتىم قولۇمنى يانچۇغۇمغا سېلىپ خەتنى تۇتۇپ باقتىم. ۋېلىسىپىتنى شۇنچە تەپسەممۇ بىر ئورۇندا پىقىرىغاندەك بىلىندى، ماشىنىلار ھارغاندەك، ئادەملەر ماس بولۇپ قالغاندەك، دەل - دەرەخلەر سەۋدايىدەك بىلىندى.

ئىشخانىغا كىردىم-دە، ئىشىكنى كۈپپىدە ئېتىپ، كۆزئەينىكىمنى تاقاپ خەتنى ئوقۇشقا باشلىدىم.

«ئايپاشا، مەن ساڭا بۇ خەتنى پەيلۇدىن يېزىۋاتىمەن، بەلكىم بۇ خەت، مېنىڭ ساڭا يازغان ئەڭ ئاخىرقى خېتىم بولۇپ قالار، مېنى ئىككى يىل كېچىكتۈرۈپ ئاتىدىغان بولۇشتى ... »

يۈرىكىم قارتتىدە قىلىپ كەتتى. ئادەمنىڭ ئاغزىدىن ھەر قىسما گەپلەر چىقىدىكەن - ھە!؟ ...

«مېنىڭ مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قېلىشىمنى باشقا ھېچكىمدىن كۆرمەيمەن. ئۆزەمدىنلا كۆرۈمەن، پەقەت ئۆزەمدىنلا... ئىككىمىزنى كىشىلەر «ئاللا قوشقان قوشماقلار» دېيىشەتتى. دېمىسىمۇ، ئىككىمىز تولىمۇ ئامراقلاردىن ئىدۇق، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمىز، بىر يەكشەنبە كۈنى خەلق باغچىسىنىڭ ئالدىدا ئىككى لوكچەك ئالدىڭىزنى توسۇۋاپتۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ــ نەدە ئوقۇيسىز؟ ئەجەب باغچىغا يالـ
غۇز كىر دىپسىز؟ ··· ئۆيىڭىز نەدە؟ ـ دېيىشىپ
بەزدەك قارىشىۋاتىدۇ.

ــ ھە، نېمە قىلاي دېيىشىسەن؟ـ دېـدىم
كۆكسۈمنى كېرىپ، قۇيرۇقىنى قىسىشتى. مېنى
كۆرۈپ يىغلاپ تاشلىدىك، مەنچۇ؟··· سـامادا
سەيلە قىلدىم، ئارزۇـ ئارمانلىرىم قۇياشقا
مېنگىشىپ ئاينى قۇچا قىلدى. ئىككىمىز ھېيتـ
گاھىدىچە بىللە كەلدۇق، مېنى ئۆيۈڭگـە تەكـ
لىپ قىلدىك، ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم جانان
كوچىسىغا ـ سېنىڭ ئۆيۈڭگە كىردىم، تاختاشوـ
تىغا ئاۋايلاپ دەسسەپ مەنزەر ئۆيگە ـ سېنىڭ
خاس ھوجراڭغا چىقتىم. تاكچىدىكـى، شىـرە
ئۈستىدىكى رەتـ رەت، دەستەـ دەستە كىتابـ
لىرىڭغا قاراپ ھەۋىسىم كەلدى. قـايسى كىـ
تابنى قولۇمغا ئالسام، شۇ كىتاب ھـەققـىدە
سۆزلەپ ئەقلىمنى لال قىلدىك. سەندىن بىـر
كىتابنى ئارىيەتكە ئالدىم، ئۆمرۈمدە تۇنجى
قېتـىم رومـان ئـوقـۇشـۇم شـۇ بـولـدى.
شۇنىڭدىن بېرى كىتاب خۇمار بـولـۇپ قالـ
دىم. ئىككى ـ ئۈچ كۈندە بىر قېتىم بېرىپ
سەندىن كىتاب ئارىيەت ئالىدىغان بولدۇم.

كېيىن سەن ئۈرۈمچىگە كەتتىڭ، مەن ئاـ
تاـ ئانام قېرى ھەم كېسەلمەن بولغـاچ سودا
ئىدارىسىغا خىزمەتكە ئورۇنلاشتىم، بەش يىلـ
دىن كېيىن خۇددى ئاسماندىن چۈشكەن پەرىـ
زاتـتـەك قـەشـقـەردە پـەيـدا بـولـدۇڭ.
كۆزۈمنىڭ يېغىنى يېدىڭ. باشتا تـەلىپىمنى
رەت قىلدىڭ، ئىككى يىلدەك ساقلىدىم. كېـ
يىن ماقۇل دېدىڭ. توي قىلدۇق، بـەختلىك
بولدۇم. ئارىدىن ئون يىل ئۆتتى. خۇدايىم
بىزگە بالا يۈزى كۆرسەتمىدى. كۆپ داۋالانـ
دىڭ، بولمىدى. بېيجىڭ، شاڭخەي، چەڭداۋـ
لارغا ئېلىپ بېرىپ داۋالاتتىم، بولمىدى. تەقـ
دىرگە تەن بەردىم. سەنچۇ؟ تولىمۇ ئازابلانـ

دىڭ. بىر كۈنى ساڭا «ئايپاشا ماڭا قارا،
ماڭا بالا ئەمەس، سېنىڭ سالامەتلىكىڭ كېـ
رەك، سەمىمى مۇھەببىتىڭ كېرەك» دېـدىم.
سەن يىغلاپ تاشلىدىڭ. تۇر مۇشىمىز كۆڭۈلـ
لۈك ئىدى، تولىمۇ كۆڭۈللۈك ئىدى. ياقام كىر
بولمايتتى، ئۈستى ـ بېشىمغا چاڭ قونمايتتى.
ئەتىگەندە ئىشقا ماڭىدىغان چاغدا كىيىملىـ
رىمنى تۈزەشتۈرۈپ، قىچىقىم كېلىدىغا نلىقـ
نى بىلىپ تۇرۇپ، كۆڭلىكىمنىڭ يـاقىسىنى
قەستەن ئۈزۈندا ئېتەتتىڭ. كۈلەتتىم، كۈلەتـ
تىڭ. كۈلۈپ سەكرەپ كېتەتتىم، كۈلۈپ يىقـ
لىپ كېتەتتىڭ. كەچتە ئىشتىن كەلسەم كۈلۈپ
ئالدىمغا چىقاتتىڭ. سېنىڭ دەملىگەن چېيىڭـ
نى ئىچسەم ـ ئىچسەم قانمايتتىم. خۇمادايتتىم.
تاماققا كەلگەندە قولۇڭ گۈل ئىدى. بـەزى
كۈنلىرى ئادىمى شەيتانلارغا يولۇقۇپ ئىچىپ،
تەڭشىلىپ كەلسەم، چىرايىڭنى قىلچە ئۆزگەرتـ
مەي كۆرپىنى قېلىن سېلىپ، ياستۇقنى ئېگىز
قويۇپ، چاينى قېنىق دەملەپ، ئۆز قولۇڭ بىـ
لەن قويۇپ بېرىپ، توخۇنى تاخ، مـۇشـۈكنى
پەش دېگىچە ئاچچىق ـ چۈچۈك ئۈگرە ئېتىپ
بېرەتتىڭ، كىيىملىرىمنى تازىلايتتىڭ.

ئەپسۇسكى، مىڭ بىر ئەپسۇسكى، تۇمەنـ
مىڭ ئەپسۇسكى، مېنى شەيتان ئازدۇردى. كۆـ
ڭۈلنىڭ كەينىگە كىردىم. ئەقلىمدىن ئازدىم.
دىلىمدىن ئىمان، كۆڭلۈمدىن ئىنساپ كۆتۈـ
رۈلدى. بىر گۇمان كۆكسۈمنى قۇرۇتتەك غاجىـ
لىدى. ئۇ، قايسى گۇمان دېمەمسەن؟ «ئايپاشا
مۇشۇ ئاي، مۇشۇ كۈنلەردە ماڭا شۇنچە كۆيۈـ
نىدۇ، ئەقىدە قىلىدۇ. لېكىن ئارىمىزدا بـالا
يوق. ئۇنىڭ ماڭا بولغان كۆڭلى راستىمدۇـ يالـ
غانمىدۇ؟···» مانا مۇشۇ گۇمان. ئىشىكتىن كۈـ
لۈپ كىرسەڭمۇ گۇمانلاندىم، چىقساڭمۇ گۇمانـ
لاندىم، ئىشقا سەل بۇرۇن ماڭساڭمۇ گۇمانـ
لاندىم. ئىشتىن سەل كېيىنرەك كەلسەڭمۇ گۇـ

مانلاندىم. ئۆزەڭنى تۈزەشتۈرۈپ كىيىملىرىڭـ
نى رەتلىك، پاكىز كىيىپ، كوچىغا چىقسالىڭ قىـ
زىق ياغقا چۈشكەن پىيازدەك كۆيدۈم، تېرىلىك
تۇرۇپ ئۆلدۈم. بۇغنۇقتۇم، ئىچ ـ ئىچىمگە
زەرداپ تولدى. كۈلسەڭ يىغلىدىم، يىغلىساڭ
كۈلدۈم. سېنى ماردىم. قەستەن ئا بىر كېچىـ
دە كېلىپ ئىشىكنى قاقماي تامدىن سەكرەپ
چۈشتۈم. بەزىدە سەندىن بۇرۇن ئىشقا مېڭىپ،
بۇرۇن ئىشتىن چۈشۈپ ماگار يولۇڭدا خۇپىـ
يانە يەردە تۇرۇپ سېنى كۈزەتتىم. سەن تو-
لىمۇ تۈز، كۆڭۈلچەك، سەممى ئىدىڭ، ئاسانـ
لا ھېسسىياتقا بېرىلەتتىڭ. كىنو، تىياتىر
كۆرۈۋېتىپ، تېلېۋىزور كۆرۈۋېتىپ ئۆزۈڭچە
يىغلاپ كېتەتتىڭ. مەنچۇ، مەن ئوتتا پۇچۇـ
لىناتتىم. بىرسى ھال ئېيتسا تەڭ يىغلايتتىڭ.

بىر كۈنى كەينىڭدىن ئوغرىمۇشۈكتەك ماـ
رىلاپ ئارىيادا كېتىۋېتىپ، بىر دەللە خو-
تۇن بىلەن دوقارىشىپ قالدىم.

— ئۇكام ماڭا قارا، ـ دېدى ئاۋازىنى
پەس سىرلىق قىلىپ كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قاراپ، ـ
مۇنداق قارىسام، ئاشۇ چوكانىڭغا كۆڭلۈڭ چۈشۈپ
قاپتۇ ھە!؟... يېقىندىن بىرى تىمىسقىلاپ ئارـ
قىسىدىن ئەگىشىپلا يۈرگىنىڭ يۈرگەن. تولا
سەتەڭ چوكان جۇمۇ! تولا سەتەڭ چوكان. كۆـ
زۈڭ مال تونۇيدىكەن سېنىڭ، مال تونۇيدىـ
كەن، ھىخ...خىخ... خىخ!... تازا تىرىنىقىڭدا
توختايدىغان مال دېگىنە... يېقىندا بىرسى
يۈز يۈەن بېرەي شۇ چوكانىنى بىر قولغا كەلـ
تۈرۈپ بەرگىن دېگەنىدى. ئېيىنى كەلتۈرەلـ
مەي يۈرسەم سەنمۇ تونۇۋاپسەن ئۇنى!... نېمە
تاتىرىسەن؟ يىگىت بولساڭچۇ، يىگىتتەك بول.
ئاسماندىكى ئاينى ئالىمەن دېسەڭمۇ ئۆزۈپ
ئالالايسەن. جاجىسى پۇل... ئوغۇل بالا دېگەن
پۇلنى نېمە دەپ تاپىدۇ؟ كۆڭلىنى خۇش قىـ
لىش ئۈچۈن. خوراز جىنىدا بىر تال دان تاپـ
سا مېكىيانىنى چاقىرىدۇ... ئەر كىشىنىڭ كۆڭـ
لى تالادا، خوتۇن كىشىنىڭ كۆڭلى نەغمە-ناـ
ۋادا ... ھە بىلەمسەن؟ خوتۇن دېگەن كۈندە...
ئاشىنا دېگەن گۈلدە... گۈل... گۈل، قانداق تويـ
ىنامسەن؟ ...

دەللە خوتۇن ئورۇق، ئاۋاق، ياغاچتەك
قاتتىق جەينىكى بىلەن بېقىنىمغا نوقۇدى. قاـ
را قىشتا مۇز يېگەندەك لاغىلداپ تىتىرەپ
كەتتىم.

كەچتە ئۆيگە تولىمۇ خامۇش كىرىپ كەلـ
دىم. مېنى كۆرۈپلا چىرايىڭ ئۆڭدى. ئۆزۈڭنى
قويىدىغان يەر تاپالماي ئالدىراپ قالدىڭ.
ئۇنى ئېيتىپ بېرەي، بۇنى ئېيتىپ بېرەي دېدىڭ.
بېشىمنى چايقىدىم. دىلىم ھېچنېمىنى تارتـ
مىدى. سەنمۇ ئاچ، مەنمۇ ئاچ ئۈن ـ تۈنسىز
ئولتۇرۇپ يېرىم كېچە قىلدۇق. ئىككىمىز توي
قىلغاندىن بىرى تۇنجى قېتىم كەچتە ئورىمىز-
دىن تۈتۈن چىقمىغان كۈن بولدى.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن، دەللە خوتۇن
بىلەن يەنە ئارىيادا ئۇچرىشىپ قالدىم.
مەندىن يېقىن تۇغقانلىرىدىن ھال ئەھۋال
سورىغاندەك، ھال ـ ئەھۋال سوراۋېتىپ تۇـ
يۇقسىز بىرسىگە ھېجىيىپ ئېگىشىپ تازىم قىلـ
دى. قارىسام پاكار، دوغىلاق، گازىر كۆز،
يوغان قورساق، بۇقا بويۇن، قوش ئېڭەك، دورـ
داي كالپۇك، چاناق بۇرۇن، ئىككى قوۋزىدىن
پېشانىسى بىر ھەسسە دېگىدەك تار بىرسى يەرـ
نى ئەيلەپ دەسسەپ، پۇشۇلداپ ئۆتۈپ كەتتى.

— شۇ ... ئاشۇ شۇ!...ـ دېدى دەللە خوتۇن
ھەم قولى ھەم بېشى بىلەن ئارقىسىدىن ئۇنى
كۆرسىتىپ، ـ سەن كۆز سېلىپ يۈرگەن چوكانىڭغا
گەپ قىلىپ باقساڭ دېگەن شۇ...

يۈرىكىم سالدى، دېمىم سىقىلدى، پۇت ـ قو-
لۇمدا جان قالمىدى، لەسسىدە بوشىشىپ كەتتىم،
كۆزۈم قاراڭغۇلاشتى، ئۆرە تۇرار ھالىم يوق،
دەللە خوتۇن يەنە يارام ئۈستىگە تۇز سەپتى.

— نېمە بولدى ساڭا ئۇكام؟ نېمانـ
چە تاتىرىپ كېتىسەن؟ ساڭىمۇ يەنە بىرسە-
تەڭ بار. شۇنى تونۇشتۇرۇپ قويايمۇ بولامدۇ؟!
ئوھۇش قويە شۇنداق چوكانىنى. كۈندۈزى قور-
قۇپ تىك قارىيالمايدىغان، كېچىسى ھېيىقىپ
ئۈنىنى چىقىرالمايدىغان ئۇنداق ياغاچ قوچاق
خانىمچاققا نېمانچە قىلىدىغانسەن؟ مەن ساڭا
دېگەن ھېلىقى سەتەڭچۇ، تۇتۇپ بولغىچە بۇلـ

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

بۇلدەك سايراپ بېرىدۇ دېگىنە، سايراپ بېرىدۇ. سايراپ... كەتتىڭيا؟... دىتىڭغا ياقمىدىما؟ كۆرۈپ باقساڭ بولاتتى...

ئۇنۇم ئىچىمگە چۈشۈپ كەتتى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۆيىمىزدە بوران ئۇچتى.

ھېلىقى بۇقا بويۇننىڭ ئېتى بىر نېمە مەخسۇم ئىكەن. ئۇنى ئۈچ كۆرۈپ قالدىم. ئىنتىقام ئېلىش نىيىتىگە كەلدىم. ئۇنى ئۇرماي، تىللىماي ئۆمۈر بويى ۋىجدان ئازابىغا قويۇش نىيىتىگە كەلدىم. ئەپچىل چارە ئىزدەپ يۈردۈم. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە كىنوخانىنىڭ ئالدىدا تۇرسام، مەخسۇم ئايىلى بىلەن كىنوغا چىقىپتۇ. ئۆزىگە باقسا ئايىلى خېلى تۈزۈك، زىلۋا، قارا قۇمچاق بىر نېمە ئىكەن. ئىچىمگە بىر جىن كىردى. بىلەتتىن بىرنى ئېلىپ كەينىدىنلا كىنوغا كىردىم. كارىدوردىن زالغا كىرىشتە بىلمىگەن بولۇپ ئايالنى كاسام بىلەن ئىتتەرسەم قايرىلىپ قارىدى، كۈلدى، قولىنى تۇتتۇم، قولىنى ئېلىپ قاچمىدى، كۆڭلۈم تىندى. ئۇلار جايىدا ئولتۇرۇشتى. يىراقتىن كۆز تىكىپ تۇردۇم، كىنو باشلىنىش بىلەن سىرتقا چىقىشنى قول، كۆزۈم بىلەن ئىشارەت قىلدىم، بېشىنى لىڭشىتتى، دېگەندەك كىنو باشلىنىپ ئۇزۇن ئۆتمەي چىقتى. سۆزلەشتىم. «ئەتە كەچتە ئۇنىڭ يىغىنى بار، سىزنى چاسىداكۈتىمەن» دېدى، ماقۇل دېدىم.

باردىم، مېنى كۆرۈپلا بىر نىھەجىبىپ قايرىلىپلا ئارقىسىغا ماڭدى. مەنمۇ ماڭدىم، بىر كوچىغا كىردىم، قايرىلدىم، يەنە ئۇدۇل ماڭدىم. قايرىلدىم، بىر خالتا كوچىنىڭ ئۇدۇلىدىكى ھويلىغا دەرۋازىنىڭ بىر قانىتىنى ئوچۇق قويۇپ كىرىپ كەتتى: كىردىم، مايمۇندەكىلا بوينۇمغا ئېسىلدى.

— قورقماڭ، نېمە تىترەيسىز، بالىلارنىڭ ھەممىسى سەھراغا چىقىپ كەتتى. ھېلە-قى (ئېرىنى دېمەكچى) يىغىنغا كەتتى، يۈرۈڭ، — دېدى، قولۇمدىن يېتىلەپ چوغدەك گىلەم سېلىنغان بىر ئۆيگە باشلىدى. ئەندى يېتىپ پىچىرلىشىۋاتساق، دەرۋازىنىڭ ھالقىسى جاڭ-جاڭ ئۇرۇلدى، ئايال بېشىنى كۆتۈرۈپ،

— كىم؟ — دېگەنىدى.

— خەلچەم!— دېدى بىرسى بوغۇق ئاۋازدا.

— ۋىيەي ئەمدى قانداق قىلىمەن، قوپسىلا كىيىملىرىنى كەيسىلە، ھېلىقى سەتكەپتۇ، يىغىنى ئېچىلمىغان ئوخشايدۇ، ۋاي خۇدايىم، نېمە پوق يېگەن بولغىيدىم، بولسىلا، ماۋۇ دېرىزىدىن چىقىپ كەتسىلە... ئوڭ تەرەپكە ئازراقلا ماڭسىلا بىر تام بار، ئارتىلىپلا چۈشسىلە كوچا... چاپسان بولسىلا...

مەن شۇ چاغ دېرىزىگە ئۆزەمنى ئېتىشىمغا پۇتۇمنىڭ ئاستىدا بىر نېمە «ۋار»لا قىلىپ قالدى، چىقىپ كەتتىم، تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپلا يۈندە ئوردىكىگە چۈشۈپ كەتتىم، مەخسۇمنىڭ ئۆيىدە قىيامەت قايىم بولدى. ئاللا كاللا... ئۆزىنى كاچاتلاش، يىغا-زارە...

مېنى نەس باستى، دېرىزىدىن قاچىمەن دەپ، مەخسۇمنىڭ ئەتىۋاركەنجىسىنى دەسسەپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتىمەن. ئۆزەڭمۇ بىلىسەن، سەھەردە مېنى ساقچىلار كېلىپ ئېلىپ كېتىشتى. لېكىن مەن سېنى مەسلىكتە ئورەككە يېقىلىپ چۈشتۈم، دەپ ئالدىغانىدىم. تاڭ ئاتقىچە كىيىملىرىمنى تازىلاپ، بېشىمدا پاي - پېتەك بولغانىدىلىك. مېنى كەچۈر، ئايپاشا... مەندەك ۋاپاسىز، ئەقىلسىز نامەردنى مەڭگۈ ئۇنۇت.

ئەقىلسىز ئابدۇللا»

خەتنى ئوقۇپ بولۇپ ئولتۇرۇپ كەتتىم، بىچارە ئايپاشاغا ئىچىم ئاغرىدى. بۇ خەت ھەققىدە ھېچكىمگە تىنماسلىققا ئىچىمدە ۋەدە قىلدىم، لېكىن خەتنى ئايپاشاغا بەرگىچە ئۇستىخان-ئۇستىخىنىم لەرزىدە بوشاپ كەتتى.

ئابلىمىت باتۇر

دوستۇمنىڭ سۈرەتلىرى

(ھېكايە)

ئىشخانامدا يالغۇز ئولتۇراتتىم، تۇساتتىن ئىشىك جالاق - جۇلۇق ئېچىلىپ، قول سومكىسىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇۋالغان دوستۇم ئەركىن كىرىپ كەلدى. ئۇ ماڭا گويا مېنىڭ بىرەر مەخپىيەتلىكىمنى سېزىۋالغان ۋە شۇ سەۋەبىلىك، مېنى مەسخىرە قىلماقچى بولۇۋاتقاندەك غەلىتە كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. مەن: «ھە، كىرىپ قاپسەنغۇ؟» دېمەكچى بولۇپ ئېغىزىمنى ئۆمەللىشىمگە، ئۇ بىردىنلا قاھ- قاھلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئارقىدىن قولتۇقىدىكى سومكىنى شىرەگە قويۇپ، ئۇنىڭدىن بىر مۇنچە سۈرەتلەرنى ئالدى. ئىككى جەينىكىنى شىرەگە تىرەپ، ئات يۈزىگە باشقىدىن كۈلكە يۈگۈرتتى.

— بىلمەمەن،- دەپ سۆزىنى باشلىدى ئۇ،- سەن خېلى ئۇقۇمۇشلۇق بىر زىيالى بولساڭمۇ، لېكىن يېڭىلىقلارغا ئالدىراپ يېقىنلاشمايدىغان ئادەم. شۇڭا خېلىدىن بۇيانقى «قىياپەت يارىتىش مەشىق» ئەھۋالىمدىن سېنى خەۋەردار قىلمىغانىدىم. لېكىن ئېسىلا دېگەن بىلەن سەن ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرگەن زىيالىي. ھەر قانداق ئىشنىڭ ياخشى - يامان تەرىپىگە تولۇق پىكىر قىلالايسەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىككىمىز قەدىنازلاردىن... دوستۇم كۆزۈمنىڭ ئىچكى

www.uyghurkitap.com

رىسىگە قاراپ ھېجايدى. مەن ئۇنىڭغا سوئال نەزەرىدە قارىدىم. ئۇ قولياغلىقىنى چىقىرىپ، پاناقراق بۇرنى ئۈستىدىكى تەر تامچىلىرىنى سۈرتتى.

— سەن«نىمە گېپىڭ بار يەنە» دىمەكچى بولۇۋاتىسەن، شۇنداقمۇ؟—دوستۇم ھېلىقى سۈرەتلەرنى شىرەگە يېيىپ، دۈم بولۇپ قالغانلىرىنى ئوڭشاپ داۋام قىلدى،— مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، نەچچە ۋاقىتتىن بۇيانقى قىياپەت يارىتىش ئۈچۈن چۈشكەن بۇ سۈرەتلەرنى ساڭا كۆرسىتىپ، بۇ ھەقتىكى پىكرىڭنى ئاڭلاپ بېقىش. قېنى، بۇلارغا ئاددىي كۆزۈك بىلەن ئەمەس، تەپەككۇر كۆزۈك بىلەن ئەستايىدىل بىر قاراپ باققىنا!؟

مەن بويۇنۇمنى سوزۇپ سۈرەتلەرگە قاراشقا باشلىدىم. بۇ سۈرەتلەر ئىچىدە ھېجىيىپ، باش بارمىقى بىلەن ئاغزىدىكى بىر دانە ئالتۇن چىشىنى كۆرسىتىپ تۇرغان، ھاراق بوتۇلكىسىنى ئاغزىغا تەڭلەپ تۇرغان، بىر كۆزىنى قىسىپ تاماكا تۇتاشتۇرۇۋاتقان، ئېڭىشىپ بېشىنى چاتىرقىدىن چىقىرىپ تۇرغان، دەرەخكە يامىشىۋاتقان، ئالا كۈچۈكنى ئەركىلىتىۋاتقان ۋە تىلىنى چىقىرىپ تۇرغان كۆرۈنۈشلەر بار ئىدى. دوستۇم بىلەن ئىككىمىز بىر مەھەللىدە چوڭ بولغان، شۇڭا ئۇنى ئوبدان بىلىمەن. ئۇنىڭ كىچىك چاغلىرىدىمۇ قىلمايدىغان قىلىقلىرى يوق ئىدى، بىر قېتىم ئۆگزىدە تۇرۇپ«ئاغزىمغا يامغۇر چۈشۈرىمەن» دەپ، ئاسمانغا قاراپ مېڭىپ، يىقىلىپ چۈشۈپ، خېلى ئۇزۇندا ساقايغانىدى. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى ھەر ئىككىمىز چوڭ بولدۇق، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتىمۇ بىر سىنىپتا ئوقۇدۇق. «سۈت بىلەن كىرگەن خۇي، جان بىلەن چىقىدۇ» دېگەندەك، دوستۇمنىڭ شۇ قىلىقلىرى ھازىرغىچە داۋاملىشىۋاتاتتى. ئۇ، سەللا چىشىغا تېگىپ قويغان بالىلارنىڭ سومكىلىرىنى كىشى كۆرمەستە سىنىپ، پاتاقلارنىڭ ئۆگزىلىرىگە تاشلىۋېتىپ، ئۇلارنى ئاۋارە، جىلە قىلاتتى. بەزىدە مۇئەللىملەرنى مەسخىرىلىك دوراپ، « ئويۇن » كۆرسىتەتتى. ھاجەتخانا تاملىرىغا يېزىلىپ كەتكەن ئېغىزغا ئالغۇسىز سۆز، سىزىلىپ كەتكەن ناچار رەسىملەرنىڭ ئاپتورى — يەنىلا مۇشۇ دوستۇم بولۇپ چىقاتتى.

دوستۇمنىڭ بۇنداق قىلىقلىرىنى ئۇنىڭ مەرھۇم دادىسى ناسىر پىيەنچۈك يېتىشتۈرگەن. ئۇ رەھمەتلىك ھايات ۋاقتىدا سۇ كادىرى ئىدى، مەس يۈرەتتى. دوستۇم 7—8 ياشقا كىرگەندە، دادىسى ئۇنى ئۆزىگە ئۇلپەت قىلىۋالدى. ئۇ، دوستۇمنىڭ ھاراقنى كۈندىن — كۈنگە جىق كۆتۈرىدىغان بولۇپ كەتكىنىنى پەخىرلىنىپ تۇرۇپ تىلغا ئالاتتى. ناۋادا دوستۇم بىر كىمنىڭ بالىسىنى ئۇرۇپ يىغلاتقان بولسا، دادىسىنىڭ كۆرۈكلىرى يېشىلىپ، باشقىلارغا:

— بىزنىڭ ئەركىن پالانىنىڭ بالىسىدىن ئىككى يېرىم ياش كىچىك تۇرۇپ، ئۇنى بوغۇپ، راسا ساپتۇ، قالتىس جىگەرلىك ئادەم بولدىدە بۇ! — دەپ ماختىناتتى. مۇبادا بىراۋ ئەركىننىڭ ئەسكىلىكلىرىدىن زارلىنىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىدىغان بولسا، ئۇ دەرھال مەس قىياپىتىگە كىرىۋالاتتى — دە، چۆجە مارىغان سادەك ھەر تەرەپكە ئەگىپ، باش-ئايىغى يوق گەپلەرنى قىلىپ، كەلگۈچىنى زېرىكتۈرۈپ كەتكۈزۈۋېتەتتى.

بىر كۈنى ئەركىن ئاپىسى ۋە ئۇكىلىرى بىلەنچوڭ ئاپىسىنىڭ ئۆيىگە ئازنىلاپ كېتىپ قونۇپ قالغان كېچىلىكى، ناسىر پىيەنچۈك مەس بولۇپ قېلىپ، چېلەكتىكى سۇغا بېشىنى بىر تىققانچە كۆتۈرەلمەي، تۇنجۇقۇپ ئۆلگەنلىكىنى ئاڭلىدۇق. بۇ ئىش يۈز بېرىپ ئۈچ ئايدىن كېيىن، بىز تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈردۇق. مەن دۆلەتلىك ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ، 1 — ئاۋغۇست يېزا ئىگىلىك شۆيۈەنىنىڭ سۇچىلىق كەسپىنى پۈتتۈرۈپ كەلدىم. ئەركىن بولسا، دادىسىنىڭ ئورنىغا

ئورۇنلاشقانىكەن . ئەقدىر بىزنى يەنە بىر
ئىدارىدا ئۇچراشتۇردى . مانا شۇنىڭدىن
بۇيان ئەركىن بىلەن بىللە ئىشلەپكېلىۋاتىمىز .
ئۇ ، ھېلىغىچە بۇرۇنقى ئادىتىنى تاشلىغىنى
يوق ، ئۇنىڭغا كۆپ نەسىھەت قىلدىم ، ھېچە-
يىپىلا تۇرغىنى تۇرغان . ئۇنىڭ بۇ مىجەزىدىن
بىزار بولدۇم . ئەمما ئۇنىڭ كىشىلىك مۇنا-
سىۋەتتە خېلىلا ئالاھىدىلىكى بار ، بۇنىڭغا
مەن قايىل . ئەركىننىڭ ئارىلىشىدىغان ئادەم-
لىرى تولا . قولى ئوچۇق ، ئولتۇرۇش-قوپۇش-
لىرى ئۈزۈلمەي داۋاملىشىپ تۇرىدۇ . مەن
ئۇنىڭ دوستلىرى بىلەن ئارىلاشمىسامۇ ، لېكىن
ئۆزى بىلەن كونا دوست ئىكەنلىكىمنى ھەرگىز
ئىنكار قىلالمايمەن . شۇڭا ، ئۇنىڭدىن ئالا-
قەمنى ئالدىراپ ئۈزەلمەيمەن . بۈگۈنكى بۇ
ئاجايىپ - غارايىپ كۆرۈنۈشتىكى سۈرەتلەرنى
بىر - بىرلەپ كۆرۈپ چىقىپ ، ئەركىننىڭ
قاملاشمىغان ئىشلىرىغا بىر تەرەپتىن كۈلگۈم
كەلسە ، يەنە بىر تەرەپتىن ئېچىنىمەن .
مەن ئۇنىڭغا تەگكۈزۈپ ئىككى ئېغىز گەپ
قىلاي دەپ تۇراتتىم ، ئىشىك چېكىلىپ قالدى .
« كىرىڭ ! » دېيىشىم بىلەن تەڭلا ، دوستۇم-
نىڭ ئايالى - مېھرىبان كىرىپ كەلدى .
ھېمىشقىدۇ ، ئۇ ، ئۆزىنىڭ شۇنچە ئەدەبلىك ،
تۈزۈتلۈك بولۇشىغا قارىماي ، مېنىڭ بىلەن-
مۇ سالاملىشىپ قويماستىن ، ئۇدۇل ئېرىنىڭ
ئالدىغا كېلىپ توختىدى . ئۇ ، خۇددى ئۇزاق
يەردىن ئېغىر يۈكنى كۆتۈرۈپ كەلگەندەك
تەرلەپ كەتكەنىدى . ئۇنىڭ دائىم كۈلۈمسى-
رەپ تۇرىدىغان ، گەپ - سۆز قىلغانلىرىدا
قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ ، قاپ - قارا كۆزلىرىنى
بىر قىسىپلا خۇمالاشتۇرۇپ تۇرىدىغان مېھرى
نەگىدۇ غايىپ بولغان ، قاپىقىنىڭ ئىششىپ
قىزىرىپ كەتكەنلىكىۋە چىرايىدىكى ئارتۇقچە
غەمكىنلىك — ئۇنىڭ قاتتىق خاپىلىق كۈچى
بىلەن بۇ يەرگە كىرىپ قالغانلىقىنى بىلدۈ-
رۈپ تۇراتتى .

— سىز ، - دەپ يەنە بىر قەدەم ئېرىسگە
يېقىنلاشتى ئۇ ، - ئۇكىمۇ ياكى ساراڭمۇ ؟
دوستۇم ئىشىنىڭ تېگى - تەكتىنى چۈشەنە-
گەندەك قىلدى - يۇ ، لېكىن مەندىن سەل **ئىزا**
تارتىپ خوتۇنىغا ھەيۋە قىلىپ قويدى .

— نېمە دېمەكچىسەن ، ھەر قانداق **گېپىڭ**
بولسا ئۆيگە بارغاندا دېمەمسەن ؟ قانداق
ساراڭ نېمە بۇ ...

— راست دېدىڭىز ، سىز بىلەن ئۆي تۇتۇپ ،
بىر بالىغا ئانا بولغۇچە ھوشۇمنى تاپالمى-
غاندىكەن ، ئەلۋەتتە مەن ساراڭ ...

مەن گەپكە ئارىلاشتىم ، قانداق گەپ بول-
سا ، ئالدىرىماي چىرايلىقچە ئېيتىپ بېقىشنى
ئۆتۈندۈم . مېھرىبان ئۆزىنى يىغىدىن ئاران-
ئاران تۇتۇۋېلىپ ، بوغۇلۇپ سۆزلىدى :

— نەچچە ۋاقىتتىن بېرى پۇلنى ھەر قىس-
ما ئىشلارغا بۇزۇپ چاچتى ، ئۆينى ئويلاڭ
دەپ تولا گەپ قىلىپ ئاغزىم ئۇپراپ كەتتى ،
تۈزەلمەكتە يوق ، يەنىلا ئۆزى بىلگەننى قىلىپ
يۈرگىنى يۈرگەن . بايا بازارغا سەيگە چىقسام ،
كوچا دوقمۇشىدىكى ھېلىقى سۈرەتچى ئالدىمنى
توسۇپ ، « ئېرىڭىزگە ئېيتىپ قويۇڭ ، نىسى
چۈشكەن رەسىملەرنىڭ پۇلىنى بۈگۈنلا تاپ-
شۇرۇۋەتسۇن ، ئەگەر يەنە ھۆرت- پۆرت دەي-
دىغان بولسا ، قىلچە يۈز-خاتىرە قىلمايمەن »
دەيدۇ . ئۇنىڭ ئەلپازى بەك يامان . مەن
ئايال كىشى بولغاچقا ، ئارتۇق گەپ قىلماي
ئۆتۈپ كەتتىم ، - مېھرىبان ئەلەملىك ئۇھ-
سىنىپ داۋام قىلدى ، - ئادىلجان ، ئالدىنى-
رىدا دەۋرەي ، بالىلار يەسلىسىگە ئۈچ ئاي-
لىق قەرز بولدۇق . ئۇچىسىدىكى ماۋۇ سارجا
كېيىمنى تېخى ئۈلۈشكۈن بىرەر مىڭ تاغار
ياغلىما گەپ بىلەن ئۇستاھنى ئېرىتىپ ، پۇلى-
نى نىسى قىلىپ ئېلىپ چىقتىم . ئىتتىن سۆڭەككە ،
مۈشۈكتىن بەزگە قەرزدار بولۇپ كەتتۇق ،
شۇنداق تۇرۇپ يېقىندا يەنە « ئەرزان بەردى »
دەپ ، بۇزۇق سۈرەت ئاپپاراتىدىن بىرنى
نىسى ئاپتۇ ، كۆرۈڭمۇ بۇنىڭ قىلغان ئىشىنى ؟!
مۇشۇنداقمۇ ئادەم بولىدىكەن ، تۇۋا ...

— يالغان سۆزلىمە ، مېنىڭ ھېچكىمدىن
قەرزىم يوق ، سۈرەتچىنىڭ ئاغزى قىچىشىپ
قاپتۇ . ماڭ ، بۇ يەردە تولا كوتۇلدىماي ،
ئۆيگە كېتىپ ئىشىڭنى قىل ! دەل شۇ چاغدا

ئىشخانىغا بايا كىيىمنى قىلغان سۆرەتچى كىرىپ قالدى، ئۇنىڭ ئەلپازى يامان ئىدى. ماڭا قاراپمۇ قويماستىن، ئەركىننىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپ، زەردە بىلەن دېدى:

— بۇرادەر، بۇگۈن ھېلىقى گەردىنىڭدىكى پۇللارنى بېرەمسەن ياكى باشقا كىيىمىڭ بارمۇ؟ ئۇقۇپ قوي، مەن سەندەك ئايلىقچى ئەمەس، ھۆنەرگە تايىنىپ جان باقىدىغان ئادەم. سىنىڭ بىر بالاڭ بولسا، مەندە بالا - بەش، ماۋۇ كىشىنىڭ قېشىدا سەن بىلەنجاڭجاللاشسام سەت تۇرىدۇ. شۇڭا، ئۆزەڭنى سوراپ پۇلۇمنى بىر دۆەت، مەن چىقىپ كېتەي.

ئەركىن كەينىدىن شىر قوغلاپ كېلىۋاتقاندەك، ئالدىدىن يولۋاس چىقىپ قالغاندەك تولىمۇ جىددىيلىك، ئالاقزادىلىك ئىچىدە قالدى، توڭا يىسىز لىنىپ يەرگە قارىۋالدى. ئارقىدىن ئۆزىنى ئوڭشاپ، سۆرەتچىگە قاراپ كۈلكىردى:

— ھەي ئاداش، ھەرقانداق كىيىمىڭ بولسا، باشقا يەردە ئېيت، بۇ دېگەن ئىشخانا، خىزمەت ئاقساپ قالىدىغان بولسا، ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمىگىنىڭ تەس بولارمىكىن.

— بۇنداق گەپلەر بىلەن مېنى قورقىتالمايسەن، مۇشۇ يەرنىڭ ئۆزىدە، ھازىرلا دەيدىغاننى دەپ، ئالىدىغاننى ئالىمەن، قانداق؟!

ئەركىن ئاچچىقىدا تىپىرلاپ كەتتى، ئارقىدىن بۇرنى بوغۇلغان قىرى ئۆكۈزدەك، ئېغىر پۇشۇلدىدى:

— ساڭا ھازىر بېرىدىغان پۇلۇم يوق، تاپقاندا بېرىمەن.

— نېمە دېدىڭ؟ بۇدا بىر دېگىنە؟!— سۆرەتچى غەزەپتىن شىردەك تاشلاندى - دە، ئامبۇردەك قوللىرى بىلەن ئەركىننىڭ گېلىنى سىقىۋالدى. ئەركىنمۇ بوش كەلمەي، سۆرەتچىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى.

ئۇلار مۇشۇ ھالەتتە بىر دەم تۇتۇشۇپ قالدى. مەن ئاجراتماق بولۇپ، خېلى ھەرىكەت قىلىپ باقتىم، مېھرىبانىمۇ بىردەم ئۇنىڭ پېشىدىن، بىردەم بۇنىڭ پېشىدىن تارتىپ باقاتتى، بىردەم «ۋاي ئانام، نېمە ئىش بۇ!» دەپ ۋارقىراپ، ئۆزىنى كاچاتلايتتى.

ئۇلار گاھ ئىتتىرىشىپ، گاھ يومىداقلىشىپ، ئىشخانا ئىچىنى ئۇكتەي - توكتەي قىلىۋەتتى. ھېلىقى خىلمۇ-خىل سۆرەتلەر يەردە چېچىلىپ ياتاتتى. مەن ئۇلارنى ئاران ئاجراتتىم، دوستۇمنى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، سۆرەتچىگە يۈزلەندىم.

— نېمە قىلىق بۇ؟ ئىشخانىدا دېگەندەك ئۇرۇش - جېدەل قىلغان بارمۇ؟ ئېيتىڭا، بۇ كىشىدە قانچە پۇل ئېلىشىڭىز بار-ھە؟— سۆرەتچى ماڭا ئەپسۇرىغاندەك قىلىپ قاراپ دېدى:

— خاپا بولمىسىلا، ئىشخانىلىرىدا قالاشمىغان ئىش قىلىپ قويدۇم، ئاچچىقىمغا پايلىماي ... ھە ... ھەممىمىزگە تۇرمۇش، پۇل لازىم بولىدۇ - دە، نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان بۇ ئاداشنى كۆپ ئايىدىم. يەتمىش بەش يۈەن پۇلنى ئەتە بېرەر، ئۆگۈن بېرەر دەپ ھازىرغىچە كەلدىم، بەرمىدى. مەندىن ھەدېسىلا ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈردى، بۈگۈن سەۋرى قاچام يېرىلىپ...

— مەڭ، ھازىرچە مۇنۇ پۇلنى ئېلىپ تۇرۇڭ!— دېدىم مەن يېنىمدىن يىگىرمە بەش يۈەن پۇلنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا ئۇزىتىپ، -قالغان پۇلنى ئەتە مەندىن ئېلىۋېلىڭ! سۆرەتچى قولۇمدىن پۇلنى ئالدى - دە، ئەركىنگە ئالىيىپ قارىغاندىن كېيىن بۇرۇلۇپ سىرتقا ماڭدى. ئىشىك قېشىغا بارغاندا چىپپىدە توختاپ، ئارقىسىغا يېرىم بۇرۇلۇپ:

— ئىست، سىنىڭ «مەن كادىر» دەپ ھۆكۈمەتتىنى كولدۇرلىتىپ يۈرگىنىڭ، سەندەك نېمىنىمۇ ئەر دەپ يۈرۈپتىمەن، بولدى، قالغان پۇلنى باش - كۆزۈمنىڭ سادىقىسى قىلىۋەتتىم، - دېگىنىچە چىقىپ كەتتى.

ئۇستەلگە يۆلىنىپ قالغان مېھرىبان ماڭا «ئەمدى مۇشۇ دەرىجىگە يەتتۇقمۇ!؟» دېگەندەك بىر قاراپ قويدى، ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى. دوستۇم بولسا، كىرىسلودا بايا مۇش تېگىپ ئىششىپ چىققان قاپىقىنى سىلاپ، سۇغا چۈشۈپ كەتكەن مۇشۇكتەك توگۇلۇپ، بىچارىلارچە ئولتۇراتتى. مەن ئىشكا پىتىن خىزمەتكە ئىشلىتىدىغان فوتو ئاپپاراتىنى ئالدىم - دە، دوستۇمنىڭ شۇ تاپتىكى قىياپىتىنى چاس قىلىپ تارتىۋالدىم. بىلكىم بۇ، ئۇنىڭ ئاخىرقى سۈرىتى بولۇپ قالار!...

مەھمۇد زەيىدى

«سۈزۈك بۇلاق» بويىدىكى ئويلار

— ئۇلۇغ ئالىم مەھمۇد قەشقەرى تۇغۇلغانلىقىنىڭ 980 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن

(نەسىرى)

دۇنياغا كۆز ئاچقان كىشى ئاخىرى،
ۋاقىت يېتىپ كۆمۈلەر ئانا تۇپراققا.
قالدۇرسا ياخشى ئىش، بولۇپ خاتىرى،
شۆھرىتى تارقىلىپ كېتەر ئۇزاققا.

شۇنداق، بۇدۇنياغا كەلگەن ھەر بىر كىشى ئاخىرى ئۆلىدۇ، لېكىن ئۆلۈمنىڭ قەدىر-قىممىتى ئوخشاش بولمايدۇ. ئۇرۇق-ئەۋلادىغا شان-شەرەپ كەلتۈرگەن بولسا، مۇنداق ئادەم ئۆلۈپ كەتكەن بولسىمۇ، خەلق ئۇنى ھەرگىز ئۇنتۇمايدۇ. ئۇ قالدۇرغان ياخشى ئىش-ئىزلىرى، يادىكارلىقلىرى نۇر چېچىپ تۇرىدۇ. يىللار ئۆتكەنسېرى قەدىرلىنىدۇ. مەھمۇد قەشقەرى بىز ئۈچۈن خۇددى شۇنداق، مەڭگۈ يادلىنىدۇ. ئۇ تۇغۇلغانغا بۇ يىل 980 يىل بولدى، ئۇنىڭ تۆھپىسىدىن بۇ دىيار قىزىل گۈللەرگە تولدى. ئۇلۇغ تىلشۇناس، ئالىم دۇنيادىن ئۆتكىلى سەككىز ئەسىر ۋە 82 يىل ۋاقىت ئۆتتى①. لېكىن ھەر يىلى مەھمۇد قەشقەرى دۇنيادىن ئۆتكەن ۋاقتى بولغاندا، ئاسمانمۇ قايغۇ يېشىنى تۆكتى. شۇنداق، تارىخ بوۋا ئۆز يىلنامىسىغا ئالتۇن قەلەمدە ئۇنىڭ نامىنى مەڭگۈ ئۆچمەس قىلىپ نەقىشلەپ يازتتى.

— بۇ ئۇلۇغ ئالىم نەگە كۆمۈلگەن؟

— كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا يۇرتىغا — قەشقەر دىيارى سۈزۈك بۇلاق ياقىسى، «ھاي-ھاي تېرەك» بويىغا... ئەل ئاتىغان ئۇنىڭ قەبرىگاھىنى—ھەزرىتى موللام مازىرى، بۇ خەلقنىڭ ئېيتىشارى، بولۇپكەلدى ھازىرغىچە خاتىرى...

تىلغا ئالسام قەدىم قەشقەر سۆزىنى، كۆرگەندەك بولىمەن بوۋىلىرىم يۈزىنى، بوۋىلىرىم شۇ يەردە ئۈنگەن، شۇ يەردە چوڭ بولۇپ ھەم دەۋر سۈرگەن. ئەجدادلىرىم مەرىپەتنىڭ باغۋەنى ئىكەن، باغلىرىدا ئۆسەلمەس ئىكەن تىكەن. ئۇلارنىڭ ياراتقان ئەمگىكى بىلەن، ھەم ئەقىل-پاراسەت رىغبىتى بىلەن، گۈللەنگەن يېقىن-يىراق جايلار، بۇ دىياردا چەكسىز سايلار، بولغان گۈلىستان، قۇمۇل ۋە تۇرپان، كۇسەن ھەم سۇلى②، يەركەن ۋە خوتەن...

بوۋىلىرىم قۇرغان ئىكەن شەھەر-سېپىللارنى، ئاچقان ئىكەن نى ئۇزۇن يوللارنى! يىپەك يولى بۇنىڭ قەدىم ئۇۋىسى. سۆزلەپ تۇرار «تۈركىي تىللار قامۇسى»، ئۇنىڭ ئالتۇن بەتلىرىگە يۈزلەپ شەھەر، دەريا، كۆللەر نامى يېزىلغان، ئۇيغۇر ئەجدادىنىڭ ئېتىنىك قاتلاملىرى نامى قاتار تىزىلغان.

---

① م. قەشقەرى 1008-يىلى تۇغۇلۇپ، 1105-يىلى ۋاپات بولغان.

② سۇلى — قەشقەرنىڭ قەدىمكى ئاتىلىشى.

ئوتتۇرا ئاسىيادا داڭقى، شۆھرىتى بار، تارىخقا قاراڭ، جاھاندا كۆچ ـ قۇدرىتى بار. كىشىلەر قەلبىدە ھەق ـ ھۆرمىتى بار؛ ئەجدادلىرىم ياشىغان ئەزىز يەرلەرنى ھەر كۆنى كېزىمەن، تەپەككۇر قىلىپ؛ خىيال ئېتىم يورغىلايدۇ، تىنمايدۇ. ئۇ كىشىنىسە، ئېسىمگە كېلىدۇ، بوۋىمىز مەھمۇد ـ ھەزرىتى موللامنىڭ سەپەر قىلغان يىللىرى، سۇلتانىباغقا① قاراپ، كۆڭۈل ـ كۆزۈم تويمايدۇ. ئەنە، ئۇ پامىر باغرىدا ئات تۇۋىقىنىڭ ئىزلىرى بار، يان ـ يانلىرىدا گۈل ـ باغلار، سۇلار شارقىرار. ھەزرىتى موللام تېغىدا، قولباق② نىڭ ئىزلىرى باردۇر. ھەتتاكى تاشقا ئويۇپ قويغان نەزمىسى باردۇر!

ھەزرىتى موللام مازىرى ئوپال يېزا «موللام تېغى» كەنت غەربىگە جايلاشقان، مازار ئالدى «نورۇز بۇلاق»قەبرە بىلەن مۇگداشقان.گۈزەللىكتەخۇددى بولۇق ئورمانلىرى ياراشقان.

بوۋىلىرىم چىراغ ياققان، قوشاقلار قاتقان «ھاي ـ ھاي تېرەك» تۆۋىدە، جىرەن كۆزلۈك ئەشۇ بۇلاق قاينايدۇ. ئۇنى ئىچكەن كىشىنىڭ يۈرەكلىرى ياشنايدۇ. ئەگەر ئىچسە بىمارلار، شىپا تېپىپ ئىچسە ـ ئىچسە قانمايدۇ! مەنمۇ ئىچۋېدىم، بىر نەچچە يۇتۇم، ھوزۇرلاندى پۈتۈن ۋۇجۇدۇم. شۇندىن بېرى روھىم بەك جۇشقۇن، كۆزلىرىمدە ئۈمىدۋار ئۇچقۇن. ئىچكىم كېلۇر بۇلاقتىن ھەر كۈن...

مەن شۇ يەرگە تەلپۈنىمەن، ئويلىنىمەن، بوۋامنى سېغىنىمەن. ئوپال بۇلاقلىرىنى ئىچىپ شۇ بوۋام، ئۇزاق ئۆمۈر كۆردىمۇ دەيمەن!... ئىخ، مەن قەشقەرگە كەتسەم دەيمەن، بىر كۈن ئەمەس، ئۆمرۈمنى شۇ مازاردا ئۆتكۈزسەم دەيمەن...

ئىخ، بۇ بۇلاق ئانا تەبىئەتنىڭ مۆجىزىسىمۇ، ياكى شۇ ئەۋلىيا بوۋامنىڭ كارامىتىمۇ؟ بۇنى ئويلىسام، تەپەككۇرۇم تۈگمەنىگۈرۈلدەيدۇ، خىياللىرىمنىڭ ئايىغىچىقمايدۇ. قارايمەن: كۆرىمەن شۇ بۇلاق سۈيىدىكى قۇياش ئەكسىنى، مېھرى ئىللىق ئانا چېھرىنى، ھەر قېتىم ئىچسەم شۇ بۇلاق سۈيىنى، ئەسلىدىم ئەجدادلارنىڭ ئەجرىنى؛ ئۆتكەن دەۋر، پارلاق ئۆمرىنى!

× × ×

شۇنچىلىك سېخىيدۇر ئانا تەبىئەت؛ شۇنچىلىك مېھرىبان بۇ ئانا زېمىن! قەلبىدە ساقلاپتۇ قەھرىمانلارنى، قەدىم قەشقەر ـــ ئانا زېمىن ھەقدالىرى مەرت ئوغلانلارنى. مەن ھەزرىتى موللام تېغى ئۈستىدە تۇرىمەن. ئەنە، بوستانلار ئىچىدە ئوپال يېزىسى... تۆپرىقى مۇنبەت، سۇلىرى ئەلۋەك، ساپ ھاۋالىق، تەنگە شىپالىق. ئەتراپى يايلاق. ئوتلايدۇ قوي، قوزا، تايلاق. ئەجدادىمىز كىندىك قېنى يۇلتۇز بولۇپ يېنىپ تۇرغان بۇنىڭدا بار «ئۇيغۇر قورغان» ئۇيغۇر شەھرى خارابىسى③، ياڭرار بۇندا مۇقاملارنىڭ شادىيانىسى، بۇ يەر ئۆلىمالار سەيلىگاھى. ئاشۇ قەدىم زاماندا، ئازىق بىلەن ئوپالدا، مەرىپەتنىڭ بوستانلىرى يارالغان، سانسىزلىغان ئەدىپلەرنىڭ ئىلىم سۆيەر قەھرىمانلىق ئوبرازى ـ مەھمۇد، يۈسۈپ نامى بىلەن تارالغان. بۈك ـ باراقسان ئورمانلار ئارىسىدا شۇ مەرتلەرگە بېغىشلانغان كۆي،

① «سۇلتانىباغ» ھەزرىتى موللام مازىرىنىڭ غەربىدە بىر كىلومېتىر يىراقلىقتىكى قەدىمكى پادىشاھلىق «خانىبېغى» ئىدى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا چۆللىشىپ ياۋا قىياقلىق بولۇپ قالغان.

② قولباق ـــ قەدىمكى تۈركىي خەلقلەرنىڭ ئەۋلىياسى. ئۇ ئاتلار ئارىسىدا يۈرۈيدىكەن. قولى بىلەن تاشقا خەت يازسا نەقىشلىنىپ زادى ئۆچمەيدىكەن. ئۇنىڭ ئىزلىرى ھازىرغىچە بار ئىكەن (دىۋان 1-، 2- توم).

③ ئوپالدا بۇندىن باشقا يەنە «يار قورغان»، «كونا قورغان» دەپ ئاتىلىدىغان شەھەر خارابىلىرى، بۇندا ۋە زەردەش دىنىغا ئائىت قەبرىلەر ئېنىقلانغان («مەھمۇد قەشقىرى» دېگەن كىتابنىڭ 81-بېتىگە قاراڭ).

ناخشىلار ياڭرايدۇ. ئەنە، بۇلبۇللارمۇ زەڭ قويۇپ، بۇ ناخشا - ناۋالارنى جىم تۇرۇپ ئاڭلايدۇ. ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئەجرى سىڭگەن، ئىزى چۈشكەن يەرلەردە باھار، ئۇلارنىڭ نەزەرى تەگكەن چۆللەردە باھار. ئۇلارغا ئەل ھۆرمىتى دەريا بولۇپ ئاقىدۇ. تاغۇ - تاشلار ئۇلارغا ئۈنچە - دۇرنى چاچىدۇ. ھەممە كىشى ئۇلارغا قۇچىقىنى ئاچىدۇ. ئىلھامىمنىڭ چەشمىسى قەلبىمنىڭ قىرغىقىدىن ئاشىدۇ…

كىم خالىماس گۈزەل، ياخشى نەرسىنى، گۈزەللىك كىشىلەرگە ياقىدۇ. قەھرىمان مەرتلەر گۈزەللىك دۈشمەنلىرىگە ئوتلار ئاچىدۇ. ئەنە شۇ مەرتلەرنىڭ پىرى، ھۆسەيىن ئوغلى مەھمۇد قەشقەرى كېلىۋاتىدۇ. تارىخ يولىدىن، تۈمەن دەريا بويىدىن… تاغلار ئارىسىدىن… ئاستىدا ئارغىماق ئېتى، تاغ تىترىتىپ ھەيۋەت - سۈرىدىن، تىزگىن سىرىپ كېلىدۇ، ئىگەردە غانجۇغىلاپ خورجۇن - قاچىسىنى، قولىدا مەھكەم تۇتۇپ قامچىسىنى داۋام ئەيلەپ مۇساپىسىنى! ئەنە، توختاپ قالدى جىلغا ئىچىدە، ئايدىڭ كېچىدە، ئارغىماقنىڭ كىشنىشى بىر ئالدى يەر - كۆكنىڭ ئارىسىنى…

× × ×

كۆكۈل كۆزۈم ئالدىدا: كۆك، يېشىل يايلاق. چېكى يوق ئوتلاق، چىمەنزار قىرغاق. قىيالار يېنىدا كىگىز ئۆيلەر. بۇ يەردە مول سۈت، قېمىز، قايماق. كۈن چىقىشتا ئېقىن سۇلار ئېقىپ تۇرار. ئەنە، ئاۋۇ ئۆستەڭ بويىدىن كىچىك قىزلار، قۇم كوزىغا سۇ ئېلىپ يانار.

ئوچىقىدا قازىنى، قازىنىدا شورپىسى قاينار. يوغان قېرى توغراق تۈۋىدە، تاش سۇپا ئۈستىدە، گىلەم سېلىنغان تاۋار كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇرىدۇ مەھمۇد قۇرۇپ باداشقان. ئەتراپىغا ئولىشىدۇ يىگىت - قىزلار، بوۋاي - مومايلار. ئۈستەلدە خاتىرە دەپتەرلىرى. قول يازمىلار دىۋانىنى ئاچار ئۇ. كۆپ ياشىغان، كۆپنى كۆرگەن بوۋىلارنىڭ ھېكمەتلىرىنى دەپتەرگە يازار ئۇ! ئۇنىڭ قامىتى قارىغاي، شۇنچە ئىللىق خۇش چىراي. ئۇ خۇددى نەۋقىران بۈركۈت — كۆك توپۇلغان① ئۇ، تاغ تېشىدىغان، قانىتىدا پولات بار، بۇ قەدىمكى ئۇزۇن يوللاردا يۈرگەن ئۇ. قولىدا كىتاب، قەلبىدە ئاپتاپ بار. ھەر بىر ۋارىقىدا ئەۋلادىغا جاۋاب بار. يەلكىسىدە، ئەت ئۈستىدە نەيزە ۋە ئوقياسى بار.

ھەي، مېنىڭ تارىخ دەستۇرۇم! «تۈركىي تىللار دىۋانى»، ئۇسسىغان تىللارغا سۇ بەردىڭ سەن! ئېھ، بوۋام جىگەر پارەم، مەھمۇد قەشقەرى، قارا كېچە، قارا ئۆيلەرگە چىراغ ياقتىڭ سەن. سەن، ئەۋلاد - ئۇرۇقلارغا ئوقۇش ئۈچۈن نەزمە بەردىڭ سەن! سېنىڭ سۆز - ھېكمەتلىرىڭ ياغمۇر بولۇپ تۆكۈلدى، ئۇرۇق بولۇپ چېچىلدى ئانا دىيارغا. بىخ سۈرۈپ كۆكلەپ يۇمران مايسىلار، يىللار ئۆتكەنسېرى ئۇلغىيىپ قارىغاي بولۇپتۇ. نەگىلا قارىسام قارىغاي. قارىغايلارنىڭ يىلتىزلىرى تۇتاشقان، ئانا زېمىن قات - قېتىغا چىرماشقان. شۇ قارىغايلار سايىسىدا سېنى كۆردۈم. سېنى يادلاپ، ئانا يەرنى قۇتلۇق مەقبەرەڭنى قۇچاقلاپ سۆيدۈم!

سۈزۈك بۇلاق تۈۋىدە،
تېرەك ئۆسۈپتۇ تولغىماچ.
ئېھ، ھەزرىتىم،
دىدارىڭغا تويۇۋالاي قەبرەڭنى ئاچ!

① كۆك توپۇلغان — قانىتىدا پولات بار بىر قۇش. ئۇ قانىتىنى تاغ چوققىسىغا بىر ئۇرۇپ تېشىپ نېرىسىغا ئۆتۈپ كېتەرمىش (دىۋان 1 - توم).

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن

ئېزگۈ پەزىلەتنىڭ ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدىكى ئىپتىخارى

ئەمدىلا تىن خازانلىق رۇخسارىنى تۈزەپ، ئۆزىنىڭ كۆركەم يېڭى باھار ئەييامىنى ئەنتەنە قىلىۋاتقان ئۇيغۇر يېڭى زامان ئەدەبىياتى نادىر پېشىۋالىرىدىن ئابدۇكېرىم خوجا، تېيىپجان ئېلىيېۋ ، زۇنۇن قادىرىدىن ۋىدالاشقاندىن كېيىن، يەنە ئەھمەد زىيائىدىن ئايرىلىپ قالدى!

نەپەستىن قالدى پىر ئۇستاز، ئەقلىنىڭ مەشئىلى ئۆچتى،
بۇرۇچتىن سىرقىدى يۇلتۇز، قەۋستىن يەرگە ياش توشتى.
«بىلىك» داستانغا دەۋران تىلىدىن نەزىم نەقشەيلەپ،
يۈسۈپنىڭ قەبرە ـ قەسرىگە زىيائى يار بولۇپ كۆچتى.

ئۇلار ھەقىقەتەن كۆپ ئەسىرلىك ئۇيغۇر كىلاسسىك مەدەنىيىتىنىڭ ئەسىرىمىزگە يېتىشتۈرۈپ بەرگەن ئەزىمەتلىرى، سوتسىيالىستىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ دەسلەپكى سەركەردىلىرى ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرىگە خاس ئىلھام بۇلاقلىرى ۋە بەدىئىي ئىجادىيەت گۈلدەستىلىرى بىلەن نەچچە ئەۋلاد ئۇيغۇر ياشلىرىغا روھىيەت بېغىشلىغان. مەيلى قانچە ئون ئەسىر ئۆتۈپ كەتمىسۇن، ئۆز زامانىغا يارىشا مەرىپەت تاپقان ئۇيغۇر ئەۋلادى ئۇلارنىڭ مۇنەۋۋەر تۆھپىلىرى ۋە پەخىرلىك ئوبرازىسىز سوتسىيالىستىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ قايناچان تۇنجى سەھىپىلىرى بىلەن تونۇشۇپ كېتەلمەيدۇ، ئەلۋەتتە.

1

ئەھمەد زىيائى (1913 ـ 1989) بۇندىن 76 يىل مۇقەددەم قەشقەر خانئېرىق يېزىسىدا تەرەققىپەرۋەر دىنىي زىيالىي ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى، مەرىپەتپەرۋەر دادىسى موللا ئاخۇن ھاجىم ئۇنىڭ تۇنجى مېھرىبان ئۇستازى ئىدى. ئۇ ئۆز دادىسى تەربىيىسىدە ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى، ئەرەب، پارس تىللىرىنى پۇختا ئۆگەندى.

ئۇ 22 ياشقا كىرگەن يىلى ـ 1935 ـ يىلدىن باشلاپ مەشھۇر ئۇيغۇر مەرىپەتچى ۋە يېڭى زامان ژۇرنالىستى قۇتلۇق شەۋقى رىياسەتچىلىكىدە قەشقەردە نەشىر قىلىنىۋاتقان «يېڭى ھايات» گېزىتخانىسىدا تەھرىر بولۇپ ئىشلەشكە باشلىدى. بۇ يىللار ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ غەلىبىسىدىن كېيىن ئالەمشۇمۇل ئويغىنىش ۋە يېڭىلىققا ئىنتىلىش دولقۇنى كۆتۈرۈلگەن، ئوتتۇرا ئاسىيادا سوتسىيالىستىك جۇمھۇرىيەتلەر شەكىللەنگەن، ئېلىمىزدە يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتى قانات يېيىۋاتقان يىللار ئىدى. قەشقەرنىڭ ئۆزىدىلا ئابدۇقادىر داموللام، قۇتلۇق شەۋقى، مەمتىلى تەۋپىق قاتارلىق مەرىپەتچىلەرنىڭ تەسىرى بارغانسېرى كۈچەيگەن، موللا نازىم موللا نىيازى، نەۋرۇز يۈسۈپى، مۇسا خوتەنى قاتارلىق مۇئەللىملەر ئارقا ـ ئارقىـ

دىن مەيدانغا كەلگەنىدى. شىنجاڭدا «ئاپرېل ئۆزگىرىشى» نامىدا دېموكراتىك سىياسىي ئىسلاھات مەيدانغا چىققانلىقى ئەينى زامان ئىچكى - تاشقى ۋەزىيىتىنى گەۋدىلەندۈرگەنىدى.

ئەھمەد زىيائى 1935 - يىلىدىن 1944 - يىلىغىچە توققۇز يىل گېزىت ساھەسىدە ئىشلىدى. ئۇ 1943 - يىلىغىچە «يېڭى ھايات» (كېيىنچە «شىنجاڭ - قەشقەر گېزىتى») گېزىتخانىسىدا، 1943-، 1944 - يىللىرى «شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسى ئەدەبىيات بېتىدە ئىشلىدى. بۇ جەرياندا ئەھمەد زىيائى ئۆز ئىجادىيىتىنىڭ بىرىنچى مەزگىلىنى بېسىپ ئۆتتى.

ئەھمەد زىيائى 1944 - يىلى مارتتىن 1946 - يىلى ئىيونغىچە ئىككى يىلدىن ئارتۇقراق گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ تۈرمىسىدە ياتتى. ئۇ تۈرمىدىن بوشىنىپ چىقىپ، ئوتتۇرا - يېقىن شەرقنى ئايلىنىپ قەشقەرگە قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئىككىنچى قېتىملىق ئىجادىيەت مەزگىلى 1947-، 1952 - يىللىرى «قەشقەر گېزىتى» گە مەسئۇل بولغان يىللىرى بولدى.

ئەھمەد زىيائى گەرچە 1957-، 1960 - يىللىرى ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىگە يۆتكىلىپ ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللانغان بولسىمۇ، سولچىل ئېقىم بارغانسېرى كۈچىيىۋاتقان بۇ يىللار ئۇنىڭغىمۇ ئەمىنلىك بەرمىدى. ئۇ تاكى 80 - يىللارغىچە ئىلمىي ۋە بەدىئىي ئىجادىيەت پۇرسىتىدىن تامامەن مەھرۇم قىلىنىپ، لەنەتلىك يىللارنىڭ تۇتقۇنىغا ئايلاندى.

ئەھمەد زىيائىنىڭ ئۈچىنچى قېتىملىق ئىجادىيەت مەزگىلى پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن باشلاندى، گەرچە ئۇ 80 - يىللاردا 60 ياشتىن 70 ياشقا ئۆتۈۋاتقان، خېلىلا ياشىنىپ قالغان، ئىقتىسادىي تۇرمۇشى ۋەيرانلىقتىن ئەمدىلاتىن قۇتۇلۇۋاتقان بولسىمۇ، ئۇ بۇ قىسقا بىر قانچە يىل ئىچىدە ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى ھەممە ئىجادىيەت نەتىجىلىرىدىن مىقدار ۋە سۈپەت جەھەتتە كۆرۈنەرلىك ئارتۇق تۆھپىلەر ياراتتى. ئۇنىڭ ئوبرازى ھەممىمىز ئۈچۈن پىر-ئۇستازلىق ھۆرمىتى بىلەن خاراكتېرلەنگەنىدى.

2

ئەھمەد زىيائى كۆپلىگەن ئىلمىي ۋە بەدىئىي ئەسەرلەر قالدۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئون ئۈچ يېشىدىلا دادىسىنىڭ تەسىرىدە پارس تىلىدا «گۈل ۋە بۇلبۇل» ناملىق داستان يازغان. ئۇ 1939 - يىلى يېزىشقا باشلىغان «رابىيە - سەئىدىن» رومانى گومىنداڭ تۈرمىسىدە يوقالغان. ئۇ 1947 - يىلدىن باشلاپ «توزىماس چېچەكلەر» ناملىق غەزەللەر دىۋانى، «لاداخ يولىدا كارۋان» ناملىق ساياھەتنامە، «ۋىجدان ۋە مۇھاكىمە» ناملىق تەپەككۇر ئەدەبىياتى ئەسەرى ۋە «رابىيە - سەئىدىن» دراممىسىنى ئېلان قىلدى. 80 - يىللاردىن كېيىن ئۇ «ئەھمەد زىيائى تاللانغان ئەسەرلىرى»، «رابىيە-سەئىدىن» شېئىرىي رومانى، «ئىلمىي ئابىدىلىرىمىزنىڭ قۇرغۇچىلىرى يۈسۈپ ۋە مەھمۇد» ناملىق تارىخىي داستانىنى ئېلان قىلىشقا مۇۋەپپەق بولدى، ئەھمەد زىيائى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئون ئۈچ مىڭ مىسرادىن ئارتۇق ھېكمەت قامۇسى «قۇتادغۇبىلىك» نى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر شېئىرىي تىلىدا قايتا ئىشلەپچىقىشتىن ئىبارەت تارىخىي خاراكتېرلىك شەرەپلىك ئەمگەككە ئاساسلىق تۆھپە قوشتى. «قۇتادغۇبىلىك» نى چۆرىدىگەن ھالدا بىر قاتار ئىلمىي ماقالىلار ئېلان قىلىپ، كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ رەھمىتىگە نائىل بولدى . بۇ «قۇتادغۇبىلىك» تىن ئىبارەت ئوتتۇرا ئەسىر ئۇيغۇر مەدەنىيىتى-

نىڭ نوپۇزلۇق پىرامىدىسىنى بىر مىلمىيارد نوپۇزلۇق خەنزۇ تىلىدا نەشىر قىلىشقا ئاساس يارىتىپ بەردى.

ئەھمەد زىيائى ئۆز ئىجادىيىتىنىڭ ھەر بىر دەۋرىدىلا زىلزىلە پەيدا قىلىپ تۇردى. ئۇنىڭ بىرىنچى ئىجادىيەت مەزگىلىدىكى شېئىرلىرى بىلەن «رابىيە ـ سەئىدىن» دىرامىسى ئەينى زاماندىكى فېئودالىققا قارشى دېموكراتىك ۋە مەرىپەتچىلىك پىكىر ئېقىمى مۇخلىسلىرىنىڭ ئاجايىپ ئۇتۇقى بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئىككىنچى ئىجادىيەت مەزگىلىدىكى «تۇزىماس چېچەكلەر»، «لاداخ يولىدا كارۋان»، «ۋىجدان ۋە مۇھاكىمە» قاتارلىق ئۈچ كىتابى نۇر مۇھەممەت ئېركى قاتارلىق دېموكراتىك زىيالىيلار قەلبىگە ئۆچمەس يالقۇن قوشقان ئىدى. ئۇنىڭ ئۈچىنچى ئىجادىيەت مەزگىلىدىكى نەتىجىلىرى ئۇنىڭ ئىلىم ـ مەدەنىيەت مۇنبىرىدىكى پېشۋالىق ئورنىنى تېخىمۇ جۇلالاندۇرۇۋەتتى.

مەن ئەھمەد زىيائى بىلەن 1985 ـ يىلى كۈز پەسلىدە جىلىن ئۆلكىسى يەنبيەن چاۋشيەن ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ مەركىزى يەنجى شەھرىدە ئېچىلغان «شىمالىي جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر پەلسەپە، ئىجتىمائىي ئىدىيە تارىخى ئىلمىي جەمئىيىتى» نىڭ يىللىق ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا تونۇشتۇم. يىغىن جەريانىدا ئۇ مېنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇستازىم ۋە ئەڭ يېقىن ئادىمىم بولدى. ئۇ ماڭا مېنىڭ دادام بىلەن يېقىن ئۆتكەنلىكىنى، مېنىڭ ئازادلىقنىڭ دەسلەپىدە قەشقەر گېزىتىگە ئەۋەتكەن شېئىرلىرىمنى كۆرگەنلىكىنى ئېيتتى. مەنمۇ ئۇنىڭ «لاداخ يولىدا كارۋان»، «تۇزىماس چېچەكلەر» ناملىق خوتەن قەغىزىگە بېسىلغان ئىككى كىتابىنى ئوقۇغانلىقىمنى ئېيتتىم. مەن ئۇنىڭ خىزمەت ۋە ئىجادىيەت شارائىتىدىكى ئەپسىزلىكلەرگە ئېچىندىم. ئۇنىڭ مەسىلىلىرى تولىمۇ كېچىكىپ ھەل قىلىنغانىدى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، ئۇ ماڭا «رابىيە ـ سەئىدىن» ناملىق شېئىرىي روماننى يازغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن بىز كۆپلىگەن ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىغا بىللە قاتناشتۇق.

بۇ يىل يۈسۈپخاس ھاجىپنىڭ قەبرىگاھى قايتا پۈتتۈش مۇناسىۋىتى بىلەن قەشقەردە ئۆتكۈزۈلگەن «مەملىكەت تىلىك 2 ـ قېتىملىق ‹قۇتادغۇ بىلىك› ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» غا ئۇ ئېغىر كېسەل بولۇشىغا قارىماي، دوختۇرنىڭ مۇھاپىزىتىدە قاتناشتى. يىغىندىن قايتىپ كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي بۇ كۆرۈنگەن مەدەنىيەت ئەربابى، پېشۋا مەرىپەتچى، پېشقەدەم ئەدىب ئالەمدىن مەڭگۈ ۋىدالاشتى.

3

ئەھمەد زىيائىنىڭ ۋاپاتى پۈتۈن خەلقىمىزنى ئېغىر ماتەمگە دۇچار قىلدى. مەنمۇ كۆز ياشلىرىمنى سىنەم رىشتىسىغا تىزىپ نالە قىلدىم. ئۇ مېنىڭ كۆز ئالدىمدا قايتا گەۋدىلىنىشكە باشلىدى. 1987 ـ يىلى دوختۇرخانىدا ياتقىنىمدا، ئۇنىڭ نەپەس كېسەللىكلىرى بولۇۋېدە يېتىپ قالغانلىقىنى ئاڭلىدىم. مەن ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىشىم بىلەن ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ: «قارىماملا، بالىلىق چېغىمدا ئۆپكە ياللۇغى بولماپتىكەنمەن، قېرىغاندا فىيەن بولۇپ قاپـ

تىمەن» دېدى. كىم بىلسۇن! بۇ رەھىمسىز ئۆلۈم تېخى ئۈمىد كۈلكىسى لېۋىدە ئويناپ تۇرغان بۇ پېشىۋانى ئارىمىزدىن يۇلۇپ كەتتى.

1988 - يىلى ئۇنىڭ بىلەن پوچتىخانىدا ئۇچرىشىپ قالدۇق. ئۇ «رابىيە - سەئىدىن» رومانى ھەققىدە ئېغىز ئېچىپ: «قارىماملا، شۇنچە ئەجىر - ئەمگەك قىلدىم، بىرەر كىشىمۇ بۇ ھەقتە مەتبۇئاتتا ئېغىز ئاچمىدى! مەيلى ماختىمىسۇن، تىللاپ بولسىمۇ بىر نەرسە دېيىشمىدى. ئادەملەر سايىلەردەك يۈرۈيدۇ، نىيەت بۇزۇلۇپ كەتتى. شۇڭا تىرىكلەر ناھايىتى ئازدەك كۆرۈنىدۇ!» دېدى. مەن ناھايىتى خىجىل بولدۇم. بىراق مېنىڭ خىجىللىقىم بىر كىشىنىڭلا خىجىللىقى ئىدى.

بۇ يىل يازدا مەن ئۇنىڭ ئۆيىدە ئۇنى يوقلىدىم. ئۇ ماڭا قەشقەردىن ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەرقۇرۇلتىيىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە كەلگەن يېقىنلىرىنىڭ «ۋاقىت قىس بولۇپ قالدى، كۆرۈشەلمىدۇق، كەچۈرگەيلا» دېگەن مەزمۇندىكى باغاقچىسىنى كۆرسىتىپ: «ئېيتەي، مېنىڭ ساناقلىق كۈنلىرىم كۆپ بولسا ئىدى، مەن ئۇلار بىلەن بىر-بىرلەپ كۆرۈشۈپ كەلسەم بولاتتى!» دېدى.

مەن بۇ يىل 10 - ئايدا قەشقەر يېڭى مېھمانخانىسىدىكى ئۇنىڭ ياتىقىدا ئۇزاققىچە ئولتۇرۇپ، كېسەل ئازابىدا قىينىلىۋاتقان بۇ تەۋەررۈك زاتنى ئۇنىڭ ياشلىق دەۋرىدە، ئۇنىڭ ئوتتۇرا ياشلىق دەۋرىدە پۈتكۈل جەمئىيىتىمىزنىڭ قوغداپ، ئاسراپ قالمىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. دەرھەقىقەت، نوپۇزلۇقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان پۈتكۈل جەمئىيىتىمىز ئەھمەد زىيائىنى، ئۇنىڭغا ئوخشىغان بىرمۇنچە تارىخىي جاۋاھىراتلىرىمىزنى قوغداپ، ئاسراپ قالالمىدۇق. بۇ مۇھىتنىڭ ئوڭۇشسىزلىقىدىن تاشقىرى بىزنىڭ روھىيىتىمىزنىڭ كورلۇقى، نادانلىقى، جاسارەتسىزلىكىدىن بولدى. قوغداپ قېلىش، ئاسراپ قېلىش تۈگەل، قوغداپ قېلىش، ئاسراپ قېلىش دېگەن ئاڭمۇ قەلبىمىزدە ھاسىل بولمىدى. ئەكسىچە، جاۋاھىراتلارنى ئۆرۈپ - چېقىش، مەدەنىيەت نامايەندىلىرىنى ھاقارەتلەش تىياتىرىغا ھېرىسمەنلىك قىلدۇق. مەن ئەھمەد زىيائى بىلەن ۋىدالىشىۋېتىپ، بۇ تارىخىي كورلۇق، روھىيەت نادانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلماي تۇرالمىدىم.

ئەھمەد زىيائى ھالال ياشىدى! ئۇ ئابروي - ئاتاق، نوپۇز - شۆھرەت ماجىرالىرى ھەم ھىيلىلىرى بىلەن شۇغۇللانمىدى. ئۇنىڭ ئېرىشكەن نەتىجىلىرى ئۇ ئېرىشەلەيدىغان نەتىجىلەردىن ئاز بولدى، بۇ ئۇنىڭ ئارمىنى ئىدى! بۇمۇ ھەممىمىزنىڭ ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئورتاق ئارمىنىمىز! ئۇ ئۈچ قەرنە ھايات كۆردى، ئەمما ئۇ پەقەت بىرلا قەرنە ئىجادىيەت ھوقۇقىدىن بەھرىمەن بولالىدى!

ئەھمەد زىيائى مەدەنىيىتىمىز ئۈچۈن كاتتا بىر ئۈلگە. ئۇنىڭ ئېرىشكەن ئۇتۇقلىرىمۇ، ئۇنىڭ يوقاتقان ئارزۇلىرىمۇ بىز ئۈچۈن چوڭقۇر تەپەككۇر ئۈلگىسى…

خەير، ئەزىز ئۇستاز، روھىڭىز جەننەتتە بولسۇن!

1989 - يىل 11 - ئاينىڭ 6 - كۈنى، ئۈرۈمچى.

ئۇيغۇر كىتاب تورپىكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەزىم ناسىر

تەخمىسلەر

ئەزىم ناسىر 1963 - يىلى 2 - ئايدا پەيزاۋات ناھىيىسىنىڭ كۆللۈك يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1971 - يىلىدىن 1975 - يىلىغىچە باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان. 1981 - يىلى قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستلىق يېزا ئىگىلىك تېخنىكومىنىڭ چارۋىچىلىق سىنىپىنى پۈتتۈرگەن. ھازىر پەيزاۋات ناھىيە كۆللۈك يېزا ئىقتىساقكومىتېتىدا ئىشلەيدۇ.

ئۇ «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 1982 - يىللىق 4 - سانىدا ئېلان قىلىنغان «ئالدىدا» ناملىق شېئىرى بىلەن ئەدەبىيات سەھنىسىگە كىرىپ كەلگەن. شۇنىدىن بېرى ھەر قايسى گېزىت - ژۇرناللاردا «قەلب غەزەللىرى»، «ھايات نەزمىلىرى»، «غەزەللەر»، «سۆيگۈ سۈرەتلىرى»، «ئىلھام چېچەكلىرى»، «ھۆرمەتچاچقۇلىرى» قاتارلىق يۈز پارچىدىن ئارتۇق شېئىرى ئېلان قىلىندى. ھازىر «كۆڭۈل ئېستەكلىرى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى ۋە «مۇھەببەت يالدامىسى» ناملىق داستانى ئۈستىدە ئىشلىمەكتە. ئۇ قەشقەر ۋىلايەتلىك ئەدەبىياتچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

باھار ۋەسلىگە مۇشتاقلىق

(ئا. ت ئۆتكۈرنىڭ شۇ ناملىق غەزىلىگە)

باھار كەلسە تولار باغقا گۈلى رەيھانە - رەيھانە،
جۇلا ئەيلەر يېشىل تۈزدەك گۈزەل بوستانە - بوستانە،
قىلار بۇلبۇل ناۋا شۇ چاغ ئەجەپ خەندانە - خەندانە،
چىراغ ئوتىدا پەرۋانە كۆيەر مەستانە - مەستانە،
گۈزەل ۋەسلىڭگە ئەي دىلبەر، بولاي قۇربانە - قۇربانە.

شەپەق سۆيگەن جاما لىڭغا سۆيۈپ كۆتكەنىدىم بىر چاغ؛
كېتىپ قاپسەن مېنى تاشلاپ يۈرەكتە قالدۇرۇپ بىر داغ،

پىغان چەكسەم پىراقىڭدا تاماشا كۆردى قوزغۇن - زاغ،
كۈلۈپ كەلگەن ئىدىڭ بىر چاغ، يېتىپ ۋەسلىڭگە گۈلشەن باغ،
قايان كەتتى ئاشۇ كۈنلەر، كۈنۈم سەرسانە - سەرسانە.

نىسىپ ئەتمىش جۇدالىقنى ئىسىمدە ھېلى ھەم شۇ كۈن،
سېرىق يا پىراق بولۇپ چېھرىم بولۇپ قالغان ئىدىم غەمكىن،
يۈرەكنىڭ تەپتىدە قايناپ تاشار ھەتتا تۈمەن چۆگۈن،
پىراقىڭدا بولۇپ مەجنۇن يانارمەن شەمئىدەك ھەر تۈن،
ئېرىپ جىسمىم ئاقار كۆزدىن يېشىم دۇردانە - دۇردانە.

ساڭا تەلپۈندى بۇ قەلبىم جامالىڭ يادىلىنىپ دىلدا،
ئاجايىپ قىسسىدۇر ئىشقىڭ، سېنىڭ زىكرىڭ ھامان تىلدا،
قېنى ئىڭشا، كېلىپ دىلبەر، يۈرەك سوقماقتا بىر خىلدا،
چېچىم بەلدە، ھاسام قولدا، بۇ نۇرسىز كۆزلىرىم يولدا،
كىشى كۆرسە بۇ ھالىمنى بولۇر ھەيرانە - ھەيرانە.

ھەمىشە ئىنتىزار كۆڭلۈم قارايمەن ساڭا ھېچ تويماي،
ئۆتەرمەن بەلكى ئالەمدىن سېنى مەڭگۈگە ئۇنتۇلماي،
سۆيەرمەنمۇ سېنى ئاخىر قېنىپ مەڭزىڭگە تويدۇرماي؟!
گۈزەل ھۆسنىڭنى بىر كۆرمەي، ئاياغىڭغا بېشىم قويماي،
ئۆتەرمەنمۇ ئۇشبۇ ھەسرەتتە ئۆمۈر غەمخانە - غەمخانە.

ئۈمىد بىرلە قاراپ يولغا، يېتىشتىم مەنمۇ بۇ چاغقا،
كۆرۈپ ھالىمنى سەن دىلبەر چىقارما مېنى ئاخماققا،
سۈرۈپ مەلھەم سا قايتقىنچۇ بۇگۈن يۈرەكتىكى داغقا،
يېنىپ كەلسەڭ يەنە باغقا، قونۇپ بۇلبۇل كەبى شاخقا
تاماشا ئەيلىسەم بىر دەم يۈرۈپ سەيلانە - سەيلانە.

ئازاب چەكتىم پىراقىڭدا ھامان چۇلغاپ دىلىمنى غەم،
يۇيۇلدى ياش بىلەن مەڭزىم كۆزۈمدە قالمىدى ھېچ نەم،
كۆزۈم تالدى قاراپ يولغا ساڭا دىل تەلپۈنۈپ ھەر دەم،
جامالىڭ نۇرىلە بىردەم، مۇنەۋۋەر ئەيلىسەڭ كۆلبەم،
سائادەت شۇ ئىدى مەڭگۈ ماڭا يىگانە - يىگانە.

ھامان سۆيگۈمگە سادىقمەن ئەقىدەمگە غۇبار قونماس،
ئۆزەم پەرۋىشلىگەن يۈمران گۈلۈم ياشناپ ئەبەت سولماس،

www.uyghurkitap.com

جانانىنىڭ ۋەسلىگە يەتمەي مۇھەببەت تولۇپىرىم ھارماس،
قۇياش يۈزىگە كىر قونماس، ئۈمىدىنىڭ قانىتى سۇنماس،
يولۇڭدىن نا ئۈمىد بولماق ماڭا يىگانە ــ يىگانە.

كۆزۈڭدىن ئىزلىبان ئاخىر تاپارمەن نەۋباھار ئەكسىن،
چېكىپ جانىنى، سۈرۈپ پەيزى، تاپارمەن شوخ سا تار ئەكسىن،
لېۋىڭدىن مەي ئىچىپ بىر كۈن سۈرۈپ كەيپى - خۇمار پەيزىن،
ناۋايى ئىزدىدىن مىسكىن كۆرەي دەپ مەيدە يار ئەكسىن،
ئېلىپ قولغا ساپايىنى كېزەر مەيخانە ــ مەيخانە.

شەمشەر

(مەمتىلى زۇنۇنىنىڭ شۇ نامىلىق غەزىلىگە)

بولۇپ مەپتۇن گويا بۇلبۇل كەبى خۇشبۇي پۇراقلارغا،
نەزەر سالدىم چىمەنلەرگە تولۇپ دىل ئىشتىيا قلارغا،
ئۈمىدلەندىم جۇنــۇنلۇقتىــن ھىدىڭ ئۇرغاچ دىماقلارغا،
چىدام ــ بەرداش بېرىپ شامۇ ــ سەھەر ھىجران، پىراقلارغا،
تىكىلدىم ئىككىمىز ئۈچمەس نەقىش چەككەن ۋاراقلارغا.

خىيال سۈردۈم قېچىپ ئۇيقۇم ۋىسالىڭنى قىلىپ ئارمان،
ناما يەن بولدى ئالدىمدا سېنىڭ شەھلا كۆزۈڭ شۇئان،
يېتىپ كەلدىڭ قېشىمغا دەل بولۇپ دەردىم ئۈچۈن دەرمان،
قەسەم ئەيلەپ ساڭا بىر كۈن دېسەم «پەرۋانىمەن جانان»
دېدىڭ: «پەرۋانە بولساڭ ئۇر، ئۆزەڭنى شام - چىراغلارغا».

كۆرۈشمەي نەچچە كۈن، ھەپتە، بولۇپ قالغاندا كۆڭلۈم غەش،
ھوزۇرلاندىم، سېغىنغىنىمغا ئارام بەردى سېنى ئەسلەش،
يېقىنلاشتۇق ئۆتۈپ ئايلار سادىسىز تارتىشىپ ئىچ ــ پەش،
دېدىم: «چىھرىڭدە ئاي نۇرى، كۆزۈڭدە بىر جاھان ئاتەش،
نېمىشقا كۆز تىكەي جانان، چىراغ ئىزلەپ يىراقلارغا.»

ئەزەلدىن بىر بولۇپ چىققاچ نىشان ۋە يولىمىز بىزنىڭ،
ئۇزاق ئۆتمەي پۇراق چاچتى مۇھەببەت گۈلىمىز بىزنىڭ،
قەسەملەشتۇق، گىرەلەشتى يۈرەك ۋە قولىمىز بىزنىڭ،
تەبەسسۇم ئىلكىدە باقتىڭ... قوشۇلغان شولىمىز بىزنىڭ،
يېڭى زىننەت بەخش ئەتتى كىيىك كۆزلۈك بۇلاقلارغا.

تېشەر كۆكسىمنى گەر باقساڭ كۆزۈڭدە بار ئەجەپ خىسلەت،
ئۇنىڭدىن يايرىغاي جانىم، سېنىڭ كۈلكەڭ بېرەر لەززەت،
سۆزۈڭ بالۇ ـ ھەسەل جانان لېۋىڭدىن تامىدۇ شەربەت،
لېۋىڭ جامىدا ئىچكەن مەي ئاتا قىلغاچ بۈيۈك قۇدرەت،
پىسەنت قىلماي ئۆتۈپ كەتتىم، قىيىن ئۆتكۈل ـ سىناقلارغا.

قىزىل گۈل بەرگىدەك مەڭزىڭ، سېنىڭ ھۆسنىڭگە ئاي كۈندەش،
قىيا باقساڭ جىغىلداپ تەن، يۈرەكتە بولىدۇ تەۋرەش،
يېتەكلەيدۇ سەپەرلەرگە سېنىڭ كۈلكەڭ بولۇپ ئۈندەش،
پۇتۇمدا ئوينىغان ئىشكەل ساداسى بولدى جۇر ـ تەڭكەش،
زەپەر كارۋانىنىڭ سازى جاراڭلىق قوڭغۇراقلارغا.

ساڭا ئاشكارىدۇر سۆيگۈم كۆڭۈل سىردىم ئەمەس پىنھان،
كۆتەرمەن سېنى تاقەتتە يولۇڭغا تەلپۈنۈپ ھەر ئان،
سېنى سۆيگەچ ۋۇجۇدۇمدىن، دىلىمدا زەررە يوق ئارمان،
ياشايمەن ئايلىنىپ پەرۋانىغا ئىشقىڭدا، ئەي جانان،
ياشايمەن ئايلىنىپ ياۋ ئالدىدا شەمشەر ـ پىچاقلارغا.

بىر گۈزەلگە

(ھاجى ئەخمەتنىڭ شۇ ئاملىق غەزىلىگە)

جۇنۇنلۇق دەشتىنى كەزدىم كۆيۈپ سۆيگۈ ئوچاقىدا،
جاۋاب بەرگىن ماڭا ئەي قىز ئورۇن بارمۇ قۇچاقىڭدا،
ئەسىر قىلدىڭ مېنى شۇنچە قىرانلىق ـ غۇنچە چاغىڭدا،
باھارنىڭ ھۆسنىنى كۆردۈم سېنىڭ غۇنچە سىياقىڭدا،
شۇڭا مەجنۇن بولۇپ يۈردۈم، كۆيۈپ ئىشقى ـ پىراقىڭدا.

بويۇڭ لەيلى نىھال خۇددى، لېۋىڭ گوياكى قىرمىزدەك،
جاھاننى يورۇتار چاقناپ كۆزۈڭ بەئەينى يۇلتۇزدەك،
مېھىرلىكسەن، يېقىملىقسەن، سۈزۈكسەن مىسلى كۈندۈزدەك،
جۇلالايسەن گويا توزدەك، قېشىڭ مىسلى قۇندۇزدەك،
زىيا چاقنايدۇ يۇلتۇزدەك سېھىرلىك كۆز چاناقىڭدا.

جاھانغا تارقىتار خۇشبۇي چېچىڭ مىسلى ئىپار ـ رەيھان،
قارايمەن كۆزلىرىڭگە مەن قانالماستىن بىھۇش ـ نىمجان،
تەمەننا قىپ ۋىسالىڭنى بولۇپ مەجنۇن كەبى سەرسان،

ئېتەر لۇتپىڭ مېنى ھەيران، ئارامىمنى قىلىپ ۋەيران،
نازاكەت كۆلكىسى جەۋلان قىلار دائىم زىنناقىڭدا.

كۆيۈك تارتىپ ھامان مەخپى، تېخىچە بولمىدۇق سىرداش،
مېنى كۆرسەڭ قاچارسەن تېز مىسالى شوخ كىيىك ئوخشاش،
خۇيۇڭدىن لال بولۇپ ھەر چاغ يۈرەك كۆيدى بولۇپ ئوتقاش،
تېپىلغا يمۇ ساڭا تەڭداش، ئوتۇڭغا كىم بىرەر بەرداش؟
شەپەقنىڭ ھۆسنىگە رەڭداش قىزىللىق بار يانىغىڭدا.

ئويۇمدا سەن ماڭا ھەمدەم، يىراق بولماي خىيالىمدىن،
ئېلىپ قويغىن خەۋەر دىلبەر، مېنىڭ غۇنچە ـ نىھالىمدىن،
جاۋاب بەرگىن بولاي خۇرسەن، بۇگۈن قاچماي سوئالىمدىن،
بىرەر ئۆتمەيسەن يانىمدىن، خەۋەرئالمايسەن ھالىمدىن،
سېنى سۆيگەن گۇناھىمدىن كى خەس بولدۇم ئايانىڭدا.

زەئىپلەشتىم پىراقىڭدا كۆيۈككە بارمىدۇ چارە؟
قولۇڭدا تۇرسا تەقدىرىم يۈرەككە قىلمىدىڭ دارە،
ھامان مەندىن يىراق تۇرساڭ دىلىم يىمەكتە ئازارە،
سېنىڭ دەردىڭدە ئاۋارە، يۈرەك باغرىم تۈمەن پارە،
قىلىپ بۇلبۇل كەبى نالە پىغان ئەيلەي قۇلاقىڭدا.

كۆيۈپ ئىشقى ـ پىراقىڭدا تولا چەكتىم ئازاب ـ كۈلپەت،
ھامان يىگانە ياش تۆكتىم ماڭا سەن بولمىدىڭ ئۈلپەت،
يۈرەكتە قالمىسۇن ئارمان ئەزىمگە چىراي كۆرسەت،
نىگارا قىل ماڭا شەپقەت، جېنىمغا يەتمىسۇن زەخمەت،
كۆيۈپ كۈل بولمىسۇن ئەخمەت، كى ھىجرەت بىرلە داغىڭدا.

سۆيگۈ غەزىلى

(مىرزاھىد كېرىمىنىڭ شۇ ناملىق غەزىلىگە)

ئۇچرىشىپ قالدىم، تۇيۇقسىز بىر پەرى نىگارىغا،
باغلىنىپ قالدىم، شۇئانلا ئاي كەبى رۇخسارىغا،
چىن مۇھەببەت بۇلبۇلى قوندى كېلىپ دىل تارىغا،
ھېيتگاھنىڭ كەچقۇرۇن چىقتىم، ئاۋات بازىرىغا.
ئاشىقى شەيدا بولۇپ قالدىم كۆزى خۇمارىغا.

بىرگە ماڭدۇق مەن بىلەن ئوخشاش چىقىپ قالغاچ يولى،
بەرق ئۇرۇپ راست ۋايىغا يەتكەن ئۇنىڭ ھۆسۈن گۈلى،
ئۇنى تۇتقانلىكىن قاچان، قانداق ئانا، قايسى يىلى؟
پۈرمە ئەتلەس كۆينىكى، قىزغۇچى ھىلىلە رومىلى،
سىھىرلەپ قويدى مېنى بەختىم پۈتۈك تۇمارىغا.

بەك سىلىق دەسسەپ مېڭىپ باغچا يېنىغا كەلدى ئۇ،
ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭغانلىقىمنى بىلدى ئۇ،
قايرىلىپ باقتى يېقىملىق، شوخ تەبەسسۇم قىلدى ئۇ،
ئۆزدى مىژگان قاشىدىن ئوق، يۈرىكىمگە تەگدى ئۇ،
بىر قاراپ قويغان بىلەن چولپان خىجىل زۇننارىغا.

چۈشتى كۆزۈم كۆزىگە، ئەپقاچتى شۇئان كۆزىنى،
تۈردى ھەم يانتۇ قاراپ قاپلاپ خىجىللىق يۈزىنى،
بىر كۆرۈپلا شۇ ھامان بەك ياقتۇرۇپ قالدىم ئۇنى،
سۆركىلىپ كېتىشۋېرەي راھەتلىنىپ، توساك مېنى،
بىرەھىم يار قامچا ئۇرغان سۆيگۈنىڭ تۇلپارىغا.

ئاغزى ئويماقتەك يېقىملىق، چىشلىرى گويا سەدەپ،
سۆزلىشىشكە مەن بىلەن يول قويمىدى شەرمى- ئەدەب،
لال بولۇپ ئەقلىم- تىلىم سۆزلەشمىكىم بولدى بىئەپ،
ئەۋرىشىمدەك ساچلىلە باغلاپ يەنە ئەيلەپ غەزەپ،
ئاسسا مەيلى قەلبىدە قۇرغان ئۆمىدنىڭ دارىغا.

گەپ ئېچىشنىڭ ئورنىغا پۈش- پۈش نەپەس ئالدىم ئاران،
بىر چىرايلىق قىزغا سۆز قىلماق ئەمەس ئىكەن ئاسان،
تىترىمەستىن ئالدىدا تەمكىن بولارمەنكىن قاچان؟
مەن بوغۇزلانسام ئىدىم، لەۋ خەنجىرى بىرلە شۇئان،
گۈل بولۇپ قانىم ئېچىلسا، نۇر چېچىپ باھارىغا.

ئىنتىزارلىق ئىلكىدە تۇرسام يولىغا تەلمۈرۈپ،
ھېچ ئەجەب ئەمەس، قېشىمغا كەلسە ئۇ، مېنى كۆرۈپ،
كەتمىگەيدى قورقمەن، چەتنەپ يىراق، قاپاق تۈرۈپ،
داپ، راۋاب، دۇتار چېلىپ، ئوقۇپ غەزەل ئويناپ - كۈلۈپ،
بەزمە قۇرسا دوستلىرىمغا، ياخشىلارنىڭ بارىغا.

يوق ئىدى ھېچ ئارمىنىم، ئۇچراشسا لەۋگە لەۋلىرىم،
نازى بىرلە شۇ سەنەمنىڭ بولسا دەپنى غەملىرىم،
بىرگە ئۆتسە تائەبەت، قايغۇ خۇشالىق دەملىرىم،
شۇندا تاپقايمەن مۇراد يايراپ بېھىشتە تەنلىرىم،
كۆمسە ئاي تۇغقان كېچە مېنى ۋىسال مازارىغا.

ناخشام

(تۇرسۇن ئىميازنىڭ شۇ ناملىق غەزىلىگە)

كۆكلۈل يايرار سادايىڭدىن قۇلاققا خوي يېقىپ ناخشام،
چىقارسەن ئوت يۈرەكلەردىن بۇلاقلاردەك ئېقىپ ناخشام،
جاراڭلايسەن كۆڭۈللەرنى كۆڭۈللەرگە چېتىپ ناخشام،
تۆرەلدىم زەۋقى ئىشقىڭدىن، تېنىمگە جان كىرىپ ناخشام،
تۇغۇلدۇم ھېس - خۇمارىڭدىن ھاياتقا كۆز ئېچىپ ناخشام.

سەپەردە تەنتەنەمدۇرسەن، شۇڭا مەنزىللىرىم نۇرلۇق،
ئاشارمەن تاغ - داۋانلاردىن ئىزىڭدىن ئېچىلار چوغلۇق،
سەپەرداشلار ئوقۇپ ناخشا تىلەيدۇ ماڭا ئاق يوللۇق،
ئۇنىڭ بولدى يەنە دەسلەپ قۇلاققا كىرگىنى مۇڭلۇق،
بۆلەندىم ئەللىيىڭ بىرلە، بۆشۈكنى باغ ئېتىپ ناخشام.

بېرەر مۇڭلۇق كۈيۈڭ دىلغا ھوزۇرنى ئىجاد - ئەمگەك،
جېنى يايرايدۇ مىسكىنىنىڭ، بېرىپ قۇۋۋەت، يېقىپ ياغدەك،
بۆسەرمەن شۇ سەۋەب يولدا توسالار بولسىمۇ تاغدەك،
يېتىلدى تەنلىرىم ئوتلۇق، يېنىپ تۇرغان گويا چوغدەك،
لىرىكاڭ پىلتىسى دائىم يۈرەككە ئوت يېقىپ ناخشام.

چېلىشلاردا قوچۇپ نۇسرەت ھاياتىم تاپتى چىن مەنا،
بېيىتتىڭسەن تالانتىمنى، يېتىلدىم مەن بولۇپ دەنا،
ئۈنۈم ياڭرار سەھەرلەردە، بولۇپ شادلىقلىرىم دەريا،
غېمى قايسى ھاياتىمنىڭ جاھاندا بىلمىدىم ئەسلا، !
مۇھەببەت جامىدا سۆيگۈ شارابىڭنى ئىچىپ ناخشام.

ياشاردى سۆيگۈدىن جانىم، دىلىمنى ئەيلىدىڭ گۈلزار،
سېنى قىلدىم نىگار - ئۈلپەت، ۋىسال ئىزدەپ بولۇپ بىدار،

ۋۇجۇدۇمدا هيسابسىز كۆچ، ئەمەسمەن هيچ زەئىپ ـ بىمار،
ئيشىپ مۇشكۇل داۋانلاردىن سەپەردە هارمىدىم زىنهار،
پەلەككە ياڭرىغان ئەۋجىلك كۆچۈمگە كۆچ قيتىپ ناخشام.

سينى ئەۋجىگە ياڭراتتىم قىلىپ بۇلبۇل كەبى خەندان،
هامان مەنزىل تامان ئۆچتۇم قانات بولدۇك ماڭا هەر ئان،
تاپارمەن قۇت ۋىسالىڭدىن ئۆزۈك كۆڭلۈمدىكى جانان،
بيشىمغا هەر بالا كەلسە، ياشاشتىن قىلمىدىم پۇشمان،
ئۈمىد نۇرۇك كيلىپ غالىپ، ئۆلۈمنى هەم يېڭىپ ناخشام.

تالاشىپ سەن بىلەن تەڭلىك هۇقۇشلار سالسىمۇ غەۋغا،
لىرىكالىك دىلدا زوق قوزغار يۈرەكنى تىترىتىپ ئەما،
كىشى بەهرى ئالار سەندىن گويا گۈلسەن ئيسىل بەرنا،
ديدىم هەر ئان سينى تىڭشاپ «قينى سەن ئەي گۈلى رەنا؟»
سينى ئييتقان نەپسەدەك پەرىنى ياد ئيتىپ ناخشام.

ئيقىپ كىرسەڭ قۇلاقىمغا هاياجان مەۋج ئۇرار تەندە،
سينى تىڭشاپ ئاتار تاڭمۇ بولۇپ ئىشقىڭغا پەيۋەندە،
ييڭىكلەتتىك ئازابىمنى كۆتەردىم تاغنى يەلكەمدە،
پەخىرلەندىم گادايلىقتىن، ئۇچامدا تۇرسىمۇ جەندە،
ئۆزۈمنى چىن بەختلىكلەر قاتارىدا سىزىپ ناخشام.

كۆڭۈللەر تۆرىدە ئورنۇك ساڭا مۇشتاق خەلق بارچە،
قانا تلانغاي جينىم سەندىن بىرەرسەن دىلغا زوق شۇنچە،
سىڭىپ كەتتىك ۋۇجۇدۇمغا بولۇپ شەبنەم كەبى تامچە،
ئاتالدىم بۇلبۇلى شەرقنىڭ، جاهان گۈلزارىدا قانچە،
مۇقامىڭ شەۋكىتى تۆردىن هەمىشە جاي بيرىپ ناخشام.

بولۇپ مارش ياڭرىدىڭ هەر چاغ هامان سەپتە ـ قاتارىمدا،
تونۇلدۇك، ۋايىغا يەتتىڭ مينىڭ گۈلشەن دىيارىمدا،
بولۇر جۇشقۇن ناۋا تەڭكەش، راۋاب، تەمبۇر، دۇتارىمدا،
بيشىم يەتتى يەنە كۆككە ييڭى دەۋران ـ باهارىمدا،
زامانىم باغۋىنى دىلبەر قەدرىڭگە ييتىپ ناخشام.

باهارىنىڭ سەلكىنى بىرلە، سۈزۈلدى كۆك، تۇمان تارقاپ،
هۆسۈن تۈزدى گۈزەل باغلار، ياشاردى زەر قۇياش پارلاپ،
زيمىننى لەرزىگە سالدى بيغىمدا شوخ غەزەل ياڭراپ،

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

تۆرەلدىم بىرسىنى ئويلاپ، يـاشاپ كەلدىم سېنى تووۋلاپ،
ئۆلۈپ كەتسەم نېمە ئارمان ئۇنىڭگە ئۇن قېتىپ ناخشام؟

كېتەر يەر شارىغا تارقاپ جاراڭلىق ناخشا ئاۋازى،
ئۆتەر ناخشا بىلەن ئەلنىڭ بولۇپ خۇشۋاق باھار-يازى،
بېغىشلار دىلغا مىڭ لەززەت، ئەزىمى، شوخ جۇلا نازى،
نەھاجەت كۆز يېشى ئەلنىڭ، نىيازى مىڭ تۈمەن رازى،
قويۇشسا قەبرىگە دوستلار سېنى بىر رەت ئوقۇپ ناخشام.

مىرزاھىد كېرىمى

ئىككى شېئىر

شائىر ھەققىدە مۇۋەششەھ

ئەزىم دەريا ئىدى كۆكسۈڭ پىغانىڭ مەۋج ئۇرۇپ ئاققان،
ئارامىم، خوشلۇغۇم شۇ دەپ ئانا يۇرت خاكىغا ياققان،

ھاياتىڭ ئۆتتى سۇغۇرۇپ كۆڭۈللەر دەشتىنى - تەشنا،
ئاشۇ ئويچان نىگاھىڭدا جانانغا يۈز ئېچىپ چولپان.

مۇھەببەتىڭ ئىدى يالقۇن، يېقىن كەلسە كۆيەر ئازغۇن،
ئايانماي تاۋلىدىڭ ئالتۇن پارلىداپ ئەلگە دۇر چاچقان.

ئەلەمدىن يۈرىكىڭ چاك - چاك، غەزەپتىن تەنلىرىڭ لاغ - لاغ،
ۋە سۆيسەڭ سۆيمىسەڭمۇ داغ، ئۇ چاغ ساڭا ئازاب بولغان.

دېدىڭ: غەپلەت نابۇت ئەيلەر، ئاياغ ئاستىدا ھەم چەيلەر،
بىھۇش ياتقاننى ئويغاتتىڭ يېزىپ داستان سېلىپ چۇقان.

زەكىلىك ھۆرمىتىڭ ئالىي، كىبىردىن سەن ئىدىڭ خالى،
ئىجاد ئىشقى ساڭا بەردى پۈتۈن ئۆمرۈڭ بويى دەرمان.

ئىزىڭ قالدى كۆمۈلمەستىن ئېچىپ كۆز «رابىيە-سەئىدىن»،
جۇدالىق دەشتى كەزگەنلەر ۋىسال تەختىدە شاھ سۇلتان.

يۈسۈپ، مەھمۇد روھى خۇشنۇد بولۇپ ئەجرى دۇئايىڭدىن،
تۇتۇپ ئەۋلاد دىلىدىن جاي بىرەر ئەلگە غۇرۇر ھەم شان.

ئاداۋەت تۇتمىدىڭ ھەرگىز، جاپانى سەن پىسەنت قىلماي،
بۇ قۇتلۇق خىسلىتىڭ ئەھلى بىلىم ئۈچۈن شەرەپ، ئىھسان.

ئى تۇيغۇ دىلبىرى ئۇستاز سوقۇشتىن توختىماس قەلبىڭ،
ئۆرۈپ مىسرادا تىپچەكلەپ يېزىپ تاش گۈل ئاچار ئارمان.

1989 - يىل، 6 - ئاي.

يادىكار مۇۋەششەھ

مۇراد مەنزىلى يۈز ئاچمىش قەدەم قويغاندا ئەللىككە،
ئۆرۈلگاندا مەيىن شامال ئەسىر ئەيلەپ گۈزەللىككە...

ھاياتىڭ كۆرسىتىپ جامال داۋان ئۈستىدە ئويغا غەرق،
ئەلەم ـ غەمنى قىلىپ كۈنلۈك تىكىلگەن كۆككە ـ كەڭلىككە.

مۇشەققەت يوللىرى قالدى سېنىڭ كەينىڭدە قىيادا،
مېڭىپ ئالغا دىدار قۇچتۇڭ ئوقۇپ لەنەت كۆرەڭلىككە.

ئەمەسمىدۇق شۇ بىر چاغلار يۈگەنسىز شوخ سەبى بالا،
تېنىم تاپماي يېزىپ ئەشئار قازانغان نام چېچەكلىكتە.

ئەجەپ كۈنلەر ئىكەن بورنىڭ توزاڭىغا چۆمۈلگەن دەم...
لاچىنداك ئەيلىدىڭ پەرۋاز سوقۇپ زاغنى تىكەنلىكتە.

ئىجاد مېۋەڭ ئاتا قىلدى جاپا ئەھلىگە كۈچ ـ دەرمان،
زامانىنى لەرزىگە سالدىڭ چېقىپ چاقماق چىۋەرلىكتە.

ئۇزاپ كەتتىڭ ئۆمىد ياشناپ، توسالغۇنى چۆرۈپ تاشلاپ،
نابۇت بولماس سېنىڭ ئەجرىڭ بولۇپ گۈلشەن چىمەنلىكتە.

ئۇلۇغلانسا كىشى تەختە، ئامانبول جاي تۇتۇپ قەلبتە،
نامايان ئەيلىسۇن تۆھپەڭ سىنى ھۆرمەتتە، مەرتلىكتە.

1989 - يىل، 6 - ئاي.

ئابدۇرېھىم توختى

شېئىرلار

رۇبائىيلار

تۇراقسىزلىق — چېكىتسىز جىلك مەسەللىكتۇر،
بىلىمسىزلىك ئىرىكسىز قۇل مەسەللىكتۇر،
ئىرادە، غايىسىزلىك سۇ يۈزىدە —
قارارسىز لەيلىگەن بىر قىل مەسەللىكتۇر.

× ×

تۈلكىنىڭ ئېتىدىن قۇۋلۇق ئاڭلىنار،
قۇۋلۇق سۆزىدىن شۇملۇق ئاڭلىنار.
قۇۋلۇقتىن، مىكىردىن يالغان ئاڭلانسا،
توغرىلىق، راستلىقتىن ھۆرلۈك ئاڭلىنار.

ئادەمگە تامادىن كاتتا خورلۇق يوق،
تەلمۈرۈپ تۇرۇشتىن چوڭ ھەقىرلىق يوق.
ئەقىلنى، قول - پۇتنى ئىشقا سالمىسا،
تەبىئەت قۇللىقىدەك چوڭ پەقىرلىق يوق.

×

كۆڭۈل خەزىنىدۇر، گۆھەر-تولۇغلۇق،
قۇلۇپلاقلىق ئىشىكى جىم - جىت تۇرۇقلۇق.
تىل ئاچقۇچى بىلەن ئاچقاندا ئۇنى،
جاۋاھىرلار چاچار ئۇندىن يورۇقلۇق.

×

قەلبى كاس بىخۇدقا ھالىم ئېيتمايمەن،
مۇردىغا سۆز قىلىپ جان كايىتمايمەن.
مۇلايىم، تەسىرلىك نەپىس ساز چېلىپ،
ئېشەكنى ئۇسسۇلغا قوزغىتالمايمەن.

×

ئالىي غايە لاچىن ئېگىز ئاسمانىدا،
غايىسىزلىك گويا چاشقان پىنھانىدا.
سۇرىسە لاچىن يۈكسەكلىكنىڭ پەيزىنى،
چاشقان ياشار دەككە - دۈككە ھەر ئانىدا.

ئەتىگە قالمىسۇن بۈگۈندىكى كار،
باسمىسۇن ئۇنى يامغۇر-ياكى قار.
دىلىغۇلدى بولۇپ ئۆتۈپ كەتسە ۋاخ،
پۇشمان كەلتۈرۈر، بەلكى نومۇس ئار.

يامانلىقنى ئۇنۇت، ئۆتكەننى ياد ئەتمە،
ياماندىن نەپ كۈتۈپ كۆڭلۈڭنى شاد ئەتمە.
يامان گەر قىلسا بەزەن خەيرى - ئېھسان،
بۇ ئىشنىڭ كەلگۈسىگە ئىتىماد ئەتمە.

سەھىپىلەردە كۆپ قېتىم بۇ ۋەدە - قەيت،
بۇ نەسىھەتنى ئەۋلاد - ئەۋلادىڭغا ئېيت.
قىينىلىپ ئۆلمەي دېسەڭ بۇ دۇنيادا،
بىۋاپالار مىكرىگە سەن بولما سەيد①.

مۇسۇلمانلىق شەرتى ئەمەس ئۇزۇنچاپان،
چاپان بىلەن ساقالدا ئەمەس دىلدائىمان.
كىيىم ئەمەس - بىلىم دىلنى يورۇتقۇچى،
رىيا بىلەن قىلغان ئىشقا شىرىك شەيتان.

ئىككى غەزەل

1

تىلىكىم، ئارزۇ - ئارمانىم گۈزەل رۇخسارىنى بىر كۆرسەم،
تاپار كۈچ لەۋزىدىن جانىم شىرىن گۇپتارىنى بىر كۆرسەم.
كۆزلىرىدە ئىشقىدىن مىڭ - مىڭ ئىشارەت - بەلگىلەر،
دەرس ئالسام كۆزلىرىدىن كۆزى خۇمارىنى بىر كۆرسەم.
غۇۋا كۆرۈنەر كۆزۈمگە سىرلىق كۆلەڭگۈ ئىچىدە،
نە بولاتتى ئاچسا — رۇخسار ئوچۇق دىدارىنى بىر كۆرسەم.
كېلەر دەپ بىر كۈنى ئاخىر كۆزۈمنى يولدىن ئۈزمەيمەن،
قول سېلىپ چىقىپ كەلسە نەپىس رەپتارىنى بىر كۆرسەم.
كۆرسەم دەيمەن، كۆرۈشكەندە قوللىرىنى سۆيسەم دەيمەن،
نىگارىمغا سۈرەت سىزغان چىۋەر مىمارىنى بىر كۆرسەم.
تۇرۇشقا يوق ماڭا ئىمكان كۆرمەي ئۇنى تاقەت قىلىپ،
دائىما پىكرىم، خىيالىم ئۇشۇل دىدارىنى بىر كۆرسەم.

---

① سەيد — توزاققا چۈشۈش

2

كۆرمىسەم ئۆمرۈم بويى دىلئازارنى كۆرمىسەم،
شەكلى بەد، پەيلى بۇزۇق مۇز دىدارنى كۆرمىسەم.
كەلسە ـ كەلمەس دەيدىغان هارام تاماق يەيدىغان،
ئۆزىنىلا دەيدىغان دىل مۇردارنى كۆرمىسەم.
ئىشى ئۇنىڭ قۇرۇق سۆز، هاۋادىن ئۇ توقۇر بۆز،
دوستلار ئارا كەپ توشۇپ ئىش بۇزارنى كۆرمىسەم.
نەپسى دەپ ئەلنى ھەمىشە قاخشىتار ھەم زارلىتار،
بۇ هاياتىم ئىچرە بۇنداق يۇرت بېزارنى كۆرمىسەم.
تىلىدا شەھرۇ ـ شېكەر، ئىچىدە قاينار زەھەر،
ھېلە ـ مىكىر يول بىلەن جان باقارنى كۆرمىسەم.
شەك ۋە شۆبھە ئىچىدە قايمۇقۇپ زار بولمىسام ـــ
دوستلىرىمنىڭ ئىچىدە قىلچە غۇبارنى كۆرمىسەم.
ئېلىم ئۆتتى ئۇزۇن چاغ يىغا ـ زارە ئىچىدە،
ئۆتسەم شادلىق ئىچىدە يىغا ـ زارنى كۆرمىسەم.

ئۇستاز ئەھمەد زىيائى ھەققىدە مەرسىيە

ئۆچتى بىر يۇلتۇز سامادىن قايغۇلۇق قىسمەت بىلەن،
كەتتى بىر ئالىم ئارادىن ئۆرتەندى دىل ھەسرەت بىلەن.
كەتسە ئالىم دۇنيادىن ياش ـ تۆكەرمىش تاغۇ ـ تاش،
چۈنكى ئالىم تۇغۇلۇپتۇ يەر يۈزىگە رەھمەت بىلەن.

بوۋىلار مىراسىنى يەتكۈزگەن ئۇ ھەق جايىغا،
نەچچە رەت ئاشتى داۋان ئۆچمەس ئۈمىد غەيرەت بىلەن.
ئەل ـ ۋەتەننىڭ ئىشقى ئۇنى پەرۋاز قىلىشقا ئۈندىگەچ،
بولدى ئالىمنىڭ ئىشى ئۆمۈر بويى پىكرەت بىلەن.

ئىلىم ـ پەن دەرياسىدا غەۋۋاس بولۇپ گۆھەر سۈزۈپ،
ئەلگە بەرگەچ، ئەل ئۇنى ئەسلەر ئەبەت ھۆرمەت بىلەن.
بولسىمۇ ھايات يولى لاداخ يولىدەك تەكشىسىز،
تىكتى كۆز مەنزىلگە يەتكىدى مۈشكۈلنى زور ھىممەت بىلەن.

ھىممىتى، پەزلى بىلەن كەتتى ئۆچمەس ئىز قويۇپ،
ساقلىغاي ئەۋلاد ئۇنى تا مەڭگۈگە ئىززەت بىلەن.
ئەلۋىدا! ئۇستاز زىيائى نۇرغا تولسۇن قەبرىڭىز،
ئەلگە بەرگەن تۆھپىڭىز قۇتلۇقلىسۇن جەننەت بىلەن.

سۈزۈك

ئىككى شېئىر

بىر دوستۇمغا نەسىھەت

تەس ئىشىڭ بولغاندا ئاسان بولۇسەن قانداق خۇشال؟
كىشىلەرنىڭ مۈشكۈلىن يەش — قىل ئۆزۈڭدەك شادىمان.
سەن ئۆزۈڭنىڭ نەپسىينى دەپ، باشقىغا قىلما ئۇۋال،
كىمگە تىغ ئۇرماقچى ئاۋۋال قىل ئۆزۈڭدە ئىمتىھان.①
يارىلىشتا تەڭمىز ئادەملىك شەرەپتە ھەممىمىز،
تاللىغان ياخشى، ياماننىڭغى جاھاندا ئۆزىمىز.
ياخشىلىق قىلماق كېرەك، بولۇپ ياماننىڭتىن نېرى،
قالدۇ قىلغانغا چۈشلۇق شۇ جاھاندا ئىزىمىز.
باق: ئېگىز - پەسلىك تولۇپ-تاشقان بىر ئالەمنى كۆزەت!
كۆڭلى ۋەيرانلارنى كۆرسەڭ ياخشىلىق بىلەن تۈزەت!
چارەسىز - ئاۋارىلەرگە ياردەمگە قول ئۇزات!
مېۋىلىك بول - ئەلگە نەپ بەر، مېۋىسىز بولما سۆگەت!
بىر خىل ئۆتمەيدۇ كىشى، تۇرمۇش يولىدۇر تەكشىسىز،
گاھى چوڭ، گاھى چېغىر يول گاھى پەس، گاھى ئېگىز.
كىم بۇ تۇرمۇش يولىدىن چەتتە قالالايدۇ قېچىپ؟
مۇھىمى شۇكى جاھاندا ياخشىلىق قىلماقتىن ئىز.

ۋاقىت ۋە ھايات

ۋاقىت ئۆتەر توختاۋسىز، لېكىن بەخش ئېتەر:
قۇندۇزدەك باشلارغا كۈمۈشتەك ئاقلىق.
خەپەتتە يۈرگەنلەر ئارماندا كېتەر،
قىلالماي ئىنسانى بۇرچىنى بىر ياقلىق.
ئى كىشى بۇرچىڭنى قىلىشقا ئادا -
ئالدىرا! ۋاقىتنى ئىگىلە مەھكەم.
ۋاقىت رەھىمسىزدۇر، ۋاقىت بىپەرۋا،
بوش قويساڭ ئىشىڭغا يېتىدۇ بەرھەم.
ۋاقىت قىممىتىگە سان - سىفىر يەتمەس،
ئالماس - دۇر ۋەسپىگە كەلمەيدۇ مىنۇت.
ئاشۇنداق قىممەتلىك بىر ئۆمۈرنى بەس...
بىكارغا ئۆتكۈزۈپ قىلمىغىن نابۇت.
ئۆمۈر زېمىنىگە گۈل تىك، كۆچەت تىك!
گىياھسىز قالدۇرۇپ ئەيلىمە خاراپ.
ئۆزۈڭگە بولمىسا «ئەۋلادقا» دەپ تىك!
رەھمەت دەر مېۋىسىن تېتىپ، سايىداپ.
ئىنجادىي ئەمگەكتىن گۈل ئېچىلدۇرۇپ،
ۋاقىت چېكىسىگە قىستۇرۇپ ئۆتسەڭ.
سۈزۈك زەۋق ئالىدۇ ئەۋلادلار كۆرۈپ،
بولىدۇ بۇ سېنىڭ تارىخقا تۆھپەڭ.

① «پېچاقنى ئاۋۋال ئۆزۈڭگە سال، ئاغرىمىسا كىشىگە» دېگەن ماقال كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئۆچقۇنجان ئۆمەر

قەشقەر

(داستان)

مۇقەددىمە

ئەي قەشقەر، ۋەتىنىمنىڭ ئالتۇن زېمىنى،
جاھانغا تونۇلغان گۈزەل، قەدىم يۇرت.
ياڭرىسا قوينىڭدىن مۇقام، ناخشىلار،
ئىشقىڭدىن قەلبىمدە لاۋۇلدايدۇ ئوت.
ۋەتىنىمنىڭ غەربىدە تۇرىسەن مەغرۇر،
نۇسرىتىڭ — شانىڭغا بارچە جان شاھىت.
تۈنۈگۈن، بۈگۈنۈڭ ئەلنىڭ يادىدا،
چاقنىغاي ئەتەڭمۇ نۇرلۇق مەرۋايىت.

بىرىنچى باب

قامۇسلاردىن بىشارەت

قەشقىرىم، تارىخنىڭ مەزمۇت ھەيكىلى،
مېھنەتكەش خەلقىنىڭ تاجۇ — دۆلىتى.
سېنىڭدە تۇغۇلغان ھەر بىر ئىنساننىڭ،
ئۇرغۇيدۇ ئەلسۆيەر تۇيغۇ، ھىممىتى.
بىر قەترە سۈيۈڭدە چاقنايدۇ مىڭ كۆز،
نامىڭمۇ ئۆزۈڭدەك ئىللىق، يېقىملىق.
سېنىڭدىن ئىپتىخار ئەيلەپ ھەر بۇۋاق،
كۈلىدۇ بۆشۈكتە پاھ، ۋىلىق، ۋىلىق.
ئۆزۈڭسەن چاقنىغان كاھىشلىق زېمىن،
باتۇر ۋە ئەقىللىق بۇ يەرنىڭ خەلقى.
پۈتۈلگەن شەرىپىڭ قانچە قامۇسقا،
يوق، تارىخ بۇراشقا ھېچكىمنىڭ ھەققى!
ياشىغان سېنىڭدە جاھانغا مەشھۇر،
ئالىملار تاجىسى يۇسۇپ خاس ھاجىپ.
ئۇ يازغان شاھ ئەسەر «قۇتادغۇبىلىك»،
ئەقىلنىڭ جەۋھىرى، گۆھەر ئاجايىپ.

شاۋقۇنلۇق بۇلاقتىن كېلەر كۈي — نىدا،
سۇ ئىچكەن بۇ يەردە مەھمۇد قەشقىرى.
ئۇ يازغان «دىۋانۇ لۇغەتىت تۈرك»،
ئىلمۇ — پەن كۆكىنىڭ ماھى ئەختىرى.
ئەۋلىيا، ئۇلۇغلار ماكانى ئۆزۈڭ،
كۆز ئاچقان سېنىڭدە ئەھمەد يۈكنەكى.
تۆھپىكار سۇلتانى رەشىدخان بىلەن،
قوغدالغان ۋەتىنىمنىڭ زېمىن بىرلىكى.
كاتىپلار مۇنبىرى سەندە ئەڭ ئېگىز،
سەن تۇغقان خىرقىتى ئۇلۇغ شائىرنى.
پەزىلەت بابىدا زۇھەل كەبى ئۇ،
چاقنىغان يورۇتۇپ، ھەقنى — زاھىرنى.
تۇرىدۇ زامانداش نازىم، سەبۇرى،
ئانىغا سۆيۈنگەن بالىدەك گويا.①
بىلىشكەن غۇربەتلىك كۈنلەرنى راھەت،
ئەل ئۈچۈن ھەممىنەپەس بولغاچقا شەيدا.
سېنىڭدە مۇھەممەت سادىق قەشقىرى،
پۈتكەنتى تارىختىن ئالتۇن سەتىرلەر.
توپاڭنى ئىسپارغا ئوخشىتىپ گۇمنام،
باغرىڭغا تۆككەنتى كۈمۈش — قەترىلەر.
ئۇخلىماي قانچە تۈن قامۇسلار پۈتكەن،
ئابدۇرېھىم نازارى بۇلاق بېشىدا.
قېشىدا ھەمراھىسى تۇردۇش غېرىبى،
شەرەپكە يار قىلغان ھەر بىر ئىشىدا.
ئەل ئۈچۈن تەجەللى چەككەن رىيازەت،
تىزناپنىڭ سۈيىنى يالاڭئاياق كېچىپ.
ئايلانغان قاھىرە، باغدات، قۇددۇسنى…
مەرىپەت بېغىنىڭ ئىشىكىن ئېچىپ.

www.uyghurkitap.com

شەۋقىدۇر ئىززەتكە سازاۋەر ئالىم،
نامىڭنى تاراتقان پۈتكۈل دۇنياغا.
سىنىڭدە بېسىلغان گېزىت - ژۇرناللار.
تارقالغان مەدىنە ھەم بۇخاراغا…
مەشقاۋۇل، مۇغەننەس بۆشۈكى ئۆزۈك،
تۈگۈمەس مەرتىلىرىڭ نامى - شەرىپى،
ھەر قايسى ئۆزگىچە چاقنايدۇ كۈندەك،
چاقنايدۇ غايىسى، ئىستەك، تەلىپى.
مەشرىقمۇ - مەغرىپمۇ تەلپۈنگەن ساڭا،
بولغاچقا تۈپرىقىڭ مۇنبەت ھەم گۈزەل.
سېنى بىر كۆرمەككە بەيتۇل ھەرەمدەك،
ساناقسىز دىللاردىن ئاققان كۈي - غەزەل.
بۈيۈك تاڭ ئەلچىسى، چوڭ سەيياھ جاڭ چيەن،
بۇ گۈزەل باغرىڭغا كەلگەن ئىنتىلىپ.
دوستلۇقىنىڭ ھىممىتى يۈكسەك ھەممىدىن،
«مەرھابا» دېگەنسەن پايانداز سېلىپ.
ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك بېغىدا ئۆسكەن،
ئۈزۈمنى سەن شۇ چاغ بەرگەن ئەمەسمۇ؟
باشقىلار ئۈجمىنى بىلمىگەن چاغدا-
سەن پىياز، بېدىنى تەرگەن ئەمەسمۇ؟
ئەمەسمۇ سەن ئۆزۈڭ ئۇرۇقنىڭ پىرى،
ئۈندۈرگەن لويانگدا يۇمغاقسۈت، سامساق،
زېغىرنىڭ يېغىدا ئوخشىتىپ پولۇ،
ئۈگەتكەن ئۇلارغا تېرىشنى قولماق.
ئەمەسمۇ سەن ئۆزۈڭ دوستلۇق كۆۋرۈكى،
كەيفىڭدە تۇتقازغان ئەنجۈر ھەم ئانار.
جاڭچيەننىڭ تۆھپىسى پاكىتقا شاھىت،
ھەر قامۇس، دىۋاندا پارقىراپ يانار…
مىمارلىق سەنئىتى چاقنىغان سەندە،
تام - تورۇس، تۈۋرۈكتىن جەننەت كۆرۈنەر.
ھەر مەسچىت، خانىقا، مەدرىسىلىرىڭدىن،
ئالەمچە زوقلىنىپ، كۆڭۈل سۆيۈنەر.
قول - ھۈنەر سەنئىتى تەڭداشسىز سەندە،
قىز - چوكان قولىدا جۇپ ئالتۇن ئۈزۈك.
جاھاننىڭ قەيىرى بۇنىڭغا ئوخشار؟
جەننەتنى مۇشەدە دېگەنلا تۈزۈك.

مۇزىكا ئەسۋابى، پىپا ھەم غىجەك،
ياسالغان سېنىڭدە، تارقىغان چەتكە.
ئېۋۇرىقلار، پەتنۇسلار،
ئاپتۇ - چىلاپچا،
ئېرىشكەن ئەڭ ئالىي باھا - قىممەتكە.
كاسىپلار توقۇغان شايى - ئەتلەسلەر،
قانچىلاپ قىزلارغا بەرگەن رەڭ، زىننەت.
پەرغانە، ئورۇنبورك،
كاراچىلاردا…
سېنىڭ خىل ماللىرىڭ تۇرغان رەتمۇ-رەت.
كاشغەر — نامىڭنى بىلىدۇ جاھان،
سەن يىپەك يولىنىڭ لەنگەر - مەنزىلى،
ئانت ئىچكەن بىر قېتىم قىلماققا تاۋاپ،
قانچىلاپ سەئىدى، شىرازى، گەردىزى.②
ئەي قەشقەر قەدىمكى، گۈزەل ئوردىكەنت،
پۈتۈلگەن تارىخقا نامىڭ ئۆزگىچە.
قامۇسلار زوق بىلەن سۆزلەيدۇ تىنماي،
بۇ تەرىپ، قىسمەتتىن پەقەت بىر تامچە.

ئىككىنچى باب

تون قاراڭغۇلۇقىدىكى شەپەق

ئاھ، قەشقەر، ئۆتمۈشۈڭ كەتمەس ئېسىمدىن،
تۇرىدۇ سىياقىڭ ئالدىمدا ئەنە.
بىر ئۈچلۇق زىخ — يىڭنە سانجىلغان كەبى،
يۈرەكنى تىلغايدۇ مۇدھىش مەنزىرە.
قېنىڭنى يىلىكتەك شورىغان تىنماي،
تېرىكتاپ — زالىملار يەلكەڭگە مىنىپ.
بايلىقنى ياراتقان مېھنەتكەش خەلقىڭ،
ئۆتكەنتى ئەركىسىز، كۆكسى مېجىلىپ.
خاقانلار ئالمىشىپ ئۈستۈڭدىن بىر - بىر،
ئەيش ۋە ئىشرەتتە ئۆتكۈزگەن كۈنلەر.
زار بولۇپ بىر ناندا، بىر تال زاغرىغا،
قۇل كەبى ياشىغان يېتىم - يوقسۇللار.
غۇربەتلىك يېزا، قىر، قىشلاقلىرىڭدا،
دەردمەنلەر ناخشىسى ياڭرايتتى مۇڭلۇق.

باغلىرىڭ ۋەيرانە، رۇخسارى سۇلغۇن،
گۈلشەندە بىناۋا بۇلبۇل، تۇمۇچۇق.
ئەشۇ چاغ قويندۇڭنى قاپلىغاچ زۇلمەت،
ئاقاتتى مۇڭلىنىپ تۇمەن دەرياسى.
ھېيتگاھدا قازىنىڭ قولىدا دەررە،
نەدىمۇ قايىنسۇن ئەلنىڭ ساماسى؟
قەيەرگە سولانغان تۇمۇچۇق كەبى،
جان بەرگەن قانچىلاپ مەسۇم سەلىمە.③
خان، ھەزرەت، تۆرەمگە بولغان «ئويۇنچۇق»،
قانچىلاپ ئىپارخان، گۈزەل ئامىنە.④
«رابىيە – سەئىدىن» دەك ئاشۇق – مەشۇقلار،
دەسسەلگەن زورلۇقنىڭ پەنجىسى بىلەن.
گۈلەختە ئوت سۇنغان يېتىمچى بالا،
دەرت تۆككەن تەڭرىگە ناخشىسى بىلەن.
خەلقىڭنى قۇل قىلىپ ئۆتمەكلىك ئۈچۈن،
ياسىغان چوڭ راۋاق، بۇتخانا، سېپىل.
ھاشارچى جەسەتى قالغان تالادا،
يوقسۇللا – نامراتقا كىم بولغاي كېپىل؟
ئاق تاغلىق، قارا تاغلىق خوجىلارزاتى،
تولدۇرغان يانچۇقنى ئالتۇن، كۆمۈشكە.
بىر خوجۇن لىق پۇلغا كەلمەيتتى بىر نان،
تالاي جان مەجبۇرتى ئاچتىن ئۆلۈشكە.
قوش زۇلۇم بەختىڭگە سالغانتى چاڭگال،
بۆرىدەك ھۆكۈرەپ قىلاتتى خىرىس.
سەن بولغاچ بىرلوق گۈش ھەم تەييارنىمەت،
يىراقتىن قولىنى سوزاتتى ئىبلىس...
ئاھ قەشقەر قىسمىتىڭ نۇرغۇن ۋە نۇرغۇن،
يۇتقانتى مەرتلەرنى تۆرمە ۋە زىندان.
ئادالەت، ئەركىنلىك، بەخت يولىدا،
ھېسابسىز ئوغلانىڭ بەرگەن ئىدى جان.
غەزەپتىن سەل بولغان قىزىل دەرياسى،
مۇتردىبان كەبىلەر بولغاندا قۇربان.
بېلىقلار يېشىدىن ئۇلغايغان تۇمەن،
نەفىسە، تېيىرخان چەككەندە پىغان.

نوزۇگۇم زۇلمەتكە ئۇرغاندا قىلىچ،
قوت تىلەپ تالاي جان بەرگەن كۈچ-مەدەت.
قەشقەرنىڭ ھەر قىزى بىر شاھى مەردان،
ئەل - يۇرتقا جىسمىدىن ئاققاچ مۇھەببەت.
چىللىغان تاشۋاينىڭ راۋابى ئەلنى،
جاھالەت كۆكسىگە خەنجەر ئۇرۇشقا.
تۈش - تۈشتىن ياڭرىغان بىر ئوتلۇق خىتاب،
كەڭ، ئادىل، ھەققانىي زامان قۇرۇشقا.
كۆلكىنىڭ شاھ - پىرى سەلەي چاققانمۇ،
ئېنتىلگەن ئۇمىدلىك تاڭغا - يورۇققا.
ھەر ھېكمەت، لەتىپە گويا ساداق - ئوق،
رەقىپكە بەرگەن ئۇ، ئەجەللىك سوققا.
ئەشۇ چاغ مادوتەي رەڭگىدە قان يوق،
سارامسىم، تەشۈشتە ياتالمىغان تىنچ.
تىترەتكەن سىيىت نوچى نوچىلىق بىلەن،
نان قېپى-ى چىرىكنى ماگدۇرماي غىرىچ.
قوزغالغان چېغىدا شىڭخەي ئىنقىلاب،
قەشقەردە گىلاۋخۇي،
قەيسەر ئەزىمەت...
«ئىزچىلار» مارشىغا بولغان جور-تەڭكەش،
ساناقسىز زىيالىي،
تەۋپىق كەبى مەرد...
ئوت ئاچقان جاھانگىر تەلۋىگە ئۇلۇغ،
ئابدۇقادىر موللام ئەلگە رەھنىما.
باشلىغان خەلقىڭنى جەڭگە يېڭىشكە،
دەردمەنلەر رەنجىگە ئىزدەپ چەن شىپا.
ئۇن قاتقان نىلقىنىڭ گۈلخانلىرىغا،
تاشقاندا يوقسۇلنىڭ سەۋرە قاچىسى.
چەشتاغدا ئەنجانلىق چاققان چېقىندەك،
قوزغالغان زەرەپشان، ئىزناپ ۋادىسى...
قەشقىرىم، ئەشۇنداق سانسىز مەرتلىرىڭ،
ئېلىشقان كالامپاي، شوم زامان بىلەن.
كۆز نۇرى تىكىلگەن قىزىل شەپەققە،
قانلاردىن يول ئاچقان كۈي، داستان بىلەن.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ئۈچىنچى باب

تەنتەنە

گۈل قەشقەر، نۇر قەشقەر، قەدىناس يۇرتۇم،
باققانىڭ تالاي ئۈچۈن تەلمۈرۈپ قاراپ.
سۈرۈلگەن چېغىدا قارا بۇلۇتلار،
قىزاردىڭ شەپەقتىن رەڭگىڭ جۇلالاپ.
زالىملار تەختىنى قىلدى كۆمپەيكۈم،
يەنئەندىن ئېتىلغان توپىنىڭ ئاۋازى.
ئەسىرلىك ئارمانلار يېتىپ ۋىسالغا،
ياڭرىدى كۆكسۈڭدە ئازادلىق سازى.
ئۆتكەندە كوچاڭدىن رەتلىك سەپ بولۇپ،
ئازادلىق ئارمىيە ناخشا ياڭرىتىپ.
ئالقىشلاپ ساناقسىز روزەك باشلار،
شۇ تىلسىز راۋابنى چالدى سايرىتىپ.
بەئەينى مەخمەلدىن كىيىم كەيگەندەك،
ياساندى يەكەننىڭ مۇنبەت دالاسى.
نەفسە زوقلىنىپ بولدى رازىمەن،
خۇشخەۋەر يەتكۈزگەچ تاڭنىڭ ساباسى.
ياباغۇ يۇرتىدىن شائىر «قەلەندەر»
«ئارمانغا يەتتىم» دەپ كەيدى زەر-لىباس.
«تويۇڭلار مۇبارەك!»-دېدى شۇل ناقىس،
«قاندا قىمۇسۇيۇنمەي، تۇرايمەن تىم تاس؟»...
زەڭگەر رەڭ ئاسماندا ئەيلىدى پەرۋاز،
تىنچلىق كەپتىرى شوخ قانات قېقىپ،
شۇ كۈنى تۇغۇلغان سەبى بوۋاققا،
«ئازاد» نى قويدى ئەل ئۇلۇغ ئات قىلىپ.
ھەر دۇكان، ھەر ئۆيدە قاينىدى سۆھبەت،
ھەر جانىڭ رەڭگىدە كۈلكە تەبەسسۇم.
قوغلىنىپ بىر يولى، كەلمەسكە كەتتى،
يۈرەكنى تىلغىغان ھەسرەت، بۇرۇختۇم.
چىقمايدۇ ئەسلەردىن گۈزەل كارتىنا،
قىزىلنىڭ بويىدا توي بولغان كاتتا.
كۆرمىگەن قەشقەرلىق بۇنداق خۇشلۇقنى،
ھېچنىمە تەڭ ئەمەس ئاڭا شۇ تاپتا.
ئىخ ئەنە، تەبرىكلەپ توينى يىگىتلەر،
ھېيتگاھدا، پەشتاقتا چالدى ناغرىنى.
ئاپئاق چاچ بوۋايمۇ چۈشتى ساماغا،
قاپلىدى تەنتەنە تارىم باغرىنى.
دۆلەتباغ، نەزەرباغ ھەممە شامالباغ،
راستلىدى سەيلىگاھ، قۇچاقىنى ئېچىپ.
پامىرمۇ توي ئۈچۈن تەييارلاپ سوۋغا،
پارتىزان شىر دىنبەك كەلدى ئات مىنىپ.
قاينىدى قاغىلىق، دولان سەنئىمى،
قەدىمى بارچۇقمۇ ئاڭا ئۈن قاتتى.
«ياشىسۇن ئازادلىق!
ئەركىنلىك - تىنچلىق!»،
زامانغا مۇھەببەت سەلدەك ئاقاتتى...
مىللەتلەر دوستلۇقى كۆكلەپ باشقىچە،
چاقنىدى كەڭ سەھرا، شەھەر، تاغ - ئېدىر.
جەم بولۇپ قىزىلتۇغ ئاستىغا ھەممە،
باشلاندى سەھىپەڭدە يېڭى بىر ئەسىر.

تۆتىنچى باب

يول ئەگرى - توقاي

ئەي ئالتۇن بۆشۈكۈم، ئەي گۈزەل قەشقەر،
سەن بىلەن ئاسمانغا تاقاشتى باشلار.
يۇرتلارنىڭ ئىچىدە بولدۇڭ رەناسى،
دىللارنى خۇش قىلدى مەمنۇن قاراشلار.
يېڭىچە ھاياتىڭ باشلاندى شۇنداق،
تاشلىدىڭ گاڭ قەدەم جاسارەت بىلەن.
ئۈچتۈڭسەن ساماغا بىر شۇڭقار كەبى،
چىن، پارلاق نىشانغا ساداقەت بىلەن.
يوقسۇللار قەددىنى رۇسلىغاچ راسا،
قىرقىلدى فېئودال بەگلىك يىلتىزى.
نامراتلار قولىغا ئۆتتى يەر ھەم سۇ،
نۇر چاچقاچ گۆھەردەك تۆگەي دەستۇرى [6]
يېڭىشلار دولقۇنى چىقتى ئەۋجىگە،
پاختەكلە خەلقىگە كېلىپ ئالتۇن خەت. [7]
ھېسابسىز تۇردىكام[8] بولدى بەختلىك،
ئەشۇ خەت نامراتقا بەرگەچكە مەدەت.

تۆمەنلەپ دېھقانلار تەشكىللەندى چىلىك،
يۈز ئاچقاچ كۆنسىرى ئۈلۈغۋار پىلان.
ئۆملۈكنىڭ ھەق نۇرى چېچىلغاچ تەكشى،
چىن بەخت ناخشىسى ياڭرىدى ھەر يان.
تونۇلدى جەڭلەردە ئىسمائىل مەممەت،
ياڭرىغاچ قويۇنۇڭدا غەلىبە خۇشخەۋەر.
ئىلىم - پەن باغچىسى تولدى گۈللەرگە،
ھەر ساھە ھەر كەسىپ قۇچتى شان - زەپەر...
ۋە لېكىن پەلەكنىڭ يۈزى قارايدى،
ئۈستۈڭدە بىر مەھەل پىقىراپ قويۇن.
ياخشىلار مىسلىسىز چەكتى رىيازەت،
غەلىيانچى شايا تۇن ئوينىدى ئويۇن.
ئىستانوك توختىدى مەزمۇت رېتىمدىن،
توختىدى ئورچۇقلار پىقىراشلاردىن.
«ئىنقىلاب» دېيىلسە ئوغاقنى تاشلاش،
ئۈنەمدۇ زىرائەت ۋارقىراشلاردىن؟
يەنئەننىڭ گەمىسى ئۆستۈرگەن مەرتلەر،
تۆھمەتتىن بېشىغا كەيدى ئاق قالپاق.
نىلقىدا «ھۇررا!» دەپ كۆكرەك كەرگەنلەر،
باش - كۆزى يېرىلىپ، يېدى تاش- توقماق.
ماگىزدىن، مەكتەپلەر كۆيدى كۈل بولۇپ،
شۇ ئېسىل بىنالار خۇمدانغا ئوخشاش.
كۆزلەرنى ياشلىغان ئاپەت دەستىدىن،
قانچىلار يۇرت تاشلاپ ئېلىپ كەتتى باش.
ھېيتگاھدا كىتابلار كۆيسە ھەپتىلەپ،
ئىس - دۈتتىن ساما مۇ قىلدى دات - نالە.
«تۆت كونا» دېگەندىن بازارلار چاپ-چاپ،
چېقىلدى راۋاب، نەي،

پەتنۇس - پىيالە...

ئاھ قەشقەر، جان قەشقەر، ئەزىزان قەشقەر،
ياشلىدى كۆزۈڭنى ئەشۇ قىسمەتلەر.
قىش كېتىپ باھارنىڭ كېلىشى ئېنىق،
بىكارغا ئېيتىلغان ئەمەس ھىكمەتلەر.
ھەر قانداق سەۋرنىڭ بار ئىدى چېكى،
غەزەپتىن قىرغاققا ئۇرۇلدى تۈمەن.
ھۆسنۈڭنى چاقناتتى يېڭى بىر باھار،
گۇم بولۇپ ئازازۇل،

كۈلگەندە ۋەتەن.

بەشىنچى باب

ئۇلۇغ بۇرۇلۇش

چىن بەختىم، شەۋكىتىم سۆۋلىتىم قەشقەر،
ھە، قانچە تىلەك داۋان،

پەللىدىن ئاشتىڭ؟
ھە، قانچە قۇربانلار بەدىلىگە سەن،
بۈگۈنكى نۇسرەتتىن خۇشپۇراق چاچتىڭ؟
ئېيپ كەلدى بەختىڭگە بىر يېڭى باھار،
تارىخقا پۈتۈلگەن شۇ ئۇلۇغ يىغىن.⑨
ئالماسنىڭ يۈزىدەك پارلىدى تاڭلار،
بېھىشنىڭ رەڭگىدەك چاقنىدى زېمىن.
تاقالغان دەرۋازا ئېچىلدى بىردىن،
ساپ ھاۋا غۇقىراپ كىردى دىماققا.
باشلاندى ۋەتەندە بىر يېڭى دەۋر،
يېڭىشنىڭ مېۋىسى تولدى گۈلباغقا.
مىسالى تارىمنىڭ ئۆركەشلىرىدەك،
ئىسلاھات شامىلى سوقتى گۈكىرەپ.
تونۇلدۇق جاھانغا ئوچۇق شەھەر دەپ،
تونىدى ئېنگىلىز، فرانسۇز، ئەرەب...
پاھ، قەشقەر شادلىقىم تۈگىمەس - پۈتمەس،
بۇ يېڭى دەۋردە ھۆسنۈڭگە باقسام.
نامىڭدىن تېخىمۇ پەخىرلىنىمەن،
يىگىتلىك مەڭزىمنى مەڭزىڭگە ياقسام.
زوقلىنىپ قارايدۇ ساڭا ھەممە جان،
كۆرگەندە تاغ كەبى ئۇتۇقلىرىڭنى.
بەختىگە سىمۋول قىلىدۇ ياشلار،
شەلپەردەك قىزارغان ئۈپۈقلىرىڭنى.
شەھەردەك شاۋقۇنلاپ يېزا - قىشلاقلار،
باغلارنىڭ ھۆسنىدىن كۆرۈنەر جەننەت.

www.uyghurkitap.com

كات، ساندۇق لىق تولغان بۇغدايغا، ئاشقا،
دوستخانىدا مۇراببا،
قەنت ـ گېزەك نېمەت ...
ھەر ھويلا بىر باغچا، گۈللۈك تال باراڭ،
باغلىرىڭ لىق تولغان شېرىن مېۋىگە.
شاخلاردا مارايدۇ ئەنجۈر ھەم ئانار،
ئاپىرىن ئەيلەيسەن نەشپۈت، بېھىگە...
بېرىدۇ يۈرەككە مەنىۋى لەززەت،
رادىئو، ئۈنئالغۇ ھەمدە تېلېۋىزور.
پالاسلار ئالماشقان شىرداق، گىلەمگە،
يېڭى ئۆي، يېڭى يول ياسالغان پۈزۈر.
زاۋۇتلار گۈدۈكى ياڭرىسا سەھەر،
ئۇچقۇنلار چاچرىتىپ ئېگىز تۈرخۇندىن.
سەككىز تاش قوينىدا باتۇر ئىشچىلار،
تاۋلايدۇ ئىرادە چوغدەك يالقۇندىن.
پاھ ئەنە كۆزلەردە ئۈمىد ۋە ئىشەنچ،
ئېتىلغاچ فونتاندەك كۆكيار نېفىتى.
باشلاندى قۇملۇقتا شاۋقۇنلۇق ھايات،
بولغاچقا خەلقىمىزنىڭ تاغدەك جۈرئىتى.
ئورچۇقلار يېنىدا توقۇمىچى قىزلار،
قوللىرى زەپ چاققان، كۆزلىرى ئويغاق.
شۇ رەڭدار بىردىس ھەم چىتلارنى بۈگۈن،
تائىمدۇ كۆكسىگە تاشكەنتلىك قىزچاق.
سوخودا يېڭىدىن قۇرۇلدى زاۋۇت،
نەقەدەر راھەت ھە، قەشقەر پېۋىسى؟
شياڭگاڭمۇ پەيزاۋات قوغۇنى يېدى،
چاپلايدۇ تاڭلايغا تىلنى شىرنىسى.
ئىسلاھات نۇرىدىن تېپىپ نەپ ـ ئۈنۈم،
ئوڭشالدى ئېگىز ـ پەس،
ئويمان ـ دۆڭلىرىڭ.
ياراشقان قوينۇڭغا رەت ـ رەت ئىمارەت،
پارقىرار ئەينەكتەك پاكىز يوللىرىڭ.
ماگىزىن، رەستىلەر سەندە شۇنچە كۆپ،
ياراشقان قوينۇڭغا سودا مەركىزى.
ئودالدى، ئۆستەڭبويى، يېڭى بازاردا،
ۋە بەلكىم تېپىلار توخۇ سۈت، قىمىزى...

ئۇ كوچا، بۇ كوچا، ئايىغى يوق كوچا،
ئاشخانا، دۇكانلار سەندە تولا گەپ.
ئۆگرە، چۆچۈرە، مانتۇ ھەم پولۇ.
ساقلايدۇ خېرىدار تائامغا ئەدەب.
زەرگەرلەر ئالتۇندىن سوقسا ھالقىنى،
ئاشپەزلەر تارىدەك سوزىدۇ لەغمەن.
تىجارەت ـ ئوقەتكە ئېچىلغاچ كەڭ يول،
يېتىشكەن سېنىڭدە مىڭلاپ ھۈنەرۋەن.
بۇ يەردە ئۈزۈكنىڭ خىللىرى تولا،
ئاق ياقۇت، كۆك ياقۇت، زەڭگەررەڭ ياقۇت.
يېڭىسار پىچىقى ئەركەككە ھەمراھ،
قىزلارنىڭ قەلبىدە لاۋۇلدىتار ئوت.
بۇ يەردە دوپپىنىڭ خىللىرى تولا،
ئاق بادام، كۆك مانپۇ، مارجان ھەم چىمەن.
شۇ نەفىس كەشتىلەر كۆزنى چاقنىتار،
قىز چوكان گۈلسۈپەت،
ئەۋرىشىم بەدەن.
ئارخېئولوگ، يازغۇچى،
سەيياھ ھەم رەسسام،
قوينۇڭغا يول ئالغان ھەر قانداق كارۋان.
يولىمۇ ئۇ شائخەي، خاڭجۇ، خاربىندىن،
سەن ئۈچۈن ئەڭ ئېزىز ھۆرمەتلىك مېھمان.
قەشقىرىم مۇسۇلمان دۇنيا گۈلشىنى،
چەت ئەللىك دوستلارغا ئۆزۈڭسەن لەنگەر.
كەلسىمۇ ئۇ، توكيو، لوندون، يەمەندىن،
قۇچاقلار باغرىڭنى سېنى بىلىپ زەر...
قەشقەرگە كەلمىگەن ھەر قانداق كىشى،
كەلسىمۇ شىنجاڭغا ئەمەستۇر ھېساب.
قەشقەر دەپ ئاتالغان بۇ يۇرتنىڭ نامى.
ئۇيغۇرغا باغلانغان،
بۇدۇر دەل جاۋاب.

ئالتىنچى باب

ئىلىم ـ مەرىپەت گۈلشەنى

قەشقىرىم، ۋەتەنىنىڭ كۆزى، مۇنارى،
ئۆركىلەي نۇسرىتىڭ، بەختىڭدىن سېنىڭ.

تارىختا «ساچىيە» بۆشۈكى بىلەن،
بۇ قاتتىق ئۇ قاتقا تارالغان نامىڭ.
پاھ بۈگۈن تېخىمۇ پارلايدۇ ھۆسنۈڭ،
ئىلىم ـ پەن يولۇڭغا بولغاچقا قانات.
قانايدۇ پەن ـ بىلىم بۇلاقلىرىدا،
شىجائەت ئۇرغۇتۇپ يۈز مىڭلاپ پەرھات …
ئوپالدا،

يېنىدا «ھاي ـ ھاي تېرەك» نىڭ،
ياتىدۇ كۆز تىكىپ شۇ مەھمۇد بوۋام.
دەيدۇ ئۇ: «بىلىمسىز دىلىدۇر ئەما،
مەرىپەت ئىزدەنگىن، ئەۋلادىم، ئاۋام …».
چاقنايدۇ سېنىڭدە قايتا ياسالغان،
خاس ھاجىپ قەبرىسى ھەيۋەت ھەم كۆركەم.
ھەر ئاخشام تولۇنئاي قىلىدۇ تاۋاپ،
يۇلتۇزلار ئايلىنار كەتمەي بىر قەدەم.
شۇ بىر جۈپ زامانداش، بىر جۈپ ئۇلۇغزات،
تۆۋرۈكى ئۇيغۇرنىڭ، دىلدىكى ئەختەر.
ئۇلارنىڭ قامۇسى ئەبەدىل ـ ئەبەت،
تۆكىدۇ ئادالەت، ئىلىمدىن كەۋسەر.
……………………………………

قەشقىرىم، ئىلىم ـ پەن گۈلىستانى سەن،
ئەنئەنە، يوسۇنلار سېنىڭدە يۈكسەك.
يەسلىدىن باغچىغا، مەكتەپكە قەدەر،
دەرس ئالار ئەخلاقتىن ياش ئۆسمۈر، گۈدەك.
ئەجدادلار روھىدىن ئويغانغان ئەۋلاد،
بۈگۈنكى دەۋرنىڭ يېڭى ۋارىسى.
تومەنىنىڭ بويىدا ئالىي بىلىم يۇرت،⑪
ياشلىرىڭ كۆكسىدە ئارزۇ ـ غايىسى.
قۇرۇلدى قوينۇڭدا ئۇيغۇر نەشرىيات،
ئۇيغۇرنىڭ نامىغا ئوخشايدۇ نامى.
ئۇ يەردە بېسىلغان كىتاب، دىۋانلار،
ئەل ـ يۇرتنىڭ ھوزۇرى، جاننىڭ ئارامى.
پەن ـ تېخنىك ئىشلىرى سەندە مىسلىسىز،
پاختا، شال، قوناقتىن نۇرغۇن ئەلا سورت.
يەر تېرىش ھەم يىغىش ئىلمىي ئۇسۇلدا،
يوللانغان ئەجەلگە زىيانداش قۇرۇت.
توكيودا⑫، تۇنىستا⑬ ياڭرىدى مۇقام،
پۈركەلگەچ گۈللەرگە سەنئەت باغچىسى.

ئۇيغۇرنىڭ بىكىسىنى چۆشەندى جاھان،
باق، دىلبەر يۇنۇستۇر مىڭدىن تامچىسى.
ئۆزۈڭسەن مېھرىبان، شەپقەتچىم ئانام،
قوينۇڭدا يېتىشتى ساناقسىز دوختۇر،
جان بەرگەچ شۇ كۈمۈش، يىگىنە ئوكۇللار،
بىمارلار كۆڭلى خۇش،

غەم ـ غۇسسى يوقتۇر.
سەمەندە قەد كەرگەن شىپاخانىدىن،
مىڭلىغان كىشىلەر كۆردى نەپ ـ ئۇنۇم.
ئاق كېسەل داۋالاش سەنئىتى، ئىلمىي،
ئايرىماي مىللەتنى قىلدى ساق ئۇم.
تەنھەرىكەت سېپىدە تۆھپەڭ باشقىچە،
ساغلاملىق كۈچ بەرگەچ ئىشچى ـ دېھقانغا.
دارۋازلار ئارقاندا ئەيلىسە پەرۋاز،
بېشىمىز يەتكەندەك بولار ئاسمانغا.
تونۇتتى ئەلئارا نامىڭنى قەشقەر،
چېلىشچى، چەۋەنداز، پالۋانلىرىڭ.
ئاز ئەمەس ئالتۇن، مىس، كۈمۈش مېداللار،
كۆرگەن بۇ شەرەپنى قاي سۇلتانلىرىڭ؟
ئانامسەن، باغرىمسەن، جانانىم قەشقەر،
تۆھپەڭ زور، يۇرت ئارا يۈكسەلدىڭچەندان.
ھايانتىڭ مۇنداق بىر ھېكمەتنى سۇندى:
يۈكسىلىش ئاچقۇچى — مەرىپەت، ئىرپان.

خاتىمە

ئەي، قەشقەر، ئىناقلىق، دوستلۇق سىمۋولى،
دوستلۇقنىڭ مىسالى قان بىلەن كۆشتەك.
بۇ دوستلۇق ئالدىدا ياۋ بولدى گۇمران،
بۇ دوستلۇق ئالدىدا بەختنىڭ قوش گېزەك.
دەۋرىمىز مېھرىدە ئۇلغايدىڭ، ئۆستۈڭ،
يىللارنىڭ قوينىدا غەلىبەڭنىڭ ئىزى.
سەن باسقان مۇساپە جاھانغا ئايان،
پارلايدۇ قولۇڭدا جەڭ ئەڭگۈشتىرى.
زەپەر ـ شان گۈلىنى قىسسىپ چېكىڭگە،
چاقنىغىسەن ئەي قەشقەر بەخت قەنىتىنى.
جېنىمىز سەن ئۈچۈن مەڭگۈ تەسەددۇق،
پەرۋاز قىل! قۇچاقلا گۈزەل ئەتىنى.

داستاندىكى ئىزاھلار:

① بۇ مىسرا شائىر ئوسمانجان ساۋۇت شېئىرلىرىدىن.

② XI ئەسىردە ياشىغان پارس تارىخچىسى گەردىزى «زەينۇل ئەخبەر» ناملىق كىتابىدا: «بۇ يەردە (قەشقەرنى دېمەكچى — ت) مېۋە - چېۋە ناھايىتى ئۇرغۇن، ئارپا، بۇغداي، قوناقنىڭ كۆپلىكىدىن ئاياغ بېسىپ ماڭغىلى بولمايدۇ، باغۋەنچىلىك ئىشلىرى شۇنداق تەرەققىي قىلغانكى، ئالما، ئۆرۈك، ئامۇتلار ھەتتا يوللاردا چېچىلىپ ياتىدۇ. خۇسۇسەن يىپەكچىلىك ئالاھىدە راۋاج تاپقان» دەپ يېزىپ، قەشقەرنى كۆرۈش ئارزۇسىنى ئىپادىلىگەنىدى.

③ سوۋېت ئۇيغۇر يازغۇچىسى سەيپىدىن شاكىروپنىڭ قەشقەر ھەققىدە يېزىلغان «شاتۇت» ناملىق ھېكايىسىدىكى ئايال پېرسوناژ.

④ ئاتۇشتىكى بىر قېتىملىق چوڭ كەلكۈن ئاپىتىدە مۇراد - مەقسىتىگە يېتەلمەي كۆز يۇمغان مۇھەببەت قۇربانى.

⑤ يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش توغرىسىدىكى مەركەزنىڭ ھۆججىتى.

⑥ 1952 - يىلى 3 - ئايدا پاختەكلە دېھقانلىرى ماۋجۇشىغا خەت يېزىپ يەر ئىسلاھاتىنىڭ غەلىبىسىدىن كېيىنكى شادلىق ھېسسىياتىنى ئىپادىلىگەنىدى. شۇ يىلى 9 - ئايدا، ماۋجۇشى ئۇلارغا جاۋاب خەت يازغان.

⑦ سەيپىدىن ئەزىزىنىڭ «تۇردى قاسىمنىڭ خۇشاللىقى» ناملىق ھېكايىسىدىكى پېرسوناژ.

⑧ ج ك پ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنى.

⑨ XI ئەسىردە قەشقەردە قۇرۇلغان ئەڭ ئالىي بىلىم يۇرتى. ئەينى چاغدا بۇ مەكتەپكە قاھىرە، باغدات، كابۇل، تاشكەنت، قوقان قاتارلىق جايلاردىن تالىپلار كېلىپ ئوقۇپ، ئىلىم تەھسىل قىلغان.

⑩ 1962 - يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە تۇنجى قېتىم قۇرۇلغان قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

⑪ 1988 - يىلى بىر قىسىم قەشقەر سەنئەتچىلىرى توكيوغا بېرىپ «ياپونىيە - جۇڭگو كۆرگەزمىسى» نىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىغا ئويۇن قويغانىدى.

⑫ 1986 - يىلى بىرقىسىم قەشقەر سەنئەتچىلىرى تۇنىسقا بېرىپ خەلقئارا ئويۇن قويۇش پائالىيىتىگە قاتناشقانىدى.

ئۆمەرجان ئوسمانى (شىپاھى)

ئالىم ئۆلمەس، ئەجرى كۆمۈلمەس

(مەرسىيەلىك تەرجىئى بەنت)

قاراسلاپ پەلەكتە چاقماق چاققاندەك،
تۆمەنگە سەل كېلىپ تەتۈر ئاققاندەك.
مۇجىدى يۈرەكنى دەھشەت شۇم خەۋەر،
كۆكسۈمگە تۇيۇقسىز چوغنى ئاتقاندەك.
تىترىدى ۋۇجۇدۇم مىسالى ياپراق،
ھۆرپىيىپ ئەزرائىل ماڭا باققاندەك.
ئىشەنمەي ئۆزۈمگە تىڭشىسام يەنە،
شۇ خەۋەر ئاڭلىنار چايان چاققاندەك.
ئاھ، ئېسىت! كۆز يۇمدى ئەھمەد زىيائى،
دەمداردەك بۇقۇلدار قەلبىم نىدايى.

دەۋرىمىز ئالىمى، پەيلاسوپ، شائىر،
شاگىرتلار ئەندازى، يازغۇچى ماھىر.
ئاي، يىللار ۋەزنىدىن پۈتكەزدىڭىز تۇم،
ئىلىم - پەن زۆھراسى ئۆچكۈن بوپ تاھىر.
پۇل - دۇنيا، چوڭ مەنسەپ قىلىپمۇ ئىنئام،
ئېتەلمەي سىزنى رام، قان يۇتتى ساھىر.①
نە قىسمەت - كۈنلەرنى كەلتۈرسۇن تارىخ،
ئەتتىڭىز چىن غۇرۇر، پاكلىقنى زاھىر.②

① ساھىر - سېھىرگەر، ئالدامچى. ② زاھىر - ئاشكارا.

AltunOq

ۋادەرىخ...! مۆھتەرەم ئەھمەد زىيائى،
مەرىپەت ئەھلىنىڭ دىل ئېھتىزازى.

قانمايمەن ئوقۇسام سىزدىن بىلىمنى،
ئەسلەيمەن «رابىيە بىلەن سەئىدىن» ... نى؛
تونۇلدى قوش «دىۋان» ① جاھان خەلقىگە،
سىزگە بەخش ئەتسە ئاز ئاسمان - زېمىننى.
نېمە دېگەن ئىستېئداد ئاڭا مۆجەسسەم؟
بۇ سوئال جاۋابقا قىستار دىلىمنى.
«ئەسىرىمىز فارابى، ناۋائىيسى سىز!...»
ئورناتتىم قەلبىمدە شۇنداق سېزىمنى،
بەرھەق، راست! ئەشۇ سىز - ئەھمەد زىيائى،
شاھىدكى قەلەمنىڭ تامغان سىياھى.

ئەل، مىللەت غېمىنى دائىم يېدىڭىز،
«ئىلىم - پەن، ئىرپاندىن كۈچ تاپ» دېدىڭىز.
نادانلىق خۇراپى ئىللەتكە قارشى،
ھەر جەڭدە قەتئىيەت، قەيسەر ئىدىڭىز.
ۋەتەننىڭ بىپايان تاغ - دالاسىنى،
گۈللەشتە زەربىدار سەپكە كىردىڭىز.
تۆھپىڭىز مەڭگۈلۈك بولدى ئابىدە،
ھېكمەتنىڭ تەشناسى دىلغا سىڭدىڭىز.
سىز ئۈلگە - رەھنىما ئەھمەد زىيائى،
مىللەتنىڭ سىز بىلەن زور ئىپتىخارى.

سىز بۇغرا ئەۋلادى، زەردىن پۈتكەندەك،
كەلدىڭىز ئالەمگە تاغنى يۈدكەندەك.
بۇ قەدىم مىللەتنىڭ ئىقبالى ئۈچۈن،
ئاسماندىن گوياكى خىزىر چۈشكەندەك!
سىز بىلەن پەخىرلىك ئىدۇق شۇ كەمدە،
كەتتىڭىز قەيەرگە يۇلتۇز كۆچكەندەك!؟
نە ئىسيان، نە تۇغيان، نە مۇسىبەت بۇ،
مەرىپەت كۆكىدە قۇياش ئۆچكەندەك؟!...
ئەلغىراق - ئەلغىراق!... ئەھمەد زىيائى،
بىزگە رەھىم ئەتسۇن شەپقەت ئىلاھى!

ياق، ياقەي، ئالىمغا مۇتلەق ئۆلۈم يوق!
قۇترىسا ئەزرائىل كۈرمىڭ قەلەم ئوق!
سىز - چىراغ، پەرۋانە - ئىلمىي تالىپلار،
ئېلىشقا تەشنادۇر بىلىم، ئىلھام، زوق...
سىز - بۇلبۇل، بىز - بىر گۈل، بۇلبۇل سايرىسا،
ئېچىلىپ قىزىل گۈل، چىقىرار ھاردۇق.
شۇ ئىشەنچ، ئارزۇدا ئىدۇق تەلەپكار،
سىز بولغاچ مەدەتكار، يۈرگەن كۆڭۈل توق.
ئاھ، ئېسىت! كېتىپسىز ئەھمەد زىيائى،
كۆز يېشىم ئەشئارىڭ بولدى سىياھى.

ئاھ، نېتەي، قۇتلۇق ئىز، نۇر - زىيا قالدى،
بىباھا ھېكمەتلىك تۇتىيا قالدى.
مۇبارەك قولىڭىز تۇتقان يادىكار،
تەۋەررۈك پەي قەلەم، زەر - سىيا قالدى.
ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا مىراس ئېتكۈدەك،
ئەجرىڭىز مېۋىسى شۇنچىلا قالدى.
شۇ بىزگە تەسەللى، ئەلھۆكمىلىللا،
ۋە لېكىن، زور پىغان مۇپتىلا قالدى.
خەيرىبەت، ئەلۋىدا ئەھمەد زىيائى،
گەر كېرەك بولسا جان مىڭلاپ پىدائى.

سىز ھايات! چوكانىيار - تارىم بويىدا.
سىز ھايات! خانتەڭرى، بوغدا تويىدا.
سىز ھايات! كۈچ تاپقان بەختىيار ئەۋلاد،
دەۋرىمىز پەرھادى - شېرىن ئويىدا.
سىز ھايات! ئىستامبۇل، لوندون، قاھىرە،
چاڭئەندىن باشلانغان يىپەك يولىدا.
سىز ھايات! ياشايسىز بىز بىلەن مەڭگۈ،
مەرىپەت گۈلشىنى، قەسرى قوينىدا.
سىز ھايات! ئى ئۇستاز ئەھمەد زىيائى،
كۆي قاتماق قەرزىم دەپ بىلدىم شىپاھى.

1989 - يىل، 13- نويابىر.

---

① قوش دىۋان — «تۈركىي تىللار دىۋانى» بىلەن «قۇتادغۇ بىلىك» نى نەشىرگە تەييارلاشتا قوشقان تۆھپىسى نەزەردە تۇتۇلىدۇ.

www.uyghurkitap.com

تۇرسۇنبەگ ئىبراھىم

شىئېرلار

ئالبوم

بۆگۈننى ئەتە،
ئەتىنى ئۆگۈن،
تۆۋەتنى بىلەن ئەسىر ئالىدۇ،
مەنىلىك ئۆتكەن ھەر بىر مىنۇتىنىڭ،
يۈرەك قېتىدا ئىزى قالىدۇ.
ئۇنتۇلماس ئەشۇ ئۆمۈر ئىزىنى،
ئەسلىتىپ ئالبوم ئەسكە سالىدۇ.

ئارمىنىم

يوق ئىدىم، بار بولۇپ كۆز ئاچتىم ئاخىر،
قاراڭغۇ دۇنيادىن يورۇق ئالەمگە.
كۆز ئاچتىم ۋە لېكىن كۆز يۇمدى ئانام،
تىترىدى يەر - زېمىن مېنىڭ نالەمگە.
ئەسىر قىپ ئالسىمۇ شۇم قارا ماتەم،
جان ئاتام ئۇستۇردى قىپ مېنى ئادەم.

ئوخشىدى ئىنسانغا سىياقىم - تۇرقۇم،
قاراڭغۇ دىلىمھەم پېشانەم بىراق.
«مەرھابا!...» دەپ قۇچاق ئېچىپ بىر ئۇستاز،
ئىلىمدىن دىلىمغا ياقتى نۇر چىراغ.
يورىدى دۇنيا، دىل ھەر ئىككىل ئالەم،
پارلىدى پېشانەم، ئىقبالىم - غايەم.

غايە دەپ ئاتلاندىم مۈشكۈل سەپەرگە،
چۆلدە قۇم، جۇت بوران توستى يولۇمنى.
غەرەزسىز ياخشىلىق، پاك دوستلۇق شۇچاغ،
گويىكى خىزىر بوپ تارتتى قولۇمنى.
ئۆلمىدىم، ئۆلمىدى ئىقبالىم - غايەم،
ئىشەندىم: يۈز ئاچقاي مەنزىلدە ئايەم!

ئويندۇم ئايەمدە بىر جانان بىلدى،
ئەپلىدى شادلىقتا پەرۋاز ياشلىقىم.
ۋە لېكىن، بىلمىدىم ئايەمدىن كېيىن،
نەلەرگە كەتتى ئۇ قەلەم قاشلىقىم؟!
مۇجىدى يۈرەكنى ھەسرەتلىك ئەلەم،
تۆكتى ياش مەن بىلەن قېتىلىپ قەلەم.

قەلەمكەش جەڭچى بوپ ئاتلاندىم جەڭگە،
شائىر دەك ئۆزۈمچە ئەشئارلار يازدىم.
ۋە لېكىن، ھەقىقىي ئەشئار بابىدا،
دوستلۇرۇم، شەكسىزكى - كۆپچاندىم، ئازدىم.
ئوخشىدى تەھرىردىم، پاك، نامىسىز ئادەم،
كۆز تىكتى شېئىرىمغا يۇرت، خەلقۇ ئالەم.

كۆتەردى دوستلۇرۇم، كۆتەردى يۇرتۇم،
ئىپتىخار، شادلىققا لىق تولدى قەلبىم.
كىرىشتىم ئىجادقا ئىشتىياق باغلاپ،
جان بەردى ھەر قۇرغا جانىجان خەلقىم.
ئاتىدىم ھەممىنى خەلقىمگە ھەردەم،
گۈل ئاچتى شۇندىلا ئىجادىم بەردەم.

«خەلقىم!» دەپ ئاتلاندىم جەڭگە كۈرەشكە،
رەقىبلەر ئوق ئېتىپ تۆكتى قېنىمنى.
ۋە لېكىن، ناتونۇش سېستىرا سەبداش،
قان بەردى...قۇتقازدى نىمجان جېنىمنى.
ئايلاندى مەركىزگە قايغۇلۇق ماتەم،
يۈز ئاچتى باشقىچە كۈلكىدە ئالەم.

ئارمىنىم - كۈلكىسىز تۈنلەر قوينىدا،
شام بولۇپ بىر مىنۇت چاقنىسام - ئۆچسەم.
نە ئارمان شۇ ئاددىي نۇرلۇرۇم بىلەن،
كەلگۈسى تاڭلارنىڭ ھۆسنىگە كۆچسەم.
ياشايدۇ ئارمانلار ئەۋجىدە ئادەم،
مەۋجۇتتۇر ياخشىلىق مەۋجىدە ئالەم.

كىشىلەرنى تېز قېرىتمايلى بىز

بۇ ئالەم پەيدا بولغاندىن بىرى،
كىملەر ئۆمۈرگە قېنىپ ئۆتكەندۇ؟
بۇيۇك شاھلاردىن تا گادايغىچە،
كىملەر ئارمانىغا تولۇق يەتكەندۇ؟!

تۇرسا ھايات ھەم ئارمان جەۋھىرى،
كىملەر قەدىرسىز دېسۇن ياشلىقنى؟
كىمۇ خالىماس ياشاپ ياش پېتى،
باغرىغا باسسا قەلەم قاشلىقنى؟!

شۇڭا كىشىلەر ئارا بەزىدە،
ياشلار ئالدىغا سۈرۈلۈپ قالار.
ئۇنى كەينىگە سۆرەپ دوستلىرىم.
خەقنى قېرىتساق نە پايدا بولار!؟

تەگىشىپ ياشنى، سۆرەپ كەينىگە،
كىشىلەرنى بىز قېرىتمايلى تېز.
ھايات جەۋھىرى ئاشۇ ياشلىقتىن،
«بىزار» دەلەيمىز قېنى قايسىمىز!؟

ئىنسان گوياكى بىر مەجنۇن بولسا،
ئۆمۈر ئەمەسمۇ مىسالى لەيلى؟
مەجنۇن لەيلىگە قانچىلىك كۆيسە،
ئەمەسمۇ ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ مەيلى؟!...

كىشىلەرنى بىز قېرىتمايلى تېز،
ياشلىق يالقۇنى دىلدىن ئۆچمىسۇن.
ئاشۇ يالقۇننىڭ ھارارىتىدىن،
ھېچبىر كىشىدىن ياشلىق كۆچمىسۇن!!

شېئىرنىڭ خاتىرىسى

ھەر گۈلدە ئۆزگە رەڭ، پۇراق بولغاندەك،
ھەر جاينىڭ ئۆزىگە خاس خاتىرىسى بار.
ئېسىمدە شېئىرغا كەلگەن كۈن ئەبەد،
يەردە گۈل، ياندا گۈل، كۆكتە كۈمۈش قار.

قار دېگەن زېمىستان زىننىتى تۇرۇپ،
غەيرىغۇ كەچ باھاردىمۇ ياغقىنى؟
(ياق بىلدىم، ئىكەنغۇ ئۇ تەبىئەتنىڭ
«مەرھابا!...» دەپ بىزگە چاچقۇ چاچقىنى).

چاچقۇلار، چاچقۇلار، كۈمۈش چاچقۇلار،
كېلىنلار قەلبىگە سىڭىپ كېتىڭلار.
مەيلى مەن ئارماندا كېتەيمەن مۇندىن،
مۇرادۇ ـ مەقسەتكە سىلەر يېتىڭلار!

تەشنالىق كويى

ئولتۇرىمىز يانمۇ يان ئەركەم،
گويا تىلدىن قالغاندەك جىم ـ جىت.
يىراق، دىلدا غايەت تەشنالىق،
ئاھ، بولارمۇ ئۇ شۇنداق بىت ـ چىت؟!

مەن قارىسام ئىنتىلىپ ساڭا،
چاچلىرىڭنى تاراپ قويىسەن.
قارىمىسام، يەرنىڭ تېگىدىن —
پات ـ پات ئوماق قاراپ قويىسەن.

بىلسەڭ ئاشۇ قارىشىڭ بىلەن،
يۈرىكىمگە نەقىش ئويىسەن.
ئېيتقىن دىلبەر، ۋىسال شارابىڭ
دىل جامىغا قاچان قۇيىسەن؟!

1988 ـ، 1989 ـ يىللار، لەنجۇ

ياسىن ئىسمايىل

ئاچچىق ھېسلار

ئەخمەد زىيائىغا مەرسىيە

تاغ ئۆرۈلۈپ چۈشسىمۇ گەر بېشىمغا،
ياشار ئىدىم قىسمىتىمگە نالىماي.
يىغلىماقتا بۈگۈن مېنىڭ ۋۇجۇدۇم،
يامغۇر ئوخشاش ياشلار تۆكۈپ توختىماي.

ئۇيغۇر كىتاب تورېكتى
www.uyghurkitap.com

ئىچ ـ ئىچىمدىن ئۆرلىمەكتە ئاھ ـ پىغان،
يۈرىكىمنى بىرسى ئېلىپ كەتكەندەك.
سامانىڭغۇ چىرايلىرى تۇتۇلغان،
دەرت ـ ھەسرىتىم ئاڭا بىرىپ يەتكەندەك.

كۆز ئالدىمنى تورار سۈرلۈك قاراڭغۇ،
ئۆرتىنىمەن ئاچچىق ئەلەم ـ ئازابتا.
بىر مۇھتىرەم زاتنىڭ جەسۇرھا ياتى،
كۆز ئالدىمدىن ئۆتۈپ بارار شۇتاپتا.

ئۇ ھاياتتا زەر نۇر چېچىپ ئەقلىدىن،
قەدىم تارىخ گۈلشىنىنى يورۇتقان.
يۈسۈپ بوۋام يازغان ئۆلمەس ئەسەرنى،
ئەجرى بىلەن ئەلگە قايتا تونۇتقان.

ئۇ ئىزلارى قايغۇسىغا جۆر بولۇپ،
چىن مۇھەببەت ئۈچۈن يىغلاپ ياش تۆككەن.
رابىيە ھەم سەئىدىنىڭ ئىزىدا،
ھۆسىن قوشۇپ زۇمرەت تەردىن گۈل چەككەن.

ئۇ ياشىغان يېتىپ ھايات قەدرىگە،
ئىجاد ئۈچۈن سىيا قىلىپ قېنىنى.
كىمۇ شۇنداق ئۆتەلەيدۇ ھاياتتا،
ئەل ـ يۇرت ئۈچۈن ئايىماي ئۆز جېنىنى؟!

يىغلىماقتا بۈگۈن مېنىڭ ۋۇجۇدۇم،
ھەسرەت بىلەن ياشلار تۆكۈپ شۇڭلاشقا.
يۈرەك سۆيگەن كىشىسىدىن ئايرىلسا،
بولمايدىكەن ھەرگىز ـ ھەرگىز چىداشقا.

زۇنۇن قادىرغا مەرسىيە

زېمىن تىترەر ئاجىز ياپراقتەك،
تىنىق توختاپ قالغان ھاۋادا.
خىرەلەشكەن قۇياشنىڭ كۆزى،
ھالسىز ناخشا كېزەر سامادا.

تارىم ئۆكسۈپ يىغلار ئىچىدە،
خانتەڭرى دېنىڭ ئېگىلگەن بېشى.
باسالمايدۇ دەرتنى قىلچىلىك،
تەبىئەتنىڭ ھەسرەتلىك يېشى.

يېتىم قىزدەك سارغايغان گۈللەر،
قېتىپ قالغان سۈرەتتەك گويا.
ئۈنى ئۆچكەن خەۋەرچى شامال،
قاتناپ يۈرەر مەلىلەر ئارا.

پەرىشتىدەك گۈزەل سىمانى،
نەدە سەن؟ دەپ ئىزدەر ھەر يۈرەك.
ساپ دىللارنى ئېلىپ قاچامسەن،
دائىم شۇنداق ۋاپاسىز پەلەك؟!

قاغجىرىغان تۇپراق مىسالى،
قۇرۇپ كەتتى ھازىدار كۆزلەر.
چېچەن تىلغا كەلمەيدۇ ھەرگىز،
«ئۇ ئارىدا يوق» دېگەن سۆزلەر.

شۇنداق ئاشۇ تەۋەرۈك كىشى،
ئارىمىزدا بار تېخى ھايات.
سەنئەت ئۈچۈن يول ئېچىپ مەڭگۈ،
ياشار زۇنۇن قادىر دېگەن ئات!

شائىر ئۈچۈن ياراتتىڭ ئۈلگە

(ئۇستاز تېيىپجان ئېلىيوپ ۋاپاتى مۇناسىۋىتى بىلەن)

ئەزرائىلنى مەغدەتتىڭ قانچە،
بولمىسىمۇ سېنىڭ ئۇن بېشىڭ.
شائىر ئۈچۈن ياراتتى ئۈلگە،
قىسمەتلەرگە تولغان كەچمىشىڭ.

ئۆز ئەجرىڭدىن تاپتىڭ تەسەللى،
تاغ ۋەزنىدەك ئېغىر دەردىڭگە.
شادلىق تاپساڭ ئەگەر زەررىچە،
ئېلىپ قالماي چاچتىڭ خەلقىڭگە.

شائىرغا خاس ياشىدىڭ، ئەلگە،
قەلەم بىلەن ئېچىپ نۇرلۇق يول.

سېھرىي كۈيۈك تالاي دىللارنى،
بىر - بىرىگە چاتتى بولۇپ گۈل.

كېزىپ يۈرەر كۈيۈك ھاۋادا،
شاماللارغا بولۇپ پەر - قانات.
پەخىرلىنەر سەندىن ئانا يۇرت،
ناخشاڭ بەرگەچ مەغرۇر بىر ھايات.

ئەجىر تۆھپەڭ شۇڭا مەشرەپكە،
ھەر قەدەمدە سېنى مىڭ چىللار.
ھاياتىڭغا تىكلىندى مۇنار،
سەن ئارقاڭدا قالدۇرغان يىللار.

ئەمەتجان قادىر

ئەلۋىدا، ئەھمەد زىيائى

بەللەردە ئاق، خەلقىم كۆزىدىن،
يامغۇر كەبى تۆكۈلمەكتە ياش.
(يىغلىماستىن قانداقچە مۇمكىن،
بۇ مۇسىبەت قايغۇغا چىداش؟!)

زىيائى دېسە، ھەر بىر كىشىنىڭ،
كۆز ئالدىغا كېلەر بىر سىما.
شېئىرىي چېچەك تىزىمايدىغان،
ئوتلۇق شائىر، ئۆچمەس نۇر - زىيا.

بىرگە ئىدىم (مەن ياش، ئۇ قېرى)
قانخۇر يىللار — پەيتى مۇشەققەت.
گۇناھ ئىدى ئۇ چاغ دىلىدىكى،
پىنھانە سىر — سۆيگۈ، مۇھەببەت.

تۇرسا ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش،
مەيدانلىرى بولسا ئىمتىھان.
غالىپ كەلدى ھامان ئۇنىڭدىن،
شائىردىكى سۆيگۈلۈك ۋىجدان.

تىل كېسىلگەن پەيتتە، تەپەككۇر،
ئىلىم سۆيەر ئادەم ئۈچۈن، بەس.
مىڭ نوتۇقتىن ئەۋزەل،
بىھۇدە
سۆزدىن ھەزەر ئەيلىگەن نەپەس.

مەن كۆرەتتىم ئۇنى ھەر كۈنى،
شۇل ھالەتتە
(ئەمەس ھېچ يالغان).
كاللىسىدا بىر دەريا پىكىر،
شۇنچە جىمغۇر، غەمكىن خىيالچان.

خىيالچانلىق — ئىشقى ئوي - پىكىر —
ئىككەنلىكىنى مەن بىلەي نەدىن؟
رابىئە دەپ چالغانىكەن راۋاب،
يىغلاپ قەلبى بوپ گويا سەئىدىن.

ئۇ نەزەربەنت، لېكىن پىكرىنىڭ،
قۇشى ئەركىن قىلغانتى پەرۋاز.
تىزىپ ئاشۇق - مەشۇق قىسسىسى،
ئۈچۈن چىمەن - جەننەتكە ئەنداز.

پۈتكەن شۇنداق «رابىيە - سەئىدىن» ،
داستانىمۇ ئاخىر يېزىلىپ.
قەلبىگە چىلىك،
ئولتۇرغان چېغى،
تامنى يۆلەپ دەردتىن ئېزىلىپ.

ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىدىن يۈكسەك،
سانىلاتتى ئىجادىي ئەمگەك.
ئىلىمنى دەپ ئۇنتۇپ ئۆزىنى،
قان - تېرىدىن ئەلگە نەپ بەرمەك.

خىيال قىلساڭ، تۈرمە ئىچىدە،
ئۇخلىماستىن قانچە تۈن - كېچە.
«دىۋان»① كەبى بۈيۈك كىتابنى،
ئاسان ئىشمۇ قىلىش تەرجىمە.

① دىۋان — تۈركىي تىللار دىۋانى.

چۈشەنسۈن دەپ ھازىرقى تىلدا،
شۇ قەدىمى كىتابنى ئاۋام.
شەرھى يېزىش — تەرجىمە ئىشىن،
ئەتتى تۆت يىل ئىچىدە تامام.

ئۇ ئىدى ئاھ، شۇنداق يېتىلگەن،
يېتۈك تالانت شائىر ۋە ئالىم.
تارىخچىلار دېسە پىركامىل،
ئۇستازىمىز دېيىتتى ھەر نازىم.

مەيلى نېمە دېمەي تاگدىكى،
چولپان ئىدى، خەلقىمگە پەخىر.
يىراق ئۆتمۈش بىلەن بۈگۈننى،
باغلاپ تۇرغان بىر تېرىك زەنجىر.

بولسا تېرىك، بۈگۈن ئىجادىنىڭ،
يوللىرى كەڭ ئېچىلغانىدا، ئۇ.
يازمىشىدىن كۆپ شېرىن سۇخەن،
ئاڭلار ئىدۇق بىلىپ «قۇتادغۇ».

مىسرالارنى تۇرغۇزدى قاتار،
ئەزرائىلغا ئاچچىق كايىشىم.
نېمىلەرنى دېگۈزمەس ھەسرەت،
ئاشقان تۇرسا چەكتىن نالىشىم.

ياخشىغا كۈن، يامانغا ئۆلۈم،
يوق دېگەنلىك شۇمىكىن زادى؟
رازى بولغىن، شۇ بولسا تەقدىر،
ئەلۋىدا، ئەي ئەھمەد زىياىي!

ئەسقەرجان ئوسمان

ئىككى شېئىر

ئاھ، پەرىشتەم

ئاھ پەرىشتەم تاتلىق كۈلكەڭنى،
ئېلىپ كىردىڭ كېچە چۈشۈمگە،

سۆيگۈڭ ماڭا سۆيگۈ ئىلاھى،
شۇڭا سەن شاھ كۆڭۈل ئۆيۈمگە.
ئاھ، پەرىشتەم كۆڭلۈڭنى بۇزۇپ،
پاك دىلىمدىن ئىزلىمە تۇمان.
كۆيۈك كەبى تۈگەپ ئىشەنچەڭ،
سۆيگۈمىزنى بۇزمىسۇن گۇمان.
ئاھ، پەرىشتەم پىنھانىدا يۈرمە،
سىمايىڭنى يارا تسۇن كۆزۈم.
يېزىپ قوياي قەلبىڭگە مۇنداق:
« سېنى پەقەت سۆيىمەن ئۆزۈم ».
ئاھ، پەرىشتەم قوي باغرىمغا باش،
سۆيگۈمىزدىن بولسۇن كۆڭۈل شاد.
ئاشىقلارغا بولۇپ بىز سۇلتان،
يارىتايلى پاك قۇتلۇق ھايات.

ھەۋىسىمگە غۇرۇرۇم سۇلتان

مەغلۇپ بولغان كۈڭگا ھېسلىرىم،
چۈشكۈنلۈكنىڭ تۇتقۇنى ئەمەس.
سۆيۈلۈشكە بولسىمۇ مۇشتاق،
سۆيۈشلەرگە قىلمايمەن ھەۋەس.
ھەۋىسىمگە غۇرۇرۇم سۇلتان،
پىغانلارغا كەتمەيمەن ئېگىراپ.
كوكۇم ئىچرە ساقلىما ئەمدى،
يول ئالدىمەن سۈبھىگە قاراپ.

تەلئەت ئاتاۋۇللا

شېرلار

يارىشىپتۇ ئاق كۆينىكىڭ ئاق پەرى

سەن ، مەن ئۈچۈن ماتەم بولغان تويۇڭغا ،
باردىم بۈگۈن ئامالسىز ئـاھ، دىلبىرىم.
باغرىم تونۇش ئاشۇ ئوماق بويۇڭغا ،
يارىشىپتۇ ئاق كۆينىكىڭ ئاق پەرىم.

ھازىدارى دەيمۇ تۇتقۇن سۆيگۈنىڭ،
ئاققۇ كەبى ئاشۇ ئاپئاق تورقۇڭنى.
قۇلى بولدۇم ئاھ، بىر سابراك سۆيگۈنىڭ،
ئۇنتاي قانداق نىگاھىڭ، ناز خۇلقىڭنى.

ئۆلدى «يوسۇن» ئاتلىق قاتىل قولىدا،
لەۋ يىقىشىپ بەرگەن ئوتلۇق قەسەملەر.
(جان بەرمىدۇق، سۆيگۈمىزنىڭ يولىدا)
بىراق كۆزلەر، بولدى سەرسان ـ قەلەندەر.

گوناھكارى ئەمەس سەن دەرت، پىغانىنىڭ،
(يۈرىكىمدەك ئايان ماڭا يۈرىكىڭ.)
قارىلىقى بولسۇن ئۆلگەن ئارمانىنىڭ،
سەن تويۇڭدا كەيگەن شۇ ئاق كۆينىكىڭ.

ھايات سىرلىق ئەمەس، ئۆزىمىز...

ھايات ئۇنچە سىرلىق ئەمەس ئەسلىدە،
ئۇنى سىرلىق قىلىپ قويغان ئۆزىمىز.
ئالدىراشقاچ نام ـ مەنپەئەت قەستىدە،
ھېچ نەرسىنى ئېنىق كۆرمەس كۆزىمىز.

بىزگە سىرلىق كۆرۈنىدۇ ھەر نەرسە،
غالىپ كەلگەچ شۇ ئەقلىمىز، نەپسىمىز.
«غۇرۇرىڭنى سات» دەپ ئەگەر پۇل بەرسە،
سېتىلىدۇ ئادىمىلىك نەسلىمىز.

ھايات ئۇنچە سىرلىق ئەمەس ئەسلىدە،
بىز ھاياتنى سېھىرلەيمىز، چۈمكەيمىز.
سىرنىڭ بەرى تۇرسا ئىنسان بەستىدە،
لېكىن، ئۇنى بىز ھاياتقا دۆڭگەيمىز.

سىرلىق تۇرساق ئۆزىمىز ئەي ئادەملەر،
رەنجىشىمىز نېچۈن ھايات سىرلىق دەپ.
نەپ ئۈچۈنلا يۆتكەلمىسە قەدەملەر،
بولماس ھايات ئۇنچە سىرلىق ـ مۇرەككەپ.

تومۇزدىكى سەھرا

دوۋزاق كۆچۈپ چىققاندەك گويا،
ئوت تەپتىدە چايقىلار كەڭلىك.
قىز كۆكسىگە تەگكەندەك ئوقيا،
كۆللەر سۇلغۇن ـ يوقاتقان ئەڭلىك.

ئاسمان ئوخشار تىنىق بۇلاققا،
كۆرۈنمەس ھېچ كەپتەر پەرۋازى.
ماتەم كۈيى بىرەر قۇلاققا،
تۇل موماينىڭ « لاي ـ لاي » ئاۋازى.

تىنجىقلىققا بېرەلمەي بەرداش،
تىل سوزىشار قوتانда چارۋا.
تولۇم ئاسقان دەرۋىشكە ئوخشاش،
تۇزان يولدىن كېلەر جۇل ھارۋا.

ئاچچىق تەرگە چۆمگەن بۇ سەھرا،
ئوخشار خۇددى دەرمانسىز چالغا.
بار مەۋجۇدات شۇنچە تەقەززا،
بىر دەقىقە غۇر ـ غۇر شامالغا.

ئۆمەرجان سىدىق

ئىككى شېئىر

نابۇت بولغان سۆيگۈ

كۆكرىكىمدە تۆرەلگەن ھېسسىيات،
تۇغۇپ قويدى ئەجەپ بىر تۇيغۇ.
خىياللىرىم ئېرىشكەن قانات،
ھارام قىلدى كۆپ قېتىم ئۇيقۇ.

چۈشلىرىمدىن تامچىغان خىيال،
مەپتۇن قىلدى ئارزۇلىرىمنى.
دىرىزەمدىن ئاڭلانغان رويال،
چېچەۋەتتى ماۋزۇلىرىمنى.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

بۆسۈلۈپ ئاھ، بۇرۇنقى قامال،
نابۇت قىلدى سۆيگۈ ناخشامنى.
غەزىپىمدىن ئۈركىگەن ئامال،
ئۇنتۇلدۇردى تاتلىق ئاخشامنى.

كۆزلىرىمگە سانجىلغان قىلىق،
سەسكەندۇردى مەجرۇھ دىلىمنى.
ئارزۇيۇمغا دەسسىگەن «سىلىق»،
قىسقا قىلدى گاداي تىلىمنى.

دىل بېغىمغا ئۈنگەن يۇمران بېخ،
شۇم قولۇڭدا بولدى ئاھ نابۇت.
يېتىلمەيلا ئۇسسۇۋېلىپ مىخ،
ئۆز ئىلكىگە ئالدىڭۇ تاۋۇت!؟

ئارمان

سەھەر.
تېخى قۇياش چىقمىغان،
كۆل بويىدا تۇرار بىر بالا.
سۇغا قاراپ ئولتۇرار ئۇ جىم،
كۆرگەن چۈشى قالغانىدەك چالا.

كۆل بويىدا ئولتۇرار بالا،
(يەتتە ياشتا بولسا كېرەك ئۇ).
شۇنچە سەھەر تۇرۇپتۇ ئەجەپ،
ئويلىغىنى زادى نېمىدۇ؟

ئوماق چېھرى پاكلىققا شاھىت،
سېھىرلىك نۇر چاقنار كۆزىدە.
ئۆز ئورنىدىن قوزغالماس پەقەت،
قەغەز قېيىق كۆلنىڭ يۈزىدە.

تۇمان يېرىپ يۈز ئاچتى قۇياش،
كۆل يۈزىگە قىزغۇچ رەڭ بېرىپ.
تۇردى بالا ئورنىدىن ئاستا،
قالغاچ ئۈنىڭ كۆزلىرى تېلىپ.

ئاخىرقى رەت قاراپ «قېيىق»قا،
كەتتى كۆلنىڭ بېشىدىن بالا.
نېمىلەرنى ئويلىدىكىن ئۇ،
قالغانىمىكىن چۈشلىرى چالا؟!

پەرھات مۇھەممەت

ساقىدى كۆكتىن يەنە بىر يۇلتۇز

(ئەھمەد زىيائىنىڭ ۋاپاتىغا بېغىشلاپ)

مۇڭغا پاتتى دىل، يۇمۇلغاندا كۆزۈڭ دىلدارىمىز،
قايغۇلۇق كۈيگە چېكىلدى ئاھ ئۈزۈلۈپ دىل تارىمىز.

چاقتى چاقماق، باغرى ئاسماننىڭ بولۇپ چاك، تۆكتى ياش،
سەن تاۋۇتتا ماڭغىنىڭدا نالە قىلساق بارىمىز.

مەرىپەتنىڭ ئاسمىنىدا چاقنىغان يۇلتۇز ئىدىڭ،
ساقىدىڭ ئىز قالدۇرۇپ، سولدى بۈگۈن رۇخسارىمىز.

تارىخىمىز تاشقا نەقىش بوپ چېكىلگەن خەلق ئىدۇق،
سەن بىلەن قېزىلدى نەچچە ئون ئەسىرلىك كانىمىز.

مېھنىتىڭ سىڭگەن ئۈزۈن يىل ئىلمۇ - ئېرپان باغىغا،
مۇڭلىنىپ قالدى سېنىڭسىز ئىلمۇ - پەن گۈلزارىمىز.

ئەل سۆيەر ئەھمەد زىيائى سەن ئىلىم پەرۋانىسى،
كۆچكە ئايلاندى پەلەكنى قاپلىغان مۇڭ - زارىمىز.

ئابدۇرېھىم سابىت

قاراخانىلار خانلىقى دەۋرىدىكى ئاتاقلىق ئەللامە① ھۈسەيىن فەيزۇللا كاشغەرى

قەشقەر — دۇنيا مەدەنىيەت ئوچاقلىرىدىن بىرى ھېسابلانغان ئوتتۇرا ئاسىيا رايونىدىكى ئەڭ قەدىمكى مەدەنىيەتلىك شەھەرلەرنىڭ بىرى. بۇ جايدا 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئۆتكەن شائىر قۇتلۇق ھاجى شەۋقى (1876- 1937 - يىللار) بىر شېئىرىدا تولۇپ-تاشقان ئىپتىخارلىق تۇيغۇسى بىلەن:

«كۆرمىگىل قەشقەرنى كام بۇ جايدا مەردانىلار ياتۇر،
ھەزرىتى سۇلتان ساتۇق بۇغرايى قائانلار ② ياتۇر.
نۇر چېچىپ «قۇتادغۇ بىلىك» خەلقنى قىلغان بەختىيار،
خاس يۈسۈپ ھاجىپقا ئوخشاش ئەھلى ئىرپانلار ياتۇر.
يادىكار ئەيلەپ جاھانغا يازدى «دىۋانۇل لۇغەت»
مەھمۇدى كاشغەر كەبى ئەھلى شەرەپ شانلار ياتۇر»

دەپ تىلغا ئالغىنىدەك ساناسىزلىغان ئالىملار، يازغۇچىلار، شائىرلار ئۆسۈپ يېتىلىپ، بۇ جاينىڭ ئىلىم - پەن، مەدەنىيەت، مائارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئاجايىپ زور تۆھپىلەرنى قوشۇپ، مۇشۇ دىيارنىڭ تۇپرىقىغا كۆمۈلگەن.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 11- ئەسىردىكى بۈيۈك تىلشۇناس ئالىمى مەھمۇد قەشقەرى «تۈركى تىللار دىۋانى» ناملىق ئەسىرىدە «ئۇستازىم» دەپ ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالغان، خەلق ئىچىدە «ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجام» نامى بىلەن مەشھۇر بولغان شەيخ ئىمام زاھىدھۈسەيىن بىننى خەلەپ④ كاشغەرى ئەنە شۇلارنىڭ بىرىدۇر.

قەشقەرلىك خەلەپ ئوغلى تەقۋادار ئىمام ئۇستاز ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجام 10 - ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا قەشقەردە تۇغۇلغان. «تەزكىرەئى ئۇۋەيسىيە»، «تەزكىرەئى بۇغراخان»، «تەزكىرەئى ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجام»، «زوبدەتىل ئاجىرىن» قاتارلىق كىتابلاردىن

① ئەللامە — ئالىملارنىڭ ئالىمى. ② قائان — خاقاننىڭ يەنە بىر خىل ئاتىلىشى. ③ ئىرپان — مەرىپەت، بىلىش، تونۇش، تونۇتۇش. ④ خەلەپ — ئەرەبچە سۆز بولۇپ، بىرىچە كەينىدىن كېلىدىغان، ئورنىغا ئۆتىدىغان، ئورۇنباسار، دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ تارىخىدىمۇ ئىسلام دىنىنىڭ دەسلەپكى دەۋرلىرىدىكى توغرا مەسلەكتە تۇرغان ئۆلىمالار «سەلەفى سالىھە» كېيىنكى ئۆلىمالار «خەلەپ» دەپ ئاتالغان.

قارىغاندا، ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجامنىڭ ئاتىسى ئەمىر مۇئەللا خەلەپ كەشفى كارامىتىنىڭ ئۈستۈنلۈكى بىلەن پۈتۈن شامغا① تونۇلغان كاتتا ئۆلىما بولسىمۇ، ئەمما پۇقرالارنىڭ «قول بېرىپ مۇرىت بولايلى» دېگەنلىرىگە قۇلاق سالماي، چۈشىدىكى بىشارەتكە ئاساسەن غېرىبلىقنى ئىختىيار قىلىپ يولغا چىقىپ، ئۈچ يىل يول يۈرۈش جەريانىدا نۇرغۇن شەھەرلەرنى كەزگەندىن كېيىن ئاخىرى قەشقەرگە كەلگەن. لېكىن بەزى تارىخىي ماتېرىياللاردا خاتىرىلەنگەن ئەھۋاللار بۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ.

خېلى كۆپ مەنبەلەردىن قارىغاندا، سۇلتان ساتۇق بۇغراخان مىلادى 932- يىلى قاراخانىلار خانلىقىنىڭ ھاكىمىيەت ھوقۇقىنى قولغا ئېلىپ ئىسلام دىنىنى ئاشكارا ۋە ئومۇمىيۈزلۈك تارقىتىشقا باشلىغاندىن كېيىن، ئىراق، يەمەن، خۇراسان، ئافغانىستان، ماۋەرائۇننەھر قاتارلىق ئىسلام ئەللىرىدىن بىر تۈركۈم ئالىملار، ئۆلىمالار سۇلتان ساتۇققا ياردەم بېرىش ۋە ئۇنىڭ خىزمىتىدە بولۇش ئۈچۈن قەشقەرگە كەلگەن، ھەتتا ئۇلار ساتۇققا مۇسۇلمانچە «ئابدۇلكەرىم» دەپ ئاتىمۇ قويۇشقان. بۇ ئاتنى قوبۇل قىلغان سۇلتان ساتۇق ئۆز ئىسمىنىڭ ئاخىرىغا ئۇنى قوشۇپ «قاراخان ساتۇق ئابدۇلكەرىم» دېگەن نامدا تىللا قۇيدۇرغان. سۇلتان ساتۇق ۋاپات بولۇپ ئون يىل ئۆتكەندىن كېيىن، يەنى مىلادى975- يىللىرى ئەتراپىدا ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان خوتەن ئۇيغۇرلىرى ئەسلىدىكى دىنى بۇددانىڭ قايتا يېنىۋالغانلىقتىن، يەنەغازات باشلىنىپ قەشقەردىكى ئىسلام قوشۇنلىرى بىلەن خوتەندىكى بۇددا قوشۇنلىرى ئوتتۇرىسىدا 24 يىل (بەزى تارىخىي ماتېرىياللاردا 48 يىل دەپمۇ خاتىرىلەنگەن) قانلىق جەڭ بولغان، مانا مۇشۇ دەۋرلەردە ئىسلام قوشۇنلىرىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن فرات② دەرياسىنىڭ بويىدىكى مادايىندىن، ئەزەر بەيجاننىڭ تەبرىزىدىن، خارەزمىدىن، ئەنجاندىن، ئوشتىن، شاشتىن، كاساندىن نۇرغۇن پىدائىلار قەشقەرگە كەلگەن. بىر مۇنچىلىرى جەڭدە قۇربان بولۇپ، جەسەتلىرى مۇشۇ تۇپراقتا قالغان. تەزكىرىلەردە ئىسمى زىكرى قىلىنغان جارۇپ يەمەنى، سەيىدجالالىدىن باغدادى. سۇلتان ئالاۋىدىن باغدادى، سۇلتان شەمسىدىن باغدادى، سۇلتان مەھمۇد باغدادى، سۇلتان ھەسەن باغدادى، خوجا مۇھەممەت تاھىر باغدادى، خوجا ناسىر باغدادى، خوجا ئابدۇرېھىم باغدادى، خوجا ئابدۇغوپۇر باغدادى، قەيتۇس مەغرىبى، خوجا ئەبۇل مۇزەپپەر تەبرىزى، ئوبۇل مەنسۇر تەبرىزى... ھەزرىتى شاھ قاسىم، خوجا سەئىد، سۇلتان مەنسۇر (بۇلار ئوشتىن)، ھەزرىتى سانجار كاسانى، ئىسمائىل كاسانى، سۇلتان ھەيدەر كاسانى، ھەزرىتى سۇلتان قاسىم خۇارەزمى، ئوبۇلمۇزەپپەر خۇارەزمى، ئىمام نەسرىددىن، ئىمام قەۋمىددىن، ئىمام سەئىددىن، ئىمام موھىددىن (مادايىندىن) قاتارلىقلار ئاشۇ ئىككى قېتىملىق تارىخىي شارائىتتا قەشقەرگە كەلگەن ئالىم، ئۆلىما ۋە ئىسلام پىدائىلىرىنىڭ تىپىك ۋەكىللىرىدۇر. ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجامنىڭ ئاتىسى ئەمىر مۇئەللا خەلەپ سۇلتان ساتۇقنىڭ خىزمىتىدە بولۇش ئۈچۈن بەلكى يۇقىرىقىلار بىلەن بىللە شامدىن قەشقەرگە كەلگەن بولسا كېرەك.

① شام — ھازىرقى سۈرىيە جۇمھۇرىيىتىگە قاراشلىق بىر شەھەر.

② فرات — تۈركىيەدىن باشلىنىپ سۈرىيىنىڭ راچچا ئۆلكىسىدىكى دۆمبا كۆلىگە قۇيۇلىدىغان 600 كىلو مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى چوڭ دەريا بولۇپ 405 كىلو مېتىر قىسمى سۈرىيەدىن ئېقىپ ئۆتىدۇ.

AltunOq

ھەزرىتى ئەمىرمۇئەللا خەلەپ قەشقەرگە كېلىپ مەلۇم مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن«سەلىمە» ئىسىملىك بىر ئايالغا ئۆيلەنگەن. بىراق ئانىسىنىڭ قورسىقىدا قالغان ھۈسەيىن فەيزىللا دۇنياغا كۆز ئاچقۇچە ئاتىسى ئەمىرمۇئەللا خەلەپ چۈشىدىكى بىشارەتكە ئاساسەن باغداتقا ھەزرىتى ئىمام ئەئزەم ھەنىفە رەھمەتۇللا ئەلەيھى (مىلادى 702 -، 772- يىللاردا ياشىغان)نىڭ مازارىتىغە بېرىپ، بىر - ئىككى ئاي ئىستىقامەتتە بولغاندىن كېيىن، شۇيەردە ۋاپات بولغان. جەسىتى ئىمام ئەئزەم مازارىتىغە دەپنە قىلىنغان. ھۈسەيىن فەيزىللا خوجام ئاتىسى سەپەرگە ئاتلىنىپ ئۈچ ئايدىن كېيىن دۇنياغا كەلگەن.

ھۈسەيىن فەيزىللا خوجامنى ئانىسى سەلىمە ئالتە ياشقا تولغاندا مەكتەپكە بەردى، ئۇ، ئۆزىنىڭ ئىلىمغا بولغان ئىنتىلىشىنىڭ كۈچلۈكلىكى تۈپەيلىدىن توققۇز ئايدىلاخەت ساۋاتىنى چىقاردى. قۇرئاننى ئىككى مەرتىۋە تامام قىلدى. ئاندىن مەدرىسكە كىرىپ ئىلىم تەھسىل قىلدى. بەش يىل مەدرىستە ئوقۇش جەريانىدا ئىلمى تەپسىر①، ئىلمى باتىن②، ئىلمى ھال③، ئىلمى قال④، ئىلمى رىيازەت⑤، ھەندىسە⑥، ئىلمى نوجۇم⑦، فىققە (قانۇنشۇناسلىق)، مەنتىق (لوگىكا)، ئىلمى پاساھەت (ئىستىلىستىكا)، نەھۋى (مورفولوگىيە)، سەرپ (گىراماتىكا) قاتارلىق پەنلەرنى ۋە ئەرەب، پارس تىللىنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئىلمى لەدۇن⑧ ھاسىل قىلدى. ئەمدى ئۇنىڭغا يەنە ئوقۇشقا زۆرۈرىيەت قالمىغانىدى. شۇڭا مەدرىستىن قايتىپ چىقىپ، بىر مەزگىل ئىلىم مۇتالىيە قىلدى. قىلىچبازلىق، چەۋاندازلىقنى ئۆگەندى. خۇددى 18- ئەسىردە قەشقەردە ئۆتكەن شائىر قاسىمى مىلادى 1799- يىلى يازغان « تەزكىرە ئارسلانخان » ناملىق تارىخىي داستانىدا:

«ھۈسەيىن فەيزىللا خوجام خۋاجە پىققە خوجام،⑨
بىرسى ئالىم ئېردى، بىرسى ئىمام.
يەنە بىرلىرى قۇتبۇل ئەلا خوجام، ⑩
بولۇپ شەيخ ئىسلام كاشغەرغە تامام.

....

بۇلار كاشغەرنىڭ ئۇلۇغ زىننىتى،
ئەزىزلەر بۇلاردىن تەپىپ ھۆرمىتى.
ئەزىزان كاشغەر ئاجايىپ ئۇلۇغ،
خالايىقلىرى قالمادى ھەرگىز قۇرۇق.
تامام مەرد - زەنلىرى⑪ ئەجەپ ھۇشمەند،
تەكەللۇملىرى شەكەر شەھدۇ، قەند.
تۇتۇپ شەرئىن بىر - بىرىدىن بەلەند،
تېپىپ ئىلمى ھال رەزەن⑫ دەردمەند»

---

① ئىلمى تەپسىر-شەرھىيلەش ئىلمى. ② ئىلمى باتىن-مەخپىي ئىلىم. ③ ئىلمى ھال-ئىلىم ئەھۋالى. ④ ئىلمى قال-سۆزلىشىش، مۇنازىرىلىشىش ئىلمى. ⑤ ئىلمى رىيازەت—ھېساب. ⑥ ھەندىسە-گېئومېترىيە. ⑦ ئىلمى نوجۇم-ئاسترونومىيە. ⑧ ئىلمى لەدۇن - تەڭرى تەرىپىدىن ئاتا قىلىنغان تەبىئىي بىلىم. ⑨ خۋاجە پىققە خوجام ئىراقتىن ئىسلام ئېيتىش ئۈچۈن كەلگەن پىدائىلارنىڭ بىرى بولۇپ، ئەبۇلە مازىرى ئاتقۇ ناھىيىسىدە. ⑩ قۇتبۇل ئەلا خوجام - ئىراقتىن كەلگەن بولۇپ، مازىرى قەشقەر شەھىرىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى ئەزىزباغ يېزىسىغا قاراشلىق غوراي مەھەللىسىدە. ⑪ مەرد - زەن—ئوغۇل-قىز. ⑫ رەزەن - تۆشۈك ئېچىش، ئىچكىرى كىرىش.

دەپ يازغىنىدەك، ياش ئالىم سۈپىتىدە پۈتۈن قاراخانىيلار تېررىتورىيىسىگە تونۇلغان ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجام پايتەخت قەشقەردىكى ئۈچ چوڭ مەدرىسىنىڭ بىرى سانالغان دۆلەتباغدىكى «ھامىدىيە» مەدرىسىگە كىرىپ، مۇدەررىس بولۇپ، نۇرغۇن شاگىرت تەربىيىلىدى. ئۇنىڭ ئەقىل پاراسىتى، ئىلمىي كامالىتى، تەدبىرىنىڭ يۈكسەكلىكىگە قايىل بولغان قاراخانىيلارنىڭ ھۆكۈمدارلىرى ئۇنىڭغا چوڭقۇر ئەقىدە ئىشەنچ باغلىدى. چوڭ ـ چوڭ ئىشلاردا ئىلمىي مەسلىھەتچىلىككە تەكلىپ قىلدى. ئۇ نۇرغۇنلىغان مەسىلىلەردە شەرىئەت ھۆكۈمىنى تۇتقا قىلىپ تۇرۇپ، خاقانلارغا ئاقىلانە ۋە توغرا تەكلىپ ـ مەسلىھەتلەرنى بەرگەنلىكتىن،خاقانلارنىڭ كۆپ ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە ئېرىشتى، مىلادى 975 ـ 976 ـ يىللارغا كەلگەندە قەشقەردە چوڭ تارىخىي ۋەقەلەر بولۇپ ئۆتتى. ئىسلامنى قوبۇل قىلغان خوتەن بۇددىستلىرى بۇددا دىنىغا قايتا يېنىۋالدى. ئۆز يولباشچىلىرى جاڭگالۇ خالخال ماچىنىنىڭ باشچىلىقىدا ئىسيان كۆتۈرۈپ قەشقەرگە قەدەر باستۇرۇپ كەلدى. بۇ چاغدا قەشقەردە مەخپىي ھەرىكەت قىلىۋاتقان ئاكا ـ ئۇكا بۇددىستلاردىن جۇقتىرشىت، نوقتىرشىتلار يېقىندىن ماسلاشتى. قۇجۇ، كۈسەن، تىبەتتىكى بىر قىسىم بۇددىستلار ياردەمگە كەلدى، قەشقەر خەتەرلىك ئەھۋالدا قالدى. قاراخانىيلارنىڭ غەربىي قىسمىدىن يۈسۈپ قادىرخان باشچىلىقىدا قىرىق مىڭ كىشىلىك قوشۇن ياردەمگە كەلدى. سۇلتان ساتۇق بۇغراخاننىڭ ئوغۇللىرىدىن ھەسەن بۇغراخان، ھۈسەيىن بۇغراخان، ئاسىن بۇغراخان، ئوسمان بۇغراخان، نەۋرىسى سەيىد ئېلى ئارسلانخانلار پىدائىلارنىڭ ياردىمىگە تايىنىپ، خوتەن بۇددىستلىرى بىلەن 24 يىلدىن ئارتۇق جەڭ قىلدى. «قەشقەرنىڭ مەشھۇر ئۆلىماسى ۋە شەرىئەت ھامىسى» سۈپىتىدە تونۇلغان ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجام تا خوتەن ئىسيانى باستۇرۇلغانغا قەدەر قەشقەر شەھىرى شەھەر مۇداپىئە قوماندانلىق ئورنىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى، شەھەر مەمۇرىيىتىنىڭ باشلىقى سۈپىتىدە قەشقەرنى قوغداشقا زور كۈچ چىقاردى. مىلادى 1000 ـ يىللىرى يۈسۈپ قادىرخان خوتەن بۇددىستلىرىنىڭ ئىسيانىنى باستۇرۇپ، قاراخانىيلار ھاكىمىيىتىنىڭ ۋەزىيىتىنى ئومۇمىيۈزلۈك تىنچلاندۇرغاندىن كېيىن،ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجام شۇ زاماندا ئوتتۇرا ئاسىيا بويىچە ئەڭ چوڭ ۋە يۇقىرى سانالغان ئالىي بىلىم يۇرتى «ساچىيە» مەدرىسىگە كېلىپ، زامانداشلىرىدىن مەشھۇر ئالىم شەيخ ھەبىبى، خوجا ياقۇپ سۈزۈكى قاتارلىقلار بىلەن بىللە مۇدەررىسلىك قىلدى. 15 يىل مۇدەررىسلىك قىلىش جەريانىدا فىقھە، ماسائىل (تاللانغان مەسىلە)، ئىلمىي رىيازەت، ئىلمىي نوجۇم، ئىلمىي مەنتىق، ئىلمىي باتىن، ئىلمىي تەپسىر، ئىلمىي ھال، ئىلمىي قالدىن دەرس ئۆتۈپ، مەھمۇد قەشقىرىدەك سانسىزلىغان يۇقىرى تالانت ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرۈپ چىقتى.

ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجام يىگىتلىك ۋاقتىدا يەتكەندە، قاراخانىيلار خانلىقىنىڭ خان جەمەت ئەۋلادىدىن بىرسىنىڭ قىزىغا ئۆيلەندى. بەش يىلدىن كېيىن ئىككى ئوغۇل پەرزەنت كۆردى. چوڭ ئوغلىنىڭ ئىسمى «خۋاجە مەئما» ئەكىلەتمە ئىسمى «ئەبۇلپەتتاھ» ئىككىنچى ئوغلىنىڭ ئىسمى ئابدۇلغاپپار بىننى ھۈسەيىن قەشقىرى ئىدى.

ئانا قارنىدىن يېڭىلا چۈشۈپ دۇنياغا ئەندىلا كۆز ئاچقان ئەبۇلپەتتاھنى يۆيۈپ زاكىندىغاندا، ئۇنىڭ ئىككى مۈرىسىدە قىلدەك ئىككى قىزىل خالنىڭ بارلىقى بىلىندى. ئاقىل

ۋە مۇنەججىملىكتىمۇ ئالدىنقى قاتاردا سانىلىدىغان ھۇسەيىن فەيزىللانىڭ تەبىرىچە، ئوڭ مۇرىسىدىكى خال ئوقۇپ ئالىم بولۇشىنىڭ، سول مۇرىسىدىكى خال مۇراد مەقسىتىگە يەتمەي ئالەمدىن بالدۇر كېتىشىنىڭ بەلگىسى ئىدى. بۇنى كۆرۈپ ھۇسەيىن فەيزىللا خوجامنىڭ كۆڭلى ھەم خۇش بولدى، ھەم غەش بولدى. «ئەبۇلپەتتاھ» لەقەملىك خۋاجە مەئما راست دېگەندەك ئوقۇپ ئاللامە دەرىجىسىگە يېتىپ «ئىلمىي ئاتايى خوجام» (خەلق ئارىسىدا «ئىلمىي تەلىپە خوجام» دېگەن نام بىلەن مەشھۇر) دەپ نام ئالدى. شان-شۆھرىتى ئاتىسىنىڭكىدىنمۇ زور بولدى. بالاغەتكە يەتكەندە يۇسۇپ قادىرخان غازى پادىشاھىمنىڭ قىزىغا ئۆيلەندى (خەلق ئارىسىدا ساتۇق بۇغراخاننىڭ 3 - پەرزەنتى نۇرئالاۋنۇرخاننىڭ قىزىغا ئۆيلەنگەن دېگەن رىۋايەتلەرمۇ بار). ئاز ۋاقىت ئۆتمەي ئاتتىن يىقىلىپ چۈشۈپ ۋاپات بولدى. ئۇنىڭ ئۆيلىنىشى ۋە ۋاپات بولۇشى ھەققىدە تەزكىرىلەردە تۆۋەندىكى ۋەقەلەر رىۋايەت قىلىنغان.

«خۋاجە مەئما بالاغەتكە يەتكەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە دەرستىن پارىغ بولۇپ، سەيلى قىلىشقا چىقىپ، پادىشاھ سارىيىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدى ۋە ئۇ يەردە بىر ساھىپجامال قىزنى كۆرۈپ ئاشىقى بىقارار بولدى. بۇ قىز يۇسۇپ قادىرخاننىڭ قىزى ئىدى. شۇ كۈنى خۋاجە مەئمانىڭ چۈشىگە سۇلتان ساتۇق بۇغراخاننىڭ مازاراتىغە بېرىش بىشارەت بولدى. خۋاجە مەئما سۇلتان ساتۇق بۇغراخاننىڭ مازارىتىدە ئون كۈن ئېتىكاپتا بولۇپ، مۇددىئالىرىنى تىلىدى. ئاز كۈن ئۆتمەي يۇسۇپ قادىرخان ئۆز قىزىنىڭ نىكاھىنى خىزىر ئەلەيھىسسالامنىڭ خۋاجە مەئماغا ئوقۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چۈشىدى. ئەتىسى مۇنەججىملەر بۇ چۈشكە: «قىزىڭىز خۋاجە مەئماغا نېسىپ بوپتۇ» دەپ تەبىر بېرىشتى. يۇسۇپ قادىرخان قىرىق كېچە-كۈندۈز شاھانە توي قىلىپ، قىزىنى خۋاجە مەئماغا نىكاھلاپ بەردى. ئارىدىن ئۈچ يىل ئۆتتى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە خۋاجە مەئما ئاتىسى ھۇسەيىن فەيزىللا خوجامنىڭ ئالدىدا دەرس تەكرارلاپ ئولتۇراتتى. خۋاجە مەئمانىڭ شىكارغا بېرىش ھەققىدە يۇسۇپ قادىرخان غازى پادىشاھىمنىڭ ئالدىدىن كىشى كەلدى. بىراق ھۇسەيىن فەيزىللا خوجام رۇخسەت قىلمىدى. ئاتىسىنىڭ بۇ يولسىزلىقىغا تازا ئاچچىقى كەلگەن خۋاجە مەئما ئۇچىنچى قېتىم كىشى كەلگەندە ئاتىسىنىڭ توسقىنىغا قارىماي، كىتابلىرىنى يىغىپ قويۇپ، پادىشاھنىڭ خىزمىتىگە راۋان بولدى. بۇ ئىش ھۇسەيىن فەيزىللا خوجامغا ھار كەلدى. ھۇسەيىن فەيزىللا خوجام: « ئى پەرزەنت، كېتىڭ! كېتىڭ! » دېدى. خۋاجە مەئما شۇ نەپەس بىلەن ئاتتىن يىقىلىپ ئۆلدى. قەشقەر خەلقى ماتەم تۇتۇپ، داد-پەرياد كۆتەرگەن بولسىمۇ، ئەمما ھۇسەيىن فەيزىللا خوجام كۆزىدىن بىر تامچە ياشمۇ ئاققۇزماي، ياخشى كىيىملىرىنى كىيىپ، ئولتۇرغان جايىدىن قوپماي، يەتتە كېچە-كۈندۈز ئولتۇردى. كىشىلەر: « بۇ زاتنىڭ دەردىدە يۈرىكىمىز كاۋاپ بولۇپ، كۆز ياشلىرىمىز سەلەپتەك ئېقىۋاتسا، ئاتا بولغۇچىنىڭ بىر قەترە ياشمۇ ئاققۇزماي، يېڭى كىيىملەرنى كىيىپ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك خاتىرجەم ئولتۇرغىنى نېمىسى؟ دۇنيادا مۇنداقمۇ باغرى تاش ئادەم بولارمۇ؟ » دەپ مالامەت قىلىشقا باشلىغانتى، ھۇسەيىن فەيزىللا خوجام يارانلىرىدىن بىرىنى تەشتەك كەلتۈرۈشكە بۇيرىدى. ئاندىن قولىنى ئاغزىغا سالغانىدى، قان ئاغزىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ،

www.uyghurkitap.com

تەشتەك ئۈچ مارتىبە تولدى. ھۈسەيىن فەيزۇللاخوجام مالامەت قىلغانلارغا قاراپ: «ئى يارانلار! مەن پەرزەنتىمگە نېمە ئۈچۈن ھازا قىلماي؟! ھازا قىلدىم، ئەمما سىلەرگە ئاشكارا قىلمىدىم. ئاشكارا يىغلاپ ياش تۆكۈش ئۆلگۈچىگە ئاچچىقلىق ۋە ئازابتىن باشقا ھېچنېمە ھاسىل قىلىپ بېرەلمەيدۇ. ئىشەنمىسەڭلار ياشنى قاچىغا ئېلىپ ئىچىپ بېقىڭلار. زەھەردىن باشقا نېمە تېتىمايدۇ. ئۆلگۈچى ئۈچۈن تۆكۈلگەن ياشنىڭ ھەر بىر قەترىسى ئاللاتائالانىڭ قۇدرىتى بىلەن دەريا بولۇپ، ئۆلگۈچىنى ئۆزىگە غەرق قىلىپ ئازابقا سالىدۇ. شۇنداق تۇرۇقلۇق مۇنداق جاپانى كىم ئۆز پەرزەنتىگە راۋا كۆرىدۇ؟» دېدى. كىشىلەر بۇنى ئاڭلاپ: «سەللەمنا ۋە سەددەقنا» دېيىشتى.

تەزكىرىدە يەنە ئىلمىي ئاتايى خوجامنىڭ مەرتىۋىسى ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجامنىڭكىدىن ئۈستۈن يارىتىلغان بولسىمۇ، ئەمما ئاتىسىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالمىغانلىقى تۈپەيلىدىن تۆۋەنرەك بولۇپ قالغانلىقى زىكرى قىلىنغان. خەلق ئارىسىدىكى «بوينى قايرىلىپ ئۆلگۈر» دېگەن ماقال مۇشۇ ئىش سەۋەبىدىن قېپقالغان، دېگەن رىۋايەتمۇ بار.

دېمەك، بۇ رىۋايەت بىزنىڭ ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجامنىڭ ياشىغان دەۋرى، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلىرى، جەمئىيەتتىكى ئورنى، خاراكتېرى، ئېتىقادى، ئائىلە، تۇرمۇش، بالا - چاقىلىرىنىڭ ئەھۋالى، تەربىيە ئۇسۇلى قاتارلىق تەرەپلىرىنى چۈشىنىۋېلىشىمىزغا ۋە ئىلمىي تەتقىقاتتا پايدىلىنىشىمىزغا يېقىندىن ياردەم بېرىدۇ. شۇنداقلا بۇ رىۋايەتقۇيۇق دىنىي پۇراققا ئىگە بولسىمۇ، ئەمما يەنە بىر جەھەتتە ئۆلۈككە يىغلاشنىڭ پايدىسىزلىقىنى، ئاتا - ئانىسىنىڭ نەسىھەتىنى ئاڭلىماسلىقنىڭ يامان ئاقىۋەتكە دۇچار قىلىدىغانلىقىنى كىشىلەرگە تونۇتۇشتا بەلگىلىك رېئاللىق ئەھمىيەتكە ئىگە.

خۋاجە مەئمانىڭ جەسىتى ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجام مازىرىنىڭ غەربىگە، تۈمەن دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىغا قويۇلدى.

ئىككىنچى ئوغلى ئابدۇللا پىيار بىننى خەلەپ بىننى ھۈسەيىن قەشقىرى مەھمۇد قەشقىرى بىلەن بىللە ئوقۇپ، بىللە ئىلىم مۇتالىيە قىلىپ ئالىم بولدى. بىراق ئۇنىڭ شۆھرىتى ئىلمىي ئاتايى خوجامدەك يۇقىرى بولمىسىمۇ، ئەمما ھاياتىدا «كاشغەر تارىخى»①، «مۇجەمە ئۇششۇرخ» ② («ئۇستازلارنىڭ توپلانغان يېرى») ناملىق تارىخىي مىراسلارنى كېيىنكى ئەۋلادلارغا يادىكار قالدۇرۇپ، ھىجرىيە 476-يىلى (مىلادى 1083 - 1084-يىللىرى) ۋاپات بولدى. جەسىتى ئاتىسىنىڭ مازىرىنىڭ يېنىغا قويۇلدى.

خۋاجە مەئمانىڭ ئىراقى ھۈسەيىن فەيزۇللا خوجامنىڭ كۆڭۈل ئوتىنى ئۆچۈرەلمىدى. ئۇ غەم - قايغۇدىن خالاس بولۇش ئۈچۈن سەپەر قىلىشنى ئىختىيار قىلىپ، سەككىز شاگىرتى بىلەن مەككە مۇكەررەمگە ئاتلاندى. 12 - ئەسىردە (مىلادى 1113 - ؟) ياشاپ «تاجۇل ئىسلام» («ئىسلام تاجىسى») دەپ نام ئالغان مەرۋىلىك ③ تارىخچى سامئانى، بېرلىن شەرق تىللىرى ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى گېرمانىيەلىك مارتىن ھارتمان

① «قەشقەر تارىخى» توغرىسىدا جامال قارشى ئۆزىنىڭ «مۇلھەقاتۇس سۇراھ» («سۇراھلۇغەتكە ئۇلاۋە») ناملىق ئەسىرىدە مەلۇمات بەرگەن ھەم ئۇنىڭدىن پايدىلانغانلىقىنى ئېيتقان.

② «مۇجەمە ئۇششۇرخ» ناملىق بۇ ئەسەر ئۈستىدە تاجۇل ئىسلام سامئانى «كىتابۇل ئەنساب» ناملىق ئەسىرىدە خەۋەر بەرگەن. ③ مەرۋە - ئافغانىستاندىكى بىر شەھەر.

(مىلادى 1851 ـ، 1918 ـ يىللاردا ياشىغان)، كەشمىرلىك تۈرك يازغۇچىسى مۇھەممەت ھەسەن شىرى (مىلادى 1792 ـ 1866 ـ يىللار) نىڭ ئۆز كىتابىدا ھۈسەيىن فەيزىللا خوجىنى قەشقەردىكى يېتىشكەن ئالىملار قاتارىدا ساناپ، ئۇنى « فازىل، زاھىت بىر شەيخ ئىدى» دەپ تەرىپلىگەنلىكىدىن قارىغاندا، ھۈسەيىن فەيزىللا خوجىنىڭ شان-شۆھرىتى ئەينى زاماندا يالغۇز قاراخانىلار تەۋەسىدىكى زېمىندىلا ئەمەس، ھەتتا غەزنە خانلىقى (مىلادى963-1187- يىللار) ھۆكۈمرانلىقىدىكى غەربىي ئاسىيا، ئەرەب ئىمپېرىيىسى ھۆكۈمرانلىقىدىكى ئوتتۇرا شەرققە قەدەر تارالغانىدى. شۇڭا مىسىر ئالىملىرى ھۈسەيىن فەيزىللا خوجىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئالدىغا چىقتى. ھۈسەيىن فەيزىللا خوجام بىر نەچچە ۋاقىت مىسىر ئالىملىرى بىلەن ھەمسۆھبەتتە ۋە ئىلمىي مۇنازىرىدە بولدى.

ھۈسەيىن فەيزىللا خوجىنىڭ مىسىردىكى پائالىيەتلىرى تەزكىرىدە مۇنداق رىۋايەت قىلىنغان:

« ھۈسەيىن فەيزىللا خوجىنىڭ كەمتەر، كىچىك پېئىل، ئاددىي ـ ساددىلىقىنى كۆرگەن مىسىر دانىشمەنلىرى ئۇنىڭ ئاللامەلىكىگە دەرگۇماندا بولۇپ قېلىشتى. ئۇنى سىناپ كۆرمەكچى بولۇشۇپ، ھۈسەيىن فەيزىللا خوجامدىن «ئىماننىڭ ئەسلى نېمىدۇر؟» دەپ سوئال سوراشتى. بۇ سوئالنىڭ نېمە غەرەزدە سورىلىۋاتقانلىقىنى دەرھال پەملەپ يەتكەن ھۈسەيىن فەيزىللا خوجام: «ئەي ساھىللار، ئىماننىڭ ئەسلىسى خامىپىدىكى① بىر سەر ئۇندۇر» ـ دەپ جاۋاب بەردى. مىسىر دانىشمەنلىرى ھۈسەيىن فەيزىللا خوجىنى تۇرۇقلۇقتە (بىلمىمىزلىكتە) ئېيىپلەپ، مەسخىرە قىلىشتى. ھۈسەيىن فەيزىللا خوجام: «بۇ سۆزنىڭ راست ـ يالغانلىقىنى تاڭلا مەن بۇ شەھەردىن چىققاندىن كېيىن بىلەرسىز» دەپ ئەتىسى تاڭ سەھەردە مەككىگە قاراپ راۋان بولدى. راست دېگەندەك بىر نەچچە ۋاقىتلار ئۆتكەندىن كېيىن بۇ شەھەردە قاتتىق قەھەتچىلىك يۈز بېرىپ، ئاچارچىلىق ۋە ئۇسسۇزلۇق دەردىدىن كىشىلەر بىر ـ بىرىنىڭ گۆشىگە، بىر ـ بىرىنىڭ قېنىغا زار ھەم تەشنا بولۇشۇپ، ئىمانى پارامۇش بولۇشتى. شۇ چاغدىلا ئۇلار ھۈسەيىن فەيزىللا خوجىنىڭ سۆزىنىڭ ھەق ۋە راستلىقىغا ئىشىنىپ، قىلغانلىرىغا پۇشايمان قىلىشتى. ھۈسەيىن فەيزىللا خوجىنىڭ ئارقىسىدىن مەككىگىچە قوغلاپ بېرىپ، خاتا قىلغانلىقىغا ئىقرار قىلىشىپ، ئەپۇ سوراشتى ھەمدە مىسىرغا تەكلىپ قىلىپ ئەكېلىشتى. چوڭ ـ كىچىك ھەممە ھۈسەيىن فەيزىللا خوجىنىڭ ئىستىقبالىغا چىقىپ، قىزغىن قارشى ئېلىشتى. ھۈسەيىن فەيزىللا خوجام بىر مەزگىل دەرسگۇيلۇق قىلدى. كېيىن خەلقىنىڭ رۇخسىتى بىلەن قەشقەرگە قايتتى.

مانا بۇ گەرچە رىۋايەت بولسىمۇ، ئەمما بىز ئۇنىڭدىن ھۈسەيىن فەيزىللا خوجىنىڭ مىسىردىكى ئىلمىي مۇنازىرىدە ھەممىنى بېسىپ چۈشكەنلىكىنى، ھۈسەيىن فەيزىللا خوجىنىڭ ئىلمىي تالانتىغا قايىل بولغان مىسىر ئۆلىمالىرىنىڭ ئۇنى ئۇستاز تۇتۇپ، بىر مەزگىل ئۇنىڭدىن ئىلىم ئۆگەنگەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز.

---

① خامىپا ـ تۈگمەننىڭ ئۇن چۈشىدىغان جايى.

ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجام قەشقەرگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مۇددەرىسلىكىنى تاشلاپ، يالغۇز يىگانىلىقنى ئىختىيار قىلىپ، تۆت يىل ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولدى. ئاخىرى قەشقەرنىڭ دانىشمەنلىرى يىغىلىپ ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجامنىڭ ئالدىغا باردى ۋە ئۇنىڭدىن: «ئىلىم ئۆگەنمەكنىڭ مەقسىتى نېمە؟» دەپ سورىدى. ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجام: «باشقىلارغا نەپئى يەتكۈزمەكتىن ئىبارەت» — دەپ جاۋاب بەردى. «ئۇنداقتا، — دېدى دانىشمەنلەر ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجامنىڭ سۆزىگە جاۋابەن، — ھەزرىتى سۇبھانە ھەق ۋەتەئەلا سىزگە بىر مۇنچە ئىلىمنى كارامەت قىلىپدۇر، نېمە ئۈچۈن ئىلمىڭىزنى كىشىلەرگە ئۆگىتىپ، ئۇلارنى بەھرىلەندۇرمەيسىز؟ بىزنىڭ سىزدىن ئۈمىدىمىز بىر نەچچە كىشىلەرگە ھەر ئىككى ئىلىمنى ئۆگىتىپ، ئورنىڭىزدا قويۇپ، ئۇنىڭ ساۋابىنى تا قىيامەتكىچە كۆرۈڭ».

ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجام دانىشمەنلەرنىڭ سۆزىنى يېرالمىدى. ئۇ قېرىلىقتىن مەتلەئى① قۇدرىتى، سۆزلەشكە كۈچ مادارىنىڭ يوقلۇقىغا قارىماي، ھەپتىدە بىر كۈن، يەنى پەيشەنبە كۈنىدە دەرس سۆزلەشكە ماقۇل بولدى. بىراق، دانىشمەنلەر پەيشەنبىنىڭ دەم ئېلىش كۈنى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ چارشەنبە كۈنىنى تاللىغانىدى، ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجام: «ماڭا مەككىدە بولغان بىشارەتتىن قارىغاندا، مەن ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ھەرقانداق كىشى قىرىق سەككىز پەيشەنبە ئارىدىن تەرك قىلماي مازاراتىمغا بېرىپ، سۈرە ياسىننى ئوقۇپ مېنىڭ روھىمغا بېغىشلىسا، ھەزرىتى سۇبھانە ۋەتەئەلا ئۇل كىشىگە تۈگىمەس سۆز ئىلمىنى كارامەت قىلىدۇ. شۇل سەۋەبتىن دەرس سۆزلەشكە پەيشەنبىنى تاللىدىم» دەپ، پەيشەنبىنى تاللاشتىكى مۇددىئا — مەقسىتىنى دانىشمەنلەرگە چۈشەندۈرۈپ، ئۇلارنى قايىل قىلدى. قەشقەرنىڭ ئىلىم تەھسىللىرى، بىلىمگە ھېرىسمەن تالىپلىرى پەيشەنبىدىكى خاسىيەتنى ئۇققاندىن كېيىن ھەر پەيشەنبە كۈنى ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجامنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئىلىم تەھسىل قىلدى. ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجام ھاياتىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر ھەر پەيشەنبە قەشقەرنىڭ ئۆلىمالىرىغا، ئىلمىي تالىپلىرىغا دەرس ئېيتىپ، قالغان كۈنلىرىدە ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولۇپ، تەخمىنەن مىلادى 1048- يىللىرى ئەتراپىدا شەئبان (بارات) ئېيىنىڭ مەلۇم بىر پەيشەنبە كۈنىدە، ناماز دىگەر ۋاقتى بىلەن ۋاپات بولدى. جەسىتى ھازىرقى قەشقەر شەھىرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى ئاپتونوم رايونلۇق گېئولوگىيىلىك قېدىرىپ تەكشۈرۈش ئىدارىسى ئۈچىنچى ئەتىرىتىنىڭ ئارقىسىدىكى «ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجام مازىرى» دەپ ئاتالغان زاراتكارلىققا قويۇلدى. ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجامنىڭ دەپنىسىگە قاراخانىلارنىڭ خاقانلىرى، ۋەزىرلىرى، ئاكابىرلىرى، شۇنداقلا ئالىملار، ئۆلىمالار، شەھەر ئاھالىلىرىدىن بولۇپ سەكسەن مىڭدىن ئارتۇق كىشى قاتناشتى. بىر ھەپتە ماتەم تۇتۇلدى.

ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجامنىڭ ۋاپات بولغىنىغا ھازىر يېرىم ئەسىر كەم مىڭ يىل بولغان بولسىمۇ، ئەمما قەشقەر خەلقى بۇ ئۇلۇغ ئەللامەسىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمىدى. ھەر پەيشەنبە كۈنى بۇ جايغا مىڭلىغان شەھەر ئاھالىسى چىقىپ، ئۇنىڭغا بولغان سېغىنىشىنى ئىپادىلەپ، خەتمە قۇرئان ساداسىنى پەلەككە ياڭراتتى

① مەتلەئى — غەزەل ياكى قەسىدىنىڭ دەسلەپكى ئىككى مىسراسى، باشلىنىشى، چىقىش ئورنى، چىقىشى.

(ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدىكى بۈگۈنگىچە داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ھەر پەيشەنبە كۈنىدە تۇپراق بېشىغا چىقىپ ئۆلگەن ئاتا-ئانا، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنى يوقلاش، خەتمە قۇرئان ئوقۇپ دۇئا تەكبىر قىلىش ئادىتى مۇشۇنىڭدىن قالغان بولسا كېرەك). ئايەمەردە، ھېيت-بايراملاردا، مۇشكۇللۈككە يولۇققاندا بۇ جايدا تىۋنەپ تەلەپ مۇددىئالىرىنى تىلىدى. قەشقەردىكى چوڭ-كىچىك مەدرىسەلەرنىڭ مۇدەررىسلىرىمۇ ھەر يىلدا ئېلىپ بېرىلىدىغان خەتمىنى (تالىپلاردىن ئېلىنىدىغان قۇرئان ئىمتىھانى) بۇ جايدا ئۆتكۈزۈپ، ئالىمغا بولغان چوڭقۇر ئەقىدە ئىخلاسىنى ئىپادىلىدى. مۇشۇنداق پائالىيەتلەرنىڭ ئۈزلۈكسىز كۆپىيىشى ئارقىسىدا بۇ جاي كېيىنكى كۈنلەردە ئىلىم تەلەپ قىلغۇچىلارنىڭ تەلەپگاھىغا ئايلىنىپ قالدى. مەخسۇس يېتىپ، قوپۇپ ئىستىقامەت قىلىدىغانلار پەيدا بولدى. شۇنىڭ بىلەن، بۇ جايغا خەلقنىڭ ياردىمى بىلەن بىر خانىقا، مەسچىت بىنا قىلىندى.

ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجام مازىرىدا ئىستىقامەت قىلىدىغانلارنىڭ پائالىيىتى ھەققىدە كەشمىرلىك تۈرك يازغۇچى مۇھەممەت ھەسەن شىرى «زۇبدەتۇل ئاخبار» («تاللانغان گۈزەل خەۋەرلەر») ناملىق كىتابىدا مۇنۇلارنى يېزىپ قالدۇرغان: «ئاجايىپ ئىشلاردىن بىرى شۇكى، قەشقەر شەھىرىنىڭ شەرق تەرىپىدە ‹ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجام› دەپ ئاتىلىدىغان بىر مازار بار. قەشقەر خەلقى بۇ مازارغا بەكمۇ ئېتىقاد قىلىدۇ. بۇ مازارنىڭ قەبرە ئۈستىدە بىر تۆشۈكى بولۇپ، شۇ تۆشۈكتىن قارىسىڭىز كاتتا بىر ئادەمنى كۆرىسىز. ئۇنىڭ تېرىسى، مويلىرى، ساقاللىرى بۇزۇلمىغان». مىرزا ھەيدەر قەشقىرى «تارىخىي رەشىدىيە» دېگەن كىتابىدا: «قەشقەر ئۆلىمالىرىنىڭ ھەر قانداقى بىرەر مەسىلىگە جاۋاب تاپالمىسا، ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجام مازارلىقىغا چىقىپ، مەسىلىنى قەغەزگە يېزىپ، ئاشۇ تۆشۈككە سېلىپ قويسا، ئەتىسى جاۋابى يېزىلىپ چىقاتتى» دەپ يازغان.

«زۇبدەتۇل ئەخبار» دا خاتىرىلەنگەن بۇ ئىشلار خېلى ئۇزۇن يىللارغىچە داۋاملاشقان بولسىمۇ، ئەمما 17-ئەسىرگە كەلگەندە سوفىزمنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن پۈتۈن شىنجاڭنى قاپلىغان جاھالەت تۇمانلىرى خەلق ئاممىسىنىڭ ئىلىم-پەنگە بولغان ئىشتىياقىنى پەسلەتتۇرۇۋەتتى. كىشىلەرنىڭ بۇ يەردىكى پائالىيىتىمۇ چەكلىمىگە ئۇچراپ، سۇسلاشقا باشلىدى. نەتىجىدە، مازارنىڭ مۇھاپىزىتى تاشلىنىپ قالدى. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن يامغۇر سۈيىنىڭ يۇيۇشى، بورانىنىڭ يالىشى ئارقىسىدا خام كېسەك ۋە لايدىن ياسالغان گۈمبەزلىك بۇ قەبرە ئاستا-ئاستا ئۆرۈلۈپ تۇپراققا ئايلانغان بولسىمۇ، ئەمما مازار يېنىدىكى مەسچىت بىلەن خانىقانى ئىسلام مۇخلىسلىرى زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، بىر قانچە قېتىم رېمونت قىلىش ۋە ئىسلاھ قىلىش ئارقىلىق زامانىمىزغىچە يەتكۈزۈپ كەلدى. ھازىر بۇ جايدا مەسچىت ۋە خانىقادىن باشقا بىر جامائەت قەبرىستانلىقى بار. ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجامنىڭ مازىرى بۇزۇلۇپ، تۇپرىقى توزۇپ، ئىزى پۈتۈنلەي ئۆچكەن بولسىمۇ، ئەمما كىشىلەر بۇ جاينى يەنىلا ھۆسەيىن فەيزۇللا خوجام نامى بىلەن ئاتاپ، ئەۋلادمۇ ئەۋلاد ياد ئېتىپ كەلمەكتە. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۇ بۈيۈك ئالىمى خەلق قەلبىدە ئەبەدى ياشايدۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئىمىۋالدى ياقۇپ

مۇھەببەت توڭلاتقۇسى

(ھېكايە)

مانا، ئالدىمدا بىر يېڭى توڭلاتقۇ تۇرۇپتۇ. مەن ئۇنى تېخى توك مەنبەسىگە ئۇلىمىغان، ھەتتا قولۇمنى تەككۈزۈپ باقمىغان بولسامۇ، ئۇ، مېنىڭ ۋۇجۇدۇمنى تىترەتمەكتە. تېنىمنى قورۇپ، ئوتلۇق يۈرىكىمنى بىر پارچە مۇزغا ئايلاندۇرۇۋەتمەكچى بولغاندەك رەھىمسىزلەرچە توڭلاتماقتا.

تېخى بىر نەچچە سائەت ئىلگىرىلا، بىز ئۆز كارامىتى بىلەن كىشىلەرنى تەبىئىي رەۋىشتە توڭلۇلۇۋېلىشقا مەجبۇر قىلىدىغان ئاپئاق قارنىڭ يۈز- كۆزلىرىمىزگە چۈشۈپ، تېنىمىزگە سىڭىپ كىرىشىدىن ئاجايىپ لەززەتلىنىپ، چەكسىز ھوزۇرلانغانىدۇق. بىر- بىرىمىزگە چاپلىشىپ دېگۈدەك يېقىن ماڭغاچقىمۇ ۋە ياكى ھېسسىياتلار ئۇرغۇپ تۇرغان قىزغىن پاراڭلىرىمىز تەپتىدىنمۇ، ئېيىتاۋۇر ئازراقمۇ توڭلىماقتا يوق، ئەكسىچە پىژ- پىژ تومۇز ئىسسىقىدىن كېيىنكى يامغۇردىن پەيدا بولىدىغان ھوزۇرلىنىش لەززىتىنى تېتىغانىدىم. لەپىلدەپ يېغىۋاتقان قار مۇھەببەت ئوتلىرى بىلەن يانغان يۈرىكىمگە بىر خىل سالقىنلىق بەخش ئېتىپ، مېنى راھەتلەندۈرگەنىدى. بىراق، بۇ توڭلاتقۇ…

بىز دوقمۇشتىن قايرىلىشىمىزغا، خەلق بانكىسى ئالدىدىكى قايناام- تاشقىنلىققا چۆمگەن ئادەملەر توپى دىققىتىمىزنى تارتتى. يولنى توسۇپ تۇرۇشقان بىر توپ ئادەم بويۇنلىرىنى غازدەك سوزۇشۇپ، بانكا تەرەپكە تەقەززالىق بىلەن ئىنتىلىشەتتى، بىر نەچچە يۈز ئادەم پىيادىلەر يولىنى بويلاپ ئۇزۇن ئۆچىرەت ھاسىل قىلغانىدى.

شۇنچە كۆپ ئادەمنى ئۆزىگە جەلىپ قىلغۇدەك نېمە ئىش بولدىكىنە؟ بىز قىزىقىش ئىچىدە توپقا يېقىنلاشتۇق. شۇ ئەسنادا، يەڭگىلى،

رىتىملىق مۇزىكىغا قوشۇلۇپ، مۇكاپات-
لىق پۇل ئامانەت چېكى تارقىتىلىۋاتقانلىقى
ئېلان قىلىندى. ئەسلىدە مۇنداق ئىش ئىكەندە!

مەن بۇرۇلۇپ يېنىمدىكى دىلنۇرغا قارىدىم:

— بىزمۇ بەختە-تەلىيىمىزگە، مۇھەببىتى-
مىزنىڭ تەقدىرىگە بىر پال ئېچىپ باقامدۇق؟

— بۇنداق تەۋەككۇلچىلىقنىڭ نېمە پاي-
دىسى؟- دىلنۇرنىڭ شەھلا كۆزلىرىگە خىيال
بۇلۇتلىرى سايە تاشلىدى،- چىقماي قالسا،
ئادەمنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىدۇ.

ئۇنىڭ شۇ تۇرقىدىكى كۆرۈنۈشى ماڭا ئاجا-
يىپ گۈزەل كۆرۈنۈپ كەتتى.

— «يالغا ئىشەنمە، يالىنىزمۇ يۈرمە»...
پۇلنى كېيىن ئۆسۈمى بىلەن قايتۇرىدىغان
بولغاندىن كېيىن مەيلى ئەمەسمۇ؟ ئەگەر،
مۇكاپات چىقىپ قالسا، تەلەي دېگەنشۇ، ما-
قۇل دەڭە، بۇ بىر بەخت پالى بولۇپ قالسۇن.

— مەيلى ئەمسە، - دىلنۇرنىڭ چىرايىدا
ئىللىق تەبەسسۇم جىلۋىلەندى،- بىراق، ئا-
دەم بەك كۆپ ئىكەن. چەكنى سىزلا تارتىڭ،
بىرىنچى قېتىم ئۆزىڭىزگە، ئىككىنچى قېتىم
ماڭا! مېنىڭ ئەمەس دىلنۇرنىڭ قولى، دەپلا
ئېلىۋېرىسىڭىز بولىدۇ.

بارلىق تەۋەككۇلچىلاردا بولىدىغان بىر
خىل مۇرەككەپ ھېسسىياتنىڭ تۈرتكىسى بىلەن
قولۇمنى ساندۇق تۆشۈكىگە تىقىپ بىرىنچى
چەكنى ئالدىم. شۇ مىنۇتلاردا كەلگۈسى ئا-
جايىپ بىر شېرىن بەختلىك تۇرمۇش خىيال
ئەينىكىمدە ئەكس ئەتكەندى. ئەمما... ئاھ،
بۇنىڭغا نېمە دەي! شۇ مىنۇتلاردا يەنە سەن
ئەزەلدىن تەلەيسىز يارىتىلغان بەندە، دېگەن
موھۇر پېشانەمگە بېسىلغاندەك بولدى. مېڭەم
زىڭىلداپ، پۈتكۈل بەدىنىم تىترەپ كەتتى،
خۇدۇمنى يوقاتتىم. دىلنۇرنىڭ يۈزىگە قانداق
قارارمەن؟ ئۇ نېمە دەر؟ تاپا-تەنە قىلارمۇ؟...
ياق، بۇنچىۋالا بىرشىشىپ كەتمەي! مەن «دىل-
نۇرنىڭ قولى» بىلەن تېخى چەك تارتىمىدىم-
غۇ؟ مۇكاپاتلىق چەك نومۇرى ئۇنىڭ ئۈچۈن
چىقسىمۇ ئوخشاش ئەمەسمۇ؟

مەن گويا دىلنۇردىن مەدەت تىلىگەندەك،
ئاغزىنى ئاچقىنىچە ماڭا قاراپ تۇرغان دىل-
نۇر بىلەن كۆز ئۇچراشتۇرۇۋالدىم - دە، يەڭلى-
رىمنى يەنە بىر قېتىم شىمايلىدىم. قوللى-
رىم تىترىمەكتە، ۋۇجۇدۇم سىلكىنمەكتە ئى-
دى. لېكىن، چەك مەيدانىدىن ئولجىسىز قاي-
تىپ كېتىشنى خالىمايتتىم... مانا، ئىككىنچى
چەكنىمۇ ئالدىم... ئاھ خۇدا، سېنىڭ ئالتىپا-
تىڭغا نېمە دەي؟ مانا قارا، مەن تەلەيسىز،
بەختسىز ئەمەس، مەن ئىنتايىن بەختلىك ئا-
دەم! مەن تەلىيى ئالدىدا يۈكۈنۈپ يۈرىدى-
غان بىر تەلەيلىك قىزنىڭ يارى! ئۆمۈرلۈك
سۆيگۈنى! مەن ئادەتتە، « بەخت »، «تەلەي»
دېگەنلەرگە ئانچە ئىشەنمەي كەتمەيتتىم، مۇ-
شۇ ھاياتلىق دۇنياسىدا ياشىساملا بولىدۇغۇ،
قانداق ياشاش مەسىلىسىنى ئويلاشمىسىمۇ بو-
لىدۇ، دەپ قارايتتىم. ئەمما، بۈگۈن بۇ سۆز-
لەرگە راستىنلا ئىشەندىم. تەلەي، بەخت دې-
گەنلەر ئاجايىپ بولىدىكەن، دىلنۇرغا ئاتاپ
ئالغان چەك بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپات
چېكى ئىدى. ھاياجان، شادلىقتىن تېرەمگە
سىغماي قالدىم.

بىز چەكسىز خۇشاللىق ھېسسىياتى ئىچىدە،
ئەللىك يۈەنگە توختىغان كىشىلەر تەرىپىدىن
« سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىشلەنگەن » دەپ ئا-
لاھىدە ئەتىۋارلىنىۋاتقان ئىككى مىڭ يۈەندىن
ئارتۇق قىممەتكە ئىگە بۇ توكلاتقۇنى دىلنۇر-
نىڭ ئۆيىگە ئېلىپ باردۇق. ئۇلار دەسلەپ
ھەيران قېلىشتى، ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن،
بىزدىنمۇ كۆپرەك خۇشال بولۇشتى. شۇ تاپتا
ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ شادلىقى ئارقىلىق بىزنىڭ
بەختىمىزگە تەنتەنە قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

دىلنۇر تولىمۇ ياخشى قىز ئىدى. ئۇنىڭ دادىسىنىڭ مەرتىۋىسىگە ۋە پۇل-مال، ئىناۋەت-ئابرويىغا قىزىقىپ، دىلنۇرنى ماڭا ئۆيدىكىلەر تونۇشتۇرغانىدى. دەسلەپتە دىلنۇرنى تولىمۇ ھاكاۋۇر، پوچى، ئادەمنى ياراتمايدىغان كۆرۈپ ئۇنىمىغانىدىم. ئۆيدىكىلەرنىڭ زورلىشى ۋە ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن، مەندە بىردىنلا ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇپ بېقىش ئىستىكى پەيدا بولدى. كۆڭلۈمدىكىنى دېسەم، ئۇچاغدا دىلنۇرنى بۇنچىۋالا ياخشى كۆرۈپ قالارمەن، دەپ زادىلا ئويلىمىغانىدىم، ئۇنىڭمۇ مېنى چىن دىلىدىن ياقتۇرۇپ قالىدىغانلىقىغا ئىشەنمىگەنىدىم. شۇنداق، كېيىنچە ئاستا-ئاستا ئۇنى ھەقىقىي چۈشەندىم، بىر-بىرىمىزنى قاتتىق ياخشى كۆرۈپ قېلىشتۇق. بىز ھەقىقەتەنمۇ كىشىلەر ئېيتقاندەك خۇدا قوشقان بىر جۈپلەردىن بولۇپ قالدۇق. توي تەييارلىقىمۇ پۈتەي دەپ قالدى، يېقىندا توي بولىدۇ...

ئىشىكتىن كىرىشىم بىلەن تەڭ، ئاچام بىر خىل قىزىقىش بىلەن سورىدى:

— ئەخمەتجان، دىلنۇرلار توڭلاتقۇ سېتىۋالغان ئوخشىمامدۇ؟ بايا كوچىدا ئىككىسىنىڭ ئۇنى كىرا ھارۋىسىغا بېسىپ كېتىۋاتقىنىنى كۆردۈم. نەچچە پۇلغا ئاپتۇ؟

— مەن ئەسلى بولۇنغان ئىشلارنى ئۆيدىكىلەرگە ئېيتمىسام بولغانىكەن، ھېچبولمىغاندا، ھە، شۇنداق، دەپلا قويغان بولسامبولغانىكەن! لېكىن، ھەي... ئەينى ۋاقىتتىكى خۇشاللىق، پەخىرلىنىش ھېسسىياتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاتالمىش راستچىل بولۇشتىن ئىبارەت ئېسىل پەزىلىتىم ئۇ ئىشلارنى قىزىقارلىق قىلىپ سۆزلەتكۈزدى.

— ۋاي خۇدايىم، تازىمۇ دۆت بىر نېمە بولۇپسەنغۇ، — ئاچامنىڭ قان قالمىغان چە-
رايىدا رەنجىش، قېيىداش ئالامەتلىرى ئەكس ئەتتى، — نېمە دەپ ئۆز قولۇڭ بىلەن ئىگە بولغان توڭلاتقۇنى خەققە بەردىڭ؟

— ئۇ خەق ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە بەربىر بىزنىڭ ئۆيگە كېلىدىغان تۇرسا، — دېدىم مەن.

— ھوي، دىلنۇر خەق بولماي نېمىسى؟ سەن بىلەن توي قىلغان تەقدىردىمۇ -چۇ، ئۇ بەربىر سىرتنىڭ ئادىمى، بىزنىڭ ئۆيگە ئەكىلىشى تېخى! قاپاقباش بىر نېمىكەنسىغۇ بۇ. بىلىپ قوي، ئۇ كېيىن توڭلاتقۇنى ئۆيۈڭگە ئېلىپ كەلگەن ھالەتتىمۇ، مانا مەن بىر توڭلاتقۇ ئەكەلگەن، ئۇنى ئالغان، بۇنى ئالغان، سەن نېمىدىڭ، دەپ بېشىڭنى ئوچاق ئېتىپ يوغان سۆزلەيدۇ، سەندەك ئەخمەقنى ئېلىۋەتكەن تىرنىقىغىمۇ تەڭ قىلمايدۇ. ئۇچاغدا، سەن موللا مۈشۈكتەك بىر بۇلۇڭدا تىرناق تاتىلاپ ئولتۇرىدىغان سايماخۇنغا ئايلىنىسەن. ماڭ يۈگۈر، بېرىپ توڭلاتقۇنى قايتۇرۇپ كەل!

— ۋاي - ۋۇي ئاچا، سۆزلەپلا كەتتىڭىزغۇ، بۇ...

— سۆزلىمەي ئەمىسە، — ئانامۇ ماڭا ھۆرپىيىپ، ئاچامنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى، — ماڭ يۈگۈر، ئاچاڭنىڭ دېگىنىدەك قىل!

ئانامنىڭ بۇ گېپى ئوت ئۈستىگە ياغ چاچقاندەك بولدى. ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى دادام، ئانام، ئاكام، ھەتتا ئىنىممۇ مېنى ئەيىبلەپ، قانداقتۇر كېيىنكى ئىززەت - ھۆرمەت، ئابرويىمنى كۆتۈرۈش، يۈزۈمنى يورۇق قىلىش ئۈچۈن، مېنى توڭلاتقۇنى ئەسلى ئۆزۈمگە ئالغان چەككە چىققان، دىلنۇرنىڭ كۆڭلى يېرىم بولمىسۇن، دەپ ئۇنىڭغا بەرگەنىدىم، دېگەندەك يالغان - ياۋىداق سۆزلەرنى قىلىپ، ئۆيىمىزگە ئېلىپ كېلىشكە قىستىماقتا ئىدى.

لېكىن، مەن ۋىجدانىمغا خىلاپ ھالدا مۇھەببەتنىڭ دۈشمىنى بولغان يالغان سۆزلەرنى قىلسام، تۈگەشمەمدىمەن!؟

— سەن بارالمىساڭ، مانا بىز بارىمىز،- ئاچامنىڭ غاراڭ - غۇرۇڭ ئاۋازى مېنى چۆچۈتۈۋەتتى. ئۇ، ئەرزانلا قولغا كەلگەن لوخگۆش تۈپەيلىدىن ئاغزىغا يىغىلغان سېرىقسۇنى تۈكۈرۈۋېتىپ، ئىنىمغا بۇيرۇق قىلدى: — قاۋۇلجان، يۈر!

— ئاچا، توختاپ تۇرۇڭ، ئۇنداق...

— نېمىگە توختاپ تۇرىدۇ!؟

ئانام شۇنداق دېدى - دە، يەلكەمدىن تارتتى، مەن بۇ زەربىدىن سەنتۈرۈلۈپ كېتىپ، تامغا يۆلىنىپ قالدىم. شۇ ئەسنادا يەنە ئىشىك يېپىلدى، ئىشىكنىڭ قاتتىق يېپىلغان ئاۋازى گويا يۈرىكىمگە تەگكەن توقماقتەك مېنى مادار ۋە ئەقىلدىن جۇدا قىلدى.

مەن ئەس - ھوشۇمنى يوقاتقان ھالدا ئولتۇرۇپ قالدىم. بوپتۇ، بۇلار كاجلىقىنى قىلىپ تۇرسۇن، كېيىنچە، مەن دىلنۇرغا چۈشەندۈرۈپ قويارمەن، ئۇمۇ مېنى چۈشىنەر....

ياق بۇ نۇقتىدا مەن يېڭىلدىم، ئاچامنىڭ سۆزلىرى ئۈزۈل - كېسىل بەربات بولغانلىقىمنى ئىسپاتلىدى!

— قانداق بەختلىك يىگىت، بىز قىلمىمىز دېگىنىمىزنى قىلالامدىكەنمىز؟...قانداق ئەكەلدىڭلار دەپ سورىماسمەن،- ئاچامنىڭ ئاۋازى بىردىنلا يۇقىرىلىدى،- بىز بېرىپ، توكلاتقۇ ئەسلىدە ئەخمەتجان ئۆزىگە ئالغان چەككىچىقانىكەن، دىلنۇر ئازابلىنىپ كەتمىسۇن، دەپ ئەخمەت ئېنىمىز سىلەرگە بېرىۋېتىپتۇ. بۇنداق بولمىغاندىمۇ پۇلنى ئەخمەتجان چىقارغاندىن كېيىن بىزگە تەئەللۇق بولۇشى كېرەك. بۇغۇ بەرىبىر ئوخشاش، شۇنداق بولسىمۇ، ھازىرچە بىزنىڭ ئۆيدە تۇرۇپ تۇرسۇن، دېيىشىدۇق، ئۇلار تامدەك تۇرۇپ قېلىشتى. بىر ئازدىن كېيىن دىلنۇر «ئەخمەتجان قوشۇلغان بولسىلا باشقا خىيالىممۇ يوق، مەن ئۇنىڭغا ئىككىلىك خەت يېزىپ بېرەي. توكلاتقۇ بىلەن بىللە ئالغاچ كېتىشسىلە» دېدى. ھى...ھى..ھى...

ئاچام ئاغزى ئاغزىغا تەگمىگەن ھالدا سۆزلىگەچ يانچۇقلىرىنى ئاختۇرۇشقا باشلىدى. ئائىلىمىزنىڭ چوڭ بىر ئارزۇسىنىڭ مۇشۇنداق ئوڭايلا ئەمەلگە ئاشقانلىقىدىن مەست بولۇپ كەتكەن بولسا كېرەك، دىلنۇرنىڭ خېتىنى قايسى يانچۇقىغا سالغانلىقىنىمۇ بىلمەي، يانچۇقلىرىنى ئۆرۈپ - چۆرۈۋەتتى.

مېنىڭ خىيالىم يەنە دىلنۇر تەرەپكە ئاغدى. ئۇ، ئازابلانغانمىدۇ؟ ئۇنىڭغا ئېغىر كەلگەنمىدۇ؟ دىلنۇر ھوشيار، باشقىلارغا قاتتىق ئىشىنىدىغان، ئىشەنچىسىنى يەرگە ئۇرغۇچىلارنى ئەبەدى - ئەبەد كەچۈرمەيدىغان، ھەر بىر گېپىدە چىڭ تۇرىدىغان قىز. ئۇ، خېتىدە نېمىلەرنى يازغان بولغىيدى!؟ ئەگەر، مەن ئۈچۈن دەھشەتلىك بولغان بىر قارارغا كەلگەن بولسا... شۇ تاپتا خەتنى كۆرۈپ بېقىش ئىستىكى بىلەن خەتنى مەڭگۈ كۆرمەسلىك ھېسسىياتى مېنى ئەسىر قىلىۋالدى. مەن خۇددى ھۆكۈمنامىسىنى كۈتۈۋاتقان مەھبۇستەك، ئاچامنىڭ خەتنى تېزراق بېرىشىگە تەقەززا ئىدىم.

— ھە، راست، دىلنۇر خەتنى ئۆز قولى بىلەن توكلاتقۇ ئىچىگە سېلىپ قويغانىدەك قىلىۋېدى،- ئاچام شۇنداق دېگىنىچە توكلاتقۇ ئىشىكىنى ئاچتى - دە، بىر دانە كونۋېرتنى ماڭا ئۇزاتتى،- قېنى ئوقۇپ باقە، يېڭىلىنىش سۆزلىرىنى بىر ئاڭلاپ باقايلى.

«ئۆز قولى بىلەن توكلاتقۇ ئىچىگە...» دېگەن سۆزلەر بىلەن تەڭ كونۋېرتنىڭ قولۇمغا تېگىشى مەندە بىر خىل تىترەك قوزغىدى. ۋۇجۇدۇم جۇغۇلداپ كەتتى. مەن تىترەپ تۇرغان قوللىرىم بىلەن خەتنى ئاچتىم.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

« ئەخمەتجان، سىز مېنى كۆيدۈرگەن ھەم سۆيدۈرگەن، نازۇك بەللىرىمنى چىڭ قۇچاقلىغان ھېلىقى ئەخمەتجان شۇمۇ ئەمەسمۇ؟ ئەگەر مېنى چىن دىلىڭىزدىن سۆيگەن ئەشۇ ئەخمەتجان بولسىڭىز نېمىشقا بۇ دەرىجىدە قاتتىق چاقچاق قىلىسىز؟ سىزگە ئېچىنىش بىلەن ئېيتىپ قوياي، ئاچىڭىز بىلەن ئېنىڭىزنىڭ بۈگۈن ئوينىغان غەيرىي كومېدىيىسى مېنىڭ ئائىلىڭىزنى، جۈملىدىن سىزنى چۈشىنىشىمدە چوڭ بىر بىشارەت بولدى. تېگى يوق ھاڭنىڭ لېۋىدىن قەدەملىرىمنى توختىتىپ، ئارقامغا قايتىشىم ئۈچۈن بېرىلگەن سىگنال بولدى. بۇ ئىشتىن مەن قىرىق يىللىق ئەقىلگە ئىگە بولدۇم. بۇنىڭدىن كېيىن مېنى ئىزلەپمۇ يۈرمەڭ، ئېغىز دىڭىزغا ئالغۇچىمۇ بولماڭ، خەير - خوش!»

ئاھ، مۇھەببەت توڭلاتقۇسى، سېنى نېمە قىلسام بولار!؟

مانا، ئالدىمدا يېپ-يېڭى بىر توڭلاتقۇ تۇرۇپتۇ. تېخى بايىلا ئېلىپ كېلىنگەن بۇ توڭلاتقۇ دەسلەپتە مېنى قەۋەتلا خۇش قىلغانىدى. ئارىدىن بىر - ئىككى سائەت ئۆتە - ئۆتمەيلا، گويا مېنى پۈتۈنلەي ھالاك قىلىۋەتمەكچى بولغاندەك توڭلاتماقتا. شۇتاپتا مەن ئۆز ئۆيۈمدە تۇرغان بولساممۇ، ئۆزۈمنى قىپ - يالىڭاچ ھالدا شىمالىي مۇز ئوكيانىنىڭ مۇزلۇقلىرى ئارىسىدا تىترەپ تۇرغاندەك ھېس قىلماقتىمەن.

(بېشى 91 ـ بەتتە)

ئېلىپ تاشلىغانلىق ھەم پارتىيىدىن قوغلاپ چىقارغانلىق خەۋىرىنى ئوقۇپ بۇنىڭغا قىزىقىپ قالدىم. مەندە پارىخورلۇق دېگەن گەپنىڭ مەنىسىنى بىلىپ بېقىش ئىستىكى پەيدا بولدى. بۇ گەپنى دادامدىن سوراي دېسەم، ئۆتكەنكىدەك يەنە خاپا بولۇپ تىللاپ كېتىشىدىن قورقۇپ، ئاخىرى بىزنىڭ مۇئەللىمدىن سورىدىم.

— پارىخورلۇق دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى، — دەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى مۇئەللىم، — رەھبىرىي كادىرلار ئۆز ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، نەپسىگە چوغ تارتىپ، باشقىلار تۈرلۈك شەكىل ۋە ئۇسۇل ئارقىلىق «تەقدىم» قىلغان ھەر خىل سوۋغىلارنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ ھاجىتىنى قاندۇرسا ياكى ھاجەتمەنلەرنىڭ ھەر خىل ئىشلىرىنى ھەل قىلىپ بېرىش ھېسابىغا ئۇلاردىن بىر نەرسە تەلەپ قىلىپ پارە ئالسا، مانا بۇ پارىخورلۇق بىلەن شۇغۇللانغانلىق بولىدۇ. قانۇن ۋە پارتىيە ئىنتىزامى بۇنداق يامان قىلمىشلارنى قەتئىي چەكلەيدۇ، ھەرگىز يول قويمايدۇ. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، بىر قىسىم رەھبىرىي كادىرلار ئۆزىنىڭ ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، پارتىيىۋىلىك مەيدانىنى يوقىتىپ، پارىخورلۇق ھەم قانۇنسىز تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ چىرىكلىشىپ كەتتى. بۇنىڭ جەمئىيەت ۋە خەلق ئاممىسى ئىچىدىكى تەسىرى بەكمۇ يامان بولدى. شۇڭا، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت بۇ خىلدىكى ئادەملەرنى ئۈزۈل-كېسىل ئېنىقلاپ، مەخسۇس ئەنزە تۇرغۇزۇپ، ئۇلارنىڭ تاناۋىنى تارتماقتا...

مەن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، قاتتىق چۆچۈپ كەتتىم. دادامنىڭ قىلغان - ئەتكەن ئىشلىرىمۇ پارىخورلۇققا كىرەمدىغاندۇ؟ ناۋادا شۇنداق بولسا، مېنىڭ داداممۇ... خىيالىمنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرۇشقا جۈرئەت قىلالمىدىم، بۇ قېتىم دادامنىڭ تەقدىرىدىن راستىنلا ئەنسىرەپ قالدىم...

ئېزىزجان توختىھاجى (ئوقۇغۇچى)

دادام باشلىق بولغاندىن كېيىن

(ھېكايە)

مېنىڭ دادام بەش-ئالتە يىلنىڭ ئالدىدا بۇ ئىدارىغا باشلىق بولغان ئادەم. ئۆزىگە پىتان، چىققىشقاق، مۇناسىۋەت دائىرىسى كەڭ ۋە چوڭقۇر، سەۋىيىسى يۇقىرى، قوش تىللىق بىر قاتار ئالاھىدىلىكلىرى شۇ چاغدا دادامغا ئەسقاتقان، ئەمەلدارلىق تەختىگە ئولتۇرۇشتا پەللەمپەيلىك رولىنى ئوينىغانىدى.

دادام بۇ ئىدارىغا باشلىقلىققا تەيىنلەنگەن كۈنى ئۆيىمىزدىكى ھەممەيلەن خۇشال بولغانىدۇق. بولۇپمۇ، مەن زىيادە خۇشال بولغان، كېچىسى ھاياجانىدا ئۇخلىيالماي قالغانىدىم. چۈنكى، دادامنىڭ كىچىك ماشىنىسىدا ئولتۇرۇپ، باشقىلارنىڭ ئىچىنى قاينىتىۋېتىمەن تازا، ئۇلار كەينىمدىن ھەۋەسلىنىپ قاراپ قېلىشىدۇ···

دادام مەنسەپ تۇتقاندىن كېيىن، ئۆيىمىز ئىلگىرىكىدىن تېخىمۇ كۆڭۈللۈك ھەم ئاۋاتلىشىپ كەتتى. تۇرمۇشىمىز باياشات، ھېچنېمىدىن غېمىمىز يوق، يەيدىغىنىمىز ئېشىپ-تېشىپ، كىيىدىغىنىمىز يېتىپ ئېشىپ قالاتتى، ئۆيىمىزدىن مېھمانلار كەم بولمايتتى. ئۇلار ھەر قېتىم كەلگەندە يۇقىرىسى گىلەم، ئۈن ئالغۇ، تۆۋىنى گۆش، تۇخۇم، ياغ ··· قاتارلىق نەرسىلەرنى قالدۇرۇپ كېتىشەتتى. دادام دەسلەپتە بۇ نەرسىلەرگە پۇل تۆلىمەكچى بولاتتى، ئەمما مېھمانلار ئۇنىماي: «مەي جۇيجاڭ، بۇ نېمە قىلغانلىرى؟ ئادەمنى خىجىل قىلمىسىلا ئۇنداق، بۇ دېگەن سىلىگە بولغان كۆڭلىمىز» دېيىشەتتى. كېيىنچە دادام ئۆيىمىزگە بىر نەرسە ئېلىپ كەلگەن كىشىلەرگە پۇلنىڭ كېپىنى قىلمايدىغان، ھەتتا ئادىدى، كىچىككىرەك نەرسىلەرگە كۆز قىرىنىمۇ سېلىپ قويمايدىغان بولدى.

مەن ئىلگىرى بۇ ئىشلارنى چۈشەنمەيتتىم. كەچقۇرۇنلىرى ئۆيىمىزدە بولىدىغان يۇقىرىقى ئىشلار ماڭا قىزىقارلىق تۇيۇلاتتى. دادامدىن پەخىرلىنەتتىم، ھۆرمەتلەيتتىم، ھەۋىسىم كۈچىيىپ باراتتى. ئۆيىمىزگە بىر نەرسە ئېلىپ كەلگەن ئادەملەرنىمۇ ياخشى كۆرەتتىم. ئۇلار نېمە دېگەن ئوبدان، سېخى، مەرت ئادەملەر-ھە! ئۇلار بۇ ئىدارىنىڭ ئادەملىرى ئەمەس تۇرۇپ، دادامغا نېمانچىلا قىلىپ كېتىدىغاندۇ؟ ياكى ئۇلار دادامنىڭ ئاغىنىلىرىمىدۇ؟ دەپ ئويلاپمۇ قالاتتىم. لېكىن، ئۇلارنىڭ دادام ئالدىدا قىلغان گەپ-سۆزلىرى، ھەرىكەتلىرىدىن دادامنىڭ ئاغىنىلىرى ئەمەسلىكى، ئەكسىچە بىرەر نەپكە ئېرىشىش مەقسىتىدە ئاشۇنداق قىلىپ كېتىشىۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى. شۇنىڭدىن قارىغاندا، دادامۇ ئۇنداق-مۇنداق ئادەم ئەمەس ئىكەن-دە!؟ خۇدايىم دادامنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن، مەرتىۋىسىنى تېخىمۇ زىيادە قىلسۇن! ئۆيىمىزگە بىكارلىق نەرسىلەر كۈندە كېلىپ تۇرسۇن!

كەچ تەرەپلەردە ئۆيىمىزگە ئەرلەر ئەمەس، ئاياللارمۇ كېلەتتى. ئۇلار ئانامنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇشنى تالىشىپ، خۇددى ئانام باشلىقتەك بىر كۈن ئىچىدە ئىدارىدا، جەمئىيەتتە بولغان ئىشلاردىن ئانامنى خەۋەرلەندۈرۈپ؛

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

— قارىسىلا ئاپقىز خېنىم، بۈگۈن چۈشتە مەن ھېلىقى سەمەتۋاللىنىڭ ئايالى زۇمرەت خېنىم بىلەن كوچىدا كۆرۈشۈپ قالغانىدىم. ئۇ خېنىم ئاتايىن سىلىنى سورىدى، ۋاقتى يەتسە كېلىپ بېرەم — يېرىمىدەم ئولتۇرۇپ كەتسۇن دېدى — دەيتتى قايسىدۇر بىرى ئاۋازىنى سوزۇپ.

— زۇمرەت خېنىم تەكلىپ قىلغانىكەن، بۈگۈن — ئەتە ئىچىدە بېرىپ مېھمان بولۇپ كەلسىلە، ئاپقىز، ئىدارىمىزنىڭ بۇرۇنقى باشلىقىنىڭ ئايالىنى تونۇيلىغۇ، ئۇ خامكاۋا، بەدرەڭنىڭ قىلچىمۇ ئىناۋىتى يوقتى، سىلى دېگەن قالتىس ئايال جۇمۇ! — دەيتتى يەنە بىرى ئاغزى — ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ.

ئۇلارمۇ قۇرۇق قول كىرمەيتتى، ياز كۈنلىرى يېزىدىكى تۇغقانلىرى ئەكىرىپ بەرگەن ئۆرۈك، شاپتۇل، ئەنجۈر، ئانارلاردىن، قىش كۈنلىرى قۇرۇق يېمىش، ھەر خىل مۇراببا، كانسىرۋالاردىن «نىسىۋە» ئېلىپ كىرەتتى، شۇ ئارقىلىق مۇددىئا — مەقسەتلىرىنى بايان قىلىشاتتى:

— سىلىمۇ بىلىلا، مېنىڭ يالغۇز بىرلا سىڭلىم بار. ئۇنىڭ كەنجى قىزى بۇ يىل سىغەننى پۈتتۈردۇ، مەيجۇيجاڭغا ئېيتىپ قويسىلا، ئۇنى شەھەر ئىچىدىكى مەكتەپلەرنىڭ بىرەرسىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويسۇن.

— بىر گېپىم بارتى سىلىگە ئاپقىز، دەيمۇ — دېمەيمۇ؟ بوپتۇ دەۋېرەي، ئىككىمىز بىر تۇغقاندەك بولۇپ كەتكەندىكەن؛ ئۆزلىرىمۇ بىلىلا، بىزنىڭ ھېلىقى بالىنى، تازا ياخشى ئوقۇيالمىغان، شۇڭا بىر شىنچى سىنىپتىن چىقىرىۋالغان. يېقىندا ئىدارىغا بىرنەچچە ئىشچى ئالىدىكەن، دەپ ئاڭلىدىم. شۇ ئىشچىلىققا بولسىمۇ مەيجۇيجاڭ بىر ئامالىنى قىلىۋەتسە بولۇپتىكەن. خوش بولۇپ قالاتتۇق، ياخشىلىقىڭلارنى ئۇنتۇمايتتۇق...

ئانام بۇنداق ھاجەتمەنلەرنىڭ قولىدىن يەل — يېمىشلا ئەمەس، بەزىدە تېخى پۇللۇق، ئېسىل رەختلەرنىمۇ ئالاتتى. ئۇلارغا دادام ئورنىدا بىر مۇنچە ۋەدىلەرنى قىلىپ يولغا سالاتتى...

ئانامنىڭ ئۆيىدىكى ئۈچ دانە خورۇم چامىدانى بىلەن ئىككى دانە چوڭ ئورۇس ساندۇق ھەرخىل رەختلەر، كىيىملەر بىلەن تولۇپ چىڭدىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ بىرەر يەرگە توي مەرىكىسى ۋە مېھماندارچىلىققا بارىدىغان چاغدا، ئۇ نەرسىلەرنى خۇددى دەپتەر ۋاراقلىغاندەك ئۆرۈپ — چۆرۈپ كېتەتتى...

دادام باشلىق بولغانىدىن كېيىن، ئۆيىمىزدە، ئىدارىمىزدىمۇ چوڭ ئۆزگىرىشلەر بولدى. بۇرۇن ئۆيىمىزدە بار بولغان ئاددىي، كونا جاھازلارنىڭ ئورنىدا ھازىر يېڭى، ئېسىل، زامانىۋى ئۆي جاھازلىرى پەيدا بولدى.

ئەمدە ئىدارە ئىشلىرىغا كەلسەك، بۇ ھەقتە مەن ھېچنىمىنى بىلمەيمەن. چۈنكى، مەن تېخى كىچىك، گۆدەك، ئەمدىلا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ بىرىنچى يىللىقىدا ئوقۇيمەن. ئەمما، ئۆيىمىزنىڭ تاملىرىغا قاتىرىسىغا ئېسىۋېتىلگەن ھەرخىل تەقدىرنامىلاردىن دادامنىڭ خىزمەتنى ياخشى، ئاكتىپ ئىشلىگەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. دادام ھەر يىلى دېگۈدەك مەن ئىسمىنى بىلمەيدىغان يۇقىرى ئورۇنلار تەرىپىدىن تەقدىرلىنىپ، ئاشۇنداق نەرسىلەر بىلەن مۇكاپاتلىنىپ تۇرىدۇ. ئەگەر ئىدارە خىزمىتىنى چىڭ تۇتۇپ، ئاكتىپ ئىشلىمىسە، بىكاردىن — بىكار تەقدىرلەيدىغان ئىشى ئايلىنىپ قالغان ھۆكۈمەت يوقتۇ؟! بىزنىڭ مەكتەپتىمۇ دەرستە، داۋامدا،

ئىنتىزامدا، ئەمگەكتە ياخشى بولغان بالىلارنى «ئۈچتە ياخشى» ئوقۇغۇچى دەپ باھالاپ تەقدىرلەيدۇ، ئەمەسمۇ!؟

لېكىن، بۇ يەردە ماڭا چۈشىنىكسىز تۇيۇلىدىغان بىر ئىش بار. يەنى، ھەر قېتىم يۇقىرىدىن بۇ ئىدارىنىڭ خىزمىتىنى تەكشۈرگىلى ئادەملەر كەلگەندە، بىزنىڭ ئۆيدە مېھمان بولۇشىدۇ. دادام بۇنداق چاغلاردا ئۆزىنىڭمۇ باشلىق ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك، تېنىمسىز پايپاسلاپچېپىپلا يۈرۈيدۇ. بازاردىن ئېسىل مېۋە، سېمىز قويلارنى، ئالىي دەرىجىلىك ھاراق، تاماكىلارنى ئۆزى تالاپ ـ خىللاپ سېتىۋالىدۇ. بۇرۇنقى باشلىقلىق سالاپىتىنى بىر ياققا قايرىپ قويۇپ، كىچىك بالىدەك يوغان قورساق مېھمانلارنىڭ ئالدىدا پايپېتەك بولۇپ، خوشامەت قىلىپ قىلغىنى قىلىق تاپالماي كېتىدۇ. توۋا، دادام نېمانداق غەيرىي ئادەمدۇ؟ ئۇمۇ باشلىق تۇرۇپ بۇ خەقلەرگە نېمانچە قىلىپ كېتىدىغاندۇ؟

دادام يۇقىرىدىكىلەرگە ئاشۇنداق مالاي بولسا، تۆۋەندىكىلەرگە پادىشاھ ئىدى. ئىدارىدا دادامنىڭ دېگىنى ھېساب ئىدى. ھېچكىم ئۇنىڭ گېپىنى يېرالمايدۇ. ئىدارىمىزدا بىر ئىشچى بولۇپ، ئىسمى سادىق يۇۋاش ئىدى. مەن بۇ ئادەمنىڭ يېزىلىقمۇ ياكى شەھەرلىكمۇ، نەلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن. مەن ئەقلىمگە كەلسەم، ئىدارىنىڭ تازىلىقىنى قىلىپ، ئەخلەتنى ھارۋىدا توشۇيدىكەن. ئۇ بۇرۇن ئىدارىنىڭ بۇرۇنقى باشلىقىنىڭ ئۆي ئىشىنى قوشۇمچە ئىشلەيدىغان چاكىرى ئىدى. مانا ئەمدى دادام باشلىق بولۇپتى، بىزنىڭ ئۆينىڭ ئىشىنى قىلىدىغان بولدى. ئەتىگىنى سۈت ئەكىرىش، بازاردىن سەي-پەي، گۆش-پۇش سېتىۋېلىش، ئۇكامنى بېقىش، ئوتۇن يېرىش، كۆمۈر توشۇش... قىسقىسى، ھەممە ئېغىر ـ يېنىك، يۈگۈر ـ يېتىم ئىشلارنى قىلىدۇ. مەن ئۇنىڭ بىرەر قېتىممۇ قاپاق تۈرۈپ، بويۇن تولغاپ باققىنىنى كۆرمىدىم. ھاردىم-ئاچتىم دېمەيدۇ، ۋايسىمايدۇ، زارلانمايدۇ، ئەكسىچە دائىم ھېجىيىپلا يۈرۈيدۇ.

مېنىڭ سادىق يۇۋاشقا ھەم ئىچىم ئاغرىيدۇ، ھەم ئاچچىغىم كېلىدۇ. نېمىشقا دېسىڭىز، ئۇنىڭ كۈن بويى تېنىم تاپماي ئاشۇنداق جاپالىق ئىشلارنى خۇددى قۇلدەك قىلىدىغانلىقىغا ئىچىم ئاغرىيدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن، سادىق، ياۋاش، چوپچوڭلا بىر ئادەم تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئىنسانلىق غۇرۇرى، قەدىر-قىممىتىنى يوقىتىپ، ئىدارە ئىچىدىكى بەلگىلەنگەن ئىشىنى قىلماي، بىكاردىن-بىكار جېنىنى ئۇپرىتىپ بىزنىڭ ئۆينىڭ ئىشىنىمۇ تالىشىپ قىلىپ كەتكىنىگە ئاچچىقىم كېلىدۇ. ھەي، جاھاندا نادان، ساددا، ئاخماق ئادەملەر كۆپتە! ئۇ نېمىش قىلسا قىلمامدۇ، مېنىڭ نېمە كارىم...

يېقىندا گېزىتتىن بىر باشلىقنىڭ پارىخورلۇق قىلغانلىقى ئۈچۈن قولغا ئېلىنغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەرنى كۆرۈپ قالدىم. مەن پارىخورلۇقنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيتتىم. شۇڭا، كەچتە دادامدىن سورىدىم.

— نېمە قىلىسەن ئۇنى سوراپ؟ — تۇساتتىن دادام كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ۋارقىرىدى، — سەن بۇنداق ئىشلارغا كۆڭۈل بۆلمەي، دەرسكە، ئوقۇشقا كۆڭۈل بۆل، بولامدۇ؟

مەن ئىندىمىدىم، ئەمما دادامنىڭ ئەلپازىدىن قورقۇپ قالدىم...

بۈگۈن گېزىتتىن يەنە ئىچكىرى ئۆلكىدىكى قايسىدۇر بىر ئىدارىنىڭ باشلىقى كۆپ قېتىم پارىخورلۇق بىلەن شۇغۇللانغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى ئىدارە باشلىقلىق ۋەزىپىسىدىن

(ئاخىرى 88 ـ بەتتە)

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

زۇلپىيە

تۇغماس

(ھېكايە)

چولپان ئەتىگەندىن بېرى كىر يۇۋېدى، يالغۇزچىلىقتىن زېرىككەن بولسا كېرەك، يۇيۇش ئانچە زۆرۈر بولمىغان كىيىملەرنىمۇ يۇيۇپ پارقىرىتىۋەتتى. ئۇ يۇغان كىرلەرنى پاكىز چايقاپ، ئەمدىلا ياياي، دەپ تۇرۇشىغا، تاشقىرىدىن:

— ھەق دوس، ئەللەللا… خودارەھمەت قىلسۇن! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. چولپان تىلەمچى كەلگەنلىكىنى بىلدى-دە، قولىنى پەرتۇقىغا سۈرتىۋېتىپ، بىر پارچە ناننى كۆتۈرۈپ سىرتقا ماڭدى. ئۇ ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، ئۆزىگە تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرغان تىلەمچى ئايالنى كۆرۈپ ھەيران قالدى:

چولپاننىڭ كۆز ئالدىدا جۇل-جۇل كىيىم كەيگەن، ئاپتاپتا كۆيۈپ قارىداپ كەتكەن، يۈز-كۆزلىرىنى خېلىلا قورۇق باسقان بىر ئايال نۇرسىز كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ، قوللىرىنى ئالدىغا سوزغان مىسكىن قىياپەتتە قاراپ تۇراتتى. شۇ تۇرقىدا ئالدىغا خېلىلا پومپىيىپ چىققان قورسىقى ئۇنىڭ قىياپىتىنى غەلىتە ھالغا كەلتۈرۈپ قويغانىدى.

ئايال، ئۆزىگە ھەيران بولۇپ قاراپ تۇرغان چولپاننىڭ قولىدىن ناننى ئېلىپ خورجۇنىغا سالغاچ سۆزلىدى:

— رەھمەت سىڭلىم، خۇدايىم بالىلىرىڭىزنىڭ بەخت-تەلىيىنى بەرگەي!…

ئۇ سۆزلەۋېتىپ، چولپانلارنىڭ ئىشىكى ئالدىدىكى ئېرىقتا سۇ كېچىپ ئويناۋاتقان ئۇششاق بالىلارغا چۈشىنىپ بولغۇسىز بىر خىل ھالەتتە قاراپ: «ئاپپاق قوزىلىرىم، خۇدايىم ئاتا-ئانىلارنىڭ قولىغا دەرد بەرمىگەي، ئامىن!» دېگىنىچە دۇئاغا قول كۆتەردى.

تىلەمچى ئايالنىڭ «ئاتا-ئانىلار» دېگەن سۆزى بىلەن تەڭ، سۇ كېچىپ ئويناۋاتقان ئاشۇ بىر توپ بالىلارنى ئۆزىنىڭ بالىسى بولۇپ قالغاندەك ھېس قىلىپ، شېرىن خىيال سۈرۈۋاتقان چولپان دۇئاغا ھەمدەم بولۇشنى ئۇنتۇپ قالدى.

— قانچە بالىڭىز بار، سىڭلىم؟ — دېدى تىلەمچى ئايال چولپاننىڭ تېخىچىلا بالىلاردىن كۆزىنى ئۈزەلمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ.

— مېنىڭما؟ مى… مېنىڭ… بالام يوق، — دېدى چولپان مەيۈسلەنگەن قىياپەتتە ۋە ئاچچىق ئەلەم بىلەن «ئۇھ» تارتىپ قويدى.

چولپاننىڭ ھەسرەتلىك «ئۇھ» تارتىشىدىن ئۇنىڭ يۈرەك تارىنى چېكىدىغان سۆز قىلىپ قويغانلىقىنى سەزگەن تىلەمچى ئايال دەرھال گەپنى باشقا ياققا بۇرىۋالدى:

— خۇدايىم بېرەر، ئارتۇقچە قايغۇرماڭ ئۇكام، تۇرمۇشتا ئاچا بېسىپ ئىشلار بولۇپ تۇرىدىكەن، قارىماسىز، ئېرىم تۈيۈقسىز

قازا قىلىپ، چۆچۈرىدەك بەش بالا بىلەن قالدىم. ئېتىز-ئېرىق ئىشلىرىنى ئايال كىشى ئۆزى يالغۇز قىلىپ بولالمايدىكەن، بالىلىرىم تېخى كىچىك، ماڭا يار-دەملىشەلەيدىغىنى يوق. شۇڭا ئىلاجىسىز مۇشۇ يولغا كىرىپ قالدىم. «كۆتۈرەلمىسەڭ، ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك قورساقىمدا قالغىنىنى دېمەيسىز، خۇدايىم مەندەك شور پېشانىگە قوشلاپ بەرگىچە، بالادەردىدە زار-زار يىغلاپ، يۈرەك-باغرى پۈچۈلىنىۋاتقان بەندىلىرىگە نېسىپ قىلسا بولماسمىدى؟... — ئايال شۇنداق دېگىنىچە كۆزلىرىگە ياش ئالدى.

چولپان ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاۋېتىپ، خىيالىغا بىر نەرسىنى كەلتۈردى-دە، بىردىنلا كۆڭلى يورۇپ كەتتى.

— قېنى، ئۆيگە كىرسىلە، ئاچا، — دەپ تەكلىپ قىلدى ئۇ تىلەمچى ئايالنى.

ئايال ھەم ھەيرانلىق، ھەم قورۇنۇش ئىچىدە چولپاننىڭ كەينىدىن ئاستا ھويلىغا كىردى ۋە چولپاننىڭ تەكلىپى بىلەن ئېگىز پېشايۋان ئاستىدىكى سۇپىغا قوشقاتلاپ سېلىپ قويۇلغان كۆرپىگە كېلىپ ئولتۇردى. چولپان ئۇنىڭغا دوستىخان سېلىپ، مەزە ئەپكەلگەندىن كېيىن ئالدىراشلىق بىلەن تاماققا تۇتۇش قىلدى.

تىلەمچى ئايال مەزەگە ئېغىز تەگكۈزگەچ بېدىشتىكى ئۈزۈملەر، ھويلا ئوتتۇرىسىدىكى گۈللەر، باغنىڭ تېمىدىن ماراپ تۇرغان ھەر خىل مېۋىلەر، باغ تېمىغا يۆلەپ سېلىنغان ئېغىلدىكى بورداق قويلار ۋە كاتەكتىكى توخۇلار...غا كۆز يۈگۈرتۈپ، ئۆزىنى خۇددى جەننەتكە كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلدى ۋە بىردىنلا مۇشۇ يەردە دىلى سۇنۇق ياشاۋاتقان چولپانغا ئىچ ئاغرىتتى...

چولپان ھەش-پەش دېگۈچە تاماقنى تەييار قىلدى ۋە ئوخشىتىپ ئېتىلگەن لەغمەندىن ئىككى تەخسە راسلاپ، دوستىخانغا كېلىپ ئولتۇردى. لەغمەننى كۆرۈپ ئىشتىھاسى ئېچىلىپ كەتكەن تىلەمچى ئايال ئانچە تۇزۇت قىلماي ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلىدى. لېكىن چولپاننىڭ كېلىدىن ھېچنەرسە ئۆتمىدى. ئۇ تىلەمچى ئايالنىڭ ئاشۇ پومپىيىپ چىققان قورساقىغا قارىغانچە شېرىن خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى.

— قېنى سىڭلىم، سىزمۇ تاماقىڭىزنى يەۋېلىڭ، — دېدى تىلەمچى ئايال چولپاننىڭ ئۆز قورساقىغا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇشىدىن سەل ئوڭايسىزلىنىپ.

— ئاچا، سىلىگە بىر مەسلىھەتىم بار ئىدى، — دېدى چولپان بىر ھازا تۇرغاندىن كېيىن، ئويچان كۆزلىرىنى ئايالغا تىكىپ، — قوشۇلارلىمىكىن؟

— نېمىدىن تارتىنىسىز، — ئايال سەل ھەيران بولدى، — ئېيتىۋېرىڭ.

— ئۇدۇللا دەۋېرەي جېنىم ئاچا، — ئۇ يىغلامسىراپ سۆز باشلىدى، — توي قىلغىنىمغا بەش يىلدىن ئاشتى، لېكىن ھازىرغىچە پەرزەنت يۈزى كۆرمىدىم. خۇداغا شۈكرى، بۇ تۇغرىدا يولدىشىم ئېغىز ئاچمىغان بولسىمۇ، ئۆزۈم ئىچ-ئىچىمدىن ئازابلىنىمەن، خالى قالغاندا ئولتۇرۇپ يىغلاپ كېتىمەن. ناۋادا ماقۇل كەلسىلە، قورساقتىكى بالىلىرىنى...

چولپان شۇلارنى دەۋېتىپ بىردىنلا بوغۇلۇپ سۆزلىيەلمەي قالدى، ئارقىدىنلا بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. كۈتۈلمىگەن بۇ ئەھۋالدىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالغان تىلەمچى ئايال چولپاننىڭ سۆزىدىن ئۇنىڭ مەقسىتىنى تولۇق چۈشەندى-دە، چولپاننى ئاستا يۆلىدى.

www.uyghurkitap.com

— جىنىم ئاچا، تەلىپىمگە كۆنسىلە مەن سىلىدىن كۆپ خۇش بولاتتىم. سىلىنى ياخشى كۆرەي، ھەتتا بىر ئۆمۈر خىزمەتلىرىدە بولسام مەيلى، مەندىن يانمىسا، ئاللادىن يانار…

— دېگىنىڭىزدەك بولسۇن، — دېدى چولپاننىڭ زارىغا چىدىمىغان تىلەمچى ئايال ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، — تۇغۇتۇمۇ يېقىنلىشىپ قالدى. شۇ تاپتا ئۆزۈممۇ ئەنسىرەپ تۇراتتىم، خۇداغا شۈكرى، ئىشقىلىپ سىزدەك بىر ئاقكۆڭۈل چوكانغا ئۇچراپتىمەن.

چولپان تىلەمچى ئايالنىڭ بۇ سۆزىدىن ئۆز پىكرىگە قوشۇلغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنىڭ يۈزلىرىگە سۆيۈپ كەتتى.

— نېمىگە شۇنچە شادلىنىپ كەتتىڭىز، چولپان؟ — ئۇشتۇمتۇت، بوسۇغىدا ئۆزلىرىگە ھاڭۋېقىپ قاراپ تۇرغان ئېرى — ئەنۋەرنى كۆرگەن چولپان ئۆزىنى سەل ئوڭشىۋالدى — دە، ئۇنىڭ ئالدىغا يۈگەردى. ئۇنىڭ تىلى خوشلۇقتىن گەپكە كېلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

ئەنۋەر ھېچنېمىنى چۈشەنمەي يەنە سورىدى:

— بۇ ئايال كىم؟

— سىز تېپىپ بېقىڭ، قېنى، — دېدى چولپان كىچىك بالىلاردەك ئەركىلەپ تۇرۇپ.

— تاپالمىدىم، ئۆزىڭىز تېزراق ئېيتىڭا، — ئەنۋەر خۇددى چولپاننىڭ ئاغزىدىن ئاجايىپ بىر مۆجىزە چىقىدىغاندەك قىزىقتى.

— ئاڭلىسىڭىز چوقۇم سىزمۇ خۇشال بولىسىز، ئالدىرىماڭ، — چولپان شۇنداق دېگىنىچە باياتىن بېرى تىلەمچى ئايال بىلەن بولغان ئىشلارنى ئەنۋەرگە بىر قۇر سۆزلەپ بەردى.

«تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەك» لا ئېيتىلغان بۇ سۆزلەردىن ھەم ھەيران قالغان ھەم ئاچچىقلانغان ئەنۋەرنىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلدى. لېكىن چولپاننىڭ خۇددى قايناۋاتقان قازانغا سۇ قۇيساجىمىپ كەتكەندەك بولۇپ قالغانلىقى، بالىلارچە خۇشلۇقى ۋە شوخلۇقىدىن ھېچ ئەسەر قالمىغانلىقىغا قاراپ چىدىيالمىدى ۋە پۈتۈن مېھرى بىلەن ئۇنى باغرىغا باسقاچ دېدى:

— دېگىنىڭىزچە بولسۇن، چولپىنىم…

× ×

شۇ كۈندىن باشلاپ تىلەمچى ئايال ئۇلارنىڭ ئۆيىدە تۇرۇپ قالدى. چولپان بىلەن ئەنۋەر ئىككىسى ئۇنى ئېزىز مېھمان ھېسابىدا كۈتۈپ پاي — پېتەك بولۇشتى. بولۇپمۇ، چولپان ئۇنىڭ ئۈچۈن قىلمىغان قىلىقى قالمايتتى، ھەتتا تىلەمچى ئايال ئۇنىڭغا ئاسماندىكى ئاينى ئەپبېرىشنى تەلەپ قىلسىمۇ، ئۇنى ئېلىشقا تەييارلانغۇدەك ئىدى: ھەر كۈنى ئۈچ ۋاخ تاماق ئېتىپ، قاچا-قۇچا يۇيۇش بىلەن ئاۋارە بولسىمۇ ھارغىنلىقھېس قىلمايتتى؛ ئايالدا ئازراق ئۆزگىرىش بولسىلا، دوختۇر چاقىراتتى…

ئۇلارنىڭ تەلىپىگە يارىشا تىلەمچى ئايالنىڭ ئاي-كۈنى توشۇپ، پاقىلاندەك سىمىز ھەم چىرايلىق بىر ئوغۇل تۇغۇپ بەردى. ئەرخوتۇن ئىككىيلەن ئۆزىگە كەلگەن بۇ بەختتىن چەكسىز خۇشاللاندى، بوۋاققا قاراپ ئۆزلىرىنىڭ ھايات شامى يورىغاندەك ھېسسىياتتا بولۇشتى. مەھەللىنىڭ ئىماممىنى چاقىرىپ چولپاننىڭ تەلىپى بويىچە «ئەنۋەر»گە ماسلاشتۇرۇپ بالىغا «ئەزىمەت» دەپ ئات قويغۇزدى. بۇ ئىشتىن خەۋەرلەنگەن قولۇم-قوشنىلار ئارقا-ئارقىدىن كىرىپ ئۇلارنى مۇبارەكلەشتى ۋە بوۋاققا ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەشتى…

«بالىلىق ئۆي — بازار، بالىسىز ئۆي — مازار» دېگەندەك، ھەر كۈنى تاڭ سەھەردىن تۈن كېچىگىچە بۇ ئۆيدىن كۈلكە-پاراڭ

ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان بولدى. ئەر-خوتۇن ئىككەيلەن ئۆزلىرىنى ئۇنتۇشقان ھالدا بوۋاقنى قولىدىن چۈشۈرمەي تالىشىپ بېقىشاتتى، يەنىلا چولپان ئەزىمەتكە تويمايتتى. بەزىدە ھەتتا بالىنىڭ ئانا سۈتىگە تويۇۋېلىشىغىمۇ تاقەت قىلالماي قالاتتى.

شۇنداق خۇشاللىق ئىچىدە، بوۋاقنىڭ قىرىق كۈنى يېقىنلىشىپ قالغانىدى، بالىنىڭ قىرىقىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن، چولپان بىر كۈن ئاۋارە بولۇپ تونۇرغا ئىككى قېتىم ئۇششاق توقاچلارنى ياقتى، ئەتىسى ئۆزى چېپىپ يۈرۈپ مەھەللىدىكى بالىلارنىڭ بىرىنىمۇ قالدۇرماي يىغىپ كەلدى. بالىلار ئارىسىدىكى بۇغداي ئۆڭ، ئوماققىنە كەلگەن بىر قىزچاق بوۋاققا تۇنجى قېتىم سۇ قۇيدى. بوۋاق باشتا ئەندىكىپ يىغلاپ كەتكەن بولسىمۇ، كېيىن چولپاننىڭ قولىدا خۇددى كىچىك بېلىقچاندەك ئويناشقا باشلىدى... چولپان شۇ كۈنى بالىغا كىيىم كەيگۈزدى ۋە بىرنەچچە قۇر كىيىمنى زاپاس تەييارلاپ قويدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ خۇشاللىقى شۇنچە چوڭ ئىدىكى، ئۇ ئۆزىنى جاھاندىكى ئانىلار ئىچىدە ئەڭ بەختلىك، ھەممىدىن تەلەيلىك ھېس قىلاتتى...

× ×

ئىككى ئايدىن كېيىن، تىلەمچى ئايال ئۆزىنىڭ باشقا بالىلىرىدىن ئەنسىرەۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ، ئۆيىگە قايتماقچى بولدى. ئۇ ئەنۋەر بىلەن چولپاننىڭ يەنە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ ئاندىن كېتىش ھەققىدىكى تەكلىپىگە ھېچ كۆنمىدى. ئەر-خوتۇن ئىككەيلەن شۇ كۈنى بازارغا بېرىپ كۆپ ئايلىنىپ ئايالغا ۋە ئۇنىڭ ئۆيىدە قالغان بەش بالىسىغا ئاتاپ بىرنەچچە قۇردىن كىيىملىك رەخت ئېلىپ بېرىپ - ئېچىپ ئۆيىگە قايتىشقانىدى، ئىشىك ئالدىغا كەلگەندە، ئۇلارنى قارشى ئالغىنى ئوماق بالىسى ئەزىمەت ۋە تىلەمچى ئايال بولماي، بەلكى قوشقاناتلىق دەرۋازىغا سېلىنغان يوغان چوڭ قۇلۇپ بولدى. «ھېلىقى ئايال قېنىدىكىنە؟» ھەر ئىككەيلەننىڭ يۈرىكى «قارت» قىلغاندەك بولدى. ئۇلار ھېرىش - چارچاشنى ئېسىدىن چىقىرىپ دەرھال ئۆزلىرى بۇرۇن ئاچقۇچ قويىدىغان جاينى ئاختۇرۇشتى. بوسۇغىنىڭ تېگىدە يوشۇرۇپ قويۇلغان سېرىق ئاچقۇچ پارقىراپ تۇراتتى. ئۇلار تېزدىن ئۆيگە كىردى ۋە ئاۋۋالقىدەك رەتلىك، پاكىز تۇرغان، سىپىرۇپ سۇ چېچىلغان ھويلا - ئارام، ئۆي ئىچىنى كۆرۈپ، كۆڭلى ئارامىغا چۈشتى. «ئەزىمەتجانلار قوشنىلارنىڭكىگە چىقىپ كەتكەن بولسا كېرەك» دېگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈشتى ۋە ئۇلارنىڭ كىرىشىنى كۈتتى. نېمىشقىدۇ خېلى ئۇزۇن ۋاقىت ساقلىغان بولسىمۇ، ھېلىقى ئايال ھېچ قايتىپ كىرەي دېمەيتتى. ئۇلار چىقىپ قوشنىلاردىن سۈرۈشتۈرۈپ بېقىشۇدى، ھېچكىشى قەيەرگە كەتكەنلىكىنى ياكى قەيەردە ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرەلمىدى. بىرقانچە قوشنىسى تەرەپ - تەرەپكە چېپىپ ئىزلىگەن بولسىمۇ، ئۇنى تاپالماي ياكى خەۋىرىنى ئالالماي قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. مۇشۇ چاغقىچە ئۆزىنى ئاران-ئاران تۇتۇۋېلىپ تۇرغان چولپان كىچىك بالىلاردەك ھۆكىرەپ يىغلىۋەتتى. ئۇ ھېلى قولى بىلەن ئاغزىنى تۇتۇۋېلىپ بوقۇلدايتتى، ھېلى ئۈنىنى قويۇۋېتەتتى... قوشنىلار چولپاننىڭ پەريادىغا چىداپ تۇرالماي ئارقا - ئارقىدىن تەسەللى بېرىشكە چۈشتى.

خېلىدىن كېيىن ھەممە ئىش ئايان بولدى: بازاردىن ئۆيگە كەچ قايتقان بىر يولۇچى بوۋاي ئۆزىنىڭ ئەتىگەن بازارغا ماڭغىچە تىلەمچى ئايالنىڭ بىر بالىنى كۆتەرگەن ھالدا جىلغىلىق تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەنلىكىنى، يەنە ئۇنىڭ قولىدا بىر كىچىك بوپىسىنىڭ تۇرغانلىقىنى ئېيتتى.

چولپان بۇنى ئاڭلاپ خۇدىنى يوقاتتى، چاچلىرىنى يۇلۇپ، يۈزلىرىنى تاتىلىدى ۋە:

— بالام، مېنىڭ ئەزىمىتىم! — دەپ توۋلىغىنىچە جىلغا تەرەپكە قاراپ يۈگرەپ، قاراڭغۇلۇق ئىچىدە غايىپ بولدى...

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

روشەنگۈل تۇرسۇن

نەسىرلەر

ھايات مۇساپىسىدا

— قارا، مېنىڭ قىلغانلىرىمغا!...

ئۇ، ئەنە شۇ سۆز بىلەن تەڭلا يەنە كۈلكىسىنى باشلىدى. ئۇ كۈلۈۋاتىدۇ، ئۇ مېنىڭ ئۈستۈمدىن ئاچچىق مەسخىرە، چوڭقۇر كەمسىتىش كۈلكىسىنى كۈلۈۋاتىدۇ.

بۇ كۈلكە قۇلاق-مېڭەمنى يەپ كەتتى. ئۇنىڭ كۈلكىسىنى-ئەشۇ مەسخىرە ۋە مەغرۇرلۇق بىلەن تولغان كۈلكىنى زادىلا توختاتقىلى بولماسمۇ؟

مەن توختىماي زارلىدىم، قوللۇمنى سوزۇپ، ئۇنىڭ ئاغزىنى تۇتۇۋالماقچىمۇ بولدۇم، بىراق قۇربىتىم يەتمىدى: ئاخىرى ھوشۇمدىن كېتىپ، قاچانلاردۇ كۆزۈمنى ئاچسام، ئۇمۇ قانائەتچانلىققا تولدۇرۇلغان مەغرۇرلۇق شارابىنى ئىچىپ، مەسھالدا ئۇخلاپ قاپتۇ. مەن بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلدىم-دە، دىلىمغا ئۈمىد شامىنى يېقىپ، بېلىمگە شىجائەت كەمىرىنى باغلاپ، مەسخىرە ۋە كەمسىتىش تۇيغۇسىدىن ھاسىل بولغان چۈشكۈنلۈك ئورنىدىن ئۈمىلەپ قوپۇپ، مېنى ئۇيالدۇرغان، ئۇنى كۈلدۈرگەن زەپەر مۇنارىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق كېلىدىغان شەرەپ مۇنارىنى ياسىدىم، ئاندىن مەنمۇ جېنىمنىڭ بارىچە كۈلدۈم. ئۇ چۆچۈپ ئويغىنىپ ھەيران قالدى، ئۇمۇ ماڭا ئوخشاشلا كۈلكىدىن زارلاندى.

بىر چاغدا مەن يەنە ئۇخلاپ قاپتىمەن. ئەمدى ھېرىپ-چارچاشتىن ئەمەس، بەلكى مەسلىكنىڭ كەيپىدىن بولسا كېرەك، بۇ ۋاقىت ئۇنىڭغا ياخشى پۇرسەت بولۇپتۇ. ئۇ مەن ياسىغان شەرەپ مۇنارىغا چىقىپ، رىقابەتنىڭ ئالتۇن تاجىنى كىيىپ، شاھلىق كۇرسىدا ئولتۇرۇپتۇ.

دېمەك، ئىككىمىز مانا مۇشۇنداق ياشايمىز. بىرىمىز كۈلسەك، بىرىمىز زارلىنىمىز، بىرىمىز ئۇخلىساق، بىرىمىز ھەرىكەت قىلىمىز.

ھەق تەلەپ قىلىش

يولدا كېتىۋاتاتتىم، تۇساتتىن بىرسىنىڭ غەزەپ بىلەن ۋارقىراۋاتقان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدىم. ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىسام، كۆزلىرىنى قىزىللىق قاپلىغان بىر ئادەم ئىككى قولىنى شىلتىپ سۆزلەۋېتىپتۇ، ئۇنىڭ ئەتراپىدا بىرەر كىشى كۆرۈنمەيتتى. مەن ئۇنى «ئەقلىدىن ئېزىپ قالغان ئادەم ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ، مېڭىشقا تەمشىلىۋىدىم، ئۇ يەنە سۆزلەپلا كەتتى:

— ھەي زۇۋانسىز، گەپ قىل! مەن سەندىن ھەق ئالغىلى كەلدىم، سەن مېنى ھەقسىز نەپەسلەندۈرگەنلىكىڭ ئۈچۈن ھەق تۆلە!

مەن كۆزلىرىمنى چەكچەيتىپ، «تۇۋا» دەپ، ياقامنى چىشلىگىنىمچە كېتىپ قالدىم. مۇشۇ كۈنلەردە مەن باشقىلاردىن، بەزى كىشىلەرنىڭ تەبىئەتنىڭ ئۆزلىرىنى خالىسانە ھىممەتى بىلەن بېقىۋاتقانلىق «گۇناھى» ئۈچۈنمۇ ھەق سورىغانلىقلىرىنى ئاڭلىغان ئىدىم. بۈگۈن نەق ئۆزىمنى كۆرۈۋېتىمەن. بىلسەم، بۇ كىشى ھاۋادىن ھەق تەلەپ قىلىشۋېتىپتۇ.

ماۋزۇسىز

(1)

ئۇ گاھى چاغلاردا شۇنچە خۇشال، گاھى چاغلاردا شۇنچە غەمكىن. ئۇنىڭدىكى بۇ ئۆتكۈنچى روھىي ھالەت مېنى تولىمۇ بەزدۈردى. ئۇنىڭ خۇشاللىقىنىڭ بىردىنبىر ئىپادىسى سەۋدايىلارچە كۈلۈش. غەمگە چۆككەنلىكىنىڭ بىردىنبىر ئىپادىسى مۆرىمەس بولۇۋېلىش ئىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇنىڭ مۆرىمەس چاغلىرى مېنى خاتىرجەم قىلىدۇ. ئۇ، غەمكىن چاغلىرىدىلا ئىنسانغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ خۇشاللىقىنى نامايىش قىلىدىغان كۈلكىسى تولىمۇ مەيۈس، تولىمۇ سۈس.

(2)

سەن زورىغا يىغلايسەن، زورىغا كۈلىسەن. سېنىڭ ھايات پەقەت باشقىلارنىڭ سايىسىنى ئۆزۈڭگە ئۆلگە قىلىپ تىكلەش بىلەن ئاخىرلىشىدىغان ئوخشايدۇ. سەن ساخاۋەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن ناھايىتى زور بەدەل تۆلەۋاتىسەن، لېكىن سەن ئۆلۈپ كەتكەندە قالىدىغىنى ياسالمىلىقىڭنىڭ يامان ئاقىۋىتىدىن ئىبارەت، خالاس. ھەي، بىچارە ئىنسان!

(3)

ئۇ رەھىمسىز، ئۇ قەبىھ ئىنسان. چۈنكى، ئۇ سېنى ساراڭ قىلدى. ساراڭ قىلغاندىمۇ ئەشەددىي ساراڭ قىلدى. سەن ئەتراپىڭدىكى مۇز سۈپەتلىك ئىنساندىن باشقا ھەممىنى ئۇنتۇدۇڭ. سەن خالىغانچە كۈلىسەن، خالىغانچە ئالا-تاغىل تۇۋلايسەن. بىز ساڭا «ساراڭلار پادىشاھلىقىنىڭ سۇلتانى» دەپ سەلتەنەتلىك نامنى سوۋغا قىلدۇق. كېيىن بىلدۇقكى، سېنى بىھۇدە ئېيىپلەپتۇق. سەن ئەسلى ھارارەتلىك مۇزنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىغان ئىكەنسەن. بىزنى كەچۈر، ئەقىللىق، ساراڭ ئىنسان!

(4)

سەن بىراۋنى مازاق قىلىپ كۈلىۋاتقىنىڭدا، باشقىلارنىڭمۇ ئۆزۈڭگە نەپرەتلىك قاراۋاتقانلىقىنى ئېسىڭدىن چىقىرىپ قويما. سەن شۇ چاغدا ئۆز سايەڭنىڭمۇ ئۆزۈڭگە بولغان مەسخىرىلىك كۈلكىسىنى كۆرەلەيسەن.

ئاتىكەم ئۆمەر

قۇياشقا سوزۇلغان يول

(نەسىر)

مەن دادامنى ئىزدەپ ماڭدىم. ئۇ تۈنۈگۈن قۇياشنى ئىزدەپ چىقىپ كەتكەنىدى. ئالدىمدا دادامنىڭ ئاياغ ئىزلىرى... بۇ ئىزلار تاكى ئۇپۇققىچە سوزۇلغانىدى.

مەن دادامنىڭ ئىزلىرى ئۈستىگە دەسسەپ قۇياش پاتقىچە ئىلگىرىلىدىم. ئاخىرى هاردىم، چارچىدىم. ئۇيقۇ لەشكەرلىرى كۆزۈمگە سۇنۇق شەمشەرلىرىنى تەڭلىشىپ مېنى ئۇخلاشقا مەجبۇرلىدى. مەن ئۇلارغا بويسۇنمىدىم، پەرۋاسىزلىق بىلەن كىرپىكلىرىمنى كۆزەتكە قويۇپ، قارچۇقىمدا قۇياشنى جۇلالىتىپ، ئىنسانىيەتنىڭ بۈيۈك ئىستەكلىرى ئوت بولۇپ كۆيۈۋاتقان بۇ يۇملاق شار پەيدا قىلغان رەڭدار شەپەق ساماسىغا تىكىلدىم.

ئەپسۇسكى، بۇ ئوتلۇق شار ئۆزىدىن مەدەت تىلەۋاتقان يىگانە جاننىڭ يېلىنىشلىرىغا پىسەنت قىلماي تاغ كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى. ئۇيقۇ لەشكەرلىرى ئەمدى چۈشلىرىمنى ماڭا هۇجۇم قىلىشقا قۇتراتتى، چۈشلىرىم غالىپ كەلدى. مەن مەغلۇپ بولدۇم...

چۆچۈپ ئويغاندىم، قۇياش نۇرى مېنى ئويغىتىپتۇ. بىراق تۈنۈگۈنكى ئۇزۇنغا سوزۇلغان دادامنىڭ ئىزلىرىدىن ئەسەرمۇ قالماپتۇ. كېچە مەن چۈشۈمدە سەيلى قىلىپ يۈرگەندە، بوران-قۇم بىلەن ئۇنى كۆمۈپ تاشلاپتۇ. سەھەردە بۇ يەردىن ئۆتكەن نامەلۇم كارۋان قۇم ئاستىدا قالغان دادام ئاچقان بۇ يول بىلەن ماڭماستىن يېڭىدىن بىر چىغىر يول هاسىل قىلىپ كېتىپتۇ. ئىككىلەندىم، تېڭىرقىدىم... يول كۆرسەتكۈچۈم — دادامنىڭ ئىزلىرىنى ئەمدى ئۇچرىتالماسمەنمۇ؟ دادامنى تاپالماسمەنمۇ؟ مەن قۇياشقا ئۈمىد بىلەن تىكىلدىم. كاللامغا بىر خىيال كەلدى، ئەمدى دادامنىڭ ئىزلىرىنى ئىزدەشنىڭ هاجىتى قالمىغانىدى. مەن ئادەم ئاياغ باسمىغان قۇملۇقلار، چۆل-باياۋانلارنى كېزىپ قۇياشقا قاراپ يۈگۈردۈم. چوقۇم دادام قۇياشنىڭ يېنىدا، ئۇ قۇياشقا ئاللىقاچان يەتتى. مەن غەيرەتلىنىپ تېخىمۇ تېزراق يۈگۈردۈم. يىراقتىن دادامنى ئىلغا قىلدىم. ئۇ يەنىلا قۇياشقا قاراپ يۈگۈرۈپ كېتىۋاتاتتى. مەن ئاۋازىمنىڭ بارىچە ۋارقىرىدىم:

— دادا! توختاپ تۇرغىن، ساڭا يېتىشۋالاي!

دادام ئاۋازىمنى ئاڭلىمىغان بولسا كېرەك، كەينىگە قاراپمۇ قويمىدى. مەن ئەمدى دادامنىڭ ئىزلىرىنى بېسىپ جېنىمنىڭ بارىچە يۈگۈرەشكە باشلىدىم. دادامنىڭ يالغۇز ئاياغ ئىزى ئەمدى ئىككىكىشى ماڭغان چىغىر يولنى هاسىل قىلغانىدى. كەينىمگە قارىسام، بىز ئاچقان چىغىر يولدا مېنىڭ ۋە دادامنىڭ دوستلىرى، ئۇرۇق-تۇغقانلار يۈگۈرەپ كېلىشىۋېتىپتۇ... ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا ئەمدى بايىقى چىغىر يول ئەمەس، كەڭ ۋە ئازادە بىر يول سوزۇلۇپ ياتاتتى. دادام يۈگۈرەيتتى، مەن يۈگۈرەيتتىم، كۆپچىلىك يۈگۈرەيتتى. چوڭ بىر قوشۇن قۇياشقا قاراپ ئىلگىرىلەيتتى...

ئابابەكرى ئەمەت

ساتىرالار

بازار تاپقان سۈرەت

قولۇمغا تەگكەندە «قانۇن گېزىتى»،
ھەيرانلىق ئىلكىدە قالدى بۇ جىسمىم.
نېمىشقا دېسىڭىز تونۇشلا سۈرەت،
تۇرمىدۇ گېزىتتە يەنە بىر قېتىم.

تونۇشۇم ئەمەستۇر سۈرەتتىكىلەر،
ۋە تونۇش ئەمەسمەن مۇخبىرى بىلەن.
تونۇشلۇق شۇ سۈرەت ھەم مۇخبىر ئىسمى،
شۇڭلاشقا ھەيرانلىق باسقىنى ئىكەن.

سۈرەتتە: بىر كىشى ئوقۇيدۇ گېزىت،
گېزىتكە قارايدۇ نەچچە قىز - يىگىت.
«دېھقانلار ئوقۇيدۇ ‹قانۇن گېزىتى›،»
دەپ يازغان ئاستىغا قويۇپ قوش چېكىت.

ئۈلۈشكۈن باسقانتى «شىنجاڭ گېزىتى»،
مۇشۇ بىر سۈرەتنى ئەينەن ئۆز پېتى.
ئوخشىماس يېرى بار، بىر سۆزى پەقەت،
ئالماشقان «شىنجاڭ» غا «قانۇن» دېگەن خەت.

تۈنۈگۈن «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»
ئىشلەتتى سۈرەتنى يەنە شۇ پېتى.
ئالماشقان يەنىلا گېزىتنىڭ نامى،
ھەيرانلىق ئاچچىققا ئالماشتى ئەمدى.

نەچچە كۈن ئۆتمەيلا «يۈز تاپقان» سۈرەت،
پەيدا بوپ قالدىغۇ يەنە ئالدىمدا.
بۇ قېتىم خېتىدە ئۆزگىرىش مۇنداق،
«ئىشچىلار» تۇرىدۇ «قانۇن» ئورنىدا...

سۈرەتنىڭ نېمانچە ئىتتىك بازىرى؟
بولغاچقا تەدبىرلىك فوتو مۇخبىرى.
چۈنكى ئۆز پەسلىنى چىڭ تۇتار گېزىت،
ئۆزىگە توپلاشقا كۆپرەك مۇشتىرى.

شۇ مۇخبىر ئورنىدا مەن بولدۇم خىجىل،
بولمىغان بىلەمنۇ تۇغقان يا ئىجىل.
كەسىپداش بولغىنىم ئۈچۈن خىجىلمەن،
گېزىتكە باغلانغان سان - ساناقسىز دىل.

مۇشۇنداق بىر نەچچە كاززاپ «مۇخبىر»لار،
گېزىتنىڭ نامىنى تۆكمەكتە قاتراپ.
شۇڭلاشقا مەن بۈگۈن ئېلىپ قەلەمنى،
چاپتۇردۇم قەغەزگە ئولتۇرۇپ ئويلاپ.

«ئەقىللىق» شۇ مۇخبىر ساتسىمۇ مالنى،
پۇل ئۈچۈن قاچتىمۇ يۈزىنىڭ نۇرى.
كۆرمەسمۇ؟
بىلمەسمۇ؟
كۆز دېگەن كۆرمىك
مۇھەررىر كۆرمىسە، كۆرەر مۇشتىرى.

شۇ مۇخبىر بىر نۆۋەت بىرلا چالمىدا،
بەك ئەپلىك سوقتۇم دەر نەچچە پاختەكنى.
كېيىنكى قېتىمدا ئاتقىچە چالما،
ئۈركىسە پۇشايمان باسار «زېرەك» نى.

بىر ئائىلىدىكى ئىككى كومسومول

ئاسمەنىڭ يېشى توختاپ تۇرغىلى،
سەككىز - ئون يىل بولۇپقالدى، ھارغانىدەك.
سېزەر تېخى ئۆزىنى ئۇ شۇ تاپتا،
يېڭىلا توي قىلغان ياپ - ياش چوكانىدەك.

كېيىنىشى، پەردىزىدىن سۆز ئاچماي،
ئۇ توختىغان شۇ ئۇقتىدا توختايلى.
«چىقمىسىدۇ قۇياش، كۈندە كەچ بولار»،
بۇ ئۆمۈرنى بولماس باغلاپ قويغىلى.

«ئاچا» دېسە يىگىت - قىزلار ھۆرمەتلەپ،
تىللايدۇ يە سىلكىشلەيدۇ بەك سەتلەپ.
ياشلىقىغا كۆيۈنەمدۇ، ئاغرىمدۇ؟
ياكى ھەۋەس تۇرامدىكى دۋەيلەپ.

يازدى ياشنى ئانكېتىنىكى كاتەككە،
«يىگىرمە تۆت» دېگەن ئىككى رەقەمنى.
ستاژىغا «ئون توققۇز يىل» دەپ يېزىپ،
ئويلىمايلا قويدى دەرھال قەلەمنى.

ئىتتىپاقتىن چېكىنەمدى ئۇ تېخى،
تولمىغاچقا «يېشى» بۇ يىل ئىچىدە.
كەلدى قىزى خۇشاللىنىپ مەكتەپتىن،
ئىتتىپاقنىڭ ئىزنىكى بار كۆكسىدە.

دېدى:
— ئاچا① بولدۇم بۈگۈن كومسومول،
مۇبارەكلەڭ كۆمۈپ گۈلگە - چېچەككە.
تۇرۇپ قالدى ئاسمەمۇ بىر قاراپ،
ئۆز كۆكسىدە تۇرغان ئوخشاش ئىزنەككە.

دېگىنىڭىزنى قىلدىم

ھامۇت كەچقۇرۇن كەلدى دەلدەڭلەپ،
تۈۋلىدى بوۋاي غەزىپى ئۆرلەپ:

— ئىچىپسەن يەنە شەيتان سۈيدۈكى!
سېسىيدۇ سەندىن ئىتنىڭ ئۆلۈكى.

ھۆرمەتلەيدۇ ئەل موللام دەپ مېنى،
تۆكتۈڭ ئەجەپمۇ ئىناۋىتىمنى!

كىرىپ قۇلاققا بوۋاينىڭ سۆزى،
ھامۇتنىڭ ئاستا ئېچىلدى كۆزى.

دېدى ئۇ:
— دادا، كايىما تولا،
ئالدىڭدا تۇرغان ئەقىللىق بالا.

تارتىمىدىم زىيان بۈگۈن ھېچقانچە،
پايدا ئەمەسمۇ ئىچسەم قانغىچە...

دىر ىلدەپ كەتتى بوۋاي ساقىلى،
بۇزۇلدى شۇ چاغ ئەلپازى - پەيلى.

چىقتى قولىغا ئەپچىل ھاسىسى،
— ئالجىغان شۇمتەك قېنى پايدىسى؟!

بىراق، ئوغلى بەك شادىمان ئىدى،
— گېپىڭىزدىن ھېچ چىقمىدىم، - دېدى.

— گېپىمگە كىرسەڭ ھاراق ئىچەمسەن؟
— دادا، بۇنىڭغا ئاچچىقلاي دەمسەن؟

«ئەگەر بولسا مۇت② زەھەر بولسا يۇت»
دېگەن بۇ سۆزنى يادىڭدا چىڭ تۇت!

دېگەن نەسىھەتنىڭ يادىمدا مېنىڭ،
ۋە بەلكى باردۇر ئېسىڭدە سېنىڭ.

ئاغىنەم سۇندى ئىككەن بەك ئاچچىق،
زەھەر بولسىمۇ ئىچىۋالدىم جىق.

بىر پۈك خەجلىمەي ئىچكىنىم پايدا،
ئوغلۇڭدىن بۈگۈن پەخىرلەن دادا!

بوۋاي داڭقېتىپ چۈشتى ھاسىسى،
ئۆز نەسىھىتىنىڭ بۇ خۇلاسىسى.

---

① ئاچا — قىزىنى ئاچا دېيىشكە ئادەتلەندۈرگەن.
② مۇت — بىكاردىن بەرگەن نەرسە.

تۇرسۇن ئابباس

ساتىرىك شېئىرلار

چەكلەشكە ھەقلىق ھەممىمىز

جىڭ تۈزۈپتۇ، بىر ھايانكەش چوكىسى بار، پەللىسىز،
دۆلچەمگە زىت ـ لايىق ئەمەس، تەگپۈڭ گىرامى بەلگىسىز.
سېتىقۋالىما ئاشلىق، پاختا... ھەر بازار كۆن يول توراپ،
شۇ ھايانكەش چۆنتىكىگە ئالدىنامدۇق ئەمدى بىز؟
«شىرىكى» بولغاچ ئۇنىڭ بەزەن «ھۆكۈمەت خادىمى»
سەل قاراپ بولماس ئاگا، قاتتىق جازاسىز ـ زەربىسىز.
نەپرىتىم قايناپ ـ تېشىپ، ئۇنداق بېسىمدار ئۈستىدىن،
گاھ قەلەم جىم تۇرمىدى ئۇشبۇ ساتىرا ـ نەزمىسىز.
جىڭ، تارازا ھەم مېتر... بولمايدىكەن لىللا قاچان،
كۆزدىتىپ ئەھۋالنى دەل چەكلەشكە ھەقلىق ھەممىمىز!

پارىخورلۇق ئىللىتى

ئەڭ رەزىل پەسكەش قىلىقتۇر پارىخورلۇق ئىللىتى،
كەلسە ـ كەلمەس چوڭ سېلىقتۇر پارىخورلۇق ئىللىتى.
قارىماققا ھېچكىشى «سەزمەيدىغاندەك» قىلسىمۇ،
بەزىلەردە بەك ئېپىقتۇر پارىخورلۇق ئىللىتى.
نە سىياسەت، ئەمرى ـ پەرمان قەلبىدە يوقتۇر ئۇنىڭ،
چاكىنا، بەدبۇي سېسىقتۇر پارىخورلۇق ئىللىتى.
بىر جىنازا ـ مۇردىدىن خالىي بولۇپ كەلگەنمىكىن،
باشقا ئىشلارغا ھېرىستۇر پارىخورلۇق ئىللىتى!
ياخشى ئادەمنى داۋام ۋىجدان ئازابىغا سېلىپ،
قەلبىگە قامچا، چىۋىقتۇر پارىخورلۇق ئىللىتى.
پارىخورلۇق يىلتىزى، مەنبەئى ئارقا ئىشىك،
ھەق ـ ئادالەتكە قىيىقتۇر پارىخورلۇق ئىللىتى.

ھاشاردىكى ھايانكەش

قابىل ئەمگەك ھېسابلىنىپ قاتاردا،
باراغان ئىدىم قىر ئىقىمدىك كىشلىك ھاشارغا؛
بىر ئەمەلدار ـ ھايانكەشنىڭ قىلمىشى،
قويدى ئېغىر ئىقتىسادىي جازاغا:

قوشنا قىسىم بىر تراكتور بەرگەنتى،
جەڭچى شوپۇر چاماغا ھەيدەپ كەلگەنتى.
بۇ ئىش بىلەن قەلبىمىزگە يېڭىدىن،
ئىتتىپاقلىق ئۇرۇقىنى تەرگەنتى.

تراكتورنى باشقا ئادەم ماڭدۇرۇپ،
شوپۇرنى ياتىقىدا قالدۇرۇپ.
«جىگدە سېلىپ دوپپىسىغا» ئاممىنىڭ،
ھايال ئۆتمەي كەتتى «بازار» قوغلىشىپ.

نومۇس قىلماي تراكتورنى «سېتىپ يەپ»،
ھەپتە ـ ئونكۈن سان ـ ساناقسىز ئالدى نەپ.
ھەممە چىقىم ـ تۇرسا مەبلەغ ھەربىرنىڭ،
«زىيان چىقتى» دېگەن تېخى قانداق گەپ؟!

بۈگۈن ماڭسا «ئاقيار» كەنتى «يايلاققا»،
كەچتە كەتتى بەدەر كالتە ئايلاققا.
ئاجىز كېلىپ تېخنىكىغۇي كۈچىمىز،
ئېرىشەلمەي قالدۇق «كۆچمە بايراققا»

ھەر مۇ يەرگە بۆلۈپ چاپقان دەرياني،
سېلىق يېغىپ قالدى يەنە ئارماني.
بۇنداق ئۇسۇل پرىنسىپقا ئۇيغۇنمۇ،
تۈگمەيدۇ سۆزلەپ كەلسەك جەرياني!

پۇل تۆلەتمەي بىر قاپ توپا تۇرتمىدى،
لىللا پىكىر بۇ ھاشاردا ئۆتمىدي.
بۈگۈنكى ئىش كېلەر يىلغا سۆرۈلۈپ،
ۋەزىپىمىز دەل پەيتىدە پۈتمىدى!

دېھقانلارنىڭ يۈرەك ۋىجدان خىتابى،
(خىتابىمىزنىڭ يوقتۇر تۆھمەت نىقابى).
بۇنداق ئىشنى قاچانغىچە تۈزەتمەس،
سۇ قۇرۇلۇش ـ قوماندانلىق شتابى؟!

سۇلياۋ يوپۇق ياپقاندا

دېھقانلارغا لازىم ئىكەن سۇلياۋ يوپۇق،
ئاق ئالتۇنغا ياپسا ھوسۇلى چىقار تولۇق.
لېكىن، بەزى ھايانكەشلەر تېپىپ پۇرسەت،
ئۆز نەپسىگە «چوغ تارتىشتى» ئىزدەپ يوچۇق:

ئۆتكۈزگەندە بۇ ئەشيانى قولدىن ـ قولغا،
باھاسىنى ئۆستۈرۈشتى نەچچە ئۇنغا.
تۈرلۈك ـ تۈمەن ھىيلە ـ مىكرى قۇۋلۇق بىلەن،
كۆمدى «ئازغان» چىتلاپ يۈرۈپ ھەممە يولغا.

ئاڭلىماستىن ھۆكۈمەتنىڭ گەپ ـ سۆزىنى،
ھايان دېسە بولىۋالدى «خوپ سەن گاستىن.»
سۈلھى ـ سالا قىلماي شۇڭا پرىنسىپتا،
قويىۋەتتۇق يۈرەكتىكى گەپنى راستىن.

ھايانكەشلەر كېلىمىزنى بوغۇۋالسا،
ھوسۇلىغا يەرنىڭ شىرىك بولۇۋالسا؛
قانداق قىلىپ بىز بەرداشلىق بېرەلەيمىز؟
غەيرىي سېلىق شىلىمىزغا قونىۋالسا؟!

ئۆمەر ئىمىن

باشلىق بىلەن سۈرەتكە چۈشۈش

(فېلىيەتون)

مەشرەپنىڭ ئالبوم ۋە رامكىغا ئېلىنغان سۈرەتلىرىنى كۆزدىن كۆچۈرگەن ئەشرەپ:

— ۋاي - ۋۇي نېمە دېگەن كۆپ سۈرەت، سېنىڭ ئەمەلىڭ بولمىسا قانداقچە باشلىقلار بىلەن سۈرەتكە چۈشۈپ يۈرۈيسەن؟ دەپ سورىدى قىزىقسىنىپ.

— قانداقچە بولاتتى، ھەر خىل يىغىنلار ئاياغلاشقان چاغلىرىدا بولمامدۇ، - دېدى مەشرەپ كۆرەڭلەپ.

— سەن باشلىقلار بىلەن قايسى يىغىنلاردا قاتناشقانىدىڭ؟ - دەپ يېنىشلاپ سورىدى ئەشرەپ ھەيرانلىق ئىلكىدە.

— ھېچقايسى يىغىنغا قاتناشقان ئەمەس، ئەمما قايسى يىغىننىڭ قاچان ئاياغلىشىدىغانلىقىنى سۈرەت تارتقۇچى مۇخبىردىن بىلىپ تۇرىمەن - دە، دەل خاتىرە ئۈچۈن سۈرەتكە چۈشىدىغان چاغدا، بولۇپمۇ فوتو ئاپپاراتنىڭ كۆزى توغرىلانغاندا كىشىلەر ئارىسىغا قىستىلىپ كىرىپ، باشلىقنىڭ يېنىدا تۇرۇۋالىمەن - دە، چىك - چاك، - ئاپپاراتتا سۈرەت تارتقاننى دوراپ جاۋاپ بەردى مەشرەپ.

— بۇنداق قىلىپ سۈرەتكە چۈشكىنىڭنىڭ نېمە پايدىسى؟ - دېدى ئېتىراز بىلدۈرۈپ ئەشرەپ.

— باشلىق بىلەن سۈرەتكە چۈشۈش ھەر تەرەپلىمە پايدىلىق، بىرىنچىدىن بارماق ساناشقا باشلىدى مەشرەپ: - بىرىنچىدىن، باشلىق بىلەن چۈشكەن سۈرەتلەرنى كۆرگەن بەزى كىشىلەر بىلمەي مېنى «باشلىق دېيىشىدۇ»؛ ئىككىنچىدىن، ئەمەلدار ئەمەسلىكىمنى بىلگەنلەر «باشلىق بىلەن يېقىن ئىكەن» دەيدۇ؛ ئۈچىنچىدىن، سۈرەتنى كۆرۈپ ئېسىگە ئالغانلار تۆي ۋە نەزىرلىرىگە تەكلىپ قىلىپ، ئالاھىدە ھۆرمەتلەپ تۆرگە باشلايدۇ؛ تۆتىنچىدىن، ئابرويىم ئاشىدۇ؛ بەشىنچىدىن، جامائەت مەندىن ئەيمىنىدۇ؛ ئالتىنچىدىن...

— ئالتىنچىسىنى، ئېيتماي قوي، سەندىن ئەيمىنىپ تۇرىمەن، ئالدىراش ئىشىم بار، - دېدى تاقىتى تۈگىگەن ئەشرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

— نېمىگە ئالدىرايسەن؟

— باشلىق بىلەن سۈرەتكە چۈشكىلى...

— مەنمۇ بىللە باراي ئانداق بولسا ...

ئەشرەپ ئۆزىنى تۇتالماي قاتتىق كۈلۈۋىدى ئوسال ئەھۋالغا چۈشكەن مەشرەپ داڭ قېتىپلا تۇرۇپ قالدى.

نىجات يۈسۈپ

«ئۆزۈمنى باشقۇرالايمەن»

(ھېكايە)

ئەكبەر لاغايلاپ ئۈستەل ئالدىغا كەلدى-دە، خوش ياقمىغان ھالدا ئولتۇردى ۋە تاپشۇرۇق دەپتىرىنى ئالدى…

ئەكبەرنىڭ دادىسى ناسىر ئاكا قولىنى كەينىگە تۇتۇپ، ئاستا كەلدى ۋە ئېچىغلىق تۇرغان تاپشۇرۇق دەپتەرگە قاراپ، ئۇنىڭ مۇئەللىم سىزغان قىزىل سىزىقلارغا ھەم ئەكبەر ئۆزى قالايمىقان سىزىۋەتكەن گادىرماشلارغا كۆزى چۈشتى ۋە ئىختىيارسىز ھالدا ئۇلۇغ-كىچىك تىنىدى. بۇنى سەزگەن ئەكبەر دەرھال قولى بىلەن توسۇۋالماقچى بولدىيۇ، لېكىن، بۇنداق قىلىشقا ئۈلگۈرەلمەي قىزىرىپ كەتتى.

بۇ ئارزۇلۇق ئەركە ئوغۇل ئۇچۇن، ئانا بىلەن دادىنىڭ قىلمىغانلىرى قالمىغانىدى. خېلى سەۋرى-تاقەت قىلىپمۇ باققانىدى. دەرۋەقە، ئاچچىقى كەلگەن چاغلاردا دادىسى ئۇنىڭغا بىر-ئىككى شاپىلاق تەككۈزۈپمۇ قويغانىدى. گەرچە بالىنى ئۇرۇش ياخشى چارە بولمىسىمۇ، لېكىن ئەكبەر ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئۇرۇشمۇ پايدىسىز ئىدى. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 5-سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالغان بولسىمۇ، يەنىلا ئۆزىنى باشقۇرالمايتتى، دەرستە ناچار ئىدى. مەۋسۇملۇق ئىمتىھاندا تۆت دەرستىن ئۆتەلمىدى. ئۇلار بالىنى ئەركە باققانىنىڭ دەردىنى خېلى يەتكۈدەك تارتتى. ئۇ، ئاتا-ئانىسىنىڭ تەربىيىسىنى دەرھال ئاڭلىغاندەك قىلسىمۇ، لېكىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ كونا كېسىلى يەنە قوزغىلىپ قالاتتى.

بۈگۈن، ئۇنىڭ قورسىقىغا يەنە جىن كىردى. ئۇ، قەلەم سېپىنى چىشلەپ، قېرىنداش ئۇچىغا بىر رېزىنكىنى سانجىپ، سول قولى بىلەن ئېڭىكىنى تۇتۇپ، كۆزلىرىنى دېرىزە سىرتىغا ئۇدۇل تىككەن پېتى ئولتۇراتتى.

تىل مۇئەللىمى جاراڭلىق ھالدا دەرس سۆزلىمەكتە. ئۇ، مۇئەللىمنىڭ سۆزلەۋېتىپ قاراپ قويغانلىقىنىمۇ سەزمىدى. ئۇ، نېمىنى ئويلاۋاتىدىكىن تاڭ! مۇئەللىمنىڭ بىر ئاز ئاچچىقى كەلدى ۋە ئۇنىڭدىن سوئال سورىدى:

— ئەكبەر، تۇر ئورنىڭدىن، بايا ئۆتكەن دەرسنى سۆزلەپ باقە، مەن ھازىر نېمىنى سۆزلەپ تۇختىدىم؟

ئەكبەر ئەزمىلەرچە ئىغاڭلاپ ئورنىدىن تۇردى ۋە تاياقتەك قېتىپ يەرگە قارىدى.

— ئەكبەر، بايا مەن دەرس ئۆتۈۋاتقاندا نېمىنى ئويلىدىڭ؟ نېمىشقا دەرسنى بېرى-

لىپ ئاڭلىمايسەن؟ ـ مۇئەللىم ئۇنىڭ ئۇدۇ-
لىغا كېلىپ، ئالدىدىن چالا سىزىلغان بىر
ئادەمنىڭ رەسىمىنى ئېلىۋالدى ـ بۇ نېمە؟

ئەكبەر شەلپەردەك قىزىرىپ ۋەدۇدۇقلاپ:

— مەن...مەن ئۆزۈمنى باشقۇرالمايمەن...
دادام ھەمىشە ئۆزۈڭنى باشقۇرالمايسەن دەي-
تى، ـ دېدى.

— ھا ـ ھا ـ ھا ... ئۆزۈمنى باشقۇرال-
مايمەن!

— ئۆزىنى باشقۇرالمايتۇ! ھا-ھا-ھا...
ساۋاقداشلار كۈلۈشۈپ كەتتى . مۇئەللىم
ئۇلارنى تىنچلاندۇردى.

شۇنىڭدىن كېيىن «ئۆزۈمنى باشقۇرالماي-
مەن» دېگەن سۆز ئەكبەرنىڭ لەقىمى بولۇپ
قالدى.

مەكتەپتىن يانغاندا ئەكبەر دەرۋازىدىن
چىقىۋېتىپ «دادام ماڭا مەكتەپتىن قايتىپ
كېلىپلا تاپشۇرۇق ئىشلىشىمنى تاپىلىغانىدى.
توغرا، بۈندىن كېيىن چوقۇم ئۆزۈمنى باشقۇ-
رۇشۇم كېرەك» دېگەننى ئويلىدى. لېكىن بىر-
دەم ماڭغاندىن كېيىن، بۇ ۋەزىپىنى ئۇنتۇپ
كېتىپ، ئۆيگە يەنە بەكلا كەچ قايتىپ كەلدى.

«ھە-ە، نېمە قىلغىنىم بۇ! يەنە ئۆزۈمنى
باشقۇرالماپتىمەنغۇ! ياتىدىغان ۋاقىت بو-
لۇپ قاپتۇ، تاپشۇرۇقنى ئىشلىيەلمەيدىغان
بولدۇم ـ دە!»

ناسىر ئاكا مېڭە تەتقىقات ئورنىنىڭ مۇ-
ئاۋىن تەتقىقاتچىسى ئىدى. شۇ كۈنى ئۇ، ئىش-
تىن چۈشۈپ ئۆيگە قايتىشىدا ئەكبەرگە بەش-
يۈلتۈز قادالغان چىرايلىق بىر قاسقان شەپ-
كە ئالغاچ كەلدى. ئەكبەر تولىمۇ خۇشال بو-
لۇپ، ئۇنى كىيىۋېدى، خۇددى بويىرۇتۇپ تىك-
تۈرگەندەكلا ئۇنىڭ بېشىغا دەل كەلدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ناسىر ئاكا:

— بالام ئەكبەر، بۈگۈن بۇ شەپكەڭنى كىي-
يىپ مەكتەپكە بارغىن، بېشىڭدىن ئالمىغىن،
جۇمۇ، ئورۇندىيالامسەن؟ ـ دەپ تاپىلىدى.

— ئورۇندىيالايمەن، خاتىرجەم بول، دا-
دا! ـ ئەكبەر شەپكىسىنى كەيدى ـ دە، سەك-
رىگەن پېتى مەكتەپكە يۈگۈرۈپ كەتتى.

بۇ كۈنى ئۇ ھېچقانداق «غەلىتە ئىش»
قىلمىغان بولسىمۇ، لېكىن، دەرسنى يەنىلا
دىققەت قىلىپ ئاڭلىمىدى. مەكتەپتىن قايت-
قاندىن كېيىن، يەنە ئويناپ، ئۆيگە كەچ
قايتتى. ئەتىسى دادىسى ئۇنىڭ شەپكىسىنى
ئاددىي بىر شەپكىگە ئالماشتۇرۇپ قويدى.
بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ناسىر
ئاكا ئەكبەرنى ئالدىغا چاقىرىپ شۇنداق
دېدى:

— سەن گەپ ئاڭلايدىغان بالا ـ ھە!؟

— شۇنداق،ـ ئەكبەر قەددىنى رۇسلىدى.

— بىراق بەزىدە ئۆزۈڭنى باشقۇرالماي
قالىسەن، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق،ـ ئەكبەرنىڭ ئاۋازى تۆۋەن-
لىدى، بىر ئاز ئوڭايسىزلاندى.

— ئەمىسە، مەن ساڭا بىر نەرسىنى ئې-
سىڭگە سالغان چاغدا ئۆزۈڭنى باشقۇرالامسەن؟

— باشقۇرالايمەن، جەزمەن باشقۇرالاي-
مەن!ـ ئەكبەر چىڭ ئاۋاز بىلەن جاۋاب بەردى.

— ئۇنداق بولسا ياخشى. بۇنى بىلىۋېلىش-
كە تاقىۋال.

— بۇ نېمە؟ـ ئەكبەر مېتال باغلىق بىر
قول سائىتىنى قولىغا ئېلىپ كۆرۈپ باقتى،ـ
بۇ قول سائىتىمۇ، بۇنىڭ ۋاقىت سىتىرېلكى-
لىرىمۇ، رەقەملىرىمۇ يوق ئىكەن، بۇ زادى
قانداق سائەت؟

— بۇ ئاجايىپ قول سائىتى،ـ ناسىر ئا-
كا سىرلىق كۈلۈپ قويدى،ـ تاقىۋالساڭلا بو-

لىدىغۇ، سوراپ نېمە قىلاسەن! قولۇڭدىن ئاجراتما، جۇمۇ!

ئەكبەر «قول سائىتى» نى تاقاپ مەكتەپكە كەتتى. ئۇ ئەجەبلىنەتتى، ئەمما خۇشالمۇ بولاتتى. ئۇ ئىچىدە ئويلاندى: مەيلى قانداقلا بولسۇن، بۇنىڭ شەكلى سائەتكە بەكلا ئوخشايدىكەن، ئويناشقا نېمە دېگەن ئەپلىك — ھە!

1 — سائەتلىك دەرس تىل دەرسى ئىدى. مۇئەللىم دەرسنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن: «ساۋاقداشلار، تۆۋەندىكى كۆنۈكمىنى كۆچۈرۈپ يېزىڭلار، بوش قالدۇرۇلغان ئورۇنلارنى مۇۋاپىق سۆزلەر بىلەن تولدۇرۇڭلار» دەپ بۇيرىدى.

ئەكبەر بىر ئاز كۆچۈرۈپ زېرىكىپ كەتتى ۋە يېنىدىكى ئالىيەنىڭ قانچىلىك كۆچۈرگەنلىكىگە قاراپ باقتى.

— ئاران شۇنچىلىك كۆچۈردىڭمۇ، ئالىيە؟ مەنچىلىك كۆچۈرەلمەيسەن، — ئالىيەنى نوقۇپ قويدى ئۇ بوش ئاۋازدا.

ئالىيە ئۈن چىقارماستىن، ئەستايىدىللىق بىلەن كۆچۈرۈۋاتاتتى.

— ھەي، بۈگۈن كەچتىكى تېلېۋىزور نېمە بىلەمسەن؟ — ئەكبەر يەنە بوش ئاۋازدا سورىدى.

«ئەكبەر، نېمىشقا ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ، تاپشۇرۇق ئىشلىمەيسەن؟» ئەكبەرنىڭ قۇلاق تۈۋىدە بىردىنلا دادىسىنىڭ قاتتىق ئاۋازى جاراڭلىدى. ئەكبەر چۆچۈپ كەتتى ۋە دەرھال بېشىنى تۆۋەن سېلىپ يېزىشقا كىرىشتى. «ۋىيەي، چاتاق بوپتۇ، دادام مەكتەپكە كەلگەن ئوخشايدۇ!» ئەكبەر بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇياق — بۇياققا مۆلدۈرلەپ قارىدى. «ھوي يوققۇ! يېنىمپتىمۇ يوق، سىرتتىمۇ يوق. دادام نەدە گەپ قىلغان بولغىيدى؟ ئىشقىلىپ ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ، ئاۋۋال تاپشۇرۇقىمنى ئىشلەپ بولاي» شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەستايىدىل تۈردە يېزىشقا كىرىشىپ كەتتى.

دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن، ئۇ، ئالىيەنى بىر تەرەپكە تارتىپ:

— ھەي، ئالىيە، بايا دادام كەپتىكەن، كۆردۈڭمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— كۆرمىدىم، مەن تاپشۇرۇق ئىشلەۋاتقان تۇرسام.

— ئۇنداقتا، دادامنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟

— ياق، سىنىپ ئىچى تىپ — تىنچ تۇرسا، نەدە گەپ قىلغان ئاۋاز بولسۇن!؟

ئەكبەر پېشانىسىغا ئۇرۇپ قويدى ۋە ئەجەبلەندى. بۇ زادى قانداق ئىش؟

2 — سائەتلىك دەرس ھېساب دەرسى ئىدى. ئەكبەر يەنە ئېسىنى يوقىتىپ قويدى. چۈنكى ئۇ چۈشتە يەيدىغان تاماقنى ئويلاۋاتاتتى «ئانام چۈشتە چۆچۈرە ئېتىمەن دېگەنىدى، تازا مېزىلىك ئەتكەن بولسا، بىر چىنە يېۋېتىدىغان بولدۇم — دە، پاھ، نېمە دېگەن ...... »

«ئەكبەر، دەرسنى دىققەت قىلىپ ئاڭلا!» دادىسىنىڭ ئاۋازى يەنە ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە جاراڭلىدى. ئەكبەر تۇرۇپ قالدى: «چاتاق بولدى، مۇئەللىم دادامنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قالغان بولسا، مېنى تەنقىد قىلىدىغان بولدى، دەرھال دىققىتىمنى يىغىپ ئاڭلاي.»

مۇئەللىم ھېچنەرسە كۆرمىگەندەكلا، دەرس سۆزلەۋاتاتتى. ساۋاقداشلارمۇ ئەستايىدىل تۈردە مۇئەللىمنىڭ دەرسىگە قۇلاق سېلىۋاتاتتى.

ئەكبەر دېرىزە سىرتىغا قارىدى. دادىسىنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

چۈشتىن كېيىنكى دەرسلەردە ئەكبەر ئۆزىنى دېگۈدەك تۇتۇۋالغانىدى. شۇڭا مۇئەللىم ئۇنى بالىلار ئالدىدا تەقدىرلىدى.

ئەكبەر بۈگۈن ھەم خۇشال، ھەم ھەيرانلىق بىلەن ئۆيگە قايتتى. يولدا دادىسىنىڭ ئاۋازى يەنە بىر قېتىم ئاڭلاندى. ئەمما ئۇ ئۆز ۋەدىسى بويىچە ئىش قىلدى.

ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئەكبەر دادىسىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتتى ۋە ئوڭايسىزلانغان ھالدا:

— دادا، بۈگۈن چۈشتىن بۇرۇن سەن ماڭا ئەگىشىپلا يۈردۈڭ، بىراق، ماڭا ئۆزۈڭنى كۆرسەتمىدىڭ. سەن زادى قەيەردە ئىدىڭ؟ — دەپ سورىدى.

— ھا — ھا — ھا... — ناسىر ئاكا كۈلۈپ كەتتى، — مېنىڭ ساڭا ئەگىشىپ يۈرۈشكە نەدە ۋاقتىم بولسۇن، بالام. ئورنۇمدا مىدىرلىماي ئولتۇرۇپ خىزمىتىمنى ئىشلىدىم، — ناسىر ئاكا ئەكبەرنىڭ بېلىكىدىكى سائەتنى كۆرسەتتى، — مانا بۇ ساڭا ئەگىشىپ يۈردى، ئۆزۈڭنى ئوبدان باشقۇرۇشۇڭنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇردى.

ئەكبەر يوغان كۆزلىرىنى چەمچەيتىپ قويۇپ، بېشىنى سىڭايان قىلىپ سورىدى:

— ئەمىسە، نېمىشقا ئۇ، سېنىڭ ئاۋازىڭدا گەپ قىلىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن ئۆزۈملا ئاڭلايمەنغۇ!؟

— بۇ بەك ئاددىي، — دېدى ناسىر ئاكا چۈشەندۈرۈپ، — سائەتنىڭ ئىچىدە مىكرو ئېلېكترونلۇق مېڭە بولۇپ، مەن ئۆز سۆزلىرىمنى ئېلېكترونلۇق خەۋەر سىگنالى قىلىپ، ئۇنىڭ ئىچىگە ئورۇنلاشتۇرغانىدىم. زۆرۈر تېپىلغاندا بۇ خەۋەرنى سېنىڭ مېڭەڭگە يەتكۈزۈپ بېرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن سەن داداڭ گەپ قىلىۋاتقاندەك ھېس قىلىسەن. باشقىلار بۇنى ئاڭلىيالمايدۇ.

— ھە، ئەسلى مۇنداق ئىكەن — دە! — دېدى ئەكبەر چاۋاك چېلىپ، — دادا، سەن ماڭا ئەپىبەرگەن ھېلىقى غەلىتە شەپكە ماڭا خەۋەر يەتكۈزۈپ تۇرىدىكەن — ھە، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق.

— ئۇنداقتا، مەن ئەمدى ئۆزۈمنى باشقۇرالايمەن.

— ياق، سەن سائەت ئىشلەتمەي ئۆزۈڭنى باشقۇرۇشنى ئۆگىنىۋېلىشىڭ كېرەك. ناسىر ئاكا خوتۇنىغا قاراپ دېدى:

— قاراڭلار، ئەكبەر مېنىڭ دېگەنلىرىمنى دەرھاللا چۈشىنىۋالدى. ئۇنى كىم ئەقىلسىز دەيدۇ!

ئەكبەرنىڭ ئانىسى بىر چىنە چۆچۈرىنى ئۇسسۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويدى، — ئۇنى ئەقىلسىز دېگەن گەپ ئەمەس، ئۇ ئۆزىنى بىر ئاز باشقۇرالماي قالىدۇ. ئۇ بۇ قول سائىتىنى پات ئارىدا كېرەك قىلمايدۇ، شۇنداقمۇ ئەكبەر؟

ئەكبەر بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، ئۇ، بۇ گەپنىڭ تېگىگە يەتتى ۋە «ئۆزۈمنى باشقۇرالايمەن» دېگەننى ئويلىدى — دە، تاماقنى يېيىشكە باشلىدى.

www.uyghurkitap.com

ياقۇپ بەختى

سۆيگۈ فونتانلىرى

كۆڭلۈم پەقەت ساڭىلا تالىق

قىزىلگۈلگە ئوخشاتتىم سېنى،
گۈل سىياقىدەك قىلىپ مەھلىيا.
گۈل خىسلىتىدىك گۈلنى ئەسلىتەر،
گۈل ھۆسنىگىدىن تامار نۇر - زىيا.

قىزىلگۈلگە ئوخشاتتىم سېنى،
سېغىنىشىنىڭ ئوتىدا كۆيۈپ.
قىزىلگۈلگە پۈركەنسە باغلار،
قېنىۋالسام غۇنچىنى سۆيۈپ.

قىزىلگۈلگە ئوخشاتتىم سېنى،
تىنىقىڭدا گۈلنىڭ تىنىقى.
گۈل پۇرامسەن كېچە - كۈندۈز.
لەۋلىرىڭدە گۈلنىڭ پۇرىقى.

قىزىلگۈلگە ئوخشاتتىم سېنى،
قىزىلگۈلدەك كۈلۈپ باقىسەن.
تومۇرۇمدا قىزىل چوغ بولۇپ،
دىلخانەمدە يېنىپ ئاقىسەن.

قىزىلگۈلگە ئوخشاتتىم سېنى،
باغ ئىچىدە كۆرۈپ سۈبھى ھال.
گۈل چىرايىڭ جامالىڭ بىلەن،
ئەي جانانىم قىلدىڭ مېنى لال.

قىزىلگۈلگە ئوخشاتتىم سېنى،
خۇش ھېدىڭدىن تاپتىم شىپالىق.
غىدىقلايسەن يۈرەك تارىمنى،
كۆڭلۈم پەقەت ساڭىلا تالىق.

ساراڭ كۆكۈل

كۆڭلۈم ماكما، كۆڭلۈم ياڭار تاغ،
كۆيدۈرىدۇ جىسمىمنى ئېلىپ.
يۈرىكىمنى بىر چوپان قىزغا،
بېرىۋەتتى باغرىمنى تىلىپ.

«كۆكۈل ئۆزىدىن چوڭ» دېسە زىنھار،
«ياق، ياق!» - دېدىم بەزى ئويلانماي.
ساراڭ كۆكۈل يۈرىكىمنى بەر،
جېنىم بىلەن تولا ئويناشماي.

قىسىلغان بويۇن

مەن تۇرىمەن جانان يېنىدا،
يېتىم قۇشتەك بوينۇمنى قىسىپ.
بەندە بىلمەس بىلەر ئىلاھىم،
- بولدۇم نىچۈن بۇنىڭغا نېسىپ؟!

دېدىم: « تاشلا، مېنى جانانىم،
خەجلەيدىغان پۇلۇم يوق مېنىڭ».
دېدى جانان: « قەغەز تېزىدىن-
قورۇلغانمۇ يۈرىكىڭ سېنىڭ؟! »

گۈل

چېكەمدە ئاق، مەڭزىمدە قورۇق،
بۇنى گۈل دەيمەن،
ئىجادىمدىن ئۈنچىلەر تىزىپ،
يۇرتنى گۈللەيمەن،
گۈلگە پۈركەيمەن.

قولۇمدۇ گۈل، قەلبىمدۇ ھەم گۈل،
خەلقىمگە تەقدىم،
زامانەم گۈل، ئەمگىكىمدۇ گۈل،
بۇ مېنىڭ پەخرىم،
بۇ مېنىڭ بەختىم.

ياشلىقىم، ياشلىقىمدۇ گۈل،
قىرانلىقىم گۈل،
چېكەمدە ئاق، مەگزىمدە سىزىق،
قېرىلىقىم گۈل،
ئەرەنلىكىم گۈل.

مەن ئۆستۈرگەن بىنەپشە، رەيھان،
ئەترەمدۇ ھەم گۈل،
تىنىقلاردىن سىزىلغان سىزىق،
قەترەمدىمۇ گۈل،
قەبرەمدىمۇ گۈل.

مەتمەن ياقۇپ

يىللار ۋە ئادەملەر

سۆز كەتمەس ئۇچىدۇ يىللار تۇلپارى،
كۆز يۇمۇپ ئاچقۇچە كېتەر يىراقلاپ.
ئادەملەر يىللارنىڭ چەۋەندازى، پەھلىۋانى،
مىنىدۇ تۇلپارنى بىر-ئىككى تاقلاپ.

«يىللارنىڭ ئۆتۈشى ئۆزىنىڭ يولى»
بويى بەرمەس ئادەملەر يىللارغا بىراق.

ئادەملەر قولىدا يىللار چۇلۋۇرى،
ئەمەستۇر ئادەملەر جېنى يوق قونچاق.

بۇلۇتقا تاقىشىپ ھۇۋۇلىغان قۇيۇن،
زېمىننى تىترىتىپ قوزغىغان بوران.
ئادەملەر بېشىدا ئوينىلىغان ئويۇن!
ئادەملەر ئۇچۇن ئۇ سىناق ئىمتىھان.

كۆرسىتەر ئادەمگە يىللار ھەر خىسلەت،
تىلسىمات زەنجىرىن ئۈزەر ئادەملەر.
ئادەملەر بېشىغا كەلگەن ھەر قىسمەت،
دۇنياغا ھەقىقىي ئادەم كەلتۈرەر.

يىللارنى دەيدىكەن «گويا ئاتقان ئوق»،
ئادەملەر قالدۇرار-ئوقنى ئارقىدا.
ھەر دائىم يىللارنى كۇلۇپ ئۇزاتتۇق،
ھەم چىقتۇق تەبەسسۇم بىلەن ئالدىغا.

ئادەملەر غولىدىن تۆكۈلسە ياپراق،
چىقىدۇ ئورنىدىن يۇمران بىخ ئۈسۈپ.
يىللارمۇ قوغلىشىپ ئۆتىدۇ، بىراق،
ماڭىدۇ نەۋىلەر دەۋرى ئىز بېسىپ.

× ×

سۆز كەتمەس، ئۇچىدۇ يىللار تۇلپارى،
كۆز يۇمۇپ ئاچقۇچە كېتەر يىراقلاپ.
ئادەملەر يىللارنىڭ چەۋەندازى، پالۋانى،
مىنىدۇ تۇلپارنى بىر-ئىككى تاقلاپ.

غېنى قۇربان

مۇسەۋۋىيات تەرەپەيىن

ياشلىق	ئۆمۈرنىڭ	گۈلگۈن	چېغىدۇر
ئۆمۈرنىڭ	بىر بۆيۈك	كۆركەم	تېغىدۇر.
گۈلگۈن	كۆركەم	ھاياتىنىڭ	گۈزەل
چېغىدۇر،	تىغىدۇر،	گۈزەل	بېغىدۇر.

ئابدۇخالىق ئابدۇرۇسۇل

نەسىرلەر

1

مەن ئەتىرگۈل ئۆستۈردۈم، ئۇ چىرايلىق ئېچىلدى. ئەپسۇسكى، ئېچىلىپلا قۇياشقا قارىۋالدى. مەن خورلۇق ئىچىدە شۈمشەيدىم.

باشقىلار مېنى ماختاشتى:

— ئەجەپ ئېسىل گۈل ئۆستۈرۈپسىز. مەن بىردىنلا چانلىنىپ كەتتىم - دە، غادىيىپ ئاسمانغا قارىدىم.

2

بىز گۈلنى ياخشى كۆرىمىز، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ گۈل ئېچىلماستىنلا ئۈزۈۋېلىشقا ئالدىرايمىز. ئۈزگەننى ئاز دەپ يەنە تېخى بىر قانچە غۇنچىسىنى قوشۇپ ئۈزۈشنىمۇ ئۇنتۇپ قالمايمىز.

مانا بۇ - سەن ۋە مەن، ئوخشاشلا ئۇ.

3

چەكسىز نەزەرىمدىكى بوشلۇقتا بەش بارماق ئۈستىدە بەش خىل دۇنيا ھۆكۈم سۈرگەن غايەت زور بىر قول لەيلەپ يۈرمەكتە.

ئەنە، بىر بارماقتىن ياش، بىر بارماقتىن قان تامچىلىماقتا. يەنە بىر بارماق ئۈستىدە ئاي دۇمۇلسا، يەنە بىر بارماقتىن چاقنىغان چۆلگە ھاياتلىق بەخش ئېتىپ سۇلار ئاقماقتا. ئاخىرقى بىر بارماقتا بولسا قانغا مىلەنگەن ئالتۇن - تىللالار جىرىڭلىماقتا…

ئاھ، مانا بۇ — ھەممىگە قادىر ئىنسانلار قولى!

(بېشى 122 - بەتتە)

ئالمىسۇن. مەن ئۇنىڭ ھاياتىنى تىلەيمەن. «بۇ تېخى مېنىڭ تۇنجى تىلىكىم!» جەبرائىل بۇ گەپنى خۇداغا دەپتۇ، خۇدا بولسا جەبرائىلغا مۇنداق دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ: بېرىپتۇ، ئۇنىڭ جېنىنى ئالمىغىن شېھىدىنىڭ رايىغا باقايلى. سەن كىشىلەرگە ئېيتقىن: «مۇندىن كېيىن ئەر - خوتۇنلار، ئاتا - بالىلار، ئاكا - ئۇكىلار، ئاچا - سىڭىللار، دوستلار بىر - بىرىگە سادا- قەتمەن بولسۇن، ۋاپاغا جاپا قىلمىسۇن، ئۆزئارا مېھرىبان بولسۇن، ئۇرۇش - تالاش قىلىشمىسۇن، تىنچ - ئامان ئۆتسۇن، بىرسى بىرسىگە ئورا كولىمىسۇن، شۇنداق قىلغاندىلا «ۋاپادار» بولغىلى بولىدۇ. ۋاپادارلىق مۇقامىغا يەتكەنلەرگە مەڭگۈلۈك ھايات ئىنئام قىلىمەن. ئۇلار ئۆلمەيدۇ!». جەبرائىل بۇ بۇيرۇقنى جاكارلاپتۇ. كىشىلەر «ۋاپادارلار» دىن ئۆگىنىپ مەڭگۈ ئۆلمەسلىك ئۈچۈن، ئۆز يۇرتلىرىغا مېھرىبانلىق ئۇرۇقلىرىنى چېچىشقا باشلاپتۇ. بۇ ئىككى يىگىت ئەل ئىچىدە مەڭگۈ ھايات قاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇرۇش - جېدەللەر، ئىناقسىزلىقلار ئازىيىپ، ئەل - ئامان، يۇرت - تىنچ دەۋرى باشلانغانىكەن.

(ئېيتىپ بەرگۈچى: مەرھۇم ئىبراھىم ئاخۇن، رەتلىگۈچى: پەيزاۋات ناھىيىلىك يەرجاي ئىشخانىسىدىن يۇسۇپ ئۆمەر)

غۇلام ئەبەيدۇللا

شائىر، تارىخچى مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ ئىجادىي ۋە ئىجتىمائىي پائالىيەتلىرى

شائىر ۋە تارىخچى مەھمۇت ھېكىمبەگ (1818 — 1902) ئۆز دەۋرىنىڭ يۇقىرى مەلۇماتلىق سۆز سەنئەتكارى ۋە نوپۇزلۇق جامائەت ئەربابى. ئۇ، 1818- يىلى ئاتۇش شەھىرى يېنىدىكى مەشھەدنىڭ لەنگەر باغ كەنتىدە بىر دىنىي مۆتىۋەر ئائىلىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ دادىسى مىر ئەخمەدخان «ھەزرەت سۇلتان» مازىرىنىڭ ئەۋلادىي شەيخى بولۇپ، كېيىنچە «ھەزرەت سۇلتان» مەدرىسىدىمۇ بىر مەزگىل مۇدەررىسلىك قىلغان دىنىي ئۆلىما كىشى ئىدى. ئانىسى ھەمرا بۆۋى دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ، تەربىيە كۆرگەن ۋە شېئىرىيەتتىن مەلۇماتى بار ئايال بولغانلىقتىن، 5- ئوغلى مەھمۇتخاننى كىچىكىدىنلا شېئىرىيەتكە قىزىقتۇرۇپ، ئابدۇراخمان جامى، ئەلىشىر ناۋايى، فۇزۇلى قاتارلىق شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى ياد ئالدۇرغان. ئۇ، ئوقۇش يېشىغا يەتكۈچە ئانىسىنىڭ تەربىيىسىدە خەت ساۋاتىنى چىقىرىپ، 1825- يىلىدىن 1833- يىلىغىچە ئۆز يېزىسىدىكى روزى ئاخۇن خەلپىتىم ئىسىملىك موللامدا باشلانغۇچ دىنىي تەربىيە ئالغان. 15 يېشىدىن باشلاپ، شېئىرىيەتتە زېھنىي-ئىدرەكلىرىنى ئۇرغۇتۇپ، خەتتاتلىققا يېتىشكەن. 1833- يىلىدىن كېيىن «ھەزرەت سۇلتان» مەدرىسىدە ۋە قەشقەر «خانلىق» مەدرىسىدە ئوقۇغان. ئەرەب، پارس، ئوردو تىللىرىنى ئۆگىنىپ مۇكەممەل تەرجىمە سەۋىيىسىگە يەتكەن. «خانلىق مەدرىس» نى ئەلا دەرىجە بىلەن تاماملىغاندىن كېيىن، «ھەزرەت سۇلتان» مەدرىسىگە مۇدەررىس بولغان. بۇ جەرياندا، ئانىسى ھەمرا بۆۋىنىڭ قىزلارنى ئوقۇتۇپ، دىنىي ئىلىمدىن خەۋەردار قىلىشىنى قوللىغان. ئۆز ئىلمىي قابىلىيىتى، ئەقىل-پاراسىتى بىلەن جامائەتكە تونۇلغان مەھمۇت ھېكىمبەگ 1848- يىلىدىن كېيىن پەيزاۋات ۋە ئاتۇشقا ھاكىمبەگ بولغان. مەنچىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ يەرلىك ئەمەلدارى بولغان ئاشۇ يىللاردا پاك ۋە دىيانەتلىك بولۇپ، «ھۆكۈمدارغا ئادالەت، رەئىيەگە ئىلىم» نى تەكىتلەپ، ئىجتىمائىي ئىسلاھاتنى تەشەببۇس قىلغان. ئۇ، ياشلىق دەۋرىدىلا دۇتار، تەمبۇر چېلىشنى ئۆگەنگەن ۋە نەغمە - ناۋاغا ھېرىسمەن بولغانلىقتىن، قەشقەردىكى ئاتاقلىق مۇقامچى ۋە ئۇستا سازەندىلەرنى تەكلىپ قىلىپ، 12 مۇقام نەغمە - نەزمىلىرىنى ئاڭلاپ تۇرغان؛ ئۆز خەلقىنىڭ بۇ بۈيۈك سەنئەت مىراسىدىن پەخىرلىنىپ، «مەن ھاكىمبەگ ئەمەس، ئاددىي بىر مۇغەننى ۋە مۇئەررىخ» دېگەن.

ئىچكىرىدىن قوزغىلىپ كېلىۋاتقان تەيپىڭ-تيەنگو دېھقانلار قوزغىلىڭى (1851-1864) نىڭ تەسىرىدە كۆتۈرۈلۈۋاتقان قەشقەر خەلقىنىڭ قوزغىلىڭىنىڭ ئىلھامى بىلەن مەھمۇت ھېكىمبەگ ئاقتو تەۋەسىگە ھاكىمبەگ بولغان. قىرغىز سىدىقبەگ قاتارلىقلار بىلەن بىرلىشىپ، خەلقنى تەشكىللەپ، مەنچىڭ ئىستىبدات ھاكىمىيىتى ئۈستىدىن ئىسيان كۆتەرگەن،

Altunoq

«ئىككىنچى تۆمۈر قورغان» دەپ ئاتالغان يېڭىسارنى ساقلاۋاتقان مەنچىڭ قوشۇنلىرىنى زور تالاپەتكە ئۇچرىتىپ، يېڭىسار قەلئەسىنى ئىشغال قىلغان. لېكىن، خائىنلارنىڭ مەلۇمات يەتكۈزۈشى ۋە مەنچىڭنىڭ يەكەندىن ياردەمگە كەلگەن قوشۇنىنىڭ كۆپ بولۇشى تۈپەيلىدىن، ئۇ رۇشىنىڭ 17- كۈنى خەلق قوزغىلاڭچىلىرى مەغلۇپ بولغان، كېيىن مەھمۇت ھېكىمبەگ پەرغانىغا چىقىپ كەتكەن. ئۇ پەرغانىدا بەش - ئالتە يىل تۇرۇش جەريانىدا داۋاملىق ئىلىم تەھسىل قىلىپ، شەرق ئەدەبىياتى ۋە تارىخى بىلەن تېخىمۇ مۇكەممەل تونۇشۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغان. شۇنداقلا ئۆزى تۈپەيلى ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ دەھشەتلىك ئۆلتۈرۈلگەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلاپ، نۇرغۇن شېئىرلارنى يېزىپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىنى ئىپادىلىگەن. پەرغانىدا ئىزچىل سىدىقبەگ بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇرغان مەھمۇت ھېكىمبەگ غەلىبە خەۋىرىنى ئاڭلاپ 1864- يىلى ئاخىرىدا قەشقەرگە قايتىپ كەلگەن.

سىدىقبەگ قەشقەردە ھاكىمىيەتكە چىققاندىن كېيىن، بەزى كىشىلەر ئارىسىدا «خوجىلاردىن بىرسى كېلىپ قەشقەرنى سورىسۇن» دېگەن غەۋغا كۆچەيگەن، ئۆزلىرىگە «سەيىد ئەۋلادى» دەپ ياڭغان نەسەپنامە ياسىۋالغان خوجىلارنىڭ ئەپتى - بەشىرىسىنى تونۇپ يەتكەن، بولۇپمۇ 1848- يىلى ۋە 1857- يىلىدىكى «يەتتە خوجا» مالىمانچىلىقلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ۋە بۇ پاجىئەلىك تارىخىي رېئاللىقتىن نارازى بولغان مەھمۇت ھېكىمبەگ ئۈچ كۈن ئۇدا ۋەز-نوتۇق سۆزلەپ، مەنچىڭدىن ۋە خوجىلاردىن كەلگەن بالايى- ئاپەتلەرنى ئۇنتۇپ قېلىشقا ھەرگىز بولمايدىغانلىقىنى تەكرار ئېيتقان. لېكىن، بۇ غەۋغادىن ئەنسىرىگەن سىدىقبەگ ئۆز ئورۇنباسارى مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ مەسلىھەتىنى ماقۇل تاپماي، بىلگىنىچە ئىش كۆرگەن. بۇ ھەقتە بەزى ماتېرىياللاردا مۇنداق كۆرسىتىلگەن: «قەشقەردىكى خەلق ھاكىمىيىتى ئۈستىدە تۇرغان سىدىقبەگ بىلەن تۇڭگانجىڭشا كېيىن چىڭ سۇلالىسى قوشۇنلىرىنىڭ ئۇۋىسى بولغان قەشقەر يېڭىشەھەرگە بىر نەچچە نۆۋەت ھۇجۇم ئۇيۇشتۇرۇپمۇ ئالالماي، يېڭىشەھەرنى داۋاملىق قامال قىلدى ھەمدە شىنجاڭدا قۇرۇلغان بىر قانچە ھاكىمىيەتلەرنى بىر مەركەزگە توپلاش، بىرلىككە كەلگەن ھاكىمىيەت قۇرۇش ئىشى ئۈستىدە ھەرىكەت قىلىپ، يۇرت چوڭلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئاخىر قوقەن خانلىقىدا تۇرۇۋاتقان بۇزرۇك خوجىنى شىنجاڭغا كېلىپ باش بولۇشنى تەلەپ قىلىپ مەكتۇپ ئەۋەتتى» ①. سىدىقبەگ بۇزرۇك خوجىنىڭ يۇرتدارلىق رەۋىشى ۋە لەشكەرلىك ئىشلىرىدىن خەۋەرسىز، شۇنداقلا «يەتتە خوجا» غا ئوخشاشمايدىغان بەزى تەرەپلىرىنى كۆزدە تۇتقانىدى، «بۇزرۇك خان تۆرەم تۆر دىلىك مەنسىپىدە، قۇشبېگىخىز مەتكارلىق دەرىجىسىدە قەشقەرگە كەلگەن. بۇ تارىخىي ھىجرى 1281-يىلى (مىلادى 1864 - 1865) جەددى ئوغلاق پەسلى ئىدى»② شۇنداق قىلىپ، بۇزرۇك خان تۆرەم كەلگەندە قەشقەر خەلقى ئالدىغا چىقىپ، ئۇنى ئاق كىگىزدە كۆتەرگەن. لېكىن، ئادەم نۇرغۇن، قىستا - قىستاڭ بولغانلىقتىن، سىدىقبەگ تەدبىر قوللىنىپ،

① ئىبراھىم نىياز «تارىختىن قىسقىچە بايانلار» قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 1988 - يىل ئۇيغۇرچە نەشرى 292- بەت.

② موللا موسا سايرامى «تارىخىي ھەممدى» مىللەتلەر نەشرىياتى 1986 - يىل ئۇيغۇرچە نەشرى 335 - بەت.

بۇزرۇك خان تۆرىنى بەدەخشان ئارغىمىقىغا مىندۇرۇپ، سېپىل ئۈستىدە شەھەر ئايلاندۇ-رۇپ، خەلق بىلەن كۆرۈشتۈرگەن. ئۇنى، سەييىد ئەۋلادى، ئۇلۇغ ئەۋلىيا، ئۇنىڭغا ئەگەشسەك خۇدا بىزگىمۇ نۇسرەت ئata قىلار، دەپ ئىخلاس قىلغان، «قەشقەر ئەھلىنىڭ ئىچىدىكى تۆرەمگە ئەقىدە-ئىخلاس قىلىدىغان بىر ئادەمنىڭ ناھايىتى يۇقىرى ئاۋاز بىلەن «خوجا ملار كەلدى، قىپچاقلارنى ئۇ-رۇپ-ھەيدەپ چىقىرىش كېرەك» دېگەن ساداسى بىلەن قەشقەر ئالامانچىلىرى قىرغىز-قىپچاقلارنى تاياق-چوماق بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى... بۇ چاغدا سىدىقبەگمۇ تۇرالماي ئۆز ئىنىچەتكە ئېلىپ، ئۆز يۇرتى پاراچقا باردى ۋە ئۇيەردە ئالتە-يەتتە مىڭ ئادەم توپلاپ ئۇرۇشقا تەييارلىنىپ، شەھەرنى قامال قىلدى. بۇزرۇكخان تۆرەم بىلەن قوشبېگى ئۆزىنىڭ يىگىتلىرىنى ئېلىپ، شەھەردىكى نۇرغۇن باشباشتاق ئادەملەرنى توپلاپ ئۇرۇشقا كىرىشتى. بۇ چاغدا سىدىقبەگكە ئوق تېگىپ يېقىلدى①. «تۆرەم شاھلىق تاجىنى مۇبارەك بېشىغا قويدى... ئۇ، ئاتۇشلۇق مەھمۇتخانىنى شاغاۋۇل قىلىپ تەيىنلىدى»② كېيىن مەھمۇتھېكىمبەگ يېڭىسارغا بىر يىل ھاكىمبەگ بولغان. 1867 - يىللىرى ئاتۇشنىڭ لەشكەر قوماندانلىقىغا تەيىنلەنگەن.

مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ بۇزرۇكخان تۆرە ۋە ياقۇپبەگ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگە كەلسەك، بىر قېتىم ئۇلار «ھەزرەت سۇلتان» مازىرىغا زىيارەتكە چىقىپ، مەھمۇت ھېكىم-بەگنىڭ ئۆيىدە چاي دوستىخانىغا داخىل بولغان سورۇندا بۇزرۇكخان تۆرىنىڭ تاماكا چې-كىپ ئولتۇرغىنىنى كۆرگەن مەھمۇت ھېكىمبەگ:

تۆرەم تەخسىر قۇرۇلغان دۆلەتنىڭ نامى ئىسلامدۇر،
ئەگەر راست بولسا شۇ نامىڭ تۇتۇندە كالىنى ئىسلامدۇر،-

دېگەن نەزمىنى ئوقۇپ، بۇزرۇكخان تۆرىنى ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويغان. سو-رۇندا ئولتۇرغان ياقۇپبەگ بۇزرۇكخان تۆرىگە يان بېسىپ:

— ھە، مامۇتخان، سىزلەردە مامۇتخان، سابىتخان، دابىتخان دەيدىكەنسىز-لەر، يەنە ئايشەمخان، ھاۋاخان، نىساخانمۇ دەيدىكەنسىزلەر، سىزلەر قايسى خانلاردىن؟ - دەپ سوئال قويغاندا، مەھمۇت ھېكىمبەگ:

— تەقسىر، بىز سۇلتان ساتۇق بۇغراخان، قىلىچ بۇغراخان، يۇسۇپ قادىرخان، ئەلى ئارسلانخانلاردىن، شۇلارغا ۋارىس بولۇپ، نامىمىزنى «خان» ئاتاپ كەلگەنمىز، - دەپ تەم-تىرىمەي جاۋاب بەرگەن. ياقۇپبەگ يەنە بىر قېتىملىق سورۇندا مەھمۇتھېكىمبەگكە قارىتىپ:

ئېگىز - ئېگىز قارىغاي،
ھەر نەرسىگە يارىغاي.
ئەگرى - بۈگرى قارىغاي،
نە نەرسىگە يارىغاي؟

دەپ شېئىرىي سوئال تاشلىغاندا، مەھمۇت ھېكىمبەگمۇ:

ئېگىز - ئېگىز قارىغاي،
ئىمارەتكە يارىغاي.
ئەگرى - بۈگرى قارىغاي،
لىڭگىلچاققا يارىغاي.

①② - موللا مۇسا سايرامى: «تارىخىي ھەمىدى» مىللەتلەر نەشرىياتى 1986- يىل ئۇيغۇرچە نەشرى 335-336-بەتلەر.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

دەپ كىناييە بىلەن جاۋاب بەرگەن. كېيىنچە مەھمۇت ھېكىمبەگ توغرىسىدا ياقۇپبەگ مۇنداق دېگەن: «مەن ئىككى كىشىدىن ئېھتىيات قىلىمەن. بىرسى ئاتۇشلۇق مەھمۇت ھېكىمبەگ، يەنە بىرسى يەكەنلىك نىياز ھېكىمبەگ، مەھمۇت ھېكىمبەگ خەلق ئىچىدە ئىلىم ۋە ئىناۋەتتە ئۈستۈن، ئالىم ئادەم. نىياز ھېكىمبەگ ناھايىتى ھىيلىگەر، سىياسەتچى زالىم ئادەم».

مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ نىياز ھېكىمبەگ بىلەن مۇناسىۋىتىگە كەلسەك، ئۇ، نىياز ھېكىمبەگنى ناھايىتى يامان كۆرگەن بولۇپ، نىياز ھېكىمبەگنىڭ ئالتۇن - كۈمۈش توپلىغانلىقىنى ئاڭلىغاندا:

نىياز دۇڭتۇك ئىلە بىر نەچچە تۇڭتۇك،
چېرىكلەر باشىغا قارا چىرمىتىپ.
بىرى ئون شا يا تۇنغا دەرس ئۆرگىتىپ،
نەناۋۇنى قىلدى خاراب.

دېگەن. ئۇنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى كەلگەندە يەنە مۇنداق دېگەن:

مىللىتىگە چاڭ سالغان ئەمەلدارلار ئوغرىدۇر،
كىمكى ھارام مال يىغسا تارتىۋالماق توغرىدۇر.

ياقۇپبەگنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلىغان مەھمۇت ھېكىمبەگ: «ئەل قىساسى مىنەلھەق» دېگەن ۋە ياقۇپبەگنىڭ كىچىك ئوغلى بەگ قۇلىبەگ ئاكىسى ھەق قۇلىبەگكە سۇيىقەست قىلىپ، ئىچكى نىزاھ قوزغىغاندا، ئۇنىڭ تالان - تاراج ھەرىكەتلىرىگە قارشى خەلقنى تەشكىللىگەن. بەگ قۇلىبەگ پەرغانىغا قاچقاندا، يەنە مۇنداق نەزمە ئوقۇغان:

دىنان، دىنان، قايانىدۇر ۋەتەن،
سالالماس ئاتىنىڭ بېشىغا يۈگەن.
كۈرۈك مىكسيان بولدى مەردانىلەر،
قاچا قىلارغا خەلق بولدى ھەيرانىلار.

ياقۇپبەگ ھاكىمىيىتى (1865 - 1878) ئاياغلاشقاندىن كېيىن، 1878 - يىلىنىڭ بېشىدا قەشقەرگە ئامبال بولغان لى جاۋىن «ئاپپاق خوجا» مازىرىدىكى ياقۇپبەگنىڭ قەبرىسىنى ئاچقۇزۇپ جەسەت كۆلىنى كۆيدۈرگەن، مال - مۈلۈكىنى مۇسادىرە قىلغان. سۆز نۆۋىتى كەلگەندە شۇنىمۇ قىستۇرۇپ ئۆتۈش زۆرۈركى، ئاتاقلىق تارىخچى موللا مۇسا سايرامى ھەزرەتلىرىنىڭ «تارىخىي ھەمىدى» دە ئەھۋال يۇقىرىقىدەك بايان قىلىنغان بولسىمۇ، يەنە بەزى تارىخچىلار «ياقۇپ بەگنىڭ جەسىتى يەرلىكىدە قويۇلغان كۈنى يېرىم كېچىدە جەسەت گۆردىن چىقىرىلىپ باشقا جايغا يۆتكىۋېتىلگەن، ئورنىغا بەدەن قۇرۇلۇشى ئوخشايدىغان باشقا جەسەت قويۇلغان. بۇ مانجۇلارنىڭ ئۆچ ئېلىشىنى ئالدىنئالا مۆلچەرلىگەن ئىش بولۇپ، كېيىن كۆيدۈرۈلگىنى ياقۇپبەگنىڭ جەسىتى ئەمەس» دەپ ئىسپاتلاپ چىقتى. ئۆز كېچمىزگە كەلسەك، لى جاۋىن «ھېيتگاھ جامە» سىنى ياقۇپبەگ كېڭەيتىپ ياساتتۇرغان دېگەن باھانە

بىلەن ئۇنى بۇتخانىغا ئۆزگەرتمەكچى بولۇپ تاقىتىۋەتكەن. قەشقەرنىڭ شۇ چاغدىكى باش قازىسى ئابدۇقادىر قازى كالان (ئابدۇكېرىمخان مەخسۇمنىڭ چوڭ دادىسى) قەشقەر خەلقىنىڭ «ھېيتگاھ جامە»سىنى ئېچىپ بېرىش ھەققىدىكى تەلىپىنى لىجاۋدىن رەت قىلغانلىقتىن، بۇ ئىشقا مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ مەسلىھەتىنى ئالغان (ئابدۇقادىر قازى كالان مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ سىڭلىسى بۇۋى رابىيە خېنىمنىڭ كۈيۈسى ئىدى) ۋە «ھېيتگاھ جامە» سىگە سېلىنغان قۇلۇپنى چېقىپ، شۇ كۈنكى جۈمە نامىزىنى جامائەت بىلەن بىرلىكتە جامەدە ئوقۇغان. بۇ ئىشتىن غەزەپلەنگەن لىجاۋدىن قازى كالاننى تۈرمىگە ئېلىپ، جامەنى قايتا تاقىتىۋەتكەن. مەھمۇت ھېكىمبەگ بۇ ئىشقا كۆڭۈل بۆلۈپ، «ھېيتگاھ جامە»نى ئېچىپ بېرىش بۇتخانا ئۈچۈن ئايرىم جاي تەييارلاپ ياساپ بېرىشتەك سۇلھى بىلەن ئادەم كىرگۈزۈپ، ئامباللىنى يۇمشاتقان. جامە ئېچىلىپ، قازى كالان تۈرمىدىن بوشىغاندىن كېيىن، قەشقەر شەھىرىدىكى بىر نەچچە بايلاردىن ئىئانە توپلاپ، ھازىرقى شەھەرلىك بەشىنچى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئەسلى ئورنىدىكى ئون نەچچە ئائىلىلىك باغ - ھويلىنى سېتىۋېلىپ، كېيىنكى ئىشنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن.

ئەينى شارائىتتىكى ۋاقىتلىق يۇمشاق سىياسەت نەتىجىسىدە مەھمۇت ھېكىمبەگ 1878-يىل ئاخىرىدا قەشقەرنىڭ باشھاكىمبەگلىكىگە تەيىنلىنىپ، بىرقاتار ياخشى ئىشلارنى قىلغان، ھەتتا ئۆز جەمەتىگىمۇ ئادىل ۋە توغرا مۇئامىلە قىلىپ:

مېنى ئەلشىر ئوغلىدۇر باقى شەيخ ئەلەم،
ئۇنىڭ ئەلەملىكى ۋاللاھۇ ئەلەم.

دېگەن. ئەپسۇسكى، بەزى بەگلەرنىڭ پىتنىسى بىلەن قارىلانغان مەھمۇت ھېكىمبەگ توققۇز ئايدىن كېيىن مەنسىپىدىن يىقىلغان ۋە ئائىلە تاۋابىئاتلىرى بىلەن قوشۇلۇپ جەمئىي قىرىق كىشى ئامبال تەرىپىدىن قۇمۇلغا يىگىرمە يىللىق پالانغان. ئۇنىڭ «ئاڭلىڭىز ئىي ئەھلۇ ئالەم بىر ھېكايە تۇ ئەجەپ» دەپ باشلىنىدىغان ئون ئىككى بېيىتلىك مەسنەۋىسىدە بۇ ئەھۋال تەسىرلىك ئىپادىلەنگەن. شۇنداق قىلىپ، ئاتمىش ياشتىن ئاشقان مەھمۇت ھېكىمبەگ 1879- يىلى قىشتا قىرىق كىشى بىلەن سۈرگۈن جازاسى بىلەن يولغا چىقىپ، قۇمۇلنىڭ باركۆلگە ئورۇنلاشقان ۋە بوز يەر ئېچىپ دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇنىڭ ئوچۇق - يورۇق خاراكتېرى، ۋەتەن سۆيەر روھى، مەرد-مەردانىلىقى ۋە ئىشچانلىقى يەرلىك خەلقنىڭ قىزغىن ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن. بۇ سۈرگۈندىكى ھاياتىدا قۇمۇل ۋاڭلىرىنىڭ خەلققە سېلىۋاتقان زۇلۇملىرىنى پاش قىلىپ بىر مۇنچە شېئىرلارنى يازغان.

سۈرگۈن مۇددىتى يېرىملاشقاندا، خوجىدار ھەسەن مانجۇ ئەمەلدارلىرىنىڭ ئازدۇرۇشى بىلەن بارلىق ئىقتىسادىنى ئېلىپ، قەشقەرگە قاچقان. مەھمۇت ھېكىمبەگ قۇمۇل ۋاڭلىرى ئارقىلىق ئۈرۈمچىگە ئەرز ئۇتقان. نەتىجىدە، ھەسەن ئۈرۈمچىگە كەلتۈرۈلۈپ، سوراق قىلىنىش ئارقىلىق ئوغرىلانغان مال ئۆز ئىگىسى مەھمۇت ھېكىمبەگكە قايتۇرۇلغان ۋە تۆلىتىپ بېرىلگەن. بۇ جەرياندا مەھمۇت ھېكىمبەگ قۇمۇلدىن قايتۇرۇپ كېلىنىپ، ئۈرۈمچىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان ۋە ئۆي سېلىۋېلىش ئۈچۈن سەنشىخا ئىزىدىن يەر كۆرسىتىپ بېرىلگەن. مەھمۇت ھېكىمبەگ ئۈرۈمچىدە تىجارەت بىلەن تۇرمۇش

كۆچۈرگەن ۋە ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، بىر مۇنچە شېئىرلارنى يازغان. مەسىلەن: ئۇنىڭ «تارتما كىشىنىڭ مىننەتتىن»، «دەھقاب»، «مۇزلىدى» قاتارلىق شېئىرلىرىدا تارىخىي ھەقىقەت بىلەن ئىجتىمائىي ئادالەت ساداسى ياڭرايدۇ. بولۇپمۇ شائىرنىڭ ئىلغار ئىدىيىسى سىڭگەن «مۇزلىدى» رادىيلىق شېئىر ئۈرۈمچىدە نااھايىتى زور ئىجتىمائىي تەسىر پەيدا قىلغان (بۇ شېئىرنىڭ تولۇق نۇسخىسى ئاپتونوم رايونلۇق مۇزېيدا ساقلىنىۋاتىدۇ).

سۈرگۈن مۇددىتى ئاخىرلاشتۇرۇلغانلىقى جاكارلانغان 1896 - يىلى مەمۇت ھېكىمبەگ ئۈرۈمچىدىكى ئۆي-ئىمارەتلىرىنى كەمبەغەل-مۇساپىرلارغا بېرىۋېتىپ (بۇ جاينى ھازىرغىچە كونىلار «مامۇت غوجام مەھەللىسى» دەپ ئاتايدۇ) يۇرتىغا قايتقان. بۇ چاغدا، ئاتۇش ئىكىساقتىكى يېڭى مائارىپ مەكتىپى ئاللىقاچان ئېچىلغانىدى. ئۇ، ئالاھىدە كېلىپ مەكتەپنى تەبرىكلىگەن ۋە نۇتۇق سۆزلەپ، مەكتەپكە بېغىشلىغان شېئىرىنى ئوقۇغان، ئاتىغان سوۋغىسىنى تاپشۇرغان. ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي مەمۇت ھېكىمبەگ ھەج تەرەددۇتىغا چۈشۈپ، چارباغدىكى ئون بەش ئىشىكلىك ئۆي ۋە بىر بۆلۈك يەر-زېمىننى ئاتا-ئانىسىنىڭ زىياراتگاھلىقىغا ۋەخپە قىلغان؛ «ھەزرەت سۇلتان» مازارىغا ئىككى دانە داشقازان ۋەخپە قىلىپ، مازار ئالدىدىكى چوڭ كۆلنى ئۆز خىراجىتى بىلەن چاپتۇرغان. تەييارلىق پۈتكەندىن كېيىن، ئۇزۇن يىللار بىرگە بولغان ئىشەنچلىك كىشىلىرىنى ئېلىپ ھەج سەپىرىگە كېتىپ، 1898 - يىلى قايتىپ كەلگەن. 1902-يىللىرى ئاتۇشتىكى قاتتىق يەر تەۋرەشتە سەكسەن ئالتە يېشىدا ۋاپات بولغان.

مەمۇت ھېكىمبەگنىڭ ئىجادىيىتىنى شېئىرىيەت ۋە تارىختىن ئىبارەت ئىككى تۈرگە ئايرىشقا، ئىجادىي پائالىيەت تارىخىنى 19- ئەسىرنىڭ 50 - يىللىرى، 80 - يىللىرى ۋە ئاخىرقى ئۆمرىدىن ئىبارەت ئۈچ دەۋرگە يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ. ئۇ، شېئىرلىرىدا «ھەمرايى»، يىرىك ئەسەرلىرىدە «شەيخ مەمۇت غېرىبى» (بەزىدە «مۇغەننى») دېگەن تەخەللۇسنى قوللانغان. ئۇ، شېئىرلىرىدا ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئەنئەنىۋى ۋەتەن تېمىسىغا ۋارىسلىق قىلغان ۋە ئۆز دەۋرىنىڭ ئىنقىلابىي روھىنى گەۋدىلەندۈرگەن؛ شەرق ئەدەبىياتى ۋە ئۇيغۇر كلاسسىك شېئىرىيىتىنىڭ ئەنئەنىۋى پرىنسىپلىرىغا ئەمەل قىلىپ، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ نەمۇنىلىرىدىن ئىجادىي پايدىلىنىپ، شېئىرىيەتنىڭ پۈتۈن تارىخىغا ئومۇمىي تېمىلاردا ئۆزگىچە ۋە پىكىر، مەجازى (مىتافورالىق) ئىبارىلەر ۋە يېڭى قاپىيە تۈزۈلمىسىنى بەرپا قىلغان. ئۇنىڭ شېئىر ئىجادىيىتىدە غەزەل ئاساسىي ئورۇننى ئىگىلىگەن. ئىجادىي كۈچى ۋە زېھنىنى كۆپ سەرپ قىلىپ، ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ كلاسسىك شەكلى بولغان ئارۇز ۋەزنىنىڭ كۆپ بوغۇملۇق بەھرلىرىدە كۆپ يازغان، ئۇسلۇب جەھەتتە كلاسسىك شائىر زاھىرىدىن بابۇر (1482-1530) دىن ئۈلگە ئالغان ۋە ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب ياراتقان. ئۇنىڭ شېئىرلىرى شەكلى رەڭدار، ۋەزنى راۋان بولۇش، تىلى ساپ ۋە خەلقىنىڭ جانلىق تىلىغا تولىمۇ يېقىن بولۇش، شۇنداقلا ئانا تىلغا پىششىق بولۇشتەك روشەن بەدىئىي ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن خاراكتېرلىنىدۇ. شائىر قومۇلدىكى سۈرگۈن ھاياتىدا، پارس-تاجىك ئەدەبىياتىنىڭ 15-ئەسىردىكى نامايەندىسى ئابدىراخمان جامىنىڭ «يۈسۈپ زۇلەيخا» ناملىق پارسچە ئەسىرىگە تەقلىد قىلىپ، شۇ ناملىق داستانىنى يازغان (بۇ ئەسەرنىڭ 236 بەتلىك كۆچۈرمىسى ئاپتونوم رايونلۇق كۇتۇپخانىدا ساقلىنىۋاتىدۇ). ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا، 19-ئەسىردىكى زور ئىجتىمائىي داۋالغۇشلارنى ئەسلەپ «تارىخنامە يا قۇپخان» (1911-يىلى پېتربورگدا ئېلان قىلىنغان «ئاسىيا مۇزېيىدىكى مۇسۇلمانچە قوليازمىلار 590-8772» ناملىق كاتالوگنىڭ 14-بېتىدە كۆرۈلىدۇ) ۋە «زەپەرنامە» ناملىق

AltunOq

ئىككى قىسىملىق داستاننى يازغان. 1982-يىللىق «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1-سانىدا يولداش نىزامىددىن ھۈسەيىن «زەپەرنامە داستانى توغرىسىدا» دېگەن ماقالىنى ئېلان قىلىپ، ئۇنى قاغىلىقتىكى راشىددىن ئەلەمنىڭ ئوغلى راشىددىن مۆپتىنىڭ ئوغلى ئابلىمىت مەخسۇم-دىن ئالغانلىقىنى ئىزاھلىغان. راشىددىن ئەلەم بولسا مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ كاتىپى بولۇپ، يېگىددىن تېپىلغىنى داستاننىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىكى ئېنىق. مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ پەرغا-نىدا يازغان غەزەللىرى ئىچىدە بۇنى دەلىللەيدىغان مۇنداق مىسرالار بار:

راشىددىن ئەلەم يېزىپتۇ ئاتا-ئاناڭ ئۆلدى دەپ،
مۇسبەتتە يىغلىدىم غېرىپ باشىمنى قايغۇ يەپ.

مەھمۇت ھېكىمبەگ ئۆز دەۋرىنىڭ يۇقىرى مەلۇماتلىق ۋە نوپۇزلۇق جامائەت ئەرباپى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئەتراپقا سەمىمىي زەڭ سېلىپ، باشقىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى قوبۇل قىلىپ، روھىي ۋۇجۇدىنى بېيىتىپ بارغان. ئۇ ئۆز دەۋرىنىڭ ئاداللەتپەرۋەر ئادەملىرى بىلەن ئىجتىمائىي ھەرىكەتلەرگە قويۇق ئارىلاشقانسېرى ئىجادىيەت ئىدىيىسى تېخىمۇ توغرىلانغان، ھەم ئاڭ پىكرى يېڭى يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈلۈپ، ئۆز جەمئىيىتىنىڭ تارىخ ئېقىمىنى ھەرقايسى خەلقلەر بىلەن تەڭكەش ھالدا ئىلگىرىلىتىشكە تىرىشقان، شۇنداقلا تۈرلۈك ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرنىڭ باشلامچىسى ۋە ئەمەلىي يېتەكچىسى سۈپىتىدە تو-نۇلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، «ھۆكۈمدارغا ئادالەت، رەئىيەگە ئىلىم» دېگەن شوئار ئاستىدا ئېلىپ بارغان ئىجتىمائىي پائالىيەتلىرى ئۆز دەۋرى ئۈچۈن تەرەققىپەرۋەر ھادىسە. دەۋر تەلىپى ۋە خەلقىمىزنىڭ ئەمەلىي ئېھتىياجىنى، مەنىۋى ئەركىنلىك ئېھتىياجىنى نەزەردە تۇتقان ھالدا ئىلگىرى سۈرۈلگەن ئاشۇنداق ئىدىيە ئەينى زامانغا نىسبەتەن ئىلغارلىق ۋە ئىنقىلابىيلىق ئىدى.

مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ كۆپ ئۆمرى سەرسانلىق، دېشۋارچىلىق، مۇساپىرچىلىق، مۇھاجىرلىق ۋە قايغۇ-ھەسرەت ئىچىدە غەم چېكىپ، ئاچچىق يۇتۇپ ئۆتكەن. تۇرمۇش خاتىر-جەمسىزلىكى ئۇنىڭ ئۆز تالانتىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، تېخىمۇ كۆپ ئەسەرلەرنى قالدۇرۇش ئىمكانىيىتىگە مۇيەسسەر قىلمىغان. يازغان ئەسەرلىرى ئۇنىڭ ئىجادىيەت تەرەققىياتىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى بولغان، ھەتتا خېلى بۇرۇنلا چەت ئەل تەتقىقاتچىلىرىنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلغان. شۇڭا، ئۇنىڭ زامانىدىشى، قەشقەرلىك ئۆلىما، جامائەت ئەرباب ئابدۇقادىر قازىكالان ئاخۇنۇمنىڭ «مەھمۇت ھېكىمبەگ ناۋايى ئەمەس، ناۋايىدىنمۇ كەم ئەمەس» دېگەن باھاسى بىلەن، مەشھۇر دىنىي ئالىم ۋە شائىر شەمسىددىن داموللامنىڭ:

سانى مەھمۇت قەشقەرنىڭ يۇرتى ئاتۇش مەشھەدى،
ئاتىسى مىر ئەخمىدى سۇلتان ساتۇق شەيخى ئىدى.
ياخشى ئىزلار قالدۇرۇپ كەتتى ئەجەپ ئول رەھمىتى،
دىنۇ-مىللەت خىزمىتىدىن ئۆزى بولغاي جەننىتى.

دېگەن مەرسىيەسى خەلقىمىزنىڭ مەھمۇت ھېكىمبەگكە بولغان يۈرەك ساداسىنى ئىپادىلىگەن. دېمەك، مەھمۇت ھېكىمبەگ 19-ئەسىر ئۇيغۇر تارىخىدا، بولۇپمۇ ئەدەبىيات تارىخىدا ئۆزىگە يارىشا ئورنى تۇرغۇزۇلغان تارىخىي شەخس. دەرۋەقە مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ ئىجادىيىتى ۋە ئىجتىمائىي پائالىيەتلىرىدە بەزى بىر نوقسانلار بولسىمۇ، ئۇنىڭ تارىختا تۇتقان ئورنىغا تەسىر يەتكۈزەلمەيدۇ. مەھمۇت ھېكىمبەگنىڭ 19-ئەسىر ئۇيغۇر تارىخى ۋە ئەدەبىياتىدىكى ئورنىنى باھالىغىنىمىزدا، ئوبيېكتىپ رېئال پاكىتلارنى، ئۇنىڭدىكى ئىلغار ئامىللارنى ئاساس قىلىشىمىز لازىم.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ۋاپادارلار

(چۆچەك)

ئۆتكەن زامانلارنىڭ بىرىدە يايلاقلىرى كەڭ، ئوت - چۆپلىرى مول، چارۋىلىرى غول، تۇپرىقى گۆھەر، سۈيى زەمزەم، باغلىرى ھاۋالىق، مېۋىسى داۋالىق، خەلقى ئىشچان «بوستانـ قۇم» دېگەن بىر يۇرت بولغانىكەن. بۇ يۇرتتا سادىق بوۋاي دېگەن بىر ئادەم ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ قاپلاندەك كۈچتۈگۈر ئۈچ ئوغلى ۋە ھەددى - ھېسابسىز مال - مۈلكى، يايلاقلىرى بارئىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە سادىق بوۋاينىڭ جىنىدىن ئېزىز كۆرۈدىغان بىر ئىتى يوقاپ كېتىپتۇ. ئاتىنىڭ دەردىدە بوۋاينىڭ كەيگىنى كەيگەن، يېگىنى-يېگەن بولماپتۇ. ئوغۇللىرى دادىسىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ بىئارام بولۇشقا باشلاپتۇ. چوڭ ئوغلى دادىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— دادا، رۇخسەت قىلسىڭىز، مەن بېرىپ ئېتىڭىزنى تېپىپ كېلەي! دەپتۇ.

سادىق بوۋاي رۇخسەت بېرىپ، ئوغلىنى سەپەرگە يولغا سېلىپتۇ. ئەسلىدە سادىقبايياش چېغىدا سەھرادىكەرلىك ھۈنىرىنى ئۆگەنگەن ۋە ئۆزىدىن بىرى «ئوغۇللىرىنىڭ ئەقلىنى سىناپ بېقىش» كويىدا ئىكەن. يوقالغان ئاتنى ئىزدەپ تېپىش — بوۋاي ئۈچۈن تېپىلماس ياخشى پۇرسەت بولۇپتۇ. ئۇ، ئوغلىنى يولغا سېلىپلا بىر نىڭ سۈرىتىگە كىرىپ ئالتە داۋاندىن ئېشىپ، ئوغلى ئۆتىدىغان بىر ئۆتەڭنى ئالتە تەرەپتىن توسۇپ يېتىپتۇ. بىر چاغدا ئوغلى يېتىپ كەپتۇ - دە، بۆرىلەرنى كۆرۈپ قورقۇپ، ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۇرلەپتۇ، شۇ ھامان قاچقىنىچە ئۆيگە كېلىپ قارا تەرگە چۆمۈلۈپ يېتىپتۇ. سادىق بوۋاي ئۆيگە كېلىپ، ئوغلىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ، گەپ سورىمايلا سىرتقا چىقىپ كېتىپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغلى دادىسىنى ئىزدەپ «ئاتنى ئىزدەشكە مەن باراي» دەپتۇ. دادىسى ماقۇللۇق بىرىپتۇ - دە، ئارقىدىنلا قاپلان سۈرىتىگە كىرىپ، ئوغلىنىڭ ئۆتەر يولىنى توسۇپ يېتىپتۇ. بىر مەھەلدىن كېيىن ئوغلى كېلىپ، ۋەھشى ھايۋانلاردىن قورقۇپ تىترەپ، ئۇدۇللا ئۆيگە قاراپ قېچىپتۇ. دادىسى ئۆيگە كېلىپ، ئوغلىنىڭ ھالىدىن كۆڭلى بىر ئاز يېرىم بوپتۇ.

بۇ چاغدا كەنجى ئوغلى كېلىپ دادىسىدىن رۇخسەت سوراپتۇ.

— بوپتۇ بارغىن! دەپتۇ دادىسى. ئۇنىڭغىمۇ چوڭ ئوغۇللىرىغا ئوخشاشلا سەپەر جابدۇقلىرىنى ھازىرلاپ بېرىپتۇ. ئارقىدىن ئۆزى ئالتە يولۋاسنىڭ سۈرىتىگە كىرىپ بىر تاغنىڭ قاپتىلىنى توسۇپ يېتىپتۇ. ئۇزاق ئۆتمەي كەنجى ئوغلى يېتىپ كەپتۇ. ئۇزۇن ساپلىق نەيزىسىنى ئوينىتىپ، ئېتىغا قامچا ئۇرۇپ، يولۋاسلارغا قەھرى بىلەن ئۆزىنى ئۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا بۇ يولۋاسلار بىر يۇمىلاپلا دادىسى سادىقبايغا ئۆزگىرىپتۇ. سادىقباي يەنە ئوغلىغا:

— ئوغلۇم يارايسەن! مانا بۇ ھىممەت كەمىرنى ساڭا باغلاپ قوياي! ساڭا ئاق يول تىلەيمەن! ئىزدىگىنىڭ ئالدىڭدىن چىقىپ تۇرغاي. قۇلاق سالغىن: ئالدىڭدا بىر چوڭ مازار ئۇچرايدۇ. كۈندۈزى بېرىپ قالساڭ دۇئا سىز ئۆتمە. كېچىسى بېرىپ قالساڭ قونماي كەتمىگىن. غەلىبە ساڭا يار بولسۇن! — دەپتۇ — دە، ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ. كەنجى ئوغۇل بولسا دادىسىنىڭ سۆزىدىن ئىلھام، غەيرەت ئېلىپ، ئىشەنچىگە تولۇپ يولىنى داۋام قىلىپتۇ.

كەنجى باتۇر بىر قانچە يىللىق يول ئۈستىدە ئۆتكۈزۈپتۇ. بىر كۈنى كەچقۇرۇن ئۇنىڭ ئالدىغا چوڭ بىر زاراتگاھلىق ئۇچراپتۇ. ئاتتىن چۈشۈپ، ئەتراپقا سەپ - سېلىپ قاراشقا باشلاپتۇ. بىر مۇ ئادەم كۆرۈنمەپتۇ، باشقا تىۋىشلەرمۇ ئاڭلانماپتۇ. دادىسىنىڭ ۋەسىيىتى ئېسىگە چۈشۈپ، بىرەر ئوچۇق قەبرىگە كىرىپ ئوخلاپ ئەتىسى يولغا چۈشمەكچى بولۇپ، قەبرىلەرنى ئارىلاپتۇ. بىردىنلا ئۇنىڭ كۆزىگە بىر يېڭى قەبرە كۆرۈنۈپتۇ. مۇساپىر يىگىت بىر ئاز مەيۈسلەنگەن ھالدا: «بۇ يەردە مۇڭداشقىدەك بىرەر ئادەم يوقمۇ؟!» دەپ توۋلاپتۇ. شۇ چاغدا يېڭى قەبرىدىن: «بۇرادەر! كىمگە سۆزلەۋاتىسەن؟» دېگەن ئاۋاز كەپتۇ. كەنجى باتۇر ھەيران بولۇپ ئۇياق - بۇياققا قاراپ بولغىچە، قەبرە ئىچىدىن قاپ - قارا قاش، بولۇق چاچ، قاڭشالىق، كېرۈي كەلگەن بىر يىگىت چىقىپ كەپتۇ - دە «ئەسسالام!» دەپتۇ. كەنجى باتۇر بۇ يىگىت بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. ئاندىن ئۆزىنى يولدىن ئازغان بىر مۇساپىر، دەپ تونۇشتۇرۇپتۇ. قەبرىدىن چىققان يىگىت بۇ گەپنى ئاڭلاپ: «كۆزۈڭنى يۇم، ئارقامدىن ماڭ. رۇخسەت بولمىغۇچە كۆزۈڭنى ئاچما! كېيىمنى ئېسىڭدە تۇت» دەپتۇ. ئاندىن قەبرە يېنىدىكى بىر تۆشۈكتىن پەسكە چۈشۈپتۇ. يەر ئاستىغا كىرىپ خېلى ئۇزاق ماڭغاندىن كېيىن، «كۆزۈڭنى ئاچ!» دەپتۇ. مۇساپىر يىگىت كۆزىنى ئاچسا، ئۆزى تولا ھەشەمەتلىك، كاتتا بىر ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرغىدەك. باشلاپ كەلگەن يىگىت بولسا بىر مۇنچە خىزمەتكارلارغا: «تېز بولۇڭلار! مېھمانغا ئەڭ سېمىز بورداق قوچقارنى سويۇڭلار، ياخشى كۈتۈڭلار!» دەپ بۇيرۇق قىلىۋاتقىدەك. بىر دەمدىلا ئۆي ئىچى گويا جەننەتتەك، ھەممە نەرسە تەل بولۇپتۇ. ئىككى يىگىت بىر دوستىخانغا ئولتۇرۇپ، ھوزۇر-ھالاۋەت بىلەن نازۇ-نېمەتلەرگە ئېغىز تېگىشىپتۇ، غەمسىز ئۇخلاپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە دوستىخانغا تىزىلغان نازۇ - نېمەتلەر تېخىمۇ كۆپ ۋە ئېسىل بوپتۇ. دوستىخان ئۈستىدە ساھىپخان يىگىت: «ئىككىمىز ۋاپادار دوست بولساق قانداق؟» دەپتۇ.

— بولساق بولدۇق! — دەپتۇ مۇساپىر يىگىت شۇ ھامان. ئىككەيلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، قوللىرىنى چىڭ سىقىشىپتۇ. «ئەبەدىل - ئەبەت بىر - بىرىمىزگە يۈز ئۆرۈمەيمىز، ئۆز ئارا ۋاپادار بولىمىز» دەپ قەسەم قىلىشىپتۇ. شۇندىن كېيىنلا مېھمان يىگىت ئۆزىنىڭ بۇ تەرەپلەرگە نېمە ئۈچۈن كېلىپ، قانچىلىك يوللارنى كەزگەنلىكىنى راستى بىلەن سۆزلەپتۇ.

— دوستۇم ئالدىرىمىغىن! — دەپتۇ ساھىپخان يىگىت، — ھەر ئىشنىڭ ۋاقتى - سائىتى بولىدۇ. سەن ئۆزۈڭنىڭ ھېكايىسىنى سۆزلىدىڭ، بىراق مېنىڭ سەرگۈزەشتىمنى تېخى ئاڭلىمىدىڭ. دوستلار بىر - بىرىنىڭ سىرىنى بىلسە ئاندىن دەردىگە داۋا، رەنجىگە شىپا بولالايدۇ. سەنمۇ مېنىڭ ھېكايەمنى ئاڭلاپ باق. بەلكىم ھاجىتىڭگە يارىدىمىم تېگىپ قالار. كەنجى باتۇر بۇ گەپنى ئاڭلاپ خۇشاللىقىنى باسالماي دەپتۇ :

— ئۆزۈممۇ ئاخشامدىن بۇيان كۆپ ئىشلاردىن ھەيران، لېكىن سوراشتىن خىجىل بولۇپ تۇرار ئىدىم، ئەمدى ياخشى بولدى. دوستۇم، قانغىچە سۆزلىگىن. سېنىڭ ھېكايەڭ تۈگىمەي تۇرۇپ مەن بۇ يەردىن كەتمەيمەن.

— ماقۇل،- دەپتۇ ساھىپخان يىگىت،- سۆزلەپ بېرەي. بىزنىڭ ماكانىمىز ئەسلىدە بۇ تاغنىڭ كۈن چىقىش تەرىپىدىكى يۇرتتا ئىدى. دادام ئاتىقى چىققان باي ھەم يۇرت چوڭى ئىدى. كۆپ يىللار تىنچ ئۆتتۇق. بىر يىلى يۇرتىمىزغا ياۋ باستۇرۇپ كەلدى. دادام بىر قانچە قەبىلىلەرنى قوزغىتىپ ياۋغا قارشى ئاتلاندى. مەنمۇ جەڭگە ماڭدىم. ئاستىمدا ئۇچار ئارغىماق، قولۇمدا ئۆتكۈر شەمشەر، سەپ ئالدىدا بوراندەك كېتىپ باراتتىم. دۈشمەنلەر بىزنى كۆرۈپلا قاچتى، بىز قوغلىدۇق. ياۋنىڭ يۇرتىغا ئەمدىلا قەدەم باسقان ئىدۇق، كۈتمىگەندە ياۋ قوشۇنلىرى ئارقىغا بۇرۇلۇپلا بىزگە ھۇجۇم باشلىدى. ئۇلار ئىچىدىن بېشىغا قەرىمە جىبەكلىك قارا قالپاق كەيگەن، قارا قاشقىلىق ئاق ئات مىنگەن، قولىغا ئۇزۇن ساپلىق قىزىل پوپۇكلۇق نەيزە ئالغان قاپ-قارا ساقاللىق بىر باھادىر چىقىپ كېلىپ توپ-توغرا مېنىڭ ئالدىمدىلا توختىدى. ئاندىن دېدى:

— مەرد بولساڭ مەيدانغا چۈش! يەككىمۇ-يەككە ئېلىشىمىز!

بىز دەرھال ئارىنى سەل ئاچتۇق. مەن ئېتىمنى دۈشمىنىپلا ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا باردىم. ئۇزاق ئېلىشتۇق. بىراق مېنىڭ نەيزەم قىسقا بولغاچقا، رەقىبىمنىڭ نەيزىسى ماڭا سانجىلىپ ئۆلدۈم. مەن شېھىد بولغان ئىدىم. ئەل-جامائەت مېنى يۇيۇپ سەن كۆرگەن ھېلىقى قەبرىگە قويدى. تېخى ئۈچ كۈنمۇ بولمىغان ئىدى، سەن كەلدىڭ. ئىككىمىز كۆرۈشۈپلا دوستلىشىپ قالدۇق... ئەمدى سەن كەتمەكچى بولۇۋاتىسەن. مېنىڭ گېپىم تېخى تۈگىمىدى. ئاخىرىنى ئوبدان ئاڭلا، بۇنىڭ ساڭا ياردىمى تېگىپ قالار. مەن شۇ قېتىمقى جەڭگە ئاتلىنىش ۋاقتىدا دادامدىن «ئىككى يۈرەك» ئاتنىڭ بىرسىنى بېرىشنى سورىغان ئىدىم. دادام «كېيىن كېرىكى بولىدۇ» دەپ بەرگىلى ئۇنىمىدى. ئۇ ئاتنىڭ «ماڭسا ئۇچار قاناتنى ئۆزىگە يەتكۈزمەيدۇ. قوغلىسا ياۋنى ئامان قويمايدۇ. قاچسا ياۋنى ئۆزىگە يېقىنلاتمايدۇ» دېگەن تەرىپى مەشھۇر ئىدى. ھازىر بۇ ئاتلار ئاتخانىدا بار. سەن ئىزدەپ يۈرگەن ئاتمۇ شۇ يەردە. بۇ ئاتلار ئاۋۇپ يىلقا بولدى. سەن ئاۋۋال بىزنىڭ ئۆيگە بار، مانا بۇ شەمشەرنى ئال، ئىچىڭگە يوشۇرۇپ ساقلا، ھەرگىز بىرەر كىشىگە كۆرسەتمە. چۈنكى ئۇلار بۇنى تونۇيدۇ، ئاندىن بىرەر چارە قىلىپ ھېلىقى ئىككى «يۈرەك»نى ئۆلتۈرۈۋەت. ئەگەر تۇتۇلۇپ قالساڭ، بەك قىيناۋەتسە راستىڭنى دېسەڭ بولىدۇ. ھەرگىز ھودۇقما، تەمكىن بول، ئەمدى ماڭساڭ بولىدۇ!...

شېھىد يىگىت دوستىنى ئۇزىتىپ، ئۆزى قەبرىگە كىرىپ كېتىپتۇ. كەنجى باتۇرمۇ دوستىنىڭ ئۆيىگە كېتىپتۇ، بىر چاغدا ئاتخانىنى تېپىپ ھېلىقى ئاتلارنى تۇتۇپ قارنىنى يېرىپ تاشلاپتۇ، ئاندىن قاچاي دەپ تۇرغاندا بىر قانچە كىچىك بالىلار كۆرۈپ قاپتۇ. بىردەمدىلا نۇرغۇن ئادەملەر كېلىپ ئۇنى باغلاپ باينىڭ ئالدىغا ئەكىرىپتۇ. ئۇرۇپتۇ، تېپىپتۇ. كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ ئاختۇرۇپتۇ. شۇ چاغدىلا ھېلىقى شەمشەر پاش بولۇپ كىشىلەر ئۇنى تونۇۋاپتۇ. كەنجى باتۇر ئەمدى ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ راستىنى

سۆزلەپتۇ. بىراق ئۇلار «سىزنىڭ گېپىڭگە ئىشەنمەيمىز، راست بولسا سەن ئۇ يىگىتنى بىزگە
كۆرسەت! ئاندىن ئىشىنىمىز» دەپ تۇۋلاپتۇ.

ــ ماقۇل كۆرسىتەي، ــ دەپتۇ يىگىت، ــ بىر شەرتىم بار. مەن ئۇنى چاقىرىمەن، ئۇ كەل-
گەندە ھېچكىم كۆز يېشى قىلمىسۇن!

جامائەت «بولىدۇ» دېيىشىپتۇ. ئۇلار مازارغا كەپتۇ. كەنجى باتۇر
قەبرە ئالدىغا كېلىپ «دوستۇم، تۇغقانلىرىڭىز بۇ يەرگە كەلدى. دوستلىقىمىزنىڭ
ھۆرمىتى ئۈچۈن قەبرىدىن بىر چىقىڭىز!» دەپ چاقىرىپتۇ. شېھىد يىگىت قەبرىدىن چىقىپ
كەپتۇ. دادىسى، ئانىسىغا سالام بېرىپتۇ. ئۇكىسى بىلەن كۆرۈشۈشكە مېڭىپتۇ. شۇچاغدا قېيىن-
ئاتىسى ئالدىغا ئۆتۈپ قولىنى تەڭلەپتىكەن، شېھىد يىگىت چەمچىلاق قولى بىلەن ئۇنى بىر
تەرەپكە ئىتتىرىۋېتىپ ئۇكىسىنى قۇچاقلاپ كۆرۈشۈپتۇ. بۇ ھالنى كۆرۈپ ئۇكىسىنىڭ كۆزى-
دىن بىر تامچە ياش چىقىپ كېتىپتۇ-دە، ئۇدۇللا ئاكىسىنىڭ پۇتىغا دومىلاپ چۈشۈپ زور
كەلكۈنگە ئايلىنىپتۇ. شېھىد غەرق بولۇپتۇ. خالايىق ھەيران بولۇپ كەنجى باتۇرنىڭ
گېپىگە ئىشىنىپ، ئۇنىڭدىن ئەھۋال سوراپتۇ. شېھىدنىڭ دادىسىمۇ:

ــ ئوغلۇم ساڭا ئىشەندىم، سەن ئوغلۇمنىڭ دوستى ئىكەنسەن. ئوغلۇمنىڭ ئورنىدا ماڭا
ئوغۇل بول. كەتمە، بارلىق بىساتىمنىڭ ئىگىسى سىزنىڭ بولسۇن! ــ دەپ كۆپ يالۋۇرۇپتۇ. بىراق
بۇ يىگىت ئۇنىماي: «ماڭا سىزنىڭ بىر تال گىيارىڭمۇ كېرەك ئەمەس. دادامنىڭ ئەتىۋار-
لىق ئېتىنى بەرسەڭ كېتىمەن!» دەپ تۇرۇۋاپتۇ. باي نائىلاج ئۇنىڭ ئاتلىرىنى قولۇنلىرى بى-
لەن قوشۇپ ئالدىغا سېلىپ بېرىشكە مەجبۇر بولۇپتۇ. يىگىت ئاتلىرىنى ھەيدەپ ئالدى بى-
لەن دوستىنىڭ قەبرىسى ئالدىغا كەپتۇ. «جېنىم دوستۇم، ئاخىرقى قېتىم كۆرۈشۈۋالاي. بىر
چىقىڭ!» دەپتىكەن، دوستى چىقماپتۇ. ئۇدائۈچ قېتىم تۇۋلاپتۇ، يىگىت چىقماپتۇ. يەنە بىر نۆۋەت
چاقىرغان ئىكەن، رەڭگى تاتارغان، روھى چۈشكەن ھالدا يىگىت قەبرىدىن چىقىپتۇ.
ئاندىن مۇنداق دەپتۇ: «سىزنىڭ ئۆزۈڭىزنى ئاگلاپ چىقاي، دەپ تۇرسام، ئۇكامنىڭ كۆزىدىن
ئاققان ياش مېنىڭ بەدىنىمنى چۆكۈرگىلى تۇردى. تىرىشتىم، تىرماشتىم. سۇنىڭ ئوتتۇرى-
سىغا چىققاندا، سەن ئىككىنچى نۆۋەت چاقىردىڭ. ئۈچىنچى نۆۋەت چاقىرغاندا مەن سۇ يۈزىگە چىقتىم.
ئۇھ، بەكمۇ ھېرىپ كەتتىم. كېچىكىپ قېلىشىمنىڭ سەۋەبى مۇشۇ! ئەپۇ قىلغىن، دوستۇم!» ئىك-
كىيلەن ئايرىلىش ئالدىدا قاناماي مۇڭدىشىپتۇ. ئاخىرىدا شېھىد يىگىت دوستىغا مۇنۇلار-
نى تاپىلاپتۇ: «دوستۇم ئېسىڭدە تۇت، سەن يۇرتۇڭغا بېرىپ ئۆزۈڭ ئۆتمەي خەلقلەر ئورۇشقا
ئاتلىنىدۇ، تۇغقانلىرىڭ سېنى ‹ئارام ئال، بارمىغىن› دېيىشىدۇ. سەن ‹ماقۇل› دەپ قوي. لې-
كىن ئۇرۇشقا ئاتلان. ياۋ زېمىنىغا كۈن پېتىشتىن بېسىپ كىر. ماڭا نەيزە ئۇرغان ھېلىقى
قارا ساقال ساڭا ئات سېلىپ كېلىدۇ. سەن ئۇنى ئاتتىن تارتىپ
چۈشۈرۈپ، ‹دوستۇمنىڭ ئىنتىقامىنى ئالدىم› دەپلا كاللىسىنى كەس.
ئېتىمنىڭ قارىنى يار! شۇ چاغدا ھەممە يىلەن غەنىمەت بۆلۈشۈشكە كىرىشىپ كېتىدۇ. سەن ئې-
تىڭنى چېپىپ كۈن يۆرۈشكە ماڭ. بىر مەھەللىگە كېلىسەن، بىر ئۆي بار. ئىچىدە ئىككى قىز،
بىر كېلىن، بىر قارچۇغۇ بار. سەن ئېتىڭنى بوسۇغىغا باغلاپ قويۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى
ئۆلتۈرۈۋەت. ئۆي ئالدىدا بىر تۈپ تېرەك، بىر تۈپ سۆگەت بار. ئۇلارنىڭ شاخلىرىنى كې-
سىپ ئېلىۋالغىن. لېكىن ھەرگىز ئولجا ئالما. يولدا تۆگىنىڭ مايا قىلىرى ئۇچرايدۇ، تېرىپ
ئېلىۋال. بىر قارا نار تۆگە ئوتلاپ يۈرۈيدۇ. ئۇنى ئېلىپ يۈك - تاقاڭنى يۈكلىۋال. يۇر-
تۇڭغا يەتتە كۈنلۈك يول قالغاندا، سۆگەت چىۋىقلىرىنى ئېلىپ، تۆگە قومۇلاقلىرى قاچىلان-
غان قاپنى ئۇرساڭ، ئالدىڭدىن ئاتلار كىشنەپ، تۆگىلەر بوزلاپ، قويلار مەرەپ، كالىلار مۆ-
رەپ چىقىشىدۇ. تېرەك شاخلىرىنى كەسلەپ خورجۇنغا سېلىۋال. ئۆيۈڭگە بارغاندا ئاتتۇنغا

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ئايلىنىدۇ. كاتتا باي بولۇپ كېتىسەن». كەنجى باتۇر بۇ گەپلەرنى دىلىغا مەھكەم پۈكۈپ، زور ئۈمىد بىلەن يولىغا كېتىپتۇ. بىر قانچە ۋاقىت ئۆتۈپ ئۆيىگە يېتىپ كەپتۇ. دوستىنىڭ دېگەنلىرى راست چىقىپتۇ. ئاتلىرىنى دادىسىغا تاپشۇرۇپتۇ، كېيىن ئورۇشقا بېرىپتۇ. قارا ساقاللىق رەقىبىنى ئۆلتۈرۈپ، دوستىنىڭ ئىنتىقامىنى ئاپتۇ. قاشقا ئېتىنى ئۆلتۈرۈپتۇ. ئۆيىگە كىرسە ئايدەك گۈزەل بىر قىز تۇرغىدەك. يىگىتنىڭ ئىچى ئاغرىپ، كۆتەرگەن قىلىچىنى بىر پەس تۇختىتىپ، ئاۋۋال ئۇنىڭ مەڭزىگە بىرنى سۆيۈۋاپتۇ. ئاندىن بىرلا قىلىچ ئۇرۇپ جېنىنى ئاپتۇ. قالغان ئىككى قىز، قارچۇغىنىمۇ جېنىدىن جۇدا قىلىپتۇ. غەلىبە خوشلۇقىدا يۇرتىغا قايتىپتۇ. مەھەللىگە ئاز قالغاندا قاتتىق بوران چىقىپ، ئاز بولمىغان ئادەم، ئات، تۆگە، مال ــ دۇنيا، ئولجىلارنى ئۇچۇرۇپ كېتىپتۇ. كەنجى باتۇرنىڭ ھېچنېمىسى زىدىيانغا ئۇچرىماپتۇ. ئەسلىدە يولدا ئۇچرىغان نەرسىلەرنىڭ ئىگىسى سېھرىگەر بولۇپ، مال-دۇنياسىنى سالامەت ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، دەرەخ، قۇم-ۇلاق سۈرىتىگە كىرگۈزۈپ قويىغانىكەن. ھەممىسى ئەسلىگە قايتىپتۇ. كەنجى باتۇر بۇ بايلىقلارنى كۆرۈپ شېھىد دوستىنى ئېسىگە ئاپتۇ. ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈش ئارزۇسى تۇغۇلۇپ، ياراق ئاتتىن بىرنى مىنىپتۇ ــ دە، دوستىنىڭ قەبرىسى ئالدىدا پەيدا بوپتۇ. دوستىغا سالام بېرىپتۇ. شېھىد يىگىت قەبرىدىن چىقىپ، دوستىنى سارايغا باشلاپ مېھمان قىپتۇ. بىر كۈنى ئۇ ئۆز ئۆيىگە قايتماقچى بولغانىكەن، شېھىد دوستى مۇنداق دەپتۇ: «دوستۇم يارايسەن! دېگەنلىرىمنىڭ بارىنى ئادا قىلدىڭ. مەن سەندىن ئۇ ئالەم، بۇ ئالەم رازى. ئەمدى يولغا چىقساڭ بولىدۇ. سەن يۇرتۇڭغا بارغاندا ئىككى ھارۋىغا مال باسقان بىر سودىگەر ئۇچرايدۇ. ئۇنىڭ ئىككى ئېتى بار: بىرسى جەرەن، بىرسى تورۇق. سەن بۇ ئاتلارنى قانچە دېسە بېرىپ سېتىپ ئالغىن. ئۆيگە ئاپىرىپ ئۈچ يىلغىچە يۈگەن سالما، مىنمە، ئىگەرلىمە. ئاندىن تورۇق ئاتنى ئۆلتۈرۈپ، سۆڭەكلىرىنى، مېڭىسىنى، يىلىكىنى ئاقتۇر. ئەگەر يېغى ئاق بولمىسا ياكى مەگدەك يېرى قارا بولسا جەرەن ئاتنى يەنە ئىككى يىل باق. ئاندىن ئۆيى ئىچىگە باغلىغىن. مىنمە، تاكى ئات ئورۇقلاپ قاقشىغۇچە، كۈندە پەقەت بىر چىشلەم ئوت، بىر يۇتۇم سۇلا بېرىپ تۇر. بىر مەزگىل ئۆتكەندە سېنىڭ بېشىڭ ئاغرىشقا باشلايدۇ. ساقىيىپ قالسا مەيلى، ساقايمىسا جەرەننى مىنىپ دەرھال- مېنىڭ ئالدىمغا كەل. مېنى ئۇنتۇپ قالمىغىن.» دېگەندەك، كېيىن كەنجى باتۇرنىڭ بېشى قاتتىق ئاغرىشقا باشلاپتۇ. نائىلاج جەرەن ئاتنى مىنىپ دوستىنىڭ قېشىغا مېڭىپتۇ. بۇ ئىشلارنى شېھىد يىگىت كۆڭۈل ئەينىكىدە كۆرۈپ تۇرىدىكەن. ئەسلىدە جەرەن ئات كۆكسى قىزدىغانچە بەكچا پىدىكەن. «ئۇنى توختىتالماي قالسا قانداق بولار؟» دېگەن غەم ئىچىدە قالغان شېھىد يىگىت قىرىق غۇلاچ كېلىدىغان بىر يىپەك ئاغامچىنى يولغا توغرا تارتىپ قويۇپتۇ. يىگىت مىنگەن جەرەن ئات پۇتلىشىپ مۈدۈرگەندە، كەنجى باتۇر دەل دوستىنىڭ قەبرىسى ئالدىغىلا يىقىلىپتۇ. ئات ئۇدۇل كېتىپ قاپتۇ. شېھىد يىگىت دوستىنىڭ چاراھىتىنى تېڭىپ ساقايتىپتۇ. بۇ چاغدا جىبرائىل كېلىپ شېھىددىن سوراپتۇ: «بۈگۈن ماڭا بىر ئادەمنىڭ جېنىنى ئېلىشقا بۇيرۇق بولغانىدى. ئۇ جان بەرمەك تەسكېلىپ بۇ يەرگە قېچىپ كىرىۋالدى. سەن ئۇنى يوشۇرۇپ قويدۇڭ، ھازىر ئۇنى ماڭا تاپشۇر، ئۇنىڭ جېنىنى ئېلىپ كېتەي». شېھىد يىگىت مۇنداق دەپتۇ:

ــ مەن شېھىد بولغاندا، خۇدا مەندىن نېمە تىلىكىڭ بار؟ دەپ سورىدى. مەن: ئۈچ نۆۋەت تىلىكىمنى ھەل قىلىپ بېرىشكە ۋەدە بەرگىن، دېدىم. خۇدا ماقۇل بولدى. مەن بۇ يىگىت بىلەن ۋاپادار دوست بولغانىدىم. خۇداغا ئېيتقىن: ئۇ بۇ يىگىتنىڭ جېنىنى

(ئاخىرى 110 ــ بەتتە)

ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىدا كۆپ قوللىنىلىدىغان ئۇسۇللار

ۋاقىتنى تەرتىپسىزلەشتۈرۈش

ۋاقىتنى تەرتىپسىزلەشتۈرۈش ئەسلى ئاڭ ئېقىمى پىروزىچىلىقىدا كۆپ قوللىنىلىدىغان بىر خىل ئىپادىلەش ئۇسۇلى ئىدى. كېيىنچە بۇ خىل ئۇسۇل مودېرنىزمنىڭ كېيىن شەكىللەنگەن ئېقىملىرىدىلا ئەمەس بەلكى رېئالىزمغىمۇ سىڭىپ كىردى. ئەدەبىياتتىن ھالقىپ ئۆتۈپ كىنو ۋە تېلېۋىزىيە تىياتىرى قاتارلىق سەنئەت شەكىللىرىدىمۇ قوللىنىلدى. يالغۇز غەرب ئەللىرى ئەدەبىياتىدىلا قوللىنىلىپ قالماستىن، شەرق يازغۇچىلىرى تەرىپىدىنمۇ قوللىنىلدى. نەتىجىدە ۋاقىتنى تەرتىپسىزلەشتۈرۈش ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىدا تەسىرى ۋە ئۈنۈمى ناھايىتى چوڭ بولغان ئىپادىلەش ئۇسۇلىغا ئايلىنىپ قالدى.

ھازىرقى زامان پەلسەپىسى ۋە پسىخولوگىيىسىنىڭ مۇناسىۋەتلىك مۇۋەپپەقىيەتلىرى بۇ ئۇسۇلنىڭ شەكىللىنىشىنى مۇھىم نەزەرىيىۋى ئاساسلار بىلەن تەمىنلىدى. پەلسەپە تەرەپتىن فرانسىيىلىك ئۇلۇغ پەيلاسوپ بېرگسون (1859 – 1941) نىڭ ۋاقىت ھەققىدىكى قاراشلىرىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا تېگىشلىك. بېرگسوننىڭ قارىشىچە، ۋاقىت ئادەتتە ئىككى خىل بولىدۇ: بىرسى ئەنئەنىۋى ۋاقىت، بۇ كىشىلەر ئادەتتە ئىشلىتىپ كېلىۋاتقان ماكان چۈشەنچىسى بويىچە ئۆلچىنىدىغان ۋاقىت، بۇ ۋاقىت ئەمەلىيەتتە «تاشقى ۋاقىت» بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. يەنە بىرسى بولسا پسىخىك ۋاقىت، بۇ ۋاقىت تەركىبلىرىنىڭ (ئۆتمۈش، ھازىر، كەلگۈسى دېگەنلەرنىڭ) ئەنئەنىۋى قاراش بويىچە تىزىلىدىغان ئاشۇ تەرتىپنى يوقىتىپ، ئۆز ئارا ئارىلىشىپ، سىڭىشىپ كېتىشىدىن تۈزۈلگەن ۋاقىت، بۇ ۋاقىت ئەمەلىيەتتە «قەلب ۋاقتى» بولۇپ، مانا مۇشۇ ۋاقىتلا ھەقىقىي ۋاقىتتۇر. ئۇ يەنە مۇنداق دەپ قارىغان: چىنلىق ئادەم قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا ئورۇنلاشقان بولىدۇ. بۇ چىنلىقنى ئادەتتىكى ۋاقىت تەرتىپى بىلەن ئىپادىلىمەكچى بولسا، ھېچقانداق ئۈنۈمگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. چۈنكى قەلب (ئۇنىڭدىكى ھېسسىيات) ئەقىل، ئاڭ دېگەنلەرنىڭ كونتروللۇقىغا بويسۇنمايدۇ. قەلبتە يەنە ئۆتمۈش، ھازىر، كەلگۈسى دېگەندەك ئېنىق ۋاقىت تەرتىپى مەۋجۇت بولمايدۇ. شۇڭا، قەلبتىكى چىنلىقنى ھەقىقىي تۈردە ئىپادىلەپ بېرىش ئۈچۈن «پسىخىك ۋاقىت» قا مۇراجىئەت قىلماي بولمايدۇ.

پسىخولوگىيە تەرەپتىن ئامېرىكىلىق ئۇلۇغ پسىخولوگ ۋىلىيام جويىس (1842 – 1910) نىڭ «ئاڭ ئېقىمى» قارشىنى تىلغا ئېلىش زۆرۈر. جويىسنىڭ قارىشىچە، ئاڭ دېگەن بىر ئېقىم. شۇڭا ئۇ ھەرگىز پارچىلانمايدۇ، بۆلۈنمەيدۇ، توختاپ – ئۈزۈلۈپ قالمايدۇ. ئۇ مارجان ياكى زەنجىر ئەمەس، پەقەت ئېقىن.

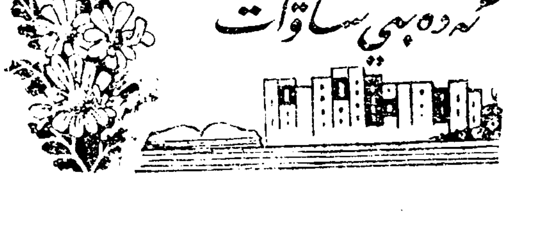

ھازىرقى ئاڭ بىلەن بۇرۇنقى ئاڭ، كېيىنكى ئاڭ بىر – بىرىگە سىڭىشىپ ئۇلىنىپ بارىدۇ. ئۇخلاپ ئويغانغاندىن كېيىنكى ئېڭىمىز ئۇخلاشتىن بۇرۇنقى ئېڭىمىزغا ئۇلىنىدۇ، ئۇ ھەرگىز باشقا بىر ئاڭغا ئۇلانمايدۇ ياكى مۇستە-

www.uyghurkitap.com

قىلىپ مەۋجۇتلىقىنى ساقلاپمۇ قالالمايدۇ. شۇڭا، ئاڭ بىر خىل ئېقىم. ئۇنىڭ ھەر قايسى تەركىبلىرى (ئۆتمۈش، ھازىر، كەلگۈسى) ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق روشەن چەك ـ چېگرا مەۋجۇت بولمايدۇ، ھامان سىڭىشىپ، ئارىلىشىپ، بىرىكىپ كەتكەن ھالەتتە بولىدۇ.

ئاۋستىرالىيىلىك دوختۇر، پسىخولوگ فىروئىد (1856 ـ 1939) نىڭ «يوشۇرۇن ئاڭ» تەلىماتىمۇ ئۇ ئۇسۇلغا چوڭ تەسىر كۆرسەتكەن. فروئىدنىڭ قارىشىچە، بىز ئادەتتە بىلىدىغان ئاڭنىڭ تۆۋەن قاتلىمىدا بىر خىل ئاڭ قاتلىمى بولۇپ، پۈتۈن ئاڭنىڭ ئەڭ ئاساسلىق، ئەڭ مۇھىم قىسمى بولغان بۇ قاتلام «يوشۇرۇن ئاڭ» دەپ ئاتىلىدۇ. ئادەمنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتى پەقەت يوشۇرۇن ئاڭدىلا ئىپادىلىنىدۇ. ھەقىقىي چىنلىققا يوشۇرۇن ئاڭنى ئىپادىلەش ئارقىلىقلا ئېرىشكىلى بولىدۇ. بۇ ئاڭ ماكان ۋە زامان تەلىپىنى، ئەقىل ۋە ئاڭنىڭ كونتروللىقىنى قوبۇل قىلمايدۇ. خىيالىي دۇنيا، چۈش ۋە رېئاللىق دۇنيا ناھايىتى زىچ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. ئۇلار ئوتتۇرىسىدا ئانچە چوڭ پەرق بولمايدۇ ھەم بۇ پەرقلەرنى ئايرىپ ئولتۇرۇشمۇ ھاجەتسىز.

بۇ ئۇسۇلنى قوللانغان يازغۇچىلارنىڭ ئەدەبىيات قارىشىمۇ ئاساسەن ئورتاقلىققا ئىگە بولۇپ، ئۇنى مۇنداق يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ: ھەقىقىي چىنلىققا پەقەت قەلبنى ئىپادىلەش بىلەنلا ئېرىشكىلى بولىدۇ. ۋاقىت تەرتىپى (ئۆتمۈش، ھازىر، كەلگۈسى تەرتىپى) بويىچە ئەسەر سيۇژىتىنى ئورۇنلاشتۇرغاندا ھەقىقىي چىنلىققا ئېرىشكىلى بولمايدۇ. ۋاقىت تەرتىپىنى ئاساس قىلىش ئەدەبىي ئەسەرنى ساختا قىلىپ كۆرسىتىدىغان ئاساسلىق سەۋەب. ھەقىقىي يازغۇچى پېرسوناژنىڭ قالايمىقان، ئەقىل ۋە ئاڭنىڭ كونتروللىقىغا بويسۇنمايدىغان قەلبىنى بىۋاسىتە (نېمە بولسا شۇنى ئەينەن) يازىدۇ. شۇنداق قىلىپ پېرسوناژ قەلبى ئارقىلىق ئوبيېكتىپ دۇنيانى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرگىلى بولىدۇ.

ۋاقىتنى تەرتىپسىزلەشتۈرۈپ، پۈتۈن ۋاقىتلارنى بىر گەۋدە قىلىپ، ئۆتمۈش، ھازىر، كەلگۈسى دېگەن تەرتىپ بويىچە ئايرىپ ئولتۇرماي، بۇ ئۈچىنى ئارىلاشتۇرۇپ، بىر ـ بىرىگە سىڭدۈرۈۋېتىش ئۇسۇلىنى قوللانغان ۋاقىتتا، ئەسەردە قايسى رېئاللىق، قايسى ئادەمنىڭ ئەسلىمىسى، قايسى كەلگۈسى ھەققىدىكى خىيال بۇلارنى پەرقلەندۈرۈپ بولغىلى بولمايدىغان بىر خىل «بىر پۈتۈن» مەنزىرە شەكىللىنىدۇ.

ۋاقىت تەرتىپسىزلىكى مۇقەررەر يوسۇندا ئورۇن تەرتىپسىزلىكىنى شەكىللەندۈرىدۇ. بۇ ئىككى تەرتىپسىزلىك ئۆز ئارا بىر ـ بىرىنى تولۇقلاش رولىنى ئوينايدۇ. ۋاقىت تەرتىپسىزلىكى ۋە ئۇ كەلتۈرۈپ چىقارغان ئورۇن تەرتىپسىزلىكى ئەسەر سيۇژىتىغا بىۋاسىتە غايەت چوڭ تەسىر كۆرسىتىدۇ. بۇ ئۇسۇل قوللىنىلغان ئەسەرلەردە ئەنئەنىۋى ئەسەرلەردىكىدەك ئۇنداق سەۋەب ـ نەتىجىسى، باش ـ ئاخىرى ئېنىق، مۇكەممەل ھېكايە ۋەقەلىكى بولمايدۇ، شۇنداقلا ئىزچىللىققىمۇ ئىگە بولمايدۇ. ۋەقەلىك پەقەت پارچە ـ پۇرات، بىر ـ بىرى بىلەن ئانچە چوڭ بىۋاسىتە مۇناسىۋىتى بولمىغان تەپسىلاتلاردىن تەشكىل تاپىدۇ. گەرچە بۇ تەپسىلاتلار تولىمۇ ئۇششاق مۇستەقىل تەركىبلەر بولسىمۇ، قارىماققا ئۇلار ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق باغلىنىش يوقتەك تۇرسىمۇ، ماھىيەتتە ئۇلارنى ئاسان كۆرگىلى بولمايدىغان، ئەمما ئومۇمىي بىر پۈتۈنلۈكتە روشەن گەۋدىلىنىدىغان بىر ئاساسىي لىنىيىدىن يىراقلاپ كەتمەيدۇ.

بۇ ئۇسۇلنى قوللانغاندا ئەسەر تولىمۇ قالايمىقانلىشىپ، تەرتىپسىزلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنىدۇ. لېكىن ئەمەلىيەتتە ئەھۋال تامامەن ئۇنداقمۇ ئەمەس. بۇنداق ئەسەرلەر كىتابخانلاردىن سەۋىيە ۋە زېرەكلىك تەلەپ قىلىدۇ. يازغۇچىلارنىڭ قارىشى بويىچە ئېيتقاندا،

بۇ ئۇسۇل قوللىنىلغان ئەسەرلەر بىر تەرەپتىن كىتابخانلاردا چىنلىق تۇيغۇسى پەيدا قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن كىتابخانلارنى ئەسەرگە قىزىقتۇرۇپ، يۈرگۈزۈشكە يېتەكلەپ، ئۇلارنىمۇ ئىجادىيەتكە ئارىلاشتۇرىدۇ، كىتابخانلارنى «ھاكىباقتى» ھالەتكە قالدۇرمايدۇ.

ۋاقىتنى تەرتىپسىزلەشتۈرۈش ئۇسۇلىنى تېخىمۇ ئېنىق چۈشىنىش ئۈچۈن بىز «20 - ئەسىر پروزىچىلىقىدىكى يېڭى بۈيۈك ئەسەر» دەپ قارىلىدىغان «يۇلىسىس» (ئاپتورى ئەنگلىيە يازغۇچىسى جامېس جويىس) رومانىدىن بىر مىسال كۆرۈپ باقايلى:

بودۇم دۇبىلىننىڭ بىر كوچىدا كېتىپ بارىدۇ. نەزەرىي ئالدىدىن بىرە-بىرە ئۆتۈپ تۇرىدىغان قىز-يىگىتلەردە. ئۇنىڭ قەلبىدە تۇيۇقسىز ناھايىتى چوڭ سەكرەش يۈز بېرىدۇ:

…………………… »

بولمىسا خارىس بوۋايلارنىڭكىگە باراي، ياش سىڭىللىرى بىلەن پاراڭلاشمايمەنمۇ؟ ئۇ تەربىيە كۆرگەن ئادەم. ئېھتىمال ئەتىگەنلىك تاماق يەۋاتقاندۇ. مەن ھېلىقى دۇربۇننى رېمونت قىلغۇزاي... گېرمانىيىلىكلەر ھەممە يەردە خۇشامەت قىلىشىۋاتىدۇ. ئۇلار چىقارغان ماللارنىڭ باھاسى مۇۋاپىق بولغاچقا بازارلارنى قولغا ئېلىۋاپتۇ، زىيان تارتىدۇ. پۇرسەت كەلسىلا بېكەتتىكى يېڭى تۇتقان نەرسىلەرنى ساتىدىغان ئورۇندىمۇ سېتىۋالغىلى بولىدۇ. سۆزلەپ كەلسە غەلىتىلىك، كىشىلەر پويىز ئىستانسىسىدىكى كىيىم - كېچەكلەرنى ساقلىتىدىغان يەردە ھېچنەرسىسىنى ئۇنتۇپ قالمايدىكەن. بىراق ئۇلار يەنە نېمىنىمۇ ئويلار؟ ئاياللارمۇ شۇنداق. بەلكىم... ئاۋۇ تەرەپتىكى بانكىنىڭ ئۆگزىسىدە بىر دانە قول سائىتى تۇرىدۇ، دۇربۇن بىلەن قاراپ باقاي، دۇربۇن ياخشى ئىشلىمەيدۇ - يوق.

… … …

خارىس بوۋاي، دۇربۇن، گېرمانىيىلىكلەر، پويىز ئىستانسىسىدىكى كىشىلەر، قول سائىتى... گەرچە بۇلارنىڭ ئادەتتە بىۋاسىتە باغلىنىشى بولمىسىمۇ ئەسەردە بودۇمنىڭ گادىرماش، قالايمىقان ئاڭ پائالىيىتىنى كۆرسىتىپ بەرگەن.

بۇ خىل ئۇسۇلنى قوللانغان ئەسەرلەردە ئاپتورنىڭ ئورنى ۋە ئىقتىدارى ئەنئەنىۋى ئەسەرلەردىكىنىڭ تامامەن ئەكسىچە بولىدۇ. ئەنئەنىۋى ئەسەرلەردە ئاپتور ھەممىگە قادىر بولسا، بۇ خىل ئەسەرلەردە ئاپتورنىڭ ئەسەرگە «ئارىلىشىش ھوقۇقى بولمايدۇ». ئاپتور پەقەت پېرسوناژلارنىڭ ئاڭ پائالىيىتىنى يېزىق ئارقىلىق خاتىرىلەپ بېرىشكىلا مەسئۇل بولىدۇ، بەئەينى نەقمەيدانىنى سۈرەتكە ئالغان سىنئالغۇچقا ئوخشاشلا. ئاپتور چىنلىق بىلەن نېمە بولسا شۇنى ئەينەن يازسىلا بولىدۇ. پېرسوناژ ئۆز ئوبرازىنى ئۆزى يارىتىدۇ. ئاپتور ئۇنى باشقۇرالمايدۇ، پەقەت ئۇنىڭغا ئەگىشىپلا ماڭىدۇ. شۇنىڭ بىلەن «چىنلىق» قا ئېرىشكىلى بولىدۇ.

دەستلەش

دەستلەش يەنە شېئىردىكى مەنىۋى ھالەتنى دەستلەش دېيىمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇ ھازىرقى زامان غەرب شېئىرىيىتىدە كۆپ قوللىنىلىدىغان بىر خىل ئاساسلىق ئىپادىلەش ئۇسۇلى. بۇ ئۇسۇل دەسلەپ مەنىۋى ھالەتچىلىك (ئىماگىزم) ئېقىمىغا تەۋە شائىرلار تەرىپىدىن، جۈملىدىن ئامېرىكىلىق مەشھۇر شائىر ئېزرا پوئۇند (1885-1972) تەرىپىدىن كۆپ قوللىنىلغان. كېيىنچە باشقا ئېقىمدىكى شائىرلارنىڭمۇ كۆپلەپ قوللىنىشىغا ئەگىشىپ شېئىرىيەتتە ئومۇملىشىپ كەتكەن.

دەستلەش ئۇسۇلى كىنودىكى مونتاژغا ناھايىتى بەك ئوخشىشىپ كېتىدۇ. ئالايلۇق، كىنو ئېكرانىدا ئەگىز سۇلىرى ئېقىپ تۇرغان بىر ئېرىق، ئاندىن كۆرۈنۈش يۆتكىلىپ باشباھاردا ئېچىلغان گۈل يەنە تاماشىبىنلارغا ئارقىسىنى

قىلىپ تۇرغان قىز ئاناىدىن يەنە ھېلىقى گۈل كۆرۈنسە، تاماشىبىنلار بۇ كۆرۈنۈشلەردىن ھېلىقى قىزنىڭ ئەمدىلا ياشلىق ھاياتىغا قەدەم باسقان بىر گۈزەل قىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايدۇ. ئېكراندا يەنە ھېلىقى گۈلگە بىر بۇلبۇلنىڭ ياكى كېپىنەكنىڭ قونغانلىقى كۆرۈنسە، تاماشىبىنلار ھېلىقى قىزنىڭ مۇھەببەتتە ۋىسالغا يەتكەنلىكىگە ئىشىنىدۇ. مانا بۇ يەردە بىر قانچە خىل كۆرۈنۈش بىر - بىرىنىڭ ئۈستىگە دەستىلىنىپ، ناھايىتى روشەن بىر خىل مەنا ئىپادىلىگەن، ئەلۋەتتە. بۇ دەستىلىنىشتىن كېلىپ چىققان مەنا ئەسلىدىكى ئايرىم - ئايرىم ھەتتا دەستىلەنگەن كۆرۈنۈش بىۋاسىتە ئىپادىلەيدىغان مەنانىڭ ئۆزى ئەمەس. مانا بۇ دەستىلەش ئۇسۇلىنىڭ قوللىنىلىشىدۇر. ئەمما شېئىرىيەتتىكى دەستىلەش ئۇسۇلى تىلنى ۋاسىتە قىلىدۇ. كىنودا ئەمەلىيجانلىق سۈرەتلەر ئارقىلىق «تىل» شەكىللەندۈرۈلۈپ، مۇشۇ تىل ئارقىلىق مەقسەت ئۇقتۇرۇلىدۇ. شېئىرىيەتتە بولسا تىل ئارقىلىق سۈرەت شەكىللەندۈرۈلۈپ، گۈزەل مەنىۋى ھالەت يارىتىلىدۇ. شائىر ئۆز شېئىرىدا مۇشۇنداق مەنىۋى ھالەتتىن ئىككىنى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇقنى شەكىللەندۈرىدۇ. شائىرنىڭ مەقسىتى ھەرگىز ئەشۇ مەنىۋى ھالەتنى كىتابخانلارغا كۆرسىتىپ بېرىش ئەمەس. بەلكى مۇشۇ مەنىۋى ھالەتلەرنى دەستىلەش ئارقىلىق باشقىچە بىر خىل مەنىۋى ھالەت يارىتىش. دەستىلەنگەن مەنىۋى ھالەتلەر بىلەن ئۇلاردىن كېلىپ چىققان مەنىۋى ھالەت بىۋاسىتە باغلىنىشقا ئىگە ئەمەس. مانا بۇ بىز دەۋاتقان شېئىرىيەتتىكى دەستىلەش ئۇسۇلىدۇر. دېمەك، دەستىلەش ئۇسۇلى دېگىنىمىز — ئىككى ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق مەنىۋى ھالەتنىڭ بىرىكىپ بىر مەنىۋى ھالەت يارىتىشى، ئەمما بۇ مەنىۋى ھالەت بىلدۈرگەن مەنىنىڭ ئەسلىدىكى مەنىۋى ھالەتلەر بىۋاسىتە ئىپادىلەيدىغان مەنىگە ئوخشىماسلىقى، ئەمما ئۇنىڭ بىلەن ۋاسىتىلىق ھالدا مۇئەييەن مەنا مۇناسىۋىتىنىڭ بولۇشىدىن ئىبارەت.

دەستىلەش ئۇسۇلىنى قوللىنىش شېئىرىيەتتە ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە. بۇ خىل ئۇسۇلنى قوللانغاندا ئاجايىپ ئېسىل ئىپادىلەش ئۈنۈمىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. ئۇنىڭدا ئىپادىلەنگەنلىرى گەرچە بىزنىڭ كۆز ئالدىمىزدا دائىم چېلىقىپ تۇرىدىغان ئاددىي نەرسىلەر بولسىمۇ، دەستىلەنگەندىن كېيىن باغلاپ تەسەۋۋۇر قىلساق، ئۇنىڭدا يوشۇرۇنۇپ تۇرغان ئاجايىپ گۈزەل بىر شېئىرىي مەنزىرىنى كۆرىمىز، ئەلۋەتتە. بۇ گۈزەل مەنزىرىنى كۆرۈپ ئۇنىڭدىن ھوزۇرلىنىش ئۇنچىۋالا ئاسان ئىش ئەمەس، ئۇ بىزنىڭ ئۆزىنى ئىزدەپ تۇرۇشىمىزنى كۈتۈپ تۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىز ئۆزىمىزمۇ تۇيماي شائىرنىڭ ئويلىغان يېرىدىن چىقىپ قالىمىز، ئىجادىيەتكە ئارىلىشىپ قالىمىز. نەتىجىدە، بىز شېئىردىكى «غۇۋالىق» پەردىسىگە ئورالغان ھەقىقىي گۈزەللىكنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن ھوزۇرلىنالايمىز.

ئېزرا پوئوندنىڭ «پويىز ئىستانسىسىدا» دېگەن شېئىرىنى كىشىلەر دەستىلەش ئۇسۇلى ئەڭ ئۈنۈملۈك، ۋايىغا يەتكۈزۈپ قوللىنىلغان دەپ قارايدۇ. بۇ شېئىرنى كۆرۈپ باقايلى:

ئادەم توپى ئىچىدە لاپ - لاپ ئۆتەر چېھرىلەر،
نەمخۇش دەرەخ شېخىدا جىلۋە قىلار گۈل بەرگى.

پوئوند بۇ شېئىرىدا گۈل بەرگىنى ئادەمنىڭ چىرايىغا ئوخشاتمىغان ياكى بۇ ئىككىسىنى ئۆز ئارا سېلىشتۇرغانمۇ ئەمەس. بەلكى «ئادەم توپى ئىچىدە لاپ - لاپ ئۆتكەن چېھرىلەر» نىڭ ئۈستىگە «نەمخۇش دەرەخ شېخىدا جىلۋە قىلغان گۈل» بەرگىنىڭ ئۈستىگە دەستىلەپ، بۇ ئارقىلىق ئادەم چىرايىدىكى گۈزەللىكنى تولىمۇ جانلىق، تەسىرلىك قىلىپ كۆرسىتىپ بەرگەن. بۇنداق ئۇسۇل ياكى بۇنىڭغا ئوخشىشىپ كېتىدىغان ئۇسۇللار بىزنىڭ كلاسسىك شېئىرىيىتىمىزدىمۇ كۆپ ئۇچرايدۇ.

تۈزگۈچى: كېرىمجان ئابدۇرېھىم.

ئۇلۇغ ئالىم يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىيىتىدىن كۆرۈنۈشلەر

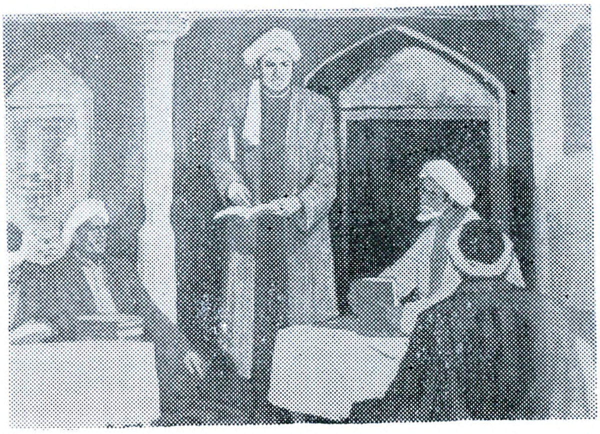

ئىلىم تەھسىل قىلىش يولىدا ئۆتكەن ياشلىق ھايات.

«قۇتادغۇبىلىك» ئىجادىيىتى ئۈستىدە.

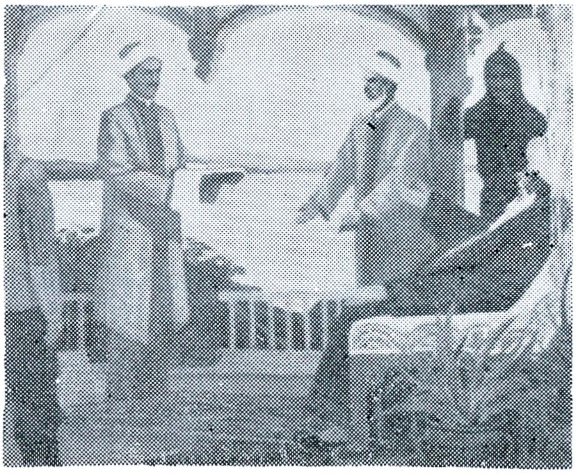

«قۇتادغۇبىلىك» نى قاراخانىلار خانلىقىنىڭ خاقانى تاۋغاچ بۇغراخان ئەبۇئەلى ھەسەن بىننى سۇلايمان ئارسلانخانغا تەقدىم قىلىش.

ئۇلۇغ ئالىم مەڭگۈ ئەۋلادلار قەلبىدە.

(رەسىملەرنى ئەبەيدۇللا مۇھەممەت سىزغان)

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

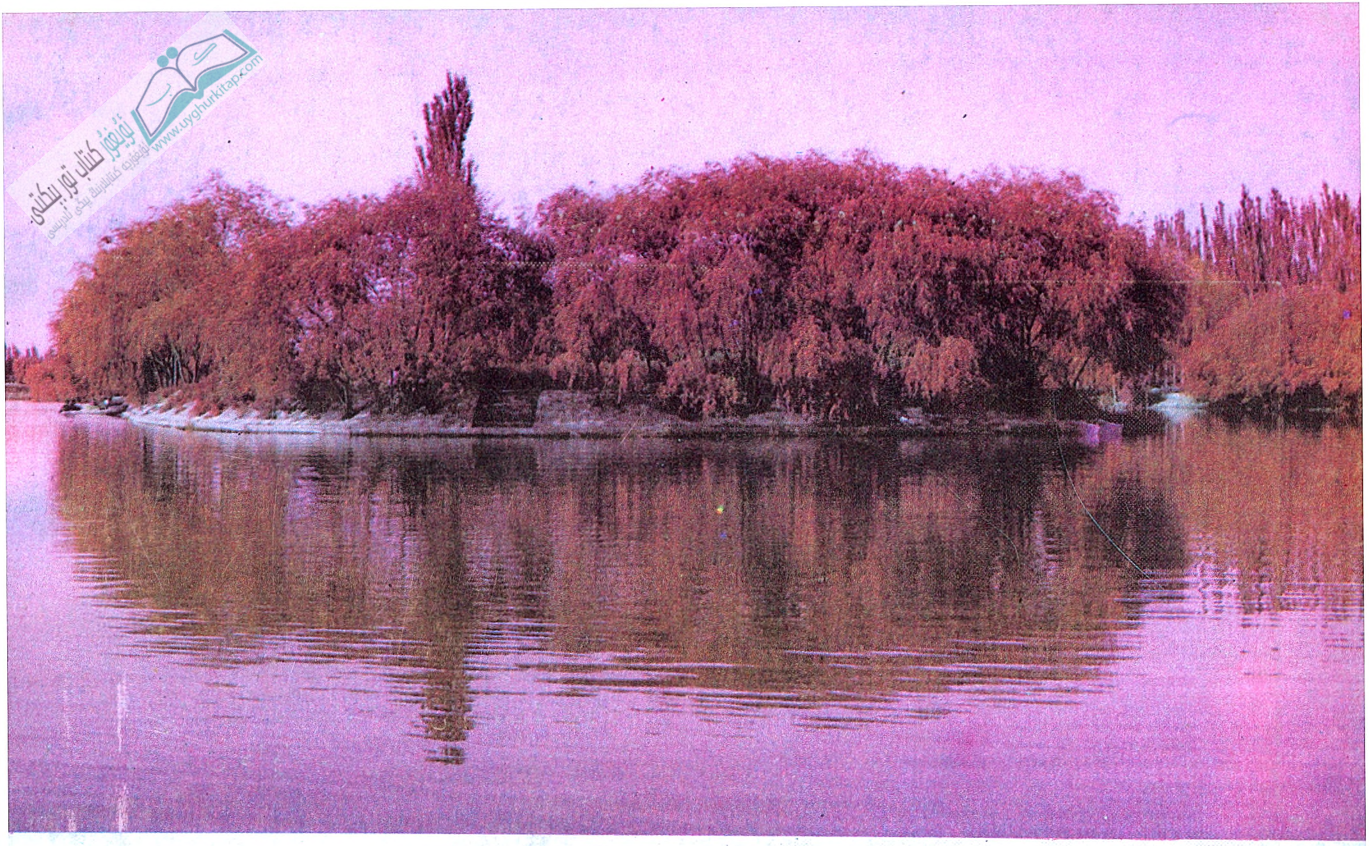

قەشقەر تۈمەنكۆل مەنزىرىسى

قەشقەر ئەدەبىياتى (19-يىل نەشرى)

《喀什噶尔文学》（双月刊）

KASHGAR LITERATURE
IN UIGHUR LANGUAGE JOURNAL

1990-يىل 1-سان (قوش ئايلىق ژۇرنال)
نەشر قىلغۇچى: قەشقەر مەمۇرىي مەھكىمە مەدەنىيەت باشقارمىسى
تۈزگۈچى: «قەشقەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمى
«قەشقەر گېزىتى» مەتبەئەسىدە بېسىلدى
قەشقەر ۋىلايەتلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ
مەملىكەت ئىچىدىكى ھەرقايسى پوچتىخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ئورنى: جۇڭگو خەلقئارا كىتاب - ژۇرنال سودىسى باش شىركىتى
(بېيجىڭ 2820 - خەت ساندۇقى)
(O.P. BOX 2820 BIEJING CHINA)
فورماتى 787 × 1092 مم، 1/16 8 باسما تاۋاق
دۆلەت ئىچىدىكى بىر تۈتاش نومۇرى: GN 65—1081/1

پوچتا ۋاكالەتەن نومۇرى: 58 — 62
باھاسى: 100 فىۋىن
تېلېفون نومۇرى: 23196